

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

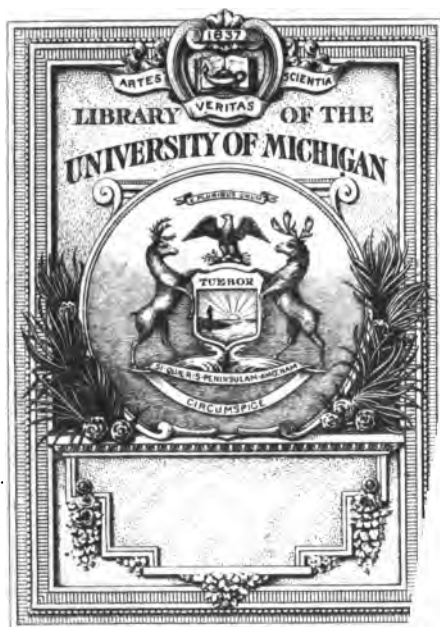
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 406249

F
2699
.A2
D63

HISTORIA DE ABIPONENSIS

EQUESTRI, BELLICOQUE
PARAQUARIÆ
NATIONE

LOCUPLETATA

COPIOSIS BARBARARUM GENTIUM, U^{NUM},
FLUMINUM, FERARUM, AMPHIBIORUM, INSECTORUM, SER-
PENTUM PRÆCIPUORUM, PISCUM, AVIUM, ARBORUM
PLANTARUM, ALIARUMQUE EIUDEM PROVINCIÆ
PROPRIETATUM OBSERVATIONIBUS,

AUTHORE
MARTINO DOBRIZHOFFEL

PRESBYTERO, ET PER ANNOS DUO DE
VIGINTI PARAQUARIÆ MISSIONARIO.

PARS TERTIA.

VIENNÆ,
TYPIS JOSEPHI NOB. DE KURZBEK,
CENS. REG. AUL. TYPOG. ET BIBLIOP.
ANNO 1784.

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

1911

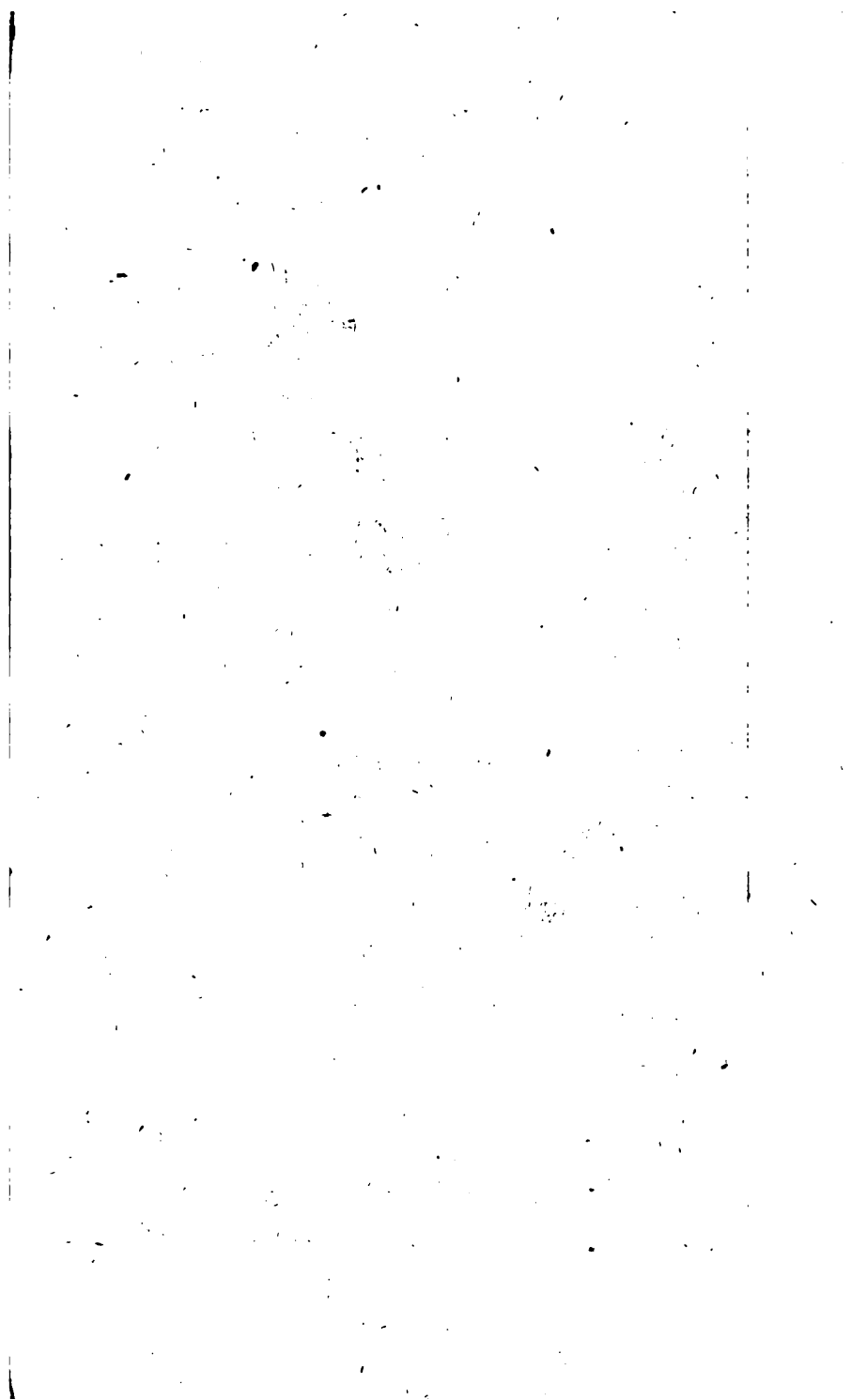
1911

1911

1911

1911

1911

*Cum in toto volumine vocabula Hispanica, Quar-
ranica, Abiponica passim recurrant, de eo-
rum recta enuntiatione præmonendus
mibi videbaris, lector benevole!*

Anthropology

Delac

5-20-21

10260

Ch. ab Hispanis enunciatur, ut tſch a Ger-
manis. sic: Mucho, Chili, profertur Mutſcho, Tſchili.

X & J veluti H cum aspiratione gutturali pro-
nunciandum. sic: Mujer, mulier, muher. jamas Ha-
mas. Ximenez Himenez Sonat.

ç æquivalet Z. sic: çevallos profer ut Zeballos.

LL. Ñ veluti I interjiciendo suspensa non ni-
hil lingua profertur sic: España dic veluti Espannia.
Colmillo dens Colmilio.

Z. suavius, quam Germani solent, & veluti ç
enunciandum. sic: Rodríguez Rodrigues sonat. Ad-
verte, u literæ G post positum haud pronunciari;
Hinc Rodrigues dicitur.

Qu. Græco Kapa æquivalet. sic: Quemo uro,
pronunciatur Kemo.

In Quarantica lingua y ut tſch effertur leniter.
sic yu flavus tſehu. Ayuca maſto. Atſchûca dicen-
dum.

Signum mediæ lunæ cornibus sursum erectis
denotat, literam illam cum gutturi impetu esse pro-
nunciandam. sic y aqua, veluti Jh profertur.

Cornibus deorsum flexis litera per nasum enun-
ciatur. sic: Peti tabaca.

Si circumflexo insigniatur litera, per guttur simul simul per nasum profertur. sic: Gy piper. Idem vocabulum aliter, aliterque pronuntiatur aliud, atque aliud Quaraniis significat. Sic verbum Tupa per nasum si pronuncietur, Deum significat. Tupa simpliciter fellam, lectum.

In lingua Abiponica, vel Mocobica litera R sic scripta sonum ex R. & G mixtum habet. sic Naetaſat filius eo fere modo enunciat, ut quidam naturæ vitio balbutientes literam R pronuntiant. Sed hæc pronuntiatio viva voce duntaxat exprimi potest.

Multa literarum signa, & accentus à typotheta partim perperam locati, partim omitti fuere. Hæc ad tuam institutionem, ad meam excusationem mihi visum est memorare, ne alienus error à linguarum gnaris ignorantia meæ tribuatur.

I N D E X.

Caput.

- I. De exitiali Abiponum, iisque foederatorum Mocobiorum in Hispanos odio.
- II. Qua ratione equorum compotes facti sint primum Abipones, & horum ope quam formidabiles evaserint vicinis.
- III. Quantum in Sanctæ Fidei, & Assumptionis urbes sit levitum.
- IV. Quam infesti fuerint Abipones Quaranicis oppidis.
- V. Quid in urbis Correntinæ agro gestum ab Abiponibus.
- VI. De Abiponum contra Sancti Jacobi de Storea Colonias excursionibus.
- VII. De Francisci Barreda Jacobopolitanorum Ducis adversus Abipones, & Mocobios expeditionibus.
- VIII. De quibusdam militum Jacobopolitanorum navis, eorum centuriis, & Praefectorum militarium Classibus.
- IX. De Abiponum atrocitate adversus Cordubenses.
- X. De irritis Cordubensium in Abipones excursionibus.
- XI. Nostorum hominum in Abiponibus ad Hispani Regis obedientiam, & ad Romanæ sacra traducendis crebri Conatus.

- De provincia Paraguay, ejus metropoli Assumptionis.
- De novis ytatinguarum Indorum coloniis S. Joachimi & S. Stanislai.
- De Barbaris in Mbac vera, & ad fluvium Empalado a me inventis.
- De colonia, quam illis condere meditabar, ab improbo homine impedita.
- De colonia Belen equitibus Barbaris Mbayas structa.
- De Nativis fructibus hujus provinciae.
- De herba Paraquarica, de ejus genesi, fabrica, commercio, usibus.
- De Tabaca, Brasiliensium more præparata.
- De Barbaris, quos Payaguas, Quaycurus, Abipones, Mocobies &c. Vocant, huic provinciae infestis.
- De Chaco provincia, nationum Barbararum latibulo.
- De reliquis Indorum nationibus, quæ extra chacum vagantur, maxime quæ Austrum versus degunt.
- De eximia fidelitate, & insigni opera, quam Quarani Hispanis semper præstiterunt Regiis in castris militantes.
- De coloniis per nos Indis terræ Magallanicæ cõditis, earumque fato.
- De navigatione Jesuitarum trium ad Magallanicas oras explorandas Regis Philippi V. jussu suscepta.
- De naufragio Hispanorum prope insulam ignis. De ejus insulæ habitatoribus quædam.
- De insula Maloina a Gallis occupata, mox Hispanis vendita.
- De Mammalucis Brasiliensibus oppidorum Quarancorum everforibus, Indorumque venatoribus.
- De servitute Indorum Regiis legibus jam prohibita, jam temperata.

De

I N D E X.

Caput.

- XXVII. Mea in S. Jacobi urbe commemoratio. Alaykin Caziqui nostri ad Gubernatorem Saltensem profectio.
- XXVIII. Iteratus, molestusque ex urbe ad meam Coloniam reditus.
- XXIX. Conceptionis oppidi turbationes perpetuae.
- XXX. Barredæ adventus. Oppidi ad flumen saladum translatio.
- XXXI. Recentis ad saladum flumen Coloniz calamitates, ac repetitæ mutationes.
- XXXII. Colonia ab Abiponibus Yaaukanigis habitata, & S. Ferdinandi, ac S. Francisci Regis nominibus insignita.
- XXXIII. Oppidi S. Ferdinandi progressus, quos Debayakaykin retardavit.
- XXXIV. Novæ turbæ ab exteris, ac ipsis incolis concitatæ.
- XXXV. Coloniz Abipontum a S. Rosario, & S. Carolo dictæ origo, ac situs.
- XXXVI. Coloniz principia.
- XXXVII. Coloniz egestas incredibilis, varizque calamitates.
- XXXVIII. Belli tumultus assiduus.
- XXXIX. Mocobiorum, Tobarumque incursiones variz.
- XL. Variolarum pestis calamitatum novarum semen, & cruentarum aggressionum occasio fuit.
- XLI. Hispani equites quadringenti Abiponibus conjuncti numerosum Tobarum contubernium expugnant.
- XLII. Abiponum de Tobarum vindicta sollicitudines. Tertianæ febris contagium.

INDEX.

Caput.

XLIII. Sexcentorum Barbarorum assultus anno
1765. die 2. Augusti.

XLIV. Corollaria ad idem argumentum. Con-
troversia de S. Thomæ Apostoli adven-
tu in Americam.

XLV. Quam arduum sit Abipones ad colonias,
religionemque Christi traducere.

XLVI. Fructus non modici ex Abiponum colo-
niis collecti, quamvis majores exspe-
ctati.

F I N I S.

HISTORIA
DE
ABIPONIBUS
PARS III.

CAPUT I.

De exitiali Abiponum, iisque foederato-
rum Mocobiorum in Hispanos odio.

Indos Paraquariae indigenas magna ex parte sub ju-
gum misit Hispanus, militum aliquando, sæpius sa-
cerdotum opera, qui inermes eo penetrarunt, quo
miles nunquam potuit. Plus illi potuere globulis
vitreis, quos dono Indis dederant, quam iste plum-
beis. Abipones tamen alterum in seculum contu-

maces nec donis, nec armis se vinci unquam patiebantur. Hispanum nunquam amicum voluere, minus dominatorem, & ne subacti aliquando hostem experirentur, libertati suæ jam pugnando, jam, ut res ferebat, fugiendo consultum ibant, armis usi interdum, sæpius astu, ac velocitate. Stativorum, quas sibi delegerant, natura securitatem illis præstitit, timendasque Hispanorum patente in campo vires elusit. Vinci haud poterant, quia non poterant adiri vel paludibus vel sylvis imperviis defensi, maxime dum equis carebant adhuc. Esurire, sitire, latere maluerunt, quam advenis servire. Adeo & Hispanorum Regem & Numinis supremi legem, felicitatem nempe suam, perditissime recusarunt. Certe jam inde a Caroli quinti ævo, qui nobilissimas Americæ portiones Hispaniæ adjecit suæ, ubique victor, per bina, & quod excurrit, secula Abiponum bellicosa natio sui juris perstitit, etiam postquam finitimi, populi victas passim manus dedere. Neque Hispanorum modo amicitiam aspernabantur protervissime, sed in omnes quoque nocendi occasiones intenti universam provinciam infestis armis percurfandi nullum faciebant finem. Cladium, quas postremis seculi currentis annis intulerant, quoties meminimus, venit nobis in mentem cogitare: Abipones, eorumque socios Mocobios, ac Tobas a vindice Deo ad mulcanda Christianorum flagitia fuisse reservatos, ut Philistæi quondam, Jebusæi, ac Pherecei in regione Chanaan ad Judæorum perviciam coercendam divinitus superstites erant, internecione deletis cæteris hostibus, vel in ordinem reductis.

Mocobios, Tobasque, equestres Barbaros, ut numero, sic strenuitate formidabiles in belli societatem adiciverunt sibi præterea, qualivero exaturando

ad-

adversus Hispanos odio impares se se solos autumassent. Vix uspiam edita strages memorabilior, ad quam fœderati hi tres populi vires non conjunxissent suas. Concors Europæorum hominum detestatio, prædarum spes certa, libertatis avitæ amor, gloriæ militaris commune studium pro classico illis fuit. Hinc ubi Abiponum facinora memoravero, si qua inde seu gloria, seu infamia in illos redundaret, Mocobios profecto armorum socios in communionem vel laudis, vel vituperii admittendos jam nunc pronuncio. Verum & id noveris: ut Europææ gentes mutuis fœderibus amicitiam colunt aliquamdiu, confociatisque viribus in unum aliquem, seu communem hostem depugnant, mox convulsa fœderum religio: in mutuas exardescunt clades; Sic Mocobios, Tobiasque Abiponum, dum contra Hispanos res erat, amicos nuper, paulo post acerrimos hostes toties vidimus, quam primum bellum præ pace sibi utilis fore existimaverint. Desultoria adeo ubique gentium amicitia est, quia privatis fere utilitatibus nascitur, aliturque. Mocobios, quibuscum diu, sæpeque versatus sum, nec proceri corporis forma, nec alacritate militari Abiponibus inferiores quis dixerit unquam, quin & nativo, quo in Hispanos a pueris feruntur, odio, atrocitateque illis superiores, audenter affirmo. Superiore certe sæculo in Tucumaniz excidium conspirasse videbantur, non solitariis modo Hispanorum prædiis, sed & ipsis urbibus quotidie formidandi. Cædibus, rapinis, incendiis vastata provincia. Salta, Auxui, S. Michaelis urbs, corduba, præcipue Tucumanorum urbes, ad desperationem: Estecco opulenta quondam civitas ad incitas redactæ. Urbs Conceptionis fluminis rubri litoribus incubans civibus per insidias perfide contrucidatis penitus deleta. Num Abipones tot cruentarum incursionum partici-

pes sociam Mocobiis operam navaverint, annales non produnt. Alphonsus Mercado, Angelus de Paredo, aliique, qui his successerant, Tucumaniz Gubernatores Barbarorum conatibus obstiterunt equidem. Quotquot suis e Colonia milites seu Hispanos, seu Indos Christianos poterant, in Chacum, Barbarorum latibula oppugnatos duxerunt identidem itinere semper molestissimo, fructu plerumque nullo. Quamvis enim Mocobiorum, Tobarumve in contuberniis aliquos ceperint interdum, ceciderintque, contubernales reliqui superstites, jactura suorum efferati, iras duplicarunt suas, viresque iræ pares ultioni impendere cessarunt nunquam, successu votis semper respondente. Irritæ tot Tucumanensium copiarum expeditiones confirmabant scilicet Barbarorum opinionem: Hispanorum arma sibi haud metuenda videri: contra illos sibi nativis in latebris, sat præsidii esse, quæ Hispanis vel ignotæ, vel inaccessæ. Quod si illorum numero forte opprimerentur, fugam pro victoria reputari, cujus opportunitatem viarum cognitio, natandi, equitandique promptitudo sibi præstaret semper, dum Hispani equis longo, asperoque itinere fractis ipsa vestium, armorumque prolixitate impediti fugientium terga premere vix queunt maxime, si paludes, flumina, invique saltus transmittendi essent. His considerationibus audentiores Barbari quid non in Tucumaniam tentarunt? Salta, Gubernatoris sedes, cæteraque, quæ illam circumstant, loca quotidianis hostium assultibus petuere.

Stephanus Urizar utprimum eam provinciam Gubernaturus ex Hispaniis adfuit, de calamitatis publicæ remedio cepit cogitare, quod ut optatum singulis, sic omnibus desperatum. Circumpectis sagacissime omnibus vir belli gnarus, animique intrepidi
& viri.

& viribus, & ingenio, & quod rei caput, celeritate scilicet opus esse perspexit, ne cunctatione hostium petulantia simul, simul provincie periculum cresceret, iterumque, dum Romae deliberatur, Saguntus periret. Expeditionem in Chacum parat. Delecti ad eam ex omni Tucumania mille septingenti octoginta Coloni Hispani, Indi Christiani quingenti, quibus Chiriquanorum, id temporis amicorum, turma accessit. Adhuc suppetias vocati ex urbe Assumptionis quingenti, trecenti ex urbe S. Fidei, ducenti ex urbe de las Corrientes. Eo fine tantum agmen constitutum, ut Barbari a fronte, a tergo, a lateribus, ceterae in circo, concluderentur undique. Tucumani milites eorum latibula explorare, & eos, quibuscunque licuerit modi, deprehensos opprimere jubebantur. Hispanis ceteris, Austro propioribus, ut viam fugitivis praecluderent, datum negotium. Si quanto consilio a provido Gubernatore constituta sunt omnia, tanta item accuratione morem gessissent ceteri, tot capitum hydra confici uno istu, tota Barbarorum in chaco colluvies poterat debellari. At enim Hispani milites, qui Australibus ex Coloniae evocati, cunctati alii, alii tergiversati sunt, ut adeo meridiem versus via pateret Mocobiis, qui, dum Hispanorum numero oppressos se viderant, quaque versus impune delapsi Abiponum se contuberniis junxerunt. Cum vero illa itativa nec a saltensium Hispanorum insidiis, neque a periculo satis abesse existimarint, furtivis itineribus progressi, ambo populi in valle Calchaki, ejusque finibus conquieverunt denique. Quo factum, ut salta, parsque Tucumaniae superior per annos aliquot Mocobiorum vexationibus libera respiraret quidem, sed tota belli procella in urbes S. Fidei, S. Jacobi de storea, Corrientes, ceterasque, quae occasum solis, Austrumque spectant, Hispano-

rum Colonias incumberet, a Mocobiis, & Abiponibus jam solis, jam conjunctis miserandum in modum dilaceratas, quod late mox exponemus. Quod Malbales equites Mocobiorum societate, suo nempe robore, destituti oblatam ab Hispanis amicitiam seu acceptarint, seu finxerint; Quod Vilela, ac Chuni-pies pedites quietis semper amantissimi pacem porro sponponderint; Quod Lules item pedites, sed numerosi in oppido collecti (situm Miraflores vocant) & a nostro P. Antonio Machoni Sardo religionem sanctam edocti fuerint, is demum expeditionis tantæ fructus exstitit non poenitendus quidem, Hispanorum tamen votis, ac expectatione multo inferior. Sed jam ad scopum hystoriæ accedamus propius, quamvis nec ista, quæ præmittere mihi visum, extra scopum fuerit.

CAPUT II.

Qua ratione equorum compotes facti
sint primum Abipones, & horum ope quam
formidabiles evaserint Vicinis.

Seculo quinto decimo ubi terrarum in chaos egerint Abipones, quid gesserint, haud constat. Illos id temporis pedites Indorum aliorum more inglorios delituisse, crediderim, ac de Hispano evadendo magis, quam invadendo cogitasse. Et vero Europææ dominationi succumbentibus passim vicinis, conservata semper libertas clarissimi trophæi instar Abiponibus fuerit. Anno sexcentesimo quadragésimo primo supra millesimum illos jam equis instructos, iisque dexterrime usos fuisse, ex Paraquariæ annalibus liquet. Sub eadem tempora bellum movisse identidem leguntur adversus Indos Mataràs, quos, Hispanis scilicet obsequentes, implacabili odio averſabantur. Quidquod & aliis populis pedestribus terrori esse coeperant Abipones vel hoc nomine, quod jam equitarent. Nil dubium, Americanas nationes ab Hispanorum minime numerosis manipulis cito subactas, quod illi bellatores equis sublimes in conspectum se dabant, & fistulis ferreis fulmen imitabantur; Primum Indorum oculos, aures alterum, utrumque animos percellerat. Quid, amabo, negotii fuit primo aspectu contritos vincere, quique, quod Europæorum ferro, ac plumbo opponerent, præter lignum & arundi-

dines habebant, nihil. Haud secus Abiponibus equi præcipuum belli instrumentum, pro armis, verius dicam, præ quibusvis armis semper fuisse.

Sed unde Abiponibus equi primum obtigerint, ex me quaeris? Dicam, quod ex Abipone seculari, viro ingenuo intellexi. Majorum suorum aliquot, aiebat, adhuc pedires longo itinere ad campos, nunc-urbis sanctæ fidei juribus obnoxios clanculum adrepsisse, quos Calchakies bellicosi, equestresque Indi tum occupabant, equosque pauculos cum aliquot cultris ferreis illic ereptos in patriam adduxisse. His equis subinde usi sunt ad alia, aliaque equorum agmina Hispanorum e solo rapienda. Quæ quidem res parum difficultatis, artificii nihil habet in Paraquaria. Campus quaque versus latissime patens equorum, uti & cæterorum pecorum, innumerabilium stabulum, gramen pabulum est quavis anni parte, diebus perinde, ac noctibus. Sæpe culicum importunitate, sæpe tigridis suspitione territi equi longissime excurrunt, & per plurimum leucarum spatia sparguntur. Custodes pecorum aliquando nulli, plerumque pauci, & inermes, semper meticulosi, quos vel abientes suo e tugurio trucidare, vel dormientes eludere quid facilius Barbaris? Isti timentur, dum propinquant; Dumque cum præda avolant, nemo est custodum, qui prædones insequi vel ausit, vel assequi possit. Equorum suorum malunt, quam capitis facere jacturam. Dolent pecorum raptum, sed de raptorum fuga sibi gratulantur. Equorum, mulorumque tantam etiamnum superesse multitudinem, quantam vix usquam terrarum, norunt, quotquot in Paraquaria versati. Hispanorum sæpe, Indorumque Christianorum prædia singula bis mille equos, ephippiis aptos: Interdum viginti equarum, equorumque generatio-

ai deficiatorum millia numerant. His neutiquam accenseo tot centena equorum millia, qui sunt, ut cum juris consultis loquar, primi capientis perinde, ut passeres nostra in Europa. Immensa planities, quæ per quadringentas facile leucas a Boni aeris agro quaquaversus porrigitur, equis ejusmodi nullius juribus obnoxii undique contegi videtur. Barbari innumerabiles fretum Magallanicum inter, ac dictam urbem mediæ equina carne vescuntur quotidie, equinas pelles pro vestibus, pro tentoriis, pro armis, & tphippiis adhibent. Corduba ad urbem sanctæ fidei, vel inde per Parana, & Uruquayi ripas iter facientibus densa equorum vacantium agmina quotidie occurrunt, molestiasque facessunt non raro; Nam vel viam præcludunt, vel equos cicures, quibus utimur, secum abripiunt. Ad quæ vitanda industriis opus est non paucis. Ista jam alias a me, nisi fallor, dicta in memoriam revoco, ne fabulari me putes, si dixerò: Annorum quinquaginta spatio Hispanorum prædiis Centum facile equorum millia ab Abiponibus abacta. Hac Paraquariensium vetus opinio. Exaggeratum ne putes numerum. Nam subductis conjectura rationibus, ducentis millibus plura, opinor. Nil mirum. Uno sæpe assultu quatuor equorum millia rapuerunt Abipones adolescentens, præ adultis multo furaciores. Astu, sagacitate mediocri opus est, non viribus. Ad meliorem frugem reducti quamvis prædari desinant, equi, qui domino carent, passim in promptu sunt, quos sui juris facere, erudireque licet omnibus. Novis in oppidis Abipones novi non paucos, quingentorum facile equorum possessores. Jam in quantam Hispanorum perniciem abusi sint equis olim Abipones, restat explicandum.

Calchakies, formidabile quondam Hispanis nomen, postquam iteratis cladibus sanctæ Fidei agrum funestassent, uno denique conflictu in ordinem redacti sunt. Quaranii ex Uruquayensibus oppidis a Regio Gubernatore in subsidium vocati strenuam, ut sæpe alias, hac in expeditione operam navarunt Hispanis. A strage illa superstites Calchakies variolarum pestis denique consumpsit. Tristes bellicosissimæ nationis reliquæ ad Carcaranal amnem translatae supersunt hodie, & viginti circiter capitibus definiuntur. Abipones in Calchakinensi illo solo consederant, non patriæ illorum duntaxat, sed hostilis in Hispanum animi hæredes etiam. Quidquid terrarum a flumine grandi ad sanctæ Fidei urbis limites; Quidquid a Paranz & Paraguayi litoribus ad sancti Jacobi territorium usque est, suum fecere, Hispanis nequidquam repugnantibus, & ni mori mallet, avita statione cedere coactis. Anno labentis seculi octavo decimo ex urbe sancti Jacobi ad sanctæ Fidei, & inde Cordubam ultro, citroque vel scemine citra periculum commebant, plurium licet dierum equestri itinere. Id noster Pater Joannes Franciscus Aguilar octogenario major mihi asseruit. Profecto tuta fuisse omnia, & extra hostium suspicionem, argumento sunt Hispanorum prædia copiosa, quæ, uti semel, ac iterum illorum rudera per transennam vidi, continuata ex dictis urbibus serie vias omnes occupaverant, sed mox ab Abiponibus, semper infestis, in solitudinem redacta adeo, ut jam istic præter dirutarum ædium ruinas deprehendas nihil. Campi tamen possessorum suorum antiqua nomina retinuerunt. Hanc stationem Don Gil, istam Doña Lorenza, illam Alarcon, aliam la Vidua, rincón de cano &c. etiamnum vocant, quia olim ab istis hæc loca condita, & habitata. Sed jam ager est cheu! ubi Troja stetit.

Nec

Nec tigurum per Centum facile leutarum viam usquam videas.

Regio, quam Abipones veluti suam impune pervagantur, ab Austro ad septentriones centum viginti leucas: Ab oriente sole occidentem versus prope totidem multis in locis patet. In multa pro Caziquiorum numero contubernia divisi hac illac tentoria mutant sua, cumque sibi situm deligunt, quem tempus, metus, venationis opportunitas valeant. Formis cum sobole, decrepitisque inermibus fida in statione collocatis adulti velut ex eentro ad circumjertas Christianorum Colonias latrocinaturi excurrunt identidem, non nisi demersis Hispanorum capitibus, aliisque spoliis onusti ad suos redituri. Captivorum turba, equorum greges; comperta expeditionis felicitas alios mox, atque alios ad idem audendum excitulabat, ut adeo, dum hi redirent, redeuntibus confestim illi succederent. Vix mensis abest, quo Hispanarum Coloniarum aliqua hostili aggreffione non Lacesseretur. Ut fulmen, etsi unum feriat, omnes conterret; Sic quamvis unus duntaxat invaderetur locus, omnis vicinia trepidabat eoque magis, quod tutiora videbantur omnia. Experientia enim didicerant, id genus hostium nunquam jugulo esse propinquius, quam dum longissime abesse, perperam credebatur.

Enimvero intelligi agre potest, qua demum ratione Barbari circiter milleni (Bello idoneos vix plures tunc universa Abiponum ratio numeraverit) valissimae provinciae exagitandae sufficerent. Animorum, dum petendus est Hispanus, concordia, calliditas, laborum tolerantia, Mocobiorum societas bellicorum paucitatem supplevit atque, Franciscus Bar-

Barreda supremus armorum Praefectus Jacobopoli pro sua experientia iterum, iterumque affirmaverat: Si reliquis Abiponibus occisione occisus denos illorum duntaxat superesse, intelligeret, ubique locorum per Paraquariam perinde excubandum fore. Adeo unicam Abiponum decuriam toti provinciae perturbandae parem existimavit. Nulla est latebra, quam furiarum instar, non percussissent; locus nullus tam omni ex parte a natura clausus, quem sibi impenetrabilem judicassent. Paranam, & Paraquayum, vastissima flumina, etiam uno jam alveo conjuncta natando, quoties collubuit, trajecere, quin & hilariter confabulando. Ardua rupium praecipitia jam ascendendo, jam, quod vel vili horridum, descendendo equites superarunt, dum Cordubae, illique finitima S. Jacobi loca aggressi sunt, & heu! quantum istic sanguinis fluxit! Sylvas invias, erundiarum, arborumque condensationum serie horrentes, paludes item, & lacus profundo Caelo lubricos nullo negotio transmiserunt. Ingens illa centum & quinquaginta leucarum planities, quae Paranae ripis, fluvioque Salado interpicitur, locus instar aquis rufescit aliquando, si pertinaciores praecessere nimbi, qui si plures, ut solet, menses defuerint, ardente Caelo ita siccantur immensi illi terrarum tractus, ut aquae dulcis Gutturam vel avicula nusquam inveniat. Utrumque ipse ego spectavi aliquoties. Abipones, quidquid horum intercesserit, multorum dierum itinere jam per aquas, jam sine aquis ad Hispanorum domicilia pervenerunt, quos vel necare vel ipoliare cupiebant. Cum Hispanis militibus simul, simul cum Abiponibus jam illorum amicis iter faciens expertus tum frequenter, ab his citra tergiversationem paludes profundissimas equitando transmitti, quas illi omnino sibi impervias, jurabant. Praeda pinguioris, gloriae militaris ipse
lu-

luculentior affulgeat, trecentes, plures etiam leucas conficere, nemo Abiponum recusabit; Adeo nec viarum asperitate, neque locorum longinquitate terrentur. Immensum ni intercederet pelagus, quidni nobilissimos Hispaniæ, vel Angliæ equos furaturi in Europam dudum exstirpissent Abipones? Id festiva; sed vere cogitatum a nobis, sæpeque dictum in Paraquaria. Certe, ut quædam in Asia gentes crocodilum, simium, draconem ceu divinum quid colunt, sic Abipones equum adorarent, si idolorum cultus apud eos invaluisset. Nec abs re plurimi faciunt equos, præcipua belli instrumenta, quorum usu & formidabiles & perniciosissimi evadere Hispanis Colonis. Barbari pedites etfi eandem voluntatem nocendi Hispanis, haud eandem opportunitatem habent, ac vel ideo ad se se defendendos sæpius, quam ad Hispanos offendendos armis utuntur suis. Si igitur a Barbaris equitibus, ab Abiponibus, Mocobiis, Tobis, Charruis, Malbalais, Mbayis, Quaykuruis, Seranis, Pampis, aliisque Indis Austribus maxime vexantur, sibimet culpam tribuant, quippe qui equos Paraquariæ intulerunt. Sed en rerum vicissitudinem! Indi, Hispanorum dono, equis adversus eosdem veluti armis præstantissimis uti didicere. Hispani equites magnam Indorum partem vicerunt olim; Hodie ab Indis equitibus non raro vincuntur. Illatas variis provinciæ partibus strages jam singillatim exponam.

CAPUT III.

Quantum in sanctæ Fidei, & Assumptionis urbes sit sævitum.

Vrbem sanctæ Fidei, quia sibi propinquiorem, quotidianis olim incursibus pressere Abipones jam soli, jam Mocobius conjuncti, parumque absuit, quin opprimerent denique. Colonorum contrucidati plurimi, non pauci in captivitatem abducti. Complures alterutram sibi sortem prudenter veriti in tutiora loca cura familiis commigrarunt. Eo loco res erant aliquando, ut de civitate penitus deferenda palam ageretur. Locuples sancti Antonii prædium, ut pleraque alia, eversum. Pecora innumera omnis generis vel dominis eorum, vel curatoribus interemptis direpta passim, aut quaqua versus dispersa. Spoliata identidem mercibus plaustra. Negotiandi securitas, fons opum illic unicus, ictu uno veluti concisa quidni famem, rerum omnium penuriam invexerit? Vix omnes a grassantibus diu, noctuque Barbaris insessa, ut pedem domo efferre nemo, nemo rure commeatum urbi inferre tuto unquam posset. Quidquod intra ipsam urbem trepidatum quotidie. Equestres Abiponum, Mocobiorumque turmæ toties per plateas conspectæ. Forum ipsum frequenter inermium sanguine tinctum. Barbarorum magnanimitati id, cave, tribuas. Timentur equidem illorum pauci a multis; Sed & illorum plurimi sæpe timent vel unicum, quem sclopo sibi minantem viderint. Urbes

Para-

Paraquariæ ad unam omnes muris, portis, fossis, & pibisque carere, patere omni ex parte seu ingressuris, seu hostiliter aggressuris, primis jam historiarum meorum foliis dixi. Nil mirum igitur, Barbaros equorum pernecitate confisos pro arbitrato suo irruisse identidem. Anno 1750. Corduba ad Mocobios iturus dum in sanctæ Fidei urbe ad templi nostri fores consistere, Hispanus nobilis: En! Pater, ingemiscens mihi aiebat, quo loco res nostræ fuerint ante annos non plurimos. Lege publica cautum erat, ne quis nostrum, nisi sclopo armatus, hoc templum adiret. Adeo ne foro quidem inambulare citra periculum nobis licuit, Barbaris quotidie affilientibus. Anno 1754. decima Aprilis eandem Urbem revisenti mihi matrona nobilis, ætate gravis, & antiquitatum urbis tabularium multos inter gemitus dixerat: Quantum vobis, Patres mei, beneficium, quantas pro illo gratias debemus! ferocissimas gentes cicuratis, per quas nobis tot annos respirare non licuit (Ego Abipones inter, socius meus inter Mocobios tunc versabatur) vix memini, prosequeretur eadem matrona, istam hebdomadem, verni jejunii postremam nempe, sine cædibus hac in urbe nobis fluxisse. Dum seu comprecantium, seu cruces humeris bajulantium pia turba longo per calles ordine procederet, quoties adfuerunt Barbari hastati fulguris instar & raro nisi cruentis manibus abiire. Fratrem meum germanum, dum recepto more has ante ædes publico in foro aram concinnaret, ab illis cheu! Crudeliter confosum etiamnum fleo. Hæc tum rerum facies. Tranquillitatem, securitatemque, qua hodie fruimur, vobis in acceptis referimus, per quos pacari Abipones, Mocobique, & ad humanitatem reducti. Hæc illa. Nec alius fuit urbis universæ sensus; Namque ejus incolæ summi, & infimi ad unum omnes semper nos,

qui illis Barbaris erudiendis operam dedimus, ceu liberatores ac tutores suos venerati, omnique benevolentia, & beneficentia sunt prosecuti, tristissima calamitatum priorum imaginē semper oculis obversante.

Non defuere illa in urbe viri intrepidi, qui vim vi strenue repellerent; In ceteros tamen, in quibus jam vigilantia, jam arma, jam animi desiderabantur, pertinaciter ævitum est a Barbaris nec pacem, neque inducias unquam indulgentibus. A Boni aeris Gubernatore fatiscenti jam urbi suppetias missi pedites legionarii, sed hi, dum in campo ad manus ventum esset aliquando, risui magis Abiponibus, quam usui Hispanis fuere. Ast denique rebus ad exitum inclinantibus, & propemodum conclamatis propitium velut sidus in decumana procella urbi affulsit Echague vir eximius, qui Gubernatoris nomine illi præfectus Barbarorum audaciam repressit, nunc cunctatorem Fabium, nunc callidum Hanibalem imitatus. Novit efferratos Abiponum animos muneribus demulcere, novit armis terrere, & crebris excursionibus coercere. Respiratum est tantisper. Verum hæc tranquillitas tamdiu duravit, quamdiu ejus vita, cui illa debebatur. In demortui locum dein suffecti varia fortuna usi sunt, Indis modo antiqua Latrocinia repetentibus, modo pacem spondentibus cum in finem, ut toto pondere in Hispanos aliarum urbium insectandos incumbere, & extorta ab illis spolia in urbe sanctæ Fidei sibi amica cultris, ensibus, hastis, securibus, globulis vitreis, vestibus possent permutare. Ea fuit, quam suspicias, Barbarorum astutia, ut, licet reliquam pro viribus oppugnarent provinciam, una cum urbe pacem diuigenter cohererent, ubi scilicet, oblati pretii loco prædis necessariam sibi armorum, aliorumque utensilium supellectu-

leſilem compararent. Verum & acerbiffima fuit Cordubenſium, Correntinorum, Paraquayenſium, Jacobopolitanorumque querela: Urbem ſanctæ Fidei Barbarorum Latronum perfugium eſſe, ac emporium, ubi ferrum iis porrigitur, quo ad ſe jugulandos uti conſueverunt. De hac Indorum nundinatione multa, quæ riſum, plura, quæ indignationem merentur, ex idoneis authoribus intellexi. Vel unum hoc accipe: Abiponum aliquis ſanctæ fidei urbem, pace vigente, ingreſſus ſaccum coriaceum (Zurron vocatur ab Hiſpanis) bis mille ſcutis Hiſpanicis gravidum equo veſtabat ſuo. Hiſpanus quiſpiam nobilior in foro forte obambulans, quid ſub illa ſarcina lateat, probe gnarus rubrum, quo tegebatur, pallium Indo porrigit, qui illa purpura ad inſaniam lætiſſimus, totum argenti pondus tradit. illico, quod alibi paulo ante cum ſociis e plauſtris argento Peruviano onuſtis rapuerat. Id genus alia ex militari Præfecto, viro integerrimæ fidei accepi. Magna Mocobiorum, Tobarumque, maxima Abiponum parte ad pacem, coloniasque varias, quas condidimus, a nobis traducta, quies demum miſeræ dudum civitati indulta eſt, necdum tamen periculi omnis vacua ſecuritas ejus prædiis. Nam earundem nationum barbari, pacem pertæſi, non nunquam equorum gregibus inſidiabantur, ſed populabundi magis, quam more belli. Ad hos prædones cohibendos Hiſpanorum equitum (Bländenges vocabantur) centuria ære publico alebatur, & a Michaele Ziburro eorum centurione egregio gubernata non mediocri uſui fuit, vel latrunculis, ne prædentur. abſterritis, vel, cum & bonus ſæpe dormiret Homerus, præda fugitivorum e manibus crepta. In loco, cui Anapirè nomen, hiſ equitibus data fuere ſtativa, inde ad tuendos fines, viasque ſpeculandas idemcudem excurrabant. Tres potiſſimum ita-

tiones Barbarorum olim latibula, theâtraque latro-
ciniorum fuere: La cruz alta, El Pozzo redondo pu-
teus rotundus, & sancti Thomæ prædium; Hic flu-
vii saladi ad urbem est trajectus; Illic via regia cum
plaustris ultro, citroque commeantium mercatorum.
Prædia item, quæ chacum respiciunt, periclitabantur.

Amplissima Assumptionis provincia, quæ vulgo
el Paraguay appellatur, colonis licet abundet pug-
nacissimis. Abiponum tamen, Mocobiorumque armis
plus, quam credi possit, usque exagitabatur. Quis
hominum cædes, equorum, mulorumque direption-
es, pagorum incendia, prædiorum depopulationes,
imbellium captivitatem enumeret? Non ad Para-
quayi ripas modo, in locis quoque, quæ a flumine
absunt longissime, tot, tantaque strages edebantur
passim impune, maxime in prædiis Tebiquarÿ fluvio
propioribus. Paraquariz victoribus olim Hispanis
Barbarorum colluviem audacter adeo insultasse, ne,
quæso, mireris. Affiliunt hi, ubi, qui sibi repug-
nent, abesse, suis ex speculatoribus cognovere, vel in
imparatos per insidias irruunt. Hæc Paraquariz Præ-
fectura præ aliis latissime patet equidem, pro colono-
rum tamen numero angustior videtur. Quot vi-
ros, totidem milites numerat, sed ruri sparros, mul-
tis a se leucis divisos, in sylvis, ubi herbam Para-
quaricam parant, remotissimis, in flumine, in muni-
tiunculis provinciz tutandis maxima anni parte occu-
patis. Has ad Paraguayi litus orientale e sudibus,
luto, & palæis fructas speculas rectius dixeris ad ob-
servandos hostium motus, quam munimenta ad eos
arcendos. Aliquas istarum cum Regio Gubernatore
Don Josepho Martinez Fontes ipse lustravi, & ut ea-
rum miseriam liberaliter risi, sic præfidiariorum for-
tem ex animo sum miseratus. Pauculi, qui in sin-

gulis munitiunculis excubant, solo nomine milites hostis, quem eminus conspexerint, adventum tormenti bellici ictu significant; Hic finitimis in munitiunculis repetitur, ut de periculo admonitus quisque sibi consulat, ut ipse Gubernator (Nam ad urbem usque repetitum in diversis stationibus tonitru propagatur) opportuna imperet subsidia, & quotquot militiam profitentur, confluant armati, ubicumque fuerit hostium suspicio. At enim, dum equi rure semper vagantes conquiruntur, dum apparantur, dum vel pauculi cum armis milites se se conjungunt, dum eorum ductor expectatur, quot horæ abeunt! Interea temporis jam patrata cædes, jam spoliata prædia, jam incensi pagi, jam eadem, qua advolarunt, celeritate avolarunt Barbari. Quod si ex adrepentibus tandem Hispanis aliquot coalescat agmen, major plerumque illis lætitia de hoste jam dilapso, quam de assequendo cura esse solet. Sed fingamus recedentes Barbaros in conspectu adhuc, certe haud procul esse, Paraquarii ductores nisi illis multo numerosiores milites sibi esse videant, temeraria aggressione raro audent ancipitem belli fortunam tentare; Prævident enimvero omnibus se probris onerandos ab uxoribus, & petendos lapidibus forsitan, si qui mariti occubuisse in velitatione. Quidquid finistri acciderit, sibi a vulgo tribui militares præfati mihi conquerebantur persæpe. Fremuerunt aliquando animis Hispani equites, invehique in Barbarorum fugientium terga peroptabant; At enim ductores militarem coercerant æstum etiam mortis poenam iis comminantes, fugientem qui hostem lacerare, vel insequi auderent. Non semper culpanda ducum in refrænando militum ardore; Nam sapienter Tacitus 3. histor. *Militibus cupidinem pugnandi convenire; duces providendo, consulendo, cunctatione sapius, quam re-*

meritate prodesse. Livius 21. Sæpe contempsit hostis cruentum certamen edidis, & inclysi populi, Regesque perlevi momento victi sunt. Cruentorum dimicationum recordatio cautiore reddidit Paraquarios, & prope dixeram formidolosos. Ut reliquas taceam, in campo, quem a fluminis angustis la angostura appellant, sexaginta Paraquarii cum Abiponibus nescio, an cum Moco-biis, credo, cum utrisque manus conservare, & quinquaginta novem illorum occisione occisi sunt, unico superstiti, qui vulnere non uno saucius equi pernicitate mortem evasit, & ad urbem Assumptionis delatus tragoediæ testis ac nuncius fuit. Paraquarios, semper strenuos, vel parum armatos, vel per insidias fuisse oppressos, lubens credidero.

Sæpe alias victoria penes illos stetit. Abipones multi, qui Paraquariensem in agrum venerant, Hispanorum capita domum allaturi, sua amittere. Abiponum Yaucanigarum ductor clarissimus Nachiralarin (ut supra memini) & Paraquariensibus coloniis diu perniciosus in sylva, ad quam refugerat, Tebiquarî litoribus adfuit a Paraquario milite cinctus, & cum commilitonum suorum manipulo denique cæsus fuit. Fulgentium de Yegros, qui huic expeditioni præfuit, & milites aliquot, qui illi interfuerunt, novi. Nachiralarin, quia centum aliis fuit nocentior, cædes triumpho digna videbatur. Interdum Abipones equorum, quos rapuerant, Captivorumque turba impediti dum in fluminis trajectu cunctabantur diutius, ab insequentibus Paraquariis pessime mulctati fuere. E sautis ejusmodi casibus gloriæ aliquid, utilitatis prope nihil in colonos redundavit. Barbari equidem more suo vindictæ studiosi eadem cladi reddere solent, atque muscas imitantur. Hæ, dum vultum occupant, manu terrentur facile, sed mox reduces eadem,

dem, qua fugatæ sunt, manui insident iterum, iterumque ac tertio fugandæ. Res sane prodigio similis mihi semper visa, Assumptionis provinciam non interisse dudum, quæ cum tot validissimis hostibus tot annos conflictatur. Hinc enim in conspectu ferocissimorum Quaykurù & Mbayarum metuenda semper vicinitas; Inde Abiponum, Mocobiorum, Tobarumque quotidiani assultus multum & negotii, & periculi circumjectis coloniis dedere. His adde Payaquis piratas perfidissimos pace; quam bello periculosiores. Taceo Barbaros sylvicolas, quos monteses, montarrazes, vel Quaránica lingua, Cazyguas vocant, Hispanis Paraquariis (dum in remotissimis ab urbe sylvis, uti in Caremà, in Curiy, in Monday, Acaray litoribus, quæ ducentas facile leucas a metropoli Assumptionis distant, herbam illam Paraquaricam conficiunt) quamvis non semper infestos, semper tamen insensissimos, ac de fide suspectos. Videndum bene cui fidant. En! quot nationes Paraquariis colonis minitentur. Neque Hercules olim contra duos. Paraquayos Hercule majores jure dixerimus, quia tot hostibus pares.

CAPUT IV.

Quam infesti fuerint Abipones Quaranicis oppidis.

Nihil admodum egisse sibi videbantur Abipones, nisi & ad Quaraniarum oppida evertenda animum adji-
cerent. Implacabili in hos odio ferebantur vel hoc
nomine, quod ad Romana sacra a nobis traducti Ca-
tholico Regi non modo obedientiam ut subditi, sed
operam quoque in Castris ut milites præstare, quo-
ties a Regiis Gubernatoribus accersiti. Pro hostibus
habiti a Barbaris, quia integerrima in Hispanos fide
nulli mortalium secundi. Nullis aut precibus aut
minis adduci poterant, ut cæterarum nationum, quæ
ad necandos, expellendosque e Paraquaria omni Hi-
spanos toties conspiraverant, impiæ conjurationi au-
res præberent. Quin imo nullis perpercerunt arti-
bus, laboribus nullis, ut periculosa seditiosorum con-
silia detegerent, rebellesque Hispanis infestos armis
profigarent suis. Relege, quæ in libro prodromo
de Arecayà scripsi. Hanc Quaraniarum in Hispanos
propensionem nulla unquam ætas Barbarorum ex ani-
mis oblitterabit; Hanc omni virium contentione ul-
ciscendam sibi semper putarunt Abipones, eorumque
socii. Oppida Quaraniarum, vastissimaque prædia,
quæ Paraquayæ, Paranáque litoribus viciniore, plu-
ribus ab hinc annis hostium furori, rapacitatique
quotidie magis patuere. Indi crudeliter trucidati,
abacta omnis generis pecora, capti adolescentes nu-
me-

nerum prope excedunt. Complures suis in ædibus cremati, ubi hostilium mucronum metu statuerunt. Oppidum sancti Ignatii quazū antiquitate, incolarum, armentorumque multitudine, templi elegantia olim florentissimum splendoris amisit plurimum, parumque ab exitio absuit. Eo enim situm est loco, qui opportunitatem insidiarum maximam præbet Barbaris; Nam sylvis adjacentibus tecti, quin eminus sentirentur, & prædio, & oppido ipsi immincebant. Vix mensis abiit, qui credē, ac latrocinii vacaret. Fidem superat, quantum populi, pecorumque numerus assiduīs incursionibus fuerit imminutus. Multis diu noctuque excubantibus licet securitatem sibi polliceri nemo audebat. Abiponum seu calliditas, seu audacia vigilantiam omnem, & quantascunque incolarum industrias elusit. Die quodam festo dum sacris populus officiis in templo interesset, longissimum Barbarorum agmen in ipsum forum irrepfit. Incolæ pro aris, & focis sibi pugnandum rati, quidquid telorum ad manus fuit, in aggressores coniecere. Dimicatum est a Christianis virtute, quam felicitate majori. Proceres oppidi, & senatores tricenis plures, plurimi alii plebejorum, qui omnes acerrime, sed alieno loco cum Barbaris aliquamdiu pugnaverant, eadem in statione prope templi fores occubuerunt. Cæsi, sauciæque Abiponum non pauci. Captus a Quaraniis Hispanus, qui captivus Abipones inter adoleverat, & hac in expeditione, ut sæpe alias, iisdem viæ ducem se se præbuit. En! quod asserui: Christianos Barbarorum captivos ipsis Barbaris evadere perniciosiores. Franciscus Maria Rasponi Bergomas, Sacerdos noster, veteranus oppidi Parochus e templo, vix sacris vestibus exutus, accurrens quibus oculis, quo animo spectaverit cadaverum strues, plateas sanguine spumantes? Talia quis fando explicet? Idem vir op-

timus ferale hujus diei spectaculum quot verbis, tot gemitibus mihi proposuit quondam, dudum per omnem Paraquariam vulgatum licet. Cruentissima hæc pugna Abiponum animos crexit, Quaraniorem depreffit, prostravitque. Majori mox audacia, frequentiaque cum in prædio, tum in adjacentibus oppido agris repetita: Indorum cædes, pecorumque direptiones. Uno die quatuor boum millia, ingentes equorum catervæ latronibus in prædam cessere. Neque tibi ista legenti in mentem veniat, Patrum, qui oppido præerant, inertiam, vel ignaviam accusare. Nihil sane ab illis omissum, quod ad suorum securitatem facere videbatur. Præclusi hostibus aditus, jam fossis, iam sudibus præfixis muniti, additis custodibus, queis sclopi porrigebantur. Missi quotidie exploratores viarum. Excubitores suspectis in stationibus velut in specula collocati. Sed quid demum ea omnia? Qui speculari, qui excubare jubebantur, morem suum tenuerunt. Periculum ubi sæpe præsentissimum, tuta putarunt omnia. Illud suum *Nemraichene* incolumes erimus, agebant, & somno urgente utramque in aurem dormire, Inde factum per sæpe, ut dum publicæ securitati invigilare debuerant, etiam suæ immemores ab Abiponibus oppressi jugularentur.

In vicino sancti Jacobi oppido, quod quinque Capitum millibus definiebatur ipsa illibato divinæ Matris conceptui sacra die dum sacerdoti verba facienti aures daret collectus populus, aderant Abipones, & ex iis, qui per domos excubabant interea, centenis plures partim captivitate, partim morte multarunt, centuriis aliquot equorum, quos inter Asturcones, seu gradarii permulti, uno impetu abreptis. In ejusdem oppidi conspectu cum incurSIONES ple-
rum-

rumque truentissimæ identidem repeterentur, dies
 perpauci terroribus, rumoribusque vacui fluxerunt.
 Idem prope fatum numerosissimo oppido Nuestra
 Señora de feè annis pluribus fuit. Hinc illud ad
 Barbaros equites detinendos fossis cinxit undique no-
 ster Joannes Baptista Marquisei fluminensis ejus loci
 Parochus, scloposque sat multos, quos coemerat,
 Indis jaculatoribus suppeditavit maximo certe operæ
 pretio. Diu namque pacata istic omnia. Ex eodem
 oppido quadraginta Indi milites, totidem fere ex op-
 pido sanctæ Rosæ ad prædiorum suorum tutelam
 missi quinta Februarii periere, pauculis equorum ce-
 leritate servatis, e quibus cognitum, illos acriter, diu-
 que pugnasse, sed denique Barbarorum multitudine
 oppressos. Hoc die quanta eheu! in utroque prædio
 equorum, mulorumque jactura! Abducta sunt ali-
 quot millia. Alias ex S. Rosæ oppido herba Para-
 quarica mercatoris Hispani plaustris plurimis ad Pa-
 ranz litus vehebatur a Quaraniis, quibus Hispanus qui-
 dam minime ignavus, septemque leçtissimis sclopis
 armatus moderator, defensorque fuit datus; sed hic,
 quin vel illi vacaret de sclopis exonerandis cogitare,
 ab accurrente Abiponum globo cinctus, & cum Indis
 prope omnibus obtruncatus est, duobus illorum dun-
 taxat, equorum, boumque turba etiam abreptis.
 Ad quinquaginta cadavera in campo reperta. Has
 strages memorare visum, quæ recentiores, & me istic
 agente illatz. Infinitus sim, si omnes, tot annorum
 spatio a Quaraniis toleratas singillatim referrem. Ha-
 rum recordatione propemodum exanimati miseri,
 quoties jam cum Abiponibus res fuit, non tam de
 morte inferenda, quam ferenda cogitare videbantur.
 Ipsa hæc Quaraniorum trepidatio Abiponum in latro-
 cinando audaciæ quantum exacuit, tantam victoriæ
 fidu-

fiduciam iis præbet, ut, dum cum illis congregiendum, non quot Quaranii essent, sed ubi essent, spartanorum ritu interrogarent.

Perpecta Quaraniorum formidine e Regli Gubernatoris Consilio Hispani aliquot milites conducti, qui ad oppidorum illorum securitatem vias obequarent identidem, Barbarorum itinera observarent, illos repellerent, certe de eorum adventu incolas commoverent. Sed Hispanorum equitum vigilantia quavis Abiponum sagacitas superior plerumque fuit. Eadem frequentia, etsi majore astutia, repetiti hostiles assultus. Cumque adeo utilitatis parum, incommodi plurimum ex istis prædialiis, qui magno eorum sumptu alebantur, in oppida rediret, domum redire permissi sunt. Remediis tot inveterato malo nil proficientibus deplorari poterant Quaranii, nequam juvari. Ferendaque erat calamitas, cui removendæ nulla par industria videbatur. Haud tamen Grassandi licentia semper impune abiit Barbaris. Alienas mortes suis mortibus luerunt non raro. Interdum, dum assultum parabant, detecti, rejectique. Fuga præcipiti avolantes alias ab insequentibus Quaraniis deprehensi, maleque multati sunt, præda sæpe eorum e manibus extorta. Opporune memini Lamelsaikin Abiponis, mihi noti. Homo erat frugis pessimæ, & cæteris passim nocentior. Hic in S. Ignatii prædio, dum citatissimo cursu fugiens palustri solo tantisper adhæresceret, sagitta a Quaranico insequente ejus jugulo infixæ misere interiit. Sæpius profecto de Abiponibus triumphum cantassent Quaranii, si vigilare, quam mori, maluissent. Contra Barbaros, ut sæpe memini, præstantissimum armorum genus est vigilantia. Metuendi sunt Abipones, dum longissime abesse putantur, spernendi, dum ad-

sunt.

sunt. Parum equidem audent adversus paratos, maxime, si sclopo minitentur; Nihil inausum relinquunt, quamprimum se formidari advertant. Miraberis his perlectis, Quaranos domi suæ adeo lepores esse, qui in castris Regiis toties leonum instar adversus lusitanos, adversus Barbarorum etiam phalanges depugnasse ab historicis dicuntur. Ita prorsus esse, nemo, nisi ignorantissimus inficiabitur. Rem præclare gesserunt Regiis in castris, sed nempe ab Hispanis Ducibus Gubernati. Domi, dum contra Barbaros eundem, sibi relictæ, parum fere possunt. Impetu, quo cuique lubet, feruntur, atque adeo nec boni militis, nec boni ducis partes implent. Membra robusta sunt equidem, sed quia sine capite, languent. Immortali Petro Zeballos, quo duce plura Quaraniorum millia in Lusitanos militarunt diu, aliisque alias Hispanis Ducibus omni ex parte se probaverunt semper, ob egregiam, quam in obsidionibus iteratis Coloniz Lusitanicæ, in variis dimicationibus navabant operam Catholicis Monarchis mirum in modum dilaudati frequenter. Gomez Freyre de Andrada Lusitanus fluminis Sancti Januarii in Brasilia annos plurimos Gubernator, & barbarum ex septem oppidorum Uruquayensium permutatione author præcipuus palam, sæpeque Quaranos bonos, si bene, & a bono duce regerentur, milites esse affirmavit, seque si sui juris forent, eorum opera insigniter usurum, addidit. Ejus viri judicium perinde, ac testimonium magni apud omnes fuit ponderis, cum illi Uruquayensem limitem cum copiis suis invadenti Quarani pro patria sua acriter pugnantes multum sæpe negotii facessiverint, felicius utique, si Ducem Europæum nacti fuissent, rem suam acturi. Sed nempe miles etiam optimus, optimo duce destitutus palmam desperabit perinde, ut navis validissima, sed Gubernacu-

culo, & Gubernatore idoneo carens, portum. Ensis, quo castriotus (Scanderbeg vulgo) Epirotarum Dux Turcorum millia concidit, languente brachio vibratus vix extimam hostis cuticulam fauciabit. A leonum exercitu, cui cervus, vel asinus pro duce sit, equis strenuitatis miracula expectet?

C A P U T V.

Quid in urbis Correntinæ agro gestum
ab Abiponibus.

Urbecula, quam de las siete Corrientes vocant Hispani, orientem versus incumbit litori, ubi Parana, & Paraguay fluvii Paraquariæ principes commiscuntur. Hæc, & alia de correntina civitate memorabilia in libro prodromo adnotavi. Illam vivida incolarum ingenia, formaque liberalis plus, quam opes, magnitudo, ac ædium nitor commendant. Hæc enim e luto fere constructæ, palmisque tectæ pagum verius referunt. Urbis præfectus Regius, Regii Gubernatoris in urbe Boni aeris vicarius Hispanorum, Indorumque colonias aliquot juribus suis obnoxias in territorio sat vasto, ac fertili habet; Colonos, armari qui possint, vix trecentis plures numerat, Barbarorum propulsandis nequitiam pares, ni militaris virtus faciunt, paucitatem pensaret. Payaguas, piraticam qui tora habitantibus hinc formidandos, inde charruas, eques-

equestres Barbaros, occasum versus in chaco Abipones, Mocobios, Tobas, Quaycurus sibi infestos annis abhinc plurimis habuerunt. Abipones equidem, quos Yaaukanigas dicunt, aduerso in litore palantes solo fluminis Paraná interiectu ab urbe dividuntur, quin tamen ab illius accessu arceantur; Illud equidem, quoties collubitum est animo, quamvis vastissimum arrepta equi natantis cauda natantes transmittunt in ipso urbis conspectu. Hac vicinitate allecti incredibile, quantum repetitis incursionibus Correntinum agrum vastauerint. Olim tamen cum illa urbe amicitiam, pacemque coluerunt aliquamdiu, ut scilicet prædas in aliis Hispanorum colonis corrasas rebus sibi necessariis permutare illic possent. Hoc animo dum commeaient frequentius, ab incolis liberaliter habiti, ab ipso Præfecto Regio Casafus, amicitie firmandæ desiderio, hospitio etiam accepti sunt. Hospitum e numero fuerat Abiponum Caziquius Chilome. Concubia nocte is Progubernatoris ædibus clanculum egressus, nescitur causa, Hispanis semper cautis suspicandi occasionem præbuit: Barbarum insidias perfide meditari, ex opposito litore ad prodicionis consilia exequenda suorum suppetias expectare. Vulgato ejusmodi rumore concurritur undique. Clamoribus forum perstrepat. Conternata tumultuantequē multitudine Caziquius cum sociis, ni fallor, viæ comitibus noctu obtruncatur. Occidioni qui interfuerant, id mihi retulere. Hæc Caziquii cædes cædium innumerarum semen, bellicque cruentissimi principium fuit. Sic sæpe alias paucorum noxam luerunt uniuersi.

Abipones de Hispanorum facinore edocti Caziquium Chilome innoxium, perfideque cæsum, vociferantur. Tantam injuriam ferro, & sanguine vinctum-

dicandam a se protinus, jurant. Et vero, quidquid sibi virium, irarum, astutiarumque fuit, in insectandis Correntinis exhauserunt, Mocobiis quoque, ac Tobis in subsidium accitis. Civibus paucæ hebdomades sine cadibus fluxere; sine terroribus dies nulla. Novis quotidie de Barbarorum adventu rumoribus urbs, omni ex parte hosti patens, perstrepuat. Incolas, mortis metu identidem percussos, jam jam vitæ pigebat, cujus tuendæ modus ignorabatur. Aedes enim luto tenui illitæ ut firmitatis, sic securitatis nihil habuere. Templâ parietibus solidis munita, quod alio loco memini, trepidanti multitudini perfugium sæpe præbuerunt. Eoque magis indies ingravescebat calamitas, quo paticiores semper propugnatores numerabantur, plurimis per quotidianas cum hoste velitationes consumptis. Milites pauci superstites commilitonum mortibus consternati desponderunt animos, & jam fugere Barbaros, quam fugare malebant. Ruri quoque turbata omnia, & funeribus plena. Prædia, coloniarumque, quæ Paraná litoribus imminebant, hostium furorem, rapacitatemque frequentius sensere. Sanctæ Lucæ oppidulum ab urbe abest Leucas circiter quinquaginta ab Indis & paucissimis, & minime bellicosis habitatum, atque ideo a Barbaris pertinaciter vexabatur.

Illo ex oppidulo aderat forte Indus nuncius, qui Abiponensium exploratorum vestigia fuisse illic detecta, Progubernatori cævallos significabat. Hic periculum hostilis incursionis discussurus cum equitum suorum turma in viam se dat illico. Ad locum, quem las lagunas a lacubus Hispani vocant, delatus a sanctæ Lucæ Parocho (ex observantium Divi Francisci regulam coetu) literas accipit, e quibus tuta in præsens tranquillaque esse illic omnia dum intelligit,

de

de suo jam in urbem reditu cepit cogitare. Ast enim eodem temporis puncto eques advolat Hispanus dudum apud Abipones captivus, nunc vero transfuga; Is nunciat: Propinquo in litore, ac propemodum in conspectu frequentissimum esse contubernium Caziqui Ychamenfaikin, alias Neruigini, qui cum Abiponibus suis Cordubam Latrocinaturus nuper abiit: solas domi cum prolibus mulieres relictas, quibus non nisi vetuli aliquot praesidio essent: Numerosum hunc inimicae gentis gregem tuto invadi posse, atque nullo negotio capi. Cevallos, ut erat strenuus, rei bene gerendae opportunitatem ambabus mox manibus sibi amplectendam putavit, militum suorum plerisque ejus consilium damnantibus licet, ac diu tergiversantibus. Haud equidem captivo transfugae fidem habendam, aiebant, temere, quod quidem hominum genus venalis fidei esse, experientia sua nossent: Paucos se hostili in litore ab accurrente fors latentium Barbarorum multitudine opprimi posse: Victoriā quantamcunque tanto suae interneccionis periculo neutiquam sibi emendam videri. Ast contemptis, quae militibus in mentem, buccamque venerant, contemplationibus Cevallos expeditionem urget, scaphasque ad Paranā cum Paraquayo flumine jam conjunctum citra cunctationem trajiciendum admoveri jubet. Paucas intra horas transfuga illo viarum duce detestum Barbarorum contubernium ingens, & ne iis effugium pateret, a circumfuso milite indagine cinctum. Venationem, non pugnam dixisses. Haud equidem armis, sed nudis Hispanorum manibus fere peractum est negotium. Captae cum prolibus matres, quibusdam tamen fugam insolenter prensantibus, vel repugnantibus in frustra concisiss. Fuere etiam complures, qui vel astutia, vel celeritate usi Hispanorum oculos, manusque evaserunt, quod

utique inter sylvarum salebras facillimum. Præda numerosis equorum agminibus, variaque rerum, quas Abipones Hispanis rapuere olim, argentearum supellectili definiebatur. Iter fugientium ritu quam celerissime remensi milites captivorum ingenti turba urbem, incolas admiratione, lætitiæque incredibili impleverunt. Difficile est ad fidem, quot omnis sexus ac ætatis ceperint, exacto numero affirmare; Centurias fuisse aliquot proximum vero opinor. Caziquii conjux ipsa ejus cum filiolo Kieemke adolescente ovariantium militum ornavit triumphum. Alter juvenis Raachik ejusdem Caziquii Ychamen aikin nepos, cum miles custos nimium illi per viam confideret, celeri equo elapsus, in patriam reversus, multosque post annos in Caziquii demortui locum suffectus est, quod Capite 12. de Abiponum magistratibus exposui. Kieemke cum multis aliis, dum denique pax cum Hispanis composita, suis redditus toti provincie nocuit plurimum, captivitatemque suam multorum mortibus, atque plurium annorum atrocinitio vindicavit. Cum enim captivus Hispanicam, Quaranicamque linguam, Hispanorum præterea mores, locorum situm egregie didicerit, nemo unus illo felicius speculatoris munereungebatur. Captivarum aliquot a Correntinis ad remotiora Uruquay & Paranz oppida missæ sunt, ut præcisa transfugii ad suos spe Quarani Christianos inter Romanis sacris initiarentur; istarum unam in sanctorum Apostolorum, matremque ejus Monicam in Conceptionis, tertiam in candelariæ oppido sorte sua contentissimas, Quaraniis nuptas, passimque a moribus, solertiæque laudatas & vidi ipse, & Abiponum lingua allocutus sum, quod illas mirifice recreavit, quin tamen patrii soli desiderium proderent, bellicis tumultibus etiamnum turbulentis.

Ex-

Expeditionis memoratæ felicitas ejus authori Ceballos dum gloriam conciliare debuerat, suorum invidiam ei conſtavit, exiliumque. Tantis Correntinorum civium odiis exagitatus eſt, ut urbe demum excedere coactus ad ſanctæ fidei portum miſerrimo lentre ſua cum familia navigaret. Infeſta ſcilicet ſemper viris fortibus fortuna. Ne hallucineris, hinc, de quo mihi jam ſermo, cum celeberrimo Boni aeris Gubernatore Petro Ceballos nullam prorsus propinquitatem ſeu ſanguinis, ſeu patris interceſſiſſe, admonitum te volo. Poſt viri de urbe Correntina optime meriti diceſſum incolarum res non gradu, ſed præcipiti curſu indies in deterius ruere. Caziquius Ychamenraikin ſe abſente raptas ab Hiſpanis tot feminas, proles, conjugem ſuam cum filio, equorum præterea ſuorum greges abactos ex paucis fuga ſervatis dum corduba redux intelligit, ſui im-poſoſ infanire videbatur. Tum jactura, tum vindictæ cupidine ardenti efferatus, quotquot amicos ſibi in chaco nove-rat gentes, ad Hiſpani ſacnoris ultionem evocavit. Correntinum territorium advolantes ad vindictam Barbaros vix capiebat. Locuſtarum inſtar viſæ pro-tinus hoſtiles campo-obequitantium turmæ. Con-quifiti, & ex tutiſſimis latebris in lucem protracti, qui ſeu maſtari ſeu capi poſſent, incolæ. Prædia, pagi, coloniz, vix omnes miſerorum ſanguine paſſim reſ-perſæ. Sæpius, ut ex illius ſertiporis ephemeridibus memini, unum intradiem ſeptuaginta, quin plures aliquando obruncati. Tot cadavera plauſtris rure advehebantur in urbem, ut ad templi Parochialis utrumque latus eorum acervi, ceu lignorum ſtrues, quandoque cernerentur, non ſingula ſingulis ſepulchris, ſed omnia præaltæ ſcrobis injecta ſubinde. Ex Franciſci Soſa correntini, cujus pater, materque eodem die ab Abiponibus jugulata, teſtimonio id reſero quam

quamvis a plurimis aliis superstitibus me audiente confirmatum. Cumque remotioribus in campis, quos cæderent, ægrius invenirent, urbem ipsam vi tanta, tantoque agmine circumfederunt, ut citra capitis periculum nemini abire, urbem adire nemini liceret diebus aliquot. Viris diu noctuque excubantibus, imbellis turba obversante oculis periculo a templis vix unquam recesserant, ubi veniam irarum coelestium, finemque calamitatis tantæ supplicis exposcebat. Deficiente jam jam annona, nullaque liberationis spe asfulgente ut vires corpora, sic animi animos defecerunt. Et vero comprecantium votis, gemitibusque annuisse clementissimum Numen videbatur denique; Namque octavo obsidionis die præsidarii milites se-ipsis repente animosiores eruptionem fecerant, qua territi magis, quam mulctati Abipones ad sua trans Paranam stativa properarunt, ubi eo mense maturis jam siliquis græcis computationes quotidianas sibi auspicandas noverant, sub quibus & reportatas de Correntinis victorias læti celebrarent, & de futuris in eosdem expeditionibus consilia conferrent sua.

Certe quidem post breves, quas hostium discessus indulserat, ac computatio, inducias recrudescere in se bellum senserunt Correntini. A circum volantibus denuo Abiponum turmis coloniis, prædiisque ab urbe remotioribus vis illata quotidie. Illorum e numero erat locus, qui rincon de luna dicitur, & ad illa usque tempora cuicumque hosti inaccessus putabatur, quia Paludibus, stagnisque & altissimis, & latissimis undique cinctus, ad quæ superanda Hispanis cymba erat necessaria. Abipones equites, Tañerchin suo præcunte, natando illud pelagus transmisere. Plurima itic pecorum millia, parque illis custodiendis æthiopum mancipiorum numerus verisabatur. Nemo
ite-

istorum, nisi qui Barbarorum oculos fugisset latitans, necem, captivitatemve evasit. Vicinis adolescentibus plures abducti: Nati grandiores quam plurimi jugulati. Sacra Deo ædes sacris utensilibus spoliata. Campanæ quatuor magnæ molis ablatae; & aquis, inveniri porro ne queant, injectæ. Equorum, mulorumque incredibilis multitudo abacta. Verbo: Prædium, quo opulentiùs, tutiusque nullum, paucarum horarum spatio ad incitas redactum. Quamvis enim plura boum milia superessent, nemo unus, qui ad illa dein custodienda vel amplissimo stipendio conducì se pateretur, uspiam repertus est, omnibus Abipontum redditum metuentibus. Pecora, custode remotò, sibi relicta quaquerfùs spargebantur. Nemo, qui boves ad urbis macellum inde adduceret, mitti poterat, Barbaris vias omnes insidentibus. Ipsa longinquitas (quingenta facile Leucas ab urbe aberat hoc prædium) auxit periculum, & difficultates. Eandem fortunam alia pleraque Hispanorum prædia subierunt, quibus carne bubula destitutis jam, quod roderent, vix quidquam suppetebat, frugibus, quas ager suppetitat, dudum absumptis. Carnem bubulam Paraquariensibus fere omnibus panis instar esse, pridem affirmavi. Augescente indies annonæ penuria, cum nec vitam tolerare porro, neque calamitati publicæ mederi possent, eo res erant loco, ut urbi patriæ terga vertere, & quaqua per flumen tuto licuisset, alio commigrare statuerent, mortem præ exilio reformidantes. Mihi equidem multos post annos in urbe Correntina versanti Regii Progubernatoris Nicolai Patron Catalauni uxor firmissime iterum, iterumque asseveravit: Certum fuisse tunc omnibus migrationis consilium, ut primum Jesuitas suo ex Collegio migrasse conspexerint, qui tamen ærumnarum patientiam, fiduciam in providentissimo

De collocandam & exemplo, & voce incolis pen-
saverunt, urbis utique conservatores.

Barbaris Correntinum agrum depopulantibus nec milites, neque militum præfecti partibus defuere suis. Repetebantur strenue contra illos excursiones. Multi motus, atque impetus hinc & illinc facti. Qui hostium itinera clanculum observarent, diu, noctuque missi; Sed enim quis argus sufficiat illis observandis, quorum, ne videantur, maxima sollicitudo, dexteritas singularis. Frequenter congressi cum Barbaris hispani, exitu semper vario; Jam victi, jam victores. Clades ultro, citroque durante bello & illatz, & acceptæ. Abiponum, si quisquam alter, fama inclytus ductor Ychoalay laqueo, quo ad equos capiendos utuntur, in velitatione aliqua a milite colatenus implicatus est quidem, raptandus utique, & suffocandus, nisi sua se celeritate extricasset illico. Alii alias a Correntinis interfecti. Sapissime in fugam præcipitem acti. Causam vero, cur Latrocinantibus Barbaris ad votum cesserint toties susceptæ incursiones, non Hispanorum timiditatem, quin potius audaciam, magnanimitatemque fuisse, asseveranter pronuncio, qua ducti pericula imminuentia vel nescierunt, vel contempserunt, ut adeo vigilantiam, celeritatemque, præcipua contra callidos Abipones arma, sibi sæpe supervacaneam judicarent. Argumento sit eventus, quem referam. In statione hostibus obnoxia, ceu in specula, collocatus est equitum Hispanorum manipulus. Dum patente in campo circumspicere omnia eos oportuit, sub umbra confidentes ad fallendum tempus pictis chartulis lufere aliquamdiu. Hæc inter fulminis instar advolat repente Abiponum turma, equos Hispanorum ludentium cum sclopiis, quos ex ephippiis suspenderant suis,

fuir, illis spectantibus impune rapit, nemine repugnante. Si videntes, vigilantesque sis eluserant, artificie erat, sopitos sui que securos toties opprimere, cadere, spoliare?

Provido sane majorum consilio Hispanorum prædiis, Indorumque jam cicurstorum coloniz arduis Paranz litoribus impositæ fuerant, ut ex iis, cen turibus adventantes e chaco hostes eminus spectari, cæterique coloni remotiores de præsentî periculo, de capeffendis armis, certe de fuga maturanda commoneri possent: Flumen Parana his in tractibus plures in alveos insularum plurimarum interjectu locatur, quæ, cum in singulis equi nando fatigati interquiescere per intervalla queant, trajectory opportunitatem maximam offerunt Abiponibus. Hinc ut litoralium colonorum propinquitate subiti coercerentur assultus, præter complura Hispanorum prædia quatuor Indorum oppidula, quæ ab observantibus sancti Francisci regulam procurantur, sanctæ Lucæ, santi tyago sánchez, ohomà, ac yatî, leucarum aliquot intervallo prope Paranz ripas condita sunt olim. Abipones cum clandestinis, quibus ad interiora provinciz loca irrepere solebant, itineribus obstare hæc colonias, prodique se ab illis sapias viderent, ad eas evertendas Animum applicuere. Neutiquam irriti fuere conatos. Oppidum Santyago sánchez dudum desit. Missis enim ad arundines fecundas Indis robustioribus, dum fœminarum, juvenum, decrepitorumque imbellis turba sacerdoti sacrificanti aures, oculosque adverteret, oppidum, templumque ipsum repente obsessum a Barbaris, injectisque flammis absumptum. Nullus supererat effugio locus. Sacerdos, cæterique omnes in cineres abiire. Oppiduli, hortique rudera hodie visuntur. Propinquum oppidu-

dulum Ohomà incursionibus assiduis perinde veratum, ne eandem subiret fortunam, ultro desertum incolis in loca tutiora translatis. Ytati per Payaguas, Abipques, Mocobios miserrime dilaceratum olim; Sed pacatis denique hostibus refloruit denuo, pecorum multitudine, incolis non item, hodie opulentum. Sanctæ Lucæ colonia oppugnata identidem annos plurimos, expugnata nunquam, quamvis ad incredibilem incolarum paucitatem redacta. Decem circiter familias alit, ex transfugis Quaraniis potissimum constatas. Modicissimi itaque cum sit ambitus, muro tenui tota cingitur, cui incolumitatem debet suam, securitatemque, uti ipse transeunti mihi id affirmaverat loci Parochus Franciscanus. Hic duplici ad sui, suorumque defensionem usus est industria; Edibus suis altum superimposuit cubiculum, e quo Barbaros eminus per campi plantiæ adventantes diligenter speculabatur. Machinam adhuc bellicam molis infimæ in promptu habuit semper; Illius explosione suis extra murum agentibus, ut domum se recipiant, urgente periculo significavit, simul Barbaros, ne sibi propinquent, absterruit. En præsidia! quibus hoc oppidulum servatum hæcenus. Ad oppidum recens sancti Ferdinandi appulsus ab Abiponum quopiam: Qua via iter fecerim? interrogatus, per sanctæ Lucæ oppidulum transisse me, respondi. Heus tu, reposuit Barbarus, truculentus istic, & pessimus Pater habitat. Sclopo (tormentum illud intellexit) ingenti utitur. Ejus fragorem prorsus fulmineum nostri nunquam ferebant equi, dum ei propinquare sæpe adlaboravimus. Hæc ille, sed addere, si ingenuus fuisset, debebat quoque: Non equos tantum, sed eorum etiam sellores machinæ bellicæ crepitu in fugam conversos toties fuisse.

Hoc

Hoc sanctæ Lucæ oppidulo, correntini agri Austrum versus limite, quamvis incolumi oppida, prædique Hispanorum cætera interierunt vel ab hoste vastata, vel ab Hispanis hostis metu alio dilapsa deserta. Dum litoralis itaque ora Christianorum domiciliis undique expta vastæ solitudinis instar jaceret diu, Abipones, ubi ubi libuerat, impune Parama flumen trajecere, & non jam latrocinantium ritu timide, sed veluti indigenæ patrio in solo confidenter obequitabant campo, ut non grassari istic, sed prorsus habitare viderentur. Exploratores Hispani ex urbe missi plerumque a Barbaris elusi, sæpiissime cæsi sunt. Ad prædiorum tamen, quæ ad amnes sombrero, sombrerillo, Peguahò, & Riachuelo sita, urbiq; viciniore, defensionem Hispanorum equitum turma remanserat, qui præsidio etiam essent boves illis ex prædiis ad alendam civitatem deducantibus. Ubique per circumjectos campos pedem fixeris, Barbaræ crudelitatis monumenta oculis deprehendes etiamnum: Hic ædium dirutarum rudera: Illic cruces plures solo defixas. Si, quid istæ sibi velint, ex viæ comitibus quærere lubeat, audies: Triginta, quadraginta, plura etiam miserorum corpora hoc loco olim fuisse tumultata, qui a Barbaris interempti. Campum ostentabunt alibi, Hispanorum infeliciter cum illis dimicantium sanguine, & cadaveribus funestum. Exhorruî sæpe, has mihi per viam tragoedias dum usque decantarent. Mali citreæ, Persicæ, Cydoniæ, Punicæ, varia ficorum genera, parietum dirutorum reliquiæ in latissime patenti solitudine oculis occurrunt passim, en, aiebant mihi comites, hic hortus quondam, hic prædium fuit, per Barbaros eversum.

Publicis in urbe calamitatibus aliud miseriae genus accesserat, lignorum penuria. Orientale, quod civitas occupat, Paranae litus arboribus, quae focos alendo lignum praebant, non omnino caret; Quae vero materiam aedificiis, plaustris, navibus fabricandis utilem suppeditent, istae nusquam nascuntur. His tamen occidentale litus abundat. Ex ipsa urbe in ripa adversa sylvae densissimae spectantur, arborum nobilissimarum omnis generis seminaria, ubi, quid lignosum faber sibi optet, ad manum est; Sed, quia illud Abiponum Yaaucanigarum solum, citra capitis periculum Hispani pedibus haud poterat attingi. Audi experimentum. Fervente bello Pater Josephus Gaete Collegii nostri res domesticas procurabat. Trabem praelongam, eamque firmissimam domui jam jam ruinas minitanti confectum fulciendae necessarium judicavit. Talem hostilis duntaxat litoris sylvae promittebant. Ad illam tuto quarendam navi, qua flumen trajiceretur, non aethiopes modo, sed & milites armis ignivomis egregie instructos aethiopum defensores imposuit, seque ipsam comitem adiunxit. Paucis a ripa passibus inventa est arbor idonea, hanc caedi iussit. Sed vix aliquot ictibus securi inflicto trunco, Abiponum vicino e campo accurrentium strepitus personabat. Aethiopes, iisque immixti milites nec hostium adventu, neque Patris imperio expectato, securibus, vestibus, cibariis relictis ad navim fugam accelerarunt. Ipsa trabis, quam quaesierant, memoria abjecta adversum litus omni remorum contentione quassatum, fugiendo crudeles terras, ac litus avarum. Vix securites procurata in beneficiis numerabatur. Haec ipse Pater mihi olim. Ex istis, quae recensui, quo loco Correntinorum res fuerint, prona est conjectura. Hos & crudelius, & pertinacius infectati sunt Abipones, tum quia sibi vicino

res,

res, tunc quia sibi maxime invisos. Solo Parana a Correntinis divisi nullo negotio incursiones iterarunt identidem, locorum propinquitate ad latrocinandum eos alliciente, & injuriam, quas sibi illatas dictitabant, semper recenti memoria ad vindictam stimulante. Chisomè Caziqui cades in urbe patrata, Ychamen-faikin Caziqui contubernium, tot capitibus in captivitatem raptis, impudenter spoliatum nationis universæ animos irritaverat, & adhuc usque tempora acerrime pungit. Pax anno 1747 ab Abiponibus emendicata demum, conditæque illis colonis diutinis, calamitatibus finem optatum imposuere. Qua quidem industria reliquis in chaco Barbaris vel pacatis, vel certe refrenatis Correntini, ceu fæda tempestate defuncti recreari denique ceperunt, & conquiescere. Quantum nobis harum coloniarum conditoribus, conservatoribusque debuerint, quantum emolumenti ex propinquo, quod Abipones Yaancanigæ habitarunt, sancti Ferdinandi oppido ceperint, deinde dicemus.

CAPUT VI.

De Abiponum contra sancti Jacobi de
Storea Colonias excursionibus.

In bellicosos sancti Jacobi Colonos, quoque eequid, ausi sunt Abipones? Plurimum sane. Rem veri vix similem dicere videbor illis, qui horum timiditatem, illorum strenuitatem noverint. E factis, quæ referam, veritas patebit. Cæteris per Paraquariam coloniis hoc cum hoste dudum conflitantibus, Jacobopolitana regio semper intacta, quid Abipones essent, quid possent, adhuc ignoravit; Namque isti viam, qua illam adirent, usque nescierunt. (Sed denique ipsos Jacobopolitanos (Santyagueños vocant Hispani) viæ magistros nacti sunt, ac Duces. Sua ex patria ad Paranz ripas ab Abiponibus jam habitatas turmatim ventitaverant, cervos ibi frequentissimos venaturi, quorum pelles magni inter Hispanos pretii, & quotidiani ad thoraces militares usus. Venatores hi jam Abiponibus familiariter usi sunt, jam illorum amicitia abusi eorum aliquando equos rapuerunt, quibus instructi ad suos redire. Barbari injuria provocati, abeuntium vestigia persecuti provinciam S. Jacobi nosse cæperant primum, mox armis vexare. En belli diurni fontem, ut ego quidem a Barreda Progubernatore accepi; Ille ab idoneis authoribus, Eam ob rem Abipones tamdiu sibi infestos excusare solebat, quippe a Jacobopolitanis primum laceffitos.

Antequam mutuas strages exponere aggrediar, visum mihi nonnulla de regionis, & incolarum natura præmittere. Cælum, æstivis mensibus Novembri, Decembri, & Januario ardentissimum, hybernis Mayo, Junio, Julio perfrigidum est. Alpes, quæ chilense regnum versus in conspectu, auram adsunt rigidissimam. Solum arenis maximam partem confutum, sylvis hinc, inde arbutis humilibus interclusum gramen nec copiosum, ut cætreæ Paraquariæ, nec pecoribus utilissimum progignit. Equi, bovesque per nemora, ac dumeta sparsi arborum foliis, caprarum more, victitant, quæ si pruina decoxerit, lignum quodvis, lignique corticem mandere solent, quod ipse toties spectavi. Æstate siliquis græcis, quæ nusquam uberius proveniunt, vescuntur ex arbore deciduis, & incredibiliter pinguescunt. Inde est, quod equi Jacobopolitani cæteros Paraquariæ robore, ac firmitate antecellant. Quamvis ad illos firmandos etiam consuetudinem a prima ætate ferendi sessoris maktum conferre, opiner; Nam vix annum nati equuli a pueris conscenduntur passim, quæ quidem ratione mirum in modum manscunt, & paulatim ad quocvis itinerum labores obdurescunt plerique. Mihi certe, qui maximam Paraquariæ partem eques percurri, equos e sancti Jacobi solo oriundos & tutissimos. & præ quibusvis aliis utilissimos mihi fuisse, semper fatebor. Ob camporum angustias, & pabuli penuriam pauciores pro incolarum frequentia equi, bovesque istic procreantur, quam in aliis plerisque Paraquariæ tractibus. Reliqua de sancti Jacobi territorij memoratu digna in libro prodromo pertractavi.

Hispanos, quæ patet ingens Paraquariæ, strenuos, intrepidos, liberali forma, robore, atque mente

vissima nota, e tenni, quod deprehendunt vestigio; conjiciunt, odoranturque veluti cætera. Ad indagandas Barbarorum latebras, ad animal, vel hominem fugitivum detegendum, ad res furto sublatas, vel perditas inveniendas nemo illis oculator. Hinc jam Antonii Patavini, jam magi per jocum dicuntur, quod miro, neminique imitando artificio incredibilia præstent quotidie, ut nempe familiare est vulgo viribus humanis superius credere, quidquid supra ejus captum sit. Non pauca ejus generis ipse attonitus vidi, & ut oculis crederem meis, vix a me impetravi. Tanta rerum pervestigandarum scientia quantum ad Barbaros detegendos, tantum ad terrendos, superandos; que valuit, quoties illis bellum illatum. Hostis equidem seu latentis, seu insidiantis deprehensio victoriæ prognostica, quin & dimidium, certe principium est in America. Qui aggreditur, victor, qui opprimitur repente, victus plerumque est. Illud mihi exploratum, certumque Jacobopolitanos equites ob celeritatem, resque indagandi singularem peritiam præ Hispanis omnibus reformidari ab Abipone, rariusque, ac timidius invadi.

Ipsa Jacobopolis, quippe minoribus undique coloniis septa, nil unquam periculi ab Abiponibus, aut incommodi sensit. Eadem libertate gavisa est omnis vicinitas. Namque circumfusa habitationum series munitiuncularum instar aditus omnes præcluserit Barbaris, certe reddidit periculosos. Belli procella territorii, quæ flumen salsum (salado) alluit, & Cordubæ propinquiora, per annos complures incubuisse videbatur. Ad hæc facilis ex chaco transitus. Provinciarum scilicet limites ubique gentium incursionibus maxime patent. Per illos fines grassati semper Abipones Latrocinantium more, Plurimi in
cam-

campis, in ædibus non pauci obtruncati; caesi alii, alii fortunis, pecoribus spoliati. Moppa, salabina, Indorum vetusta oppidula, & viciniore iis loca quantum tulere! In Manuino, nunc centurionis Herrera prædio, eodem die interempti plures. In ipso cædis loco noctem egeram aliquando. Viris contubernalibus jam cæsis, fœmina, quam jure Amazonibus accenseas, mulata arrepto gladio Abiponem stravit, sed mox ab aliis necata. Ex urbe sanctæ Fidei Jacobopolim commeantium iter id temporis periculi plenissimum. Identidem Hispanorum cavaderibus viæ horrebant. Promam, quæ mihi certiora, & multis pauca, nullo tamen temporis, quo singula acciderunt, ordine servato. Michael de Luna honesto apud suos loco natus, corporis, quam animi magnitudine spectabilior, campi magistri tamen titulo subinde donatus & sanctæ Fidei prædiis redux equorum, bonique, quos emerat, longum agmen comitabatur. In campo forte meridianem, humique sub arboris umbra fuscum Mocobiorum, Abiponumque numerosus manipulus opprimit. Sociorum Hispanorum, equis ad pascua jam dimissis, pedites alii, alii etiamnum equites illaqueando, mactandoque bove occupantur. Primo mox impetu Barbarorum hastis confossi Hispani aliquot. Equorum ungulis servati reliqui, impedimentis, pecorumque turba hosti in prædam cedente. Tinko a viarum, vestigiorumque singulari cognitione celebratus, antequam fugam caperet, Michaeli herum suum peditem ambabus arripit manibus, & mantice instar in extremo equi sul tergo collocatum celerrime secum aufert; Neque enim Michaeli, ut equo rite insidere posset, spatium concedebatur. Fugientem cum hero famulum Barbarorum turmæ hinc atque illinc insectatur, ictum hastis usque intentantium; Sed enim illorum nemo

audet propinquare sclopi metu, qui ex dorso Michaelis jacentis loro suspensus equi procurrentis ventrem pulsabat identidem; Quamvis ille sclopus talis esset, ut ex eo scintillam ignis nec Dominus sperare, nec hostis metuere posset. Sed ad salutem fugientium, ad insectantium terrorem satis erat, sclopum videri, etsi tonare nesciret. Multis post annis & nobile hoc par fugientium, & sclopum illum celebrem vidi, ac liberaliter risi, adeo sclopi umbra solum, & imago fuit. Mocobiorum quoque aliquot, hujus incurfionis olim participes, sed jam sacris Romanis in sancti Xaverii oppido initiatos in nova Conceptionis colonia hospitio liberaliter accepi, ubi Michael de Luna mecum id temporis agens illos identidem: Cur fugientem se quondam non occiderint? Interrogabat, ac veluti bene de se meritos fuit remuneratus.

Eadem via, ubi hæc acciderant, Abiponum in curfibus semper obnoxia, plurimisque, qui hac iter fecere, lethalis fuit. Ut vada quædam, syrtes, ac scopuli naufragiis infames navigantibus menendi, sic Jacobopolitanis urbem sanctæ Fidei petentibus loca: Alarçon, las tres cruces, la viuda, la punta, las sepulturas, Don Gil, Doña Lorenza, aliaque fluminis salado propiora terrorem injicere solent recurrente tot cædium istic patratarum memoria. Per amplissimos hos camporum tractus, ubi & pabuli nobilissimi copia, & lignationis, aquationisque opportunitas, opulenta pecoribus prædia olim florere, sed his per Abipones vastatis tristissima, & latrociniiis opportuna solitudo successerat dudum. Nemo unus per hanc viciniam habitare, nemo, nisi necessitate adactus, transire jam audet. Hinc via, quæ fluvio salado imminet, relicta aliam, quæ a cucurbitis nomen habet, & *el Camino de Los porongos* dicitur, securi-

eritatis gratia frequentandam sibi porro putarunt Jacobopolitani. At vero incidere in scyllam, dum Cherybdim vitabant. Nam & illic Abipones vagi turmatim palabantur, obvijs quibusque exitiales. Horum e numero, ut innumeros alios taceam, me jam in Paraquaria agente Barassa cum tribus socijs, dum merces ex urbe sanctæ fidei mulis transferrent, miserrime jugulati sunt in campo, quem *Los monjesos* appellant. Cadavera a Barbaris, ne proderentur, procul via regia stagno injecta, sed paulo post mulorum odoratu detecta fuere, quos Hispanus quispiam viator potaturos eo deduxit.

Luctuosior fuit Jacobopolitanis, & multo acerbior, quam in sylvis, quibus a ferro nomen, passi sunt, clades. Verum, ut intelligatur ejus magnitudo, præfari me oportet paucula. Mel, ceratque per sylvas conquirere, purgare, coquere, alijs vendere proprium Jacobopolitanis est negotium, negotiatioque præcipua. Ab opulentioribus conducti cum in finem servi suo cum moderatore ad remotissimas sylvas mittuntur, ubi nativa passim exesis in arboribus alvearia. Pro operatum numero ex paleis, arborumque ramis eo loco casæ struuntur, ubi campus, aequationisque opportunitas ad manum sit. Semper equidem mulorum, equorumque turbam alunt; His ad iter faciendum, venandumque, illis ad bajulandas annonæ, ceræ, mellisque sarcinas utuntur. Anxia singulorum cura est, equos, qui cursus celeritate emineant, habere in promptu. Istis ad venandas damas, huanacos, struthiones, urso formicarios, alces, aliasque feras excurrunt quotidie. Ferinam carnem pro cibo, pelles pro utribus, queis mel claudant, adhibere solent. Esurit sæpe, venari qui ro voluerit. Frumenti Turcici enim, aut panis est

eo parati penus, quam domo adferunt, nec multi temporis ferc, nec jucundissimi saporis est, si alia absint. Dum cæteri alvearia quæsituri per sylvam sparguntur, illorum moderator (Capatáz dicitur) allatam pridie ceram ad ignem excoquit, cibumque parat requiritis. Locus est, alveariis, si quisquam alius, abundans; Jacobopoli ad centum facile leucas abest, & a ferro nomen habet. De hoc quid sentiendum sit, in libro prodromo historiz dixi, & Paraquariam, quantum quidem nobis constat, omnem omni metallo destitutam invictis argumentis probavi. Ad has igitur sylvas cera, melleque affluentes luculentissimi quæstus spe maximi semper fiunt Jacobopolitanorum concursus.

Noverat id Abiponum ductor solertissimus Oaherkaikin. Huc prædaturus excurrit cum fida suorum turma, neque spe delusus est sua; Ingentem enim, qui mel quærebant, Hispanorum numerum eo loco invenit. Hos inter Lifondo eminuit, quo acriorem, strenuioremque militem se habere negavit militiz universæ Præses Barreda. Servorum aliquis ad hauriendam aquam dum vicinum stagnum accesserat, Abiponem equitem, hastæ suæ innixum, atrisque, quod pugnaturi faciunt, coloribus ora expictum conspicatus: *Amigo amice!* exclamat. Quam salutationem torvo vultu cum abnueret Barbarus speculator, ille perterritus visa Lifondo nunciat actutum. Hic, ut erat semper intrepidus, nil adeo in præsentia pertimescendum sibi videri, ait; Qua quidem animositate cum periculum despiceret, magnanimi famam conservavit enimvero, ast parum cauti, parum providi notam incurrit. *Nemo enim, ut Vellejus 2 pronuntiaverat, celerius opprimitur, quam qui nihil timet.* *Frequensissimum initium calamitatis securitas.* *Parum*

sum temporis abie, & jam Abiponum manipuli e
 variis sylvarum, ubi se abdiderant, latebris profilie-
 re. Obviis quibusque obruncatis in fortissimi Lison-
 do tugurium irruunt. Hic sola securi, & scilicet
 animi præsentia armatus quatuor assilientium hastas
 rumpit, sed multitudine demum oppressus succubuit.
 Manus, pedesque validissimis loris constrictus foras
 protractus, multisque faucibus vulneribus exspiravit.
 Nil timuisse, dum caveri poterant insidæ, vel re-
 pelli, & huic, & sociorum plurimis exitio fuit. Sed
 ignoscenda videtur veterano militi animositas nimia,
 qui in tot, quibus feliciter interfuit, contra Abipo-
 nes velitationibus dediticit illorum timorem. Ve-
 rissima equidem Famiani Strada sententia: *Crebra in-
 ter pericula metus excusur periclitandi.* In nautis vete-
 ranis oceani contemptoribus id observare licet, qui
 decumana in procella trepidantibus cæteris, & la-
 crinantibus ridere solent aliquando. Cæso jam Li-
 sondo pauci, qui hostium oculos, manusque evase-
 rant, qua cuique licuit, fugiendo vitam servarunt.
 Terni, quaternive in eundem equum insiliere. Iter
 sine ullo comæatu initum nova mortis pericula fu-
 gientibus minabatur. Lencæ minimum quinquaginta
 per vastam solitudinem, dum prima denique homi-
 num domicilia attingerent, iis fuerant emetiendæ.
 Per longa terrarum intervalla nec aquæ guttam, nec
 micam escæ sperare licuit. Hinc inedia, siti, terro-
 re confecti, multi etiam pedites, ad suos pervene-
 runt denique, & quamvis mortem evaserint, mor-
 tuis, quam vivis similiore videbantur. Interea in
 occidionis loco ingens ceræ, mellisque supellex, tot
 mensium, totque manuum labor, equorum, mulo-
 rumque optimorum grex, prægrandes ad ceram par-
 gandam ex ære sebetes, secures, varia e ferro instru-
 menta, vestes, Barbarorum spolia fuere, heris, Ja-

cobopolitanis ut alienas mortes, sic tantam fortunarum suarum jacturam acerbissime deplorantibus. Fuerunt, qui infeliciūm dolerent vices; Non deerant, qui eorundem imprudentiam culparent, eosque jure mulctatos dicērent, quod improvidi id periculum adiissent. Paucis enim ante mensibus eodem in loco Lobato Hispanus quispiam ab iisdem Abiponibus cæsus, spoliatusque fuit; binis pueris in captivitatem abreptis. Istorum cautos interitu sapere oportebat reliquos, illarum sylvarum accessu abstinere aliquamdiu, certe, si lucri spes urgebat tanta, non nisi armis, & quod armorum præstantissimum, insigni vigilantia instructos accedere. Harum cædium auctores Abipones Oaherkaikin duce ii exstiterē, qui stratas jam nationi suæ colonias adhuc refugiebant, quamvis haud ita post ad Hispanorum ultionem declinandam iis se se adjunxerint. De hoc copiosius alio loco.

Sed frequentius, insolentiusque sævitum est ab Abiponibus iis in coloniis, quæ ad Austrum vergunt magis, & Cordubæ finibus propinquant. Zumampa, las Barrancas, el oratorio Barbaræ crudelitatis theatrum fuere diu. Pagus integer deletus interfectis aliis, aliis abductis, vix uno, & altero superstite. Hanc viciniam via regia interfecat, per quam plaustra argentō Peruviano onusta ad Boni aeris emporium frequentissime expediuntur. Certa prædandarum spes, maxima prædandi opportunitas ad has provinciarum partes Abipones dudum attraxerat, incredibili negotiatorum perniciē; Nam vel perdendæ illis merces, vel multi magnis sumptibus milites conducendi, plaustrorum scilicet, & aurigarum defensores, qui sæpius, dum opes, vitasque tuebantur alienas, suas amifere a Barbaris trucidati. Triginta milites ab Abiponibus, ad quos

quos observandos Jacobopoli mittebantur, sub aurotam oppressos, & ad unum omnes jugulatos, alias memoravi.

Hæc, pluraque id genus, adversus Jacobopolitanos ausi sunt olim Abipones. At vero nesciebant iis cum gentibus sibi rem esse, quæ multum relinquunt nihil. Hostiles conatus eluserunt sæpe vigilantia, sæpius manibus strenue represserunt. Sæpissime cædes cædibus, vulnera vulneribus reddidere. Illatam sibi injuriam, quam impedire haud poterant, nequam silentio concoxerunt. Fugitivos Abipones ut celeriter insecuti, sic feliciter assecuti sunt non raro. Toties magno numero chacum ipsum ingressi Barbarorum contubernia eo fere successu invaserant, ut captivis custodiendis milites ægre sufficerent. Solos milites Jacobopolitanos Abiponibus, Mocobiisque plus damni intulisse, plusque ab iis timeri, quam cæteros Paraquariæ totius Hispanos, mihi extra controversiam est. Id enucleatius porro explicandum. Jacobopolitanos bellatores commendare haud possum, quia in laudes clarissimi illorum Ducis Francisci Barreda excurram. Parce, si meo in illum amori tribuam aliquid, sinque prolixior in ejus rebus commemorandis. Sed nil metue veritati. Amicus mihi Barreda, sed præ illo amica semper veritas.

CAPUT VII.

De Francisci Barreda Jacobopolitanorum
ducis adversus Abipones, & Mocobios
expeditionibus.

Astigi, Bæticæ urbs, Hispaniæ Ezijs, patrium illi
solum. Honestissimo ortus genere Regi a teneris
operam addixit suam. Adhuc adolescens, cum Re-
giæ deportandæ essent literæ, in Paraquariam Gadibus
navigavit, scribæ navalis officio functus. Hoc
iter, ventis secundioribus, tertio fere, quartove men-
se absolvitur alias; Barreda cum sociis per Oceanum
misere jactatus vix decimo Boni aeris portum tenuit.
Atroces procellæ, sinistra casus, & inde orta iterum,
iterumque querendi portus obviæ necessitas moram
tantam injecere. Confectis in urbe Boni aeris nego-
tiis ad repetendam Europam expedita omnia. Con-
scensa navis. Jamjam tollendæ anchoræ, pendenda
vela. Sed en! fœdissimus ab Austro turbo navem
nec maximam, nec firmissimam oppugnavit diu, de-
nique transversam egit, & ni anchoris fidelibus re-
tineretur, fluctibus utique hauriendam. Flumen
enim argenteum Austro tumultuante præ mari quo-
vis turbulentius esse, magisque fremebundum, ipsi
heu toties experti sumus. Noctem integram navis
procumbentis lateri, quod spumantibus ex undis emi-
nebat, adhzrentes in momenta singula mortem præ-
stolabantur. Arti nauticæ locus jam nullus, nullus
huma-

humanæ spei relictus. Nocturnæ tenebræ ut periculum, ita terrorem auxerunt. Ni albescente die fatiscienti jam navi scaphæ auxilio venissent a litore (quod tres omnino leucas abest a navium, quæ anchoras jaciunt, statione) conclamatum erat de omnibus. Barreda tantum hausit fibris intimis navigandi horrorem, ut fociis in Hispaniam regredientibus ipse in Paraquaria remanserit, divino consilio ad alia belli pericula, & ad reprimendam Barbarorum audaciam reservatus, a quibus tantum metuebatur natu grandior, quantum ille adhuc adolescens mare metuerat. Ex Boni seris urbe Salabinam tenue in agro Jacobopolitano oppidulum est translatus, ubi ob egregiam, qua valebat, scribendi peritiam Clementi Xerez de Calderon loci Parocho, viro optimo & utilis diu, & percharus fuit. Militibus adversus Barbaros excurrentibus sponte sua se socium adjunxit interdum; Postquam repetitis in expeditionibus & sagacitatis, & strenuitatis documenta minime obscura dedisset, primum gubernare militares equitum centurias, mox in hostem ducere, denique universo fluminis salsi territorio Pro-tribuni nomine jussus est præesse. Qua in statione, hostium incur-sibus obnoxia, rebus præclare, ac fortiter gestis Regio Tusumanorum Gubernatori maximopere se probavit eo potissimum nomine, quod Barbaros, sed Hispanis neutiquam infestos, Vilelas pedites ad amplectenda Romana sacra miris artibus pertraxerit. Illius certe industria bis mille Vilelarum avitis e sylvarum latibus egressi, in colonias novas tributis, & sacro latice tincti fuerunt. Variolis subinde grassantibus pars eorum maxima interiit; Non pauci contagionis metu sylvas patrias repetierunt; Reliqui primum Cordubensi in agro, tum in sancti Jacobi territorio collocati, demum, quod sub alijs magistris

indies plus defecerint, sacerdotum nostrorum curæ commissi fuere. Prima illa Vilelarum e sylvis migratio fructus amplissimos Provinciæ pollicebatur, & vero votis majores attulisset profecto, si providi Barreda consiliis obtemperatum fuisset. Qui ad clavum id temporis sedebant, cum utilitates privatas spectarunt, communes, publicasque pessumdederunt. Creberrima hæc fuit, me audiente, optimi Barreda querela, & vero æquissima. Explicatius ista dicerem, ni aliorum, qui culpandi, famæ consultum vellem.

Quantum Vilelas, pacis studiosos, blanditiis, tantum Abipones ac Mocobios adhuc inimicos armorum rigore persecutus est Barreda. Illorum audaciam si non compressit omnino, certe refrenavit, multavitque cladibus frequenter. Ejus merita remuneraturò Gubernatori Regio visum est, suas illi vires, supremam armorum, jurisque dicundi procuratorem in universis sancti Jacobi coloniis conferre. Quantum conceptæ de se opinioni responderit, ex eo conjice, quod hunc magistratum triginta circiter annos gesserit, & non nisi cum vita deposuerit, bonis omnibus semper charus, Barbaris semper formidandus. Nihil in illo culpandum aiebant plerique, præter bonitatem, quæ nimia quibusdam videbatur. In reis plectendis conniventem potius, quam præcipitem, vel severum se præbuit, dicere solitus: satius esse, decem reos impunitos abire, quam punire vel unum innocentem. Quoties sententiam tulit Judex, Indo patrocinari magis, quam Hispano conabatur, illudque suum identidem repetiit: *He de ascender a la parte mas flaca.* Meum est pauperioris partes tueri. Indole erat placidissima, quæ sibi omnium animos devinciebat; forma liberali, amplo, ac pleno vigoris cor-

corpore, ut, quantus in illo habitaret animus, quisque facile conjiceret. Morum integritate, candore mentis, religionis sincerissimo studio, si non superavit omnes, quos quidem id temporis noveram provinciarum, militumque praefectos, superiorem se habuisse neminem mihi semper est visus. Eximia fuit illius, & officiorum plenissima in sacerdotes reverentia. Circumstantibus licet militum, Abiponumque nostrorum centuriis meam pio osculo venerari manum, sacrificanti mihi ministrare nunquam erubuit. Firmissimam ejus in asperrimis itineribus valetudinem, incolumitatem tot inter pericula, in arduis contra Barbaros excursionibus felicitatem perpetuam divina pietatis egregiae praemia sum interpretatus. Publicis commissae sibi provinciae utilitatibus procurandis totum se dedit, ut adeo de coacervandis opibus vel cogitare illi nunquam vacaret, quod Europaeorum in America primum negotium esse vulgo putatur. Verum, quamvis non opulentissimus, in omnes liberalissimus fuit. Quo quidem virtutum splendore, rebusque in Barbaros toties praeclare gestis nominis sui, quae nunquam consenescat, immortalem memoriam est consecutus quidem, sed & ignavorum, inertiumque invidiam sibi conflavit; Quod fatum viris quacunque re illustribus commune, ac prope haereditarium semper fuit. Nocturnae solis splendorem odisse, canes lunam, dum maxime fulget, allatrare solent. Historias cujuscunque aetate lustra: Qui plures sibi invidos, obtestatoresque numerarint, eos maximos fuisse deprehendes.

Verum facta eximia ut validissime famam defendunt, sic quasvis invidorum criminationes clarissime refellunt. Barrèda noster triginta aliquot jam brevioribus contra Mocobios, & Abipones expeditioni-

nibus non interfuit modo, sed & si ternas excipias, præfuit militum supremus ductor. Victoriarum, quales scilicet in America esse solent, numerus idem, qui expeditionum fuit. Crederes, fortunam illius pedisequam fuisse ubique. Etsi plurimum non fortunæ, sed superis propitiis, militum suorum alacritati, sagacitæque in acceptis referre consueverit, quasi vero ad prosperos belli eventus ipse aut nihil aut parum contulisset. Nemo tamen unus Barredæ consiliis, industriis, ac cautionibus felices expeditionum exitus cumprimis deberi, unquam inficiabatur. Haud equidem ex eorum ducum fuit numero, *qui magis animis, quam viribus freti ad certamen descendunt*, ut cum Livio libro 7. loquar. Nunquam aut gloriæ, aut prædæ spe hostes sibi laceffendos putavit, nisi dum victoriæ spem cladis quantulacunque periculo luculentiorē opinaretur. Ad hoc perspiciendum locorum situm, hostium numerum, itineris, temporisque opportunitates observavit diligenter. *Omnia hostium baud secus, quam sua, nota sibi esse, conabatur*, quo elogio timendum semper Romanis Hannibalem Livius ornavit. Præmissus quotidie, in quo plurimum momenti, speculatorum manipulus, qui avium, fumi, vestigiorum quorumcunque indagatione seu hostium latitantium insidias detegerent, seu habitationes, ac numerum explorarent, ut illos imparatos, dormientes, computantes, pedites, sui securos, ac nil hostile suspicantes, tuto, repenteque opprimeret. Et vero non timiditatis nota, sed prudentiæ est rem bene gerendi occasionem captare. Nam, ut Vegetius Romanæ militiæ magister libro 3. capite 22. docet: *Boni duces non aperta Marte, in quo est commune periculum, sed ex occulto semper astemant.* Id quod maxime cordi sit duci Abipones aggressuro, qui hostem cerninus odorati fugiunt, vinci ut nequeant, fugamque

que, delusa nempe Hispanis, pro nobilissima, quia incruenta, victoria habent. Detestabatur Barreda quantamcunque Barbarorum occidionem, quæ sibi suorum aliquot mortibus patranda foret. Ubi ego sum, subridens mihi dictitabat, ibi feliciter omnia. Quod si, addidit, Barbaros, quotquot in chaco sunt uspiam, internecione delesem universos vel duorum militum dispendio, næ! ad urbem redux luto, ac lapidibus petendum me a plebe timerem. Hæc Barbarorum mortes peroptat, sed milites suos vult in quavis dimicatione immortales. Hæc verissime Barreda: Nil mirum. Etiam vulgo Europæo solenne est, victoriam singulis militibus tribuere, stragem qualemcunque soli duci assignare. Cum palam esset, experimentisque plurimis confirmatum, Barredæ plus consilii, quam audaciæ esse ad expeditiones suscipiendas, Jacobopolitani omni formidine abjecta promptis, serenisque animis eum, quoquo tenderet, sequebantur. Neque præclari illi milites alio duce plus conficere, aut audere, solebant. Enimvero Ducis fama in spem, metumve impellit exercitum. Sit ille belli artibus, & victoriis clarus, sit circumspectus, lente festinans, futurorum providus, cui ornabo, fiduciam, animosque non inspirabit? Sit alter projecte audax, suorum sanguinis, sui non item prodigus, impetu, non consilio irruat passim, sit eorum ex numero, qui toties victi, quoties cum hoste congressi fuere, sub tali Duce ecquis non metuat? Barredæ ductu militare recusavit nemo, talis semper cum fuerit, qualem claudianus pinxit:

— — — Ductorque placebit,
 Qui non præcipiti rapiet simul omnia casu,
 Sed qui maturo vel læta, vel aspera rerum
 Consilio momenta regens, nec tristibus impar
 Nec pro successu timidus: spatiumque morandi,
 Vincendique modum mutatis nescet habenis.]

Jacobopolitanos investigandarum rerum scientia præ Hispanis cæteris clarere, alias dixi; Hac vero eminuisse etiam Landriel, nemini dubium est. Hoc victoriarum suarum præcipuo instrumento annos plurimos usus est feliciter Barreda. Hunc Achatem suum, hunc viarum ducem, hunc acerrimum Barbarorum investigatorem, quoquo eundem esset, itineris comitem adhibuit semper. Unus hic pro multis, imo præ omnibus illi fuit. Alii quoque extra sancti Jacobi fines Hispani, quoties vel invadendi Barbari, vel arcendi, eundem sibi viæ ducem adscivere frequenter. Plurima, quæ omnium expectationem, imo & captum transcenderant, ab illo præstita ipsius vidi, suspexique. Victoriâ de Abiponibus Landrielis ope potissimum a Barreda obtentâ, jam accipe, & ex hac conjice cætera. Ex sylvis remotissimis, ubi mel, ceramque conquissiverat diu, redux in Barredam, qui forte ad Abipones oppugnandos cum multis equitum centuriis excurrit, per viam incidit. Quiesce hoc loco tantisper, illi ajebat Landriel. Mulos ceræ, ac mellis sarcinis onustos, sine, domum deducam. Cras equis idoneis instructus adero. Ad Abiponum stativa, me duce rectissima cum tuis pervenies. Illa equidem hisce vidi nuperrime, & in extremæ famis remedium boves Abiponum aliquot jugulavi. Incredibili omnium lætitiâ, ceu astrum propitium, Landriel spectatus, nec sine prosperitatis fiducia auditus est Stetit promissis. Postridie ad milites redux itineris totius anima, Barredæ oculus, ac dextera fuit. Diebus aliquot in chaco progressas copias, dum Abiponum haud procul abesse contubernium nosset, fida in statione locat, conquiescere tantisper ac reditum suum præstolari jubet. Ipse cum alio, quem sibi delegerat, committens, num eodem, quo prius viderat, loco perstissent Abipones, exploraturus abit.

Die

Die in occasum præcipite, postquam equum suum socio custodiendum reliquisset, solus, pedesque stationi propinquat, ubi Barbaros habitasse nuper viderat; Ast alio, ut solent, migrasse, deprehendit. In propinquo esse stagnum, Barbarorum contuberniis opportunum, noverat. Huic, ne sentiretur, lanceis adrepit pedibus, & ex focorum collucentium numero hic confedissee, quos quæsit, Abipones, advertit. Redux ad stationem, ubi equum cum socio reliquerat suum, & hunc, & ejus custodem abesse, dolet, qui Landrielem tot horis cunctantem a Barbaris interceptum ratus, fuga sibi consuluit. Barreda, militesque cuncti, Landrielis reditum tanto tempore nequidquam expectantes idem suspicabantur. Ignorantur equidem viam, quam equo prius confecerat Landriel, pedibus jam illi lente remetiendam fuisse. Incolumis demum ad suos ut pervenit, cum illo animus Barredæ, spesque victoriæ rediit universis maxime, dum detectas hostium latebras ab illo accepere.

Nec mora: Eodem præeunte iter resumunt omnes. Superato post horas complures campo, qui totus aquis innataverat, stagno similior, Abiponum tentoria simul visa, simul invasa sunt. Paucissimi, qui aderant, viri non tulere Hispani agminis impetum; Neque repugnare ausi, more suo fugam maluerunt, quam arma capere. Enimvero Caziquius Alaykin contubernii illius præses cum strenuioribus plerisque tum domo aberat. Illis equidem presentibus haud omni ex parte incruentam fuisse futuram aggressionem, nullus ambigo. Non nullis tamen, qui ad fugam lentiores, Indis concisis, foeminarum, puerorum, puellarumque imbelles catervæ, præcisa jam effugii spe, captæ omnes. Supellex varia, argentum, tot latrociniorum fructus, egnorum multæ
cen-

centuriæ, boves copiosi ab Hispanis direpti. Cum diei jam parum esse super, eodem in loco nox ab Hispanis non dormientibus, sed excubantibus acta, captivis omnibus (centenis plures numerabantur) intra sepes, ubi equi clauduntur alias, provide custoditis. Aspernandam hanc ne putes victoriam, quæ solum inermis turbæ captivitate definiebatur. Ego hanc præ adulatorum cæde æstimo. Qui pueri hodie, viri erunt aliquando, Hispanorum carnifices. Puellæ matres evadent annis succedentibus, quot filios, totidem Hispanæ gentis hostes in lucem dabunt. Radices arborum evellere perniciosum magis horto, quam fructus decerpere illarum jam maturos. Ex ereptis cum sobole matribus major in progeniem Barbaram perniciēs redit, quam maribus etiam multis ferro consumptis. Huic adde: Præ maritis mortuis forminas vivas Hispanis esse utiliores, quæ religionem subinde, moresque humaniores doctæ domesticis in usibus hero suo & gnaviter, & fideliter famulari consueverunt. Provinciæ totius experimento id comprobatum. Ut Abipones laboris, qui præter militiam sit, vel venationem, impatientes, sic eorum conjuges otii. Rebus, quæ ad familiæ suæ victum, vestitumque pertineant, non occupari modo, sed etiam fatigari gaudent.

Sed jam Jacobopolitanos spoliatis e tentoriis domum properantes oculis comitemur. Captivarum e numero Hispanæ aliquot fuere ab Abiponibus olim bello captæ. Istarum aliqua non hac, qua adveniant, quia alia commodiore redeundum svasit militibus via, quod consilium ambabus, ut ajunt, manibus sunt amplexi ex hesternæ aquas inter profectio-
ne adhuc madentes. Interea sparsus de Hispanorum incursione rumor Abipones, quotquot in vicinia dege-
bant,

bant, ad vindictam exaruit. Etenim conjugum, liberorumque suorum captivitate exacerbati in extremum Jacobopolitanorum agmen inveci, sed strenus repulsi fuerunt. Milites tamen aliquot sui, periculique oblit, dum a sociis absunt longius, quin a Barbaris caderentur, parum abfuit. Illorum quispian palaftri in loco ex equo princeps jam jam haftis confingendus erat, ni centurio Gorofko felopi objectu opem tuliffet periclitanti. Indis, cum vanas fibi fine viribus iras, inutilesque vellitationes fuiffe viderint, ad fuas latebras regressis, reliquum itineris tranquilum, ac infidiarum expers Hifpanis erat. Expeditionis felicitas ut Barredæ nomen illustravit magnopere, ita Landrielis exiftimationem magnis acceffionibus auxit. Alaykin tot contubernalium, tot equorum ereptionem moleftiffime ferens de pace cum Jacobopolitanis fandienda, pofcendaque fibi colonia cogitare cepit. Utrumque confeutus eft, Barreda ipfe adlaborante. Quo loco, quo fuffeffu Conceptionis Colonia demum Caziquio Alaykin condita fuerit, dein narrabitur. Alia, quam Barreda fufceperat, in Mocobios infeflos excurfione interfecti complures, ducenti circiter capti funt. Tanta clade perterriti Mocobiorum quamplurimi, ne Jacobopolitanorum incurfibus paterent porro, ad S. Xaveri oppidum fe fe receperant, quod in urbis fanctæ fidei agro Caziquiis Mocobiorum Aletin, & Chitalin conditum viginti duntaxat familias id temporis numerabat, fed acceffione illorum, quos Barreda vel terruerat, vel captivitate a fe abfolutos illuc remiferat, mirum in modum augefcebat. Hinc idem Barreda facete, fed veriffime: Se ejus oppidi conditorem effe, diftavit. Omitto plurimas ejusmodi, quas eadem felicitate in Barbaros abfolvit, expeditiones; Aliquas tamen, dum de Cordubenfium rebus fermo mox e-

rit, attingam. Assaultus a se factos magis, utique cruentos fuisse Barbaris futuros, mihi sæpe ejebat Barreda, si milites suos, quamvis cetera præclaros, sibi magis morigeros habuisset. Audi jam illius querelas.

C A P U T VIII.

De quibusdam militum Jacobopolitano-
rum nævis, eorum centuriis, & Præfecto-
rum militarium Classibus.

Nullum hominum genus adeo omni ex parte perfectum, omni prorsus ut careat labe. Fulgentissimum Cæli sidus solem maculis infici aliquando cernimus. Jacobopolitani bellatores quamvis tales sint, ut nullam illis celebrandis eloquentiam parem existimaverim, Barreda tamen veteranus illorum ductor tria potissimum in iis culpanda putavit. Primum est, quod Assilientes non omni ex latere cingant Barbarorum tentoria, illisque effugiendi relinquunt libertatem. Id si formidinis est indicium, est etiam laudabilis providentiæ argumentum. Ineolumitati suæ consulere malunt, quam gloriæ inhiare, quæ ex Barbarorum occisione in se redundaret. Hinc a fronte primam aggressionem faciunt, sylva, quo hostis fugitivus se recipere possit, illi relicta. Abipones enim, Mocobiosque locorum angustiis undique clausos ferarum instar atrocissime, pertinacissimeque depugnare, experientia didicerunt. Norunt probe mi-
litum

litum duorum occidione plus perturbari provinciam, quam ducentorum Barbarorum cæde possit exhilarari. His ducti rationibus Jacobopolitani neglecto tantisper Ducis sui imperio illa ex parte hostes impetunt, quam sibi minus periculosam arbitrantur. Ignoscendum id Paraquariensibus colonis, quos sola necessitas, & hasta misera eorum manibus obtrusa in milites, melius dixerò, in militum simulacra transformare consuevit. Apud legionarios, qui Principi sacramentum dixerunt, milites hæc locum non habent. Istis integrum non est ab assignata sibi statione vel latum unguem discedere; E mille quamvis ignivomis machinarum faucibus totidem sibi intentari mortes videant, e ducum suorum nutu pendebunt toti. Tanti obedientiam faciunt, quanti vitam, imò & pluri. Querimoniz, quam ex Barrauda audiui sæpius, caput alterum fuit: Quod cum silentio primos facere impetus eos identidem juberet, milites cum vociferatione semper, & inconditis, ut ipsi solent Babari, clamoribus iruissent. Silentium eo confert plutimum, ut hostis subita impressione imperatus, inermisque opprimatur. Et si, ut Plutarchus in Catone majore dicat: *Affiliendum clamor aliquis repentinus magis, quam gladius consternat hostem.* Tertium denique, quod in suis jure carpebat Barrauda; nimia prædæ sitis fuit. Capto jam mulierum, proliumque inermi grege, dilapsisque maribus, ipsi per campum sparsi equorum agmina avide conquirunt, dum potius fugitivis insectandis, mactandisque operam dare oportebat; & solerter excubare, si quando Barbari excussa formidine e latebris in arenam reduces frontem exhibebant, qui terga paulo ante verterunt. Sæpe, ait Tacitus, *obstitit vincensque præter ipsos certamen, omisso hoste, spolia confectandi.* 4. Histor. Barrauda ipse in expeditione adversus Mocobios præstantissimam vitam

discrimen incurrit. Dum enim expilatio in tentoriis Barbarorum unico stipatus socio, cæteris hostium o- quos in campo captantibus, remanserat, ex floreæ, ubi latuit, Mocobius profiliens repente, fugiensque ad ejus pectus sagittam vibravit, ni vestes laneæ ob- stitissent, lethalem; Sed globo mox trajectus. Puti- dam tentoriorum hostilium expilationem, ut ex Bar- reda intellexi, equis non rideat? Excutunt omnes angulos, Cantharos, ollas, cucurbitas, conchas, fera- rum pelliculas, struthionum plumas, & quidquid scrutorum est uspiam, colligunt, ac præter pulveres, relinquunt nihil. Ejus generis quisquilias omnes do- mum solerter, neq̃ citra molestiam reportant, tro- phæorum instar vicinis accurrentibus & pronepoti- bus aliquando ostentandas. Displicuere ista Barre- dæ, quamvis mihi excusanda viderentur. Memini equidem, Europæas legiones, certis legibus adstrictas, dum castrorum hostilium direptio indulgebatur, vix cohiberi potuisse aliquando, & intra disciplinæ limi- tes contineri; Eccur tumultuariis Americæ militibus tantopere succenseamus, quorum plerisque curtissima domi est supellex. Stipendio militari, quamvis identidem militantes, carent omnes. Suis in equis, suis armis, suo commeatu belli onera, quoties evocan- tur, ferunt miseri. In alterum sæpe mensem domo absunt sua, rei domesticæ, familiarque negotiis negle- ctis. Periculorum non minus, quam asperitatum plenissima itinera conficiunt, eam ob causam Hispani cæteris minus opulenti, quia bellicis excursioni- bus plus fatigati.

Miles, qui stipendio gaudeat, per omnem san- cti Jacobi ditionem nullus omnino. Coloni omnes in centurias tribuuntur; Harum quædam ducentis ca- pitibus, pluribus aliæ, aliæ paucioribus constant. Sin-
gu-

gulis centurio, Procenturio, signifer (vacuum utique, quia sine signis, nomen) ac decuriones præficiuntur. Centurionis est milites ad excursionem evocare suos. Procenturionis, equorum securitati invigilare, dum sessore vacui per viam aguntur uno agmine, vel noctu patente in campo pascuntur. Multi equidem eodem equo longissima etiam itinera conficiunt, opulentiores tamen alii quaternos, imo & denos, alternare ut possint identidem, adhibent. Signiferi partes sunt, Procenturionis seu absentis seu quiescentis vices agere. In territorii provincie singulis vigiliarum præfectus, qui sargento mayor dicitur, centurionibus, centuriisque sibi subjectis imperat, & ad bellum profecturos designat. Ille jam partium studiosior, jam munusculis corruptus opulentiores domi desidere sinit frequenter, egentioribus, plerumque minus idoneis, militare iussa. Quoties hac super re conquerentium murmur auribus insonuit meis! Pessimum hunc morem, qui ut universæ provincie communis, sic exitialis est, damnant omnes, nemo audet corrigere. Barreda, rerum militarium summus antistes, ut erat eximia in omnes pietate, ad expeditionem designari permisit neminem, nisi qui quatuor saltem equorum dominus esset, domique haberet vel fratres, vel filios adultos, qui in illius absentia rem domesticam curaret, ne quid detrimenti familia pateretur. Me istuc agente universa sancti Jacobi provincia undecim centurias numeraverat, quæ a suo centurione nomen nanciscuntur. Id temporis centuriones novi: Herrera, Córta, Galeano, Gorosito, Dominguez, Ventura, Hilario &c. Cum singulis & profectus, & Versatus sum diu. His accedit centuria speculatorum (Batidores del campo dicuntur) quæ pauciores quidem numerat, sed sagacitatis, virtutisque exploratæ omnes; In istis ad res bene Ge-

rendas plurimum sane momenti est. Hujus centuriae facile princeps, & antesignanus Landriel semper fuit; Merita illius, quae omnes noverant, renumeraturus Tucumanis Gubernator Martinez del Tineo eum magistrum equitum (Maestre de Campo) renunciavit. Sed maluissimam eundem opibus, redditibusve auctum, quam inani titulo condecoratum audire. Patre natus est, ut fama fert, minime plebeio, matre, ut ejus facies, lingua, color nos omnes fefellit, Inda. In sancti Jacobi, nescio, quo pago primam lucem aspexit. Characteres legere, & exarare novit, ceterum literarum rudis. Candidus in omnes, integerrimis moribus, perspicaci ingenio, prudentia insigni, corpore mediocri, sed robusto praeditus, ac eximia in Deum religione. Semper, quantum meminimus, caelebs. Ex urbe rediens eum in vili aedificulo suo cum matre ad fluvii dulcis ripas haud procul saconcho habitantem invisi, virique tot nominibus insignis paupertatem sum miseratus. Videbar mihi, si in parvis exemplis uti grandibus liceat, videre Martium Romanum tot honoribus, tot triumphis clarum Ducem in villa cernere vitam rusticam agentem. Tenuis est fortunae Landriel, quod bellicis itineribus identidem occupatus sibi vacare vix permittitur publicae utilitatis, quam suae studiosior. Ex iis, quae porro scripturus sum, id planius cognoscet. Gubernator, cujus paulo ante memini, illi in praemium concessit campum Alarcón ad plures Leucas patentem, sylvis divitem, sed qui vasta solitudine cinctus, Barbarorum incursionibus obnoxius citra periculum nec coli, nec usui esse possit unquam. Quod si Rex Catholicus ad remunerandos bene meritos propensissimus militares Landrielis labores, pericula, miseriae, utilitates illius opera procuratas intellexisset, haud dubium est, perpetua illi, amplissimaque stipen-

pendia. dandum fuisse assignanda. Id optarent homines omnes. Id viro optimo precabar semper. Sed enim certissimum, in America maxime, illud Poetae:
Dansur divitiæ, non nisi virtutibus.

Ultima detum, quæ omnium primam, atque adeo Patrociniam dixeris, centuria ex centurionibus emeritis constat, quos vocant capitaneos reformatos. Isti Pro gubernatorem summum Belli præfectum stipant in excursionibus, cæteris belli oneribus, itineribusque immunes. Ad consequendam ejusmodi immunitatem plures, quibus facultatum plus, minus animorum est, centurionis emeriti titulum sibi emunt, quamvis nec centurionis usquam, atque Procenturionis officio sint functi. Incredibile, quo ardore Americani omnes (Hispani sint. Indi sint, nihil interest) dignitatum militarium nomina sibi ambiant, quantum honorificis his titulis capiantur. Sitiant, eduriant, rumpantur miseri, centurionis, vigiliarum Præfecti nomine illos consaluta, reviviscant, in Cælum jusseris, ibunt. Adeo militares tituli eos non titillant modo, sed & implent, & ad ardua quæque impellunt. Esurientissimus quisque nunquam dapi inhiabit ardentius. Miles quicquam Gregariorum e numero calceos mi-confecerat. Ut a Barreda Pro gubernatore Procenturionis emeriti titulum sibi impetrarem, præmii loco poposcit, nunquam ne decurionis quidem officium promeritus, quin & furca, ut idem Barreda mihi respondit, ob bina homicidia, quæ patravit, bis dignissimus, ni primus ille furor criminis atrocitatem aliquantulum excusasset. Hispanus senex plaustra, portas, molæ rotas facere norat, atque ideo a rudi plebecula mathematicus passim appellatus, quidni & Archimedi præferendus? Istius opera uti cupiebat Barreda ad portas, fenestrarumque scapos in nova

Conceptionis colonia fabricandos. Ast novérat, nullis se precibus impetraturum, ut faber senex Abiponum terras adeat adibus suis pertinacius, quam testudo conchæ, affixus. Delo honesto usus est. Illum centurionem emeritum palam renunciat. Pauci fluxere dies, cum Barredæ ad Coloniam iter indicitur. Ad hunc comitandum centurizæ binæ, ad emeriti centuriones omnes recepto more advocantur, quos inter præclarissimus ille, si superis placet, artifex cum nuper adlectus fuerit, haud poterat iter recusare. Rem omnem, ut exposui, in Conceptionis oppido, recenti Barredæ mihi festivo narravit, simulque, ut dictum fabrum grandisono Centurionis nomine identidem consularem, me monuit, certissimumque id, quo ad solertiam stimularetur, remedium fore, adjecit. Morem gessi. Quoties officina mihi adeunda fuit, illud: *Señor Capitan*. Domine centurio, singulis prope sententiis inspersi. Ita est, reposuit, Per Dei gratiam sum Capitaneus. Haud possum inficiari. Sed quid? Me id esse, quod sum, plerique ignorant, cum gemitu mihi querebatur. Omnem ego protinus exhausti Rhetoricam in celebranda centurionis emeriti prærogativa, in amplissimis ejus meritis recensendis, idque curavi moximopere, ut hac in panegyri: Domine centurio, *Señor Capitan* cujusque periodi & exordium, & epilogus esset. Idem prorsus, me svasore, fecerunt cæteri, & præ omnibus Barreda. Quo artificio id denique consecuti sumus, ut bonus senex portas, valvas, cætera necessaria quam citissime, etsi non scitissime elaboraret. Tantum apud istos potest vacuus proventus centurionis titulus. Id quod eodem in oppido, eodem tempore eventu alio confirmatum vidi.

Campum longe, lateque patentem per milites
 sepibus muniti, arari, frumentum Turcicum, pepo-
 nes, Gossipium, & quæ non? Seri mandavit Barre-
 da; quin ipse, ne Abipones aratri puderet, manibus
 aravit suis. Post quadriduum, negotio, nescio, quo,
 urgente illi in urbem redeundum fuit. Hos intra
 dies ager omnis & exaratus, & rite confitus ut esset,
 militi Gregario, agriculturæ scientissimo, negotium
 dedit, centurionis emeriti titulum, præmii instar con-
 ferendum, pollicitus. Esca tam dulci illectus miles
 Barredæ expectationem, seque ipsum superavit. A
 diluculis ad crepuscula volare cum aratro boves, se,
 sociosque sudori innatare suo fecerat ardentissimo
 sole; Solis, prandii, somni, ac prope sui oblitus ea
 contentione laborem prosecutus est, ut omnium opi-
 nione citius absolverit. Jam jam abiturus Barreda
 circumstanti equitum suorum turmæ, tympano ad-
 murmurante, strenuum aratorem centurionem eme-
 ritum declaravit. Quis risum teneat? Ego enimvero
 hand potui, quamvis eques equiti Barredæ proximus.
 Ast jam, quam fluxa sint omnia, audi, & ride. No-
 vus, & vix dum triduanus centurio, & dignitate sua,
 & ejus, a quo collata fuit, gratia excidit. Opera
 pretium est ejus causam referre, quæ Jacobopolita-
 norum militum morem sæpe vituperatam deteget.
 Absentes incredibili domus suæ desiderio tenentur.
 Ad Abiponum colonias missi viam magna lentitudine
 prosequuntur, maxima remotiuntur celeritate. Ob-
 servavi illos in itu dies quatuordecim consumpsisse,
 in reditu vix septem. Repere videntur, dum veni-
 unt, volare, dum redeunt. Idem equorum Paragua-
 rienfium mos. Suis e pascuis adducti, ut progredi-
 antur, calcaribus opus est; Ad eadem regredientes
 ægre freno detinentur. Cursu non interrupto, per-
 ruptis omnibus, ad pascuorum socios properant, Ja-

bus, de eorum Duce Barreda, de illius praeurfore Landriel etfi dixcrim plurima, plura tamen de iisdem per historiae decursum mihi dicenda supersunt.

C A P U T IX.

De Abiponum atrocitate adversus Cordubenses.

Corduba, urbs Tucumanæ princeps, Episcopi Sedes, & Academia, qua paucos ante annos in Australi America vix alia illustrior, florens, ædibus sat nitidis, opulentis civibus gloriatur, honestissimisque. Qui urbem, subjectaque urbi territoria amplissima Gubernat, belli, pacisque arbitet, non Gubernatoris, sed Regis vicarius (El Theniente Rey) appellatur. Situs urbis, quam Pucarà amnis exiguus alluit, & colles circumstant, nec amœnissimus, nec saluberrimus. Ager, qua sanctæ fidei, Bonique aeris finibus propinquat, in lætissimam pascuis planitiem ultra centum leucas porrigitur; Qua vero chilense regnum, ac sancti Jacobi limites respicit, hinc perpetuis Vallibus submittitur, inde in irriguas alpes assurgit, ubique infinitam armentorum, equorum, mulorum, ovium alit multitudinem, e quibus præcipue Cordubensium opes, & propemodum unica. Sola illorum prædia quotannis ultra decem mulorum millia in Peruvium mittunt, proventu sane maximo. Mulus enim biennalis necdum domitus Cordubæ tribus scutis (sex florenis Germanicis) Lima decem, interdum qua-

quatuordecim venire scutis solet. Hinc suis in prædiis ut divitias, sic delicias collocant suas Hispani Cordubenses, in variis per campos, Valles, montes stationibus sparsi, multoque terrarum intervallo plerumque disjuncti. Hæc Tucumaniz portio salutari gaudet Cœli temperie (si civitatem excipias) aura ob alpium Chilensium propinquitatem sæpius frigidula, populo frequentissimo, incolis ingenuis, robustis, vividis, sed, dum militant, meliori fortuna digna. Serendo tritico, uberrimam quamvis messem spondeat tellus, paucissimi dant operam. Hinc & plerique extra urbem panem nesciunt, quem, ut passim per omnem Paraquariam, supplet caro bubula. Nusquam vastiores malorum Cydoniarum, Punicarum, Aurearum, maxime Persicarum sylvas, ut Cordubensi in solo, videas. Neque ficus, nuces, fructusque alii Americæ proprii desiderantur.

Felix credi posset Cordubensis ager, Si per Pampas (Barbaros Australes) per Abipones, Mocabiosque respirare incolis licuisset. Si Cætera, ut dixi, Paraquaria Abiponum incursionibus vexata est persæpe, Cordubenses Coloniz ea semper pertinacia invadebantur, ut nec aut locus, aut tempus ullum vacuum a metu, ac sollicitudine illis esset. Non prædiis solum solitariis, remotisque, sed urbis etiam finibus securitate tanta imminerunt crebro Abipones, ut viciniam illam a solis foeminis, vel dormientibus habitatam, bellatoribus masculis vacuam credidisse viderentur. Enimvero provinciz amplissimæ ad profligandos Abipones universos satis, superque virum, ac virorum semper fuit. Animi fere desiderabantur, ac duces, qui ad tutandam patriam popularium animos exemplo suo acuerent, qui viris, viribusque uti nossent suis. Certe equis, equitibusque Cordubensibus

bus vix alii per Paraquariam ad cursum expeditiores, Omitto reliquas corporis habilitates, opportunitatesque, proceritatem, robur insigne, alacritatem, armorum copiam. Opulentiores cum sint cæteris, facilius necessaria belli instrumenta sibi possunt comparare. Se ipsos, suaque utinam nossent Cordubenses, & Panicum illum, sibi innotum Barbarorum timorem exuerent! Illos omnes nullo negotio vincerent, dummodo auderent. *Maximum enim his semper periculum esse soles, teste sallustio in Jugurtha, quæ maxime timens. Et quo timoris minus sit, eo minus oris periculi.* Livius 28. Abipones Cordubensium trepidationem experti semper impudenter identidem, & plerumque impune assilierunt. Via regia, qua seu in Peruvium, seu ad Boni aeris, sanctæque fidei urbes itur, raro cædibus, latrociniisque, nunquam periculo caruit. Adeo Lethales semper ictus iter agentibus vel inflixerant Barbari, vel minabantur. Nulla usquam securitas, Nec rupium altissimarum juga, nec tutissimi nemorum recessus quempiam tuebantur. Canum venaticorum more scrutati sunt omnia Abipones, vacuisque raro manibus ad suos rediere. Clades e plurimis paucissimas, referam, quæ recentiores, mihiq; magis exploratæ.

Plurimi illorum, qui per remotiores sylvas melceramque ex nativis arborum alvearibus legebant, jam obtruncati, jam capti. Die Divo Josepho sacra, albescente vix dum Cælo, ingens Abiponum agmen Alaykin Duce in prædium, quod decem circiter leucas ab urbe abest, Sinlacate irrui. Illud sæcularis Presbyter Carranza procurabat. Aderat id temporis frequentissimus, qui vicinis e prædiis pridie confluxerat, populus, in propinquo Jesus, & Maria templo divinis officiis interfuturus. Quotquot a Barbaris
vis

vissi vel caesi, vel incaptivitatem abrepti sunt. Captivorum partim æthiopum, partim Hispanorum viginti quinque: Jugulatorum multo plures numerabantur, cæteris fuga servatis. Mulier semi-hispana Abiponem, intentato jam ictu minitantem gladio sauciavit, hastamque ei eripuit, quam aliquot post annis, trophæi instar in prædio Carroya asservatam, & Abiponem, cujus fuerat, ipse spectavi alibi. In insatiate direpta omnia, equis, mulisque, qui vicinos replebant campos, abactis. Muri altiores Jesus Maria prædio salutis fuere, haud mediocrem tamen pecorum jacturam passo. Tragico rumore excitati milites Cordubenses ex urbe accurrunt denique, ut, quamvis reddere vitam mortuis haud possent, captivorum turbam saltem in libertatem vindicarent. Abiponum fugientium vestigia persecuti sunt aliquamdiu, sed, ne eos assequerentur, stagnum ingens obstitabat, quod, ut Indi nil cunctantes transmiserant, ita Cordubensibus æquior videbatur Cymba duntaxat, non equo superabile. Hinc ne visio quidem hoste receptui cecinere. Cordubenses licet equitandi peritia excellant, ad Barbaros infestandos parum valent, cum natare perinde nesciant, ac volare; Plerique illorum in iis versantur locis, ubi natandi occasio deest, vel consuetudo. In Paraquaria certe nihili faciendus miles, etsi cætera strenuissimus, nandi facultate destitutus. In longis enim per vastas, sæpe campestres solitudines jam lacus, jam fluvii, jam vadi expertes rivi occurrunt, ad quos trajectiendos nec pons, nec navis, nec, ex qua parari possent, materies in promptu est. Sed fingamus, hanc adesse, non vacabit pontibus, lintribusve fabricandis operam dare, dum ad assequendum fugacem Barbarum, vel suis in stativis deprehendendum & celeritate opus est maxima; & silentio. Securius ictibus equidem, & fabri-

cantium strepitu ipsi se se proderent milites Hispani, quos adventare quamprimum senserint Barbari, vel accelerata sibi fuga consulunt, vel loco ac tempore alienissimo Hispanis insidiabuntur, quod crebrius accidisse memini. Neque, quod in Europæis fieri assolet exercitibus, plaustra, quibus pontes, vel cymbæ adveherentur, usui fuerint, quæ præterquam quod equitantium celeritati respondere haud possint, iterque retardent, palustribus sæpe in locis hæsitabunt, & rotarum stridore circumequantibus Barbarorum speculatoribus Hispanorum adventum cum expeditionis frustrandæ periculo intempestive significabunt. Ut veteres utribus inflatis incubantes tranarunt flumina, sic nos, dum iter facimus in Paraquaria, Corio bubulo quadrato, & a quatuor lateribus, quæ funiculo colligantur, petasi instar elevato insidentes ab alio natante, lorumque illi corio innexum manu tenente in adversam fluvii ripam trahimur. Verum cum singulis coriis (Pelotas vocant Hispani) non nisi singuli insidere queant, quantum, amabo, temporis abibit, dum quadringenti, quingenti milites flumen, etsi non latissimum, transmittant? E quibus tute conjicies milites, qui natatores non sunt, subitis in Barbaros excursionibus minime aptos videri. Quam ob rem Cordubensibus Correntini, Santafesini, Paraquayenses, Jacobopolitani milites utique præferendi, quippe qui a pueris natatui assuescunt, atque adeo latissime patentis alvei fluvios ludendo, ridendoque transire solent. Quantum natandi scientia cordi fuerit Romanis, ex Vegetio Lib. I. cap. 10. patet: *Natandi usum æstivis mensibus omnis aqualiter debet tyro condiscere; Non enim pousibus semper flumina transiuntur, sed & cedens, & insequens natare cogitur frequenter exercitus. Sæpe repensius imbribus, vel nivibus solem exundare torrentis. Et ignorantia (Natandi scilicet) non so-*
lunt

lum ab hoste, sed etiam ab ipsis aquis discrimen incurrit.

- - - Non solum autem pedices, sed & equites, ipsosque equos - - ad natandum exercere percommendatum est, ne quid impericis, cum necessitas incumbit, evenias. Additque eodem loco, Romanos campum Martium Tiberi vicinum delegisse, ubi militaris juvenus & pugnandi & natandi artibus erudiretur. Hanc Romanorum maximi ad belli usus momenti industriam utinam Cordubenses, utinam Europæi quoque milites imitarentur! Sæpe numero superiores hostem propinquum, sed anne a se divium aggredi non audent, quem nullo negotio superarent utique, fluvium natando superare si nollent. Memini eorum, quæ nostra ætate ab Hungaris equitibus, a Croatis, Sclavonibusque, eximii sane natatoribus ad Rhenum, ad Padum, ad Moldavam, ad Albim cum insigni Austriaci exercitus emolumento gesta toties fuere. Sed jam illas Cordubensibus clades prosequamur.

Est locus cordubam inter, & Jacobopolim, quem Rio seco flumen siccum appellant a torrente arenoso, qui Cælo tranquillo exarscit penitus, pluvio aquis e monte præcipitantibus fluminis in morem turgescit, cursuque fertur rapidissimo. Hinc atque illinc, ubi interjecta passim montium juga in planitiem desinunt, prædiorum, pecorumque omnis generis, ac populi incredibilis frequentia. Templum istic & ingens, & elegans e Saxis assabre structum divinæ Matris simulacro celebritatem debet suam. Ad hoc, quippe celestibus beneficiis, ac argenteis piorum donis clarum, maximi undique hominum sunt concursus. Hispani e captivis dudum ista intellexerant Abipones. Loci opulentia optimæ prædæ spem illis injectit. Rebus per speculatores suos solertissime circumspectis longo agmine rupium fauces improvisi oc-

cupant, viasque una omnes, ne ad fugam Hispanis
 paterent, callide præcludunt. Quotquot vicinis in-
 ædibus, quotquot in campo deprehensi, repugnante
 nemine, caesi, vel capti. Quaquaverius vastatus a-
 ger. Equorum, mulorumque multitudo ingens.
 præda fuit Barbaris optatissima. Omnibus, qui cædi
 superfuert, præcipiti fugæ dilapsis templo ipsi vis
 illata. Portam laminis ferreis, repagulisque undique
 munitam securibus perfregere. Quidquid sacræ ex-
 vincie dudum venerabilem Deiparæ statuem, aliam
 item Divi Josephi equis suis avexerunt sacrilegi latro-
 nes. Dumque, quod raperent, nihil, nemo, quem
 obtruncarent, esset super, spoliis, & jugulorum ca-
 pitibus onusti recessere. Divino prorsus consilio ac-
 cidit, ut sub idem tempus toties a me celebratus
 Barreda haud procul ab iis locis abesset, qui, equi-
 tum suorum turma stipatus contra Barbaros nescio
 quam excursionem meditabatur. De Abiponum im-
 manitate factus certior cum suis advolat illico. Fu-
 gientium vestigia diu, nocturne persecutus, illos
 isti duo divisos agmina duplicem subinde viam ingres-
 sos advertit. Raptum divinæ Matris simulacrum,
 illud provincie Palladium, e Barbarorum vindicare
 manibus Votorum illi summa fuit. Et vero, ducti
 anceps animi, quo iret, hæserat aliquamdiu, duce
 Numine, illius agminis, quod sacram imaginem por-
 tabat, viam cepit denique. Præcipiti festinatione
 aliquamdiu progressus Abipones, equis solutis jam,
 & ad pascua dimissis, sui securos, humique confiden-
 tes deprehendit. Jacobopolitanis eminens visus nec
 expectata aggressione in sylvam adjacentem pedites se
 se conjiciunt. Hispani in relicta Barbarorum impe-
 dimenta involant protinus; Prædas inter Virginis fir-
 mulacrum, cui iussuatum est maxime, lati conspiciunt.

spiciunt. Collecti per campum hostium equi. Cre-
mata eorum ephippia. Sylva a militibus, ne effugii
relinquatur occasio, undique cincta aliquamdiu. Vi-
sa demum Abiporum suis in latebris pertinacia, suo-
rumque equos bidui inedia, ac cursu defatigatos mi-
seratus Barreda recedendum sibi putavit. Tempestas
fœdissima, quæ pridie eruperat, adeo aquis, cænoque
vias implevit omnes, ut equis, ubi tuto gressum fi-
gerent, vix palmus terræ suppeteret. Fidem supe-
rat, quantis latitæ significationibus Barredam cum
Mariano simulacro reducem persecuti sint Corduben-
ses. Ejus conspectus certe eruentissima, quam ante
triduum passi sunt, stragis memoriam videbatur ab-
sterfisse. De sancti Josephi statua nil porro relatum.
Eam in paludibus altissimemersam, vero proxi-
mum est. Aliquot post annis illo in templo dum
rem divinam facerem, vix a lachrimis mihi tempera-
vi, quoties in Divinæ Matris imaginem, Abiporum,
illorum captivam, oculos defixi, quibus religione in-
formandis id temporis vacabam. Caterum hostilis
in Rio seco aggressio impulit cordubenses, ut tem-
plum illud altis e saxo muris cingerent, quaternisque
firmarent turribus, tum ne Barbarorum dein pate-
ret injuriis, tum, ut propinqui coloni, si quid di-
scriminis impenderet, in illis munitiunculis se se tue-
rentur.

Vallam Calamuchitam quoque, licet rupibus
clausam, sed armentis divitem, penetrarunt Abipo-
nes, æthiope quodam svafore, ac duce, qui Hispano
hero suo inferius vindictæ cupidinem, quam suis non
poterat, Barbarorum manibus exsaturavit. Nam
plurimum hic sanguinis fufum. Direpta, quæ ocu-
lis occurrebant, omnia. Ad Zumampam, & vicina
omnes loca cautes, & rapine propemodum quotidiane

tandum indices audaciores Barbari evadunt; Terreretur, si qui audaculus se se illis assilientibus objiciat, sclopumve minitabundus obvertat. Expertus id præter alios complures Galarza Cordubæ Regius vicarius (Thespiente Rey) Huic cum plaustris aliquot ex Bonis acris urbe redeunti Idem Kebachichi cum Abiponum suorum cæterva in campo occurrit. Hostem eminens conspicatus ex equo defiliit Galarza, sclopo uti ut posset expeditius. Sed dum vestem viariam (Pontico, vel camifeta dicitur) ad cubitos defluentem cum inapetu in humeros conjicit, ne manus in armorum usu retardaret, equus territus fugit, & ut erat phaleris pretiosis, argenteis fibulis, sclopisque manualibus instructus ab Abipone accurrente interceptus est. Nemo unus tamen hostium plaustris imminere fuit ausus, quorum defensor Galarza sclopo identidem minitabatur. Hunc plumbum vacuum fuisse, inde conjicio, quod, cum globorum, nitraticque pulveris suppellectilem suo in plastro reliquisset, biscotti panis frustilla, sclopo onerando servitura, sibi porrigi a famulo suo postularit. Rei gesta præter alios testis mihi erat Michael Angelus Amilaga Laicus noster, Galarza Comes. Præsentia animi, quam is semper tanto in discrimine retinuit, & quamvis innoxii sclopi ostentatione a mortibus inferendis, diripiendisque plaustris absterrenti hostes. Ne tamen boum, equorumque turba a plaustris remotior abigeretur, impediri haud potuit. Illorum caecos quoque aethiops juvenis diris adeo verberibus mulctatus est, postea mox die ut expiraret. Plura ausuros utique duo de viginti Abipones (Neque enim plures tunc adduxerat Kebachichi) vicina Mazangani munitio videtur absteruisse. Munitionem, seu propugnaculum Mazangani quoties & nominari, & celebrari audiveram, locum vallis, fossis, muris, aggeribus, tormentorum fug-

suggestibus, praefidiariorum cohorte munitum animo concepi. At quantum mea me scellit opinio! Namque ex urbe Boni aeris Cordubam iter faciens Mazangani aream quadratam, cujus diameter quadraginta pedes Geometricos vix aequaverit, arborum truncis, ramisque spinosis circum septam deprehendi. Hujus lateri tugurium stramine tectum, e ligno, lutoque misere constructum incumbit, & a misero homuncione habitatur, qui Gubernatoris, praefidarii, & speculatoris vices istuc agit, & vulgi lingua Mangrullero dicitur; Nam arborem altam in medio arcae collocatam scandit identidem, num Barbarorum aliqui in circumjecta planitie immincant, speculaturus. Ad hos terrendos simul, simul ad eorum adventum vicinis significandum scloppum explodit. Ea horrendi illius propugnaculi verissimam imaginem! Hoc tamen qui attigerant, in tuto, & veluti in portu esse, sibi videbantur. Quam parum sufficiat ad Barbaros illos heroes terrendos, vel ex hoc conjice. Verum tot experimentis facti indies audaciores didicerunt denique ejusmodi munitiunculas ridere. Igne enim sagittis vibrato sepes, tuguria, eorumque defensores accenderunt. Hinc securitati suae consulturi Hispani variis in stationibus munitiunculas e lateribus, vel saxis erexere, machinis bellicis firmatas praeterea, sed parum profuturas, si propugnatores animis careant, & vigilantia. Namque, ut verissime Callustius, *audacia pro muro habetur.*

Campus (El tio) qui Cordubae, sanctaeque Fidei urbibus interjicitur, Leucas plus minus triginta humano cultu vacat, atque adeo commecantibus periculofus semper, saepissime exitiosus fuit. Nam non solitudo duntaxat, sed & longa, quae a septentrionibus ad Austrum planitiem percurrit, sylva latrocina-

di, insidiandique opportunitatem præbet Abiponibus, maxime ad lacum rotundum (El pozzo redondo) multis caedibus infamem, de insidiis Barbarorum in adjacente sylva latentium semper suspectum. Quoties enim Cœli siccitas diuturnior præcesserit, vastissimo in campo aquæ Guttulam nusquam reperias, nusquam, quo focum alas, ligni particulam, Utrumque lacus rotundus suppeditat, sylvæ propinquus. Tam ob rem, qui hac iter suscipiunt, hoc loco vel meridiari, vel pernoctare coguntur. Viatoribus aridam illam plantitiem emensis nihil hoc lacu optabilius, quippe qui siti tabescentibus vitam servat; Sed nihil quoque illo formidabilius, cum citra vitæ discrimen adiri vix queat. In ista equidem statione, quam identidem ab Hispanis transeuntibus frequentari norunt, insidias illis tendere solent Mocobii, & Abipones. Uti Piratæ Algiricenses, & Marocani circa sancti Vincentii in Algarvia promontorium Graffari assolent, ubi naves ex America reduces facillime, frequentissimeque deprehendunt. Bis mihi cum quaternis sociis Hispanis ad lacum rotundum iter fuit. Prima vice ob recentem cædium ibi patrarum memoriam multum timoris; Altera plus molestiæ sensimus; Nam biennali cœli siccitate, quæ fluvios non contemnendæ magnitudinis exhauscerat, hic quoque lacus exaruit omnino. Siti pereundum nobis erat, cunctisque, quibus vehebamur, equis, ni horrendis immugiens tonitribus Cœlum aquæ vim maximam illa nocte effudisset. Trepidantibus nobis metum auxit viæ duræ Hispanus senex Hyacinthus Bæz; Hic enim narraverat: Hispanum quemdam Gubernatoris Regii officio, bellisque pluribus in Europa defunctum hac transiisse olim, noctemque egisse. Militibus Paraguaricis, qui cum comitabantur, stationem hanc Abiponum insidiis obnoxiam, timendamque asser-

firmantibus: Americanos hos Latrunculos non metu, sed risu dignos esse, verbis magnificis respondit. Verum affilientibus sub auroram Abiponibus, eorum ululatu, aspectuque adeo perculsus est, ut humanum quid pateretur, quod timidis accidere solet, neque tamen salva verecundia a me scribi potest. Direpti a Barbaris equi, &c. quæ eorum arrisere oculis, cætera. Vitam Paraquariensibus, qui strenue hosti obstitierant, somnitibus debuit Europæus heros, didicitque timere ludos, quos incerpertus pridie contempsit. Hæc historia sibi honorificam Europæi magnanimitatis suæ buccinatoribus decantant cum risu Hispani Paraquarienses. Verum supremis, quos in Paraquaria egi, annis campo, quem el Tio vocant, latissime, longissimeque patenti procurata est securitas. Duplici in loco munitiones collocata, ubi centuria militum ex-cubabat semper, & vias, unde Barbari timeri queant, omnes quotidie speculatur. Quamdiu equitum magister Alvarez his limitibus, præfidiariisque præfuit, incredibiliter refrenata est Abiponum licentia, qui prius intactum nihil, nihil intentatum reliquere.

Certe quantum istic terrorem ubique sparserint, ipsi experti sumus, dum e portu Boni aeris, ubi sexaginta socii Europæi paulo ante appulimus, Hispanis indigenis associati Cordubam Tucumanorum centum quadraginta aliquot leucarum iter confecimus. Comitatus noster centum aliquot plaustris definitur, quæ singula à quatuor bobus, si paludes occurrant, ab octo trahuntur. Hos auriga longa pertica clavo armata pungit, gubernatque, & plerumque eques, viæ dux, præcedit. Plaustra binis rotis vastæ, magnæque molis incumbunt. Fastigium fornicem refert, & corio bubulo tegitur, ut aqua pluvia decurrat. Latera jam solis stercis, jam tabulis clau-

ciem referunt. Plaustra e floreſ
carretones vocant. In toto ope-
no ferri eſt. In puppi, ubi porta, per
plauſtrum conſcenditur. In prora ſeneltram
Singula plauſtra ſingulis attribuntur, quan-
que binis. Quodvis plauſtrum & domus, & le-
etus, & triclinium cuiusque eſt. Nam in ejus medio
etſicitra locatur, cui iacubantes provehimur, ſuccuſſu
tanto, ut, quemadmodum in mari navigantes, pri-
oribus diebus ad vomitum concitemur. Nocturnis ho-
ris plurimum itineris conficitur, cum diurnum ſolis
æſtum boves haud diu ferant. Singulis plauſtris ſex
boſum paria assignantur, ut alternare poſſint, & la-
borantibus aliis alii interquieſcere. Ex quo palam
ſte, centum plauſtra mille ducentis bobus indigere.
Ad cuſtodendam, paſcendamque tantam multitudi-
nem multis opus eſt cuſtodibus. Horum ſingulis
equi plures ſunt neceſſarii. Et hiſ, & aurigis, & qui
equites plauſtra præcedunt præter carnem bubulam
vix alius ſuppetitibus. Eadem & omnes, qui plau-
ſtris vehuntur, quotidie veſci conſueverunt. Ad tot
ſemper eſurientium ſtomachos implendos quotidie in-
gens bouum numerus conſumitur præterea. Ex hiſ
argue, quanta hominum, beſtiarumque multitudo
conueniat, cum centum, ſæpius ducenta ejuſmodi
plauſtra per centum quadraginta leucarum ſolitudi-
nem conſociata progrediuntur, & quantum, ſuperi
boni! Stridorem cient, cum rotæ ungantur nunquam
ne vel ideo diuturniore axis lignei affricu ſtammam
conſcipiunt interdum, & plauſtrum ipſum inflammant.
Plura, quæ iter ejuſmodi aduenis Europæis propemo-
dum intolerabile reddunt, mihi dicenda reſtant. Præ-
dia, tuguriaque, quæ urbi Boni acris, & Cordubæ
imminent, pauca ſi excipias, præter campum in-
colarum, ædium, arborum, amnam, collium præ-
ſus

sus expertem, sed equis, asinisque sylvestribus, stru-
 thionibus, damis, vulpeculis foetidis (Zorinos) &
 passim tigridibus affluentem deprehendas nihil. Ligna
 pro focis alendo, aqua praeterea, ut maris in trajectu,
 plaustris devehenda sunt, ad quotidianos usus. Aqua
 pluvia, quae humiliore in solo, vel scrobibus rema-
 net, luto praegnans, & vis aquae nomine digna nobis
 hausienda, rectius diuina, devoranda fuit, quoties, quam-
 vis nec bestiis, nisi sitientissimis, arriserit aliquando.
 Quod si imber dactum defuerit, hac vita iter omne in-
 tercluditur omnino. Immensa haec, quam ingressi
 fuimus, solitudo, molestias indies novas, nova peri-
 cula, & iis, quibus in trimestri per Oceanum navi-
 gatione defuncti super sumus, prope maiora nobis
 minabatur. Vix dici pars aliqua, vix una nox abiit,
 qua viarum speculatores Hispani Barbarorum vestigia
 a ~~te~~ illa, eorum stridos, sibilasve eminus auditas non
 nunciasse. Cum a rerum peritis fides vagis rumo-
 ribus haberetur, plaustra pleraque ad mutuam de-
 fensionem in circuli formam quotidie collocata, ha-
 stis, sclopiisque instructa fuerunt. Sed tot alios ma-
 ioribus praedictis munitos Indorum ferocem manibus
 succubuisse per hanc viam, quoties meminere, vel tu-
 tissima illis suspecta erant, quemvis graminis altioris
 motum Abiponum adventantium prodromum cre-
 diderant, & dum Paesquaricenses Veterani indigenae
 umbras metuerunt, nos in America novissimos iterum,
 iterumque contrivere. Trepidatum est, plus, quam
 credi possit, quadam nocte, dum praecipuus plaustro-
 rum ductor in ducentos equos spadias coloris ad ar-
 nam omnes inciderat. Abiponum praeda credeban-
 tur, nosque ab iisdem mox invadendos non pauci
 somniabant. Sed enim duo male frugis Hispani, qui
 nobis eminus visis diffugere illico, hanc equorum
 ejusdem coloris turbam e praedio, nescio, quo clam

omnis, qui nos usque eximi-
as. Barbarorum nemo se no-
edit, quam felicitatem propitio
re in acceptis retulimus, cum viam
an, & latrociniorum ferale theatrum
a annos exstisse, constaret. Tot eque-
millia, tanti captivorum greges, tot Corduben-
a misere obtruncatorum capita in chaeta ab Abi-
ponibus translata, Vix omnes, qua Cordubensis a-
ger patet, humano sanguine madentes incolis perin-
de, ac advenis eam formidinem iniecerant, ut nemo
usquam se tutum existimaret. Tantam Corduben-
sis populi patientiam num mirari magis, an mise-
rari nos oporteat, jam discutiendum restat.

C A P U T X.

De irritis Cordubensium in Abipones exursionibus.

Hec tu, mihi inquis, usque adeone Cordubensi-
um animus occalluit ad tantas clades, ut eas jam nil
sentirent? Tantumne illis refrigerat bilis, ut de vin-
dicta ne cogitarent quidem? Num viri, num arma,
num vires Cordubae decrant? Nihil sane istorum de-
siderabatur in florentissima urbe. Bona virorum op-
timorum venia dicam, quod Sentio. Duodecim, qui
militare queant, virorum millia in promptu habent.
Sed nempe viris plerumque duces, ducibus semper
fortuna, & nescio, quid aliud defuerat. Equis, si
quod

quod aliud solum, robustis, ac pernicious Corduba abundat. Nusquam gentium juvenus alacrior. Equitandi dexteritas non ars apud illos, sed natura. Corpora vigoris, ac succi plena. Animi militaris gloriæ appetentissimi. Non Abiponibus modo profligandis, sed universo etiam chaco expugnando sufficerent. Omnia contra Barbaros possent, ni vano illorum timore præoccupati nil se posse perperam judicarent. Depressis acceptarum cladum memoria animis dum victoriam Abiponibus semper deberi autumaverant, nihil admodum in illos audebant, vel ideo a fortuna destituti, quæ audaces juvare consuevit. Victi sunt Barbarorum aspectu sæpius, quam armis, quibus, sibi met injuriæ, impares se se opinabantur. Adeo, quod Livius 27. asseruit, *fama bellum confectis, & parva memoria in spem, impellunt animos.* Audi aliquas Cordubensium expeditiones vel tristi semper vel ridiculo exitu terminatas.

Fluvii secundi fines populabundi percurrabant Abipones. Ad eos coercendos aliquot Cordubensium turmae excurrerunt. Deprehensus patente in campo hostis. Hinc Hispanorum, inde Abipontum agmen in acie constiterat. Alii aliis minabantur diu. Nemo ausus pugnam ordiri. Abiponum aliquis moras pertusus ex equo defiliit; Pedes, solaque instructus hasta Hispanorum propinquat ordinibus. Illorum quemcumque ad singulare certamen provocat. Hand deirant, quibus congregi cum audaculo luberet, milites. At expeditionis duxor: Ne quis vel manum moveret, mortis comminatione vetuit confestim. Quo viso, passu lentissimo, Hispanis liberatiter explosis, quo omique libuit, impune recesserunt Abipones. Enimvero, si unquam alias, hodie ab Hispanis & numero, & armorum genere superioribus occisione oc-

cidi potuissent omnes, si quanta victoriae oppor-
 tas, tanta Cordubensium duci magnanimitas fuisset.
 Hæc ab Hispano Europeo, Valentia nato, aliquamdiu
 Cordubensi Colono, dein apud Jacobopolitanos su-
 premo vigiliarum Præfesto, qui expeditioni ridicula
 interfuit, accepi. Sæpe alias rei bene gerendæ occa-
 sionem suis elabi e manibus passi sunt militares Cor-
 dubensium præfecti, dumque timiditatem prodidere
 suam, Barbaros ad audendum projectiores reddide-
 runt. Militum incolumitati nimisopere cavabant,
 sed famæ suæ parum consulere. Cauti esse volue-
 runt, sed timidi, ignavique dicebantur. Ad sedan-
 dos populi latrociniorum acerbitate frementis animos
 alia, atque alia in hacum expeditio suscepta est tan-
 to militum numero, tanto strepitu, ut Trojam op-
 pugnandam rursus crederes; Sed nullo profusus ope-
 re pretio. Causa non una fuit. Ingens equorum,
 boumque agmen præ se agebant semper delicati bel-
 latores, ne variatione equorum equitandi commodi-
 tas, ne curæ recens mentis deesset unquam. Bestia-
 rum multitudine itineris celeritas retardabatur. Cen-
 turiones militibus prope plures numerabant; Hinc,
 qui imperarent, plurimi, qui imperata facerent, pau-
 cissimi. Si quantum militarium dignitatum titulos
 ambiunt, tantum eos mereri satagerent; dudum cum
 Barbaris debellatum fuisset. Adhæc præter mulos
 sarcinis onustos, plaustra quoque ad annonam vehen-
 dam non pauca adhibuerunt, certissima itineris im-
 pedimenta. Quid, quod & supremus militum dux
 effedo ad pompam utebatur. Quis Paraquariensis
 um risum teneat? Ipse ego locum vidi in chaco,
 ubi & effedum illud, & plaustra omnia a Corduben-
 sibus quondam cremata, dum paludibus, stagnisque
 circumventi undique nec progredi porro, nec regredi
 potuere. Locus ab exutis turribus nomen obtinuit

Navigina, retinetque etiamnum apud Abipones. Longe, lateque, ubi tuto gressum figerent equites, terræ palmum haud detexerat oculus, ut adeo vel suis, vel equorum pedibus e Cœno, ac aquis tandem emeruisse, in beneficiis, miraculisque numerarent. Nihil dubita, vias, quibus in chaco ad Barbarorum latibula adrendum, ipsis Barbaris esse formidabiliores. Victoriæ principium, atque adeo pars maxima itineris felicitas. Ea equidem est illius soli natura, ut post longam imbrium intercapedinem pumicis instar exarcat, & vel aviculis potum neget. Quod si nimbi increbrescant, ubi cubes, ubi ambules nusquam siccam humum, quoquo te verteris, deprehendas. Ut fontibus, sic collibus, lapidibusque caret campus, qui dum in imensam planitiem excurrit, molli gleba lubricam, aquis e Cœlo receptis turgescens, timenda lacus imaginem exprimere solet. Alias paludibus, fluviusque restagnantibus via intercipitur, qui militi, etiam natare sciat, moram injiciunt; Si id nesciat, transitum interdicunt, quippe vado, pontibus, limitibus destituti. Corio bubulo hæc omnia suppleri, toties affirmavi. Verum, cum singulis coriis non nisi singuli infideant, quadringenti milites dum hac ratione in adversum transportentur litus, & multum temporis effluet, & multo strepitu admoniti hostes vel fuga sibi consulent, vel irruent in imparatos, divisosque flumine Hispanos. Cur igitur Cordubenses, ne visis quidem Barbaris toties ex chaco inglorii domum redierint, causam præcipuam nosse si cupis, dicam: Natære nescierunt.

Ejus rei authorem, ac locupletissimum testem habeo Landriel alibi a me celebratum, celebrandumque sæpius. Hunc sibi viarum ducem addicere aliquando Cordubenses, in chacum profecturi; Et, verum illius

illius ductu, ac hortatibus multorum dierum itinera ad fluvii Malabrigo (Neboke Latel *mater palmarum* Abiponibus) orientale litus feliciter pervenerunt. In adverso litore Abipones Riikahès non vagari modo, sed & stativa habere sæpius solebant. Arduum erat negotium illorum latibula detegere, quibus oppugnandis destinata fuit expeditio. Campus enim omnis quaquaversum aquis innatabat adeo, ut nec hominum, nec bestiarum ulla vestigia potuerint observari. Altissimi duntaxat formicarum tumuli ex aqua eminuerunt, in quorum uno favum mellis (quod *Lechiguans* vocant) recentissime decerptum Landriel spectavit. Hac de propinquis Abiponibus conjectura ductus ultro, citroque scrutatus omnia illorum denique contubernium ingens deprehendit. Oppugnari, expugnari, spoliari, deleri eodem die poterat utique; si Landriel Jacobopolitanos, Correntinos, vel Santafesinos, egregios nempe natatores, non Cordubenses, quippe natationis ignaros adduxisset. Nam, ut hostium stativis imminerent, trajiciendum erat flumen Malabrigo id temporis vadi expertus, latissime effusum, atque adeo pontis impatiens. Milites ad unum omnes corio bubulo sensum transferre in oppositam ripam oportuerat. Traiectus ejusmodi, quantumcunque acceleratus, intra diem vix absolvendus prævidebatur. Abipones interea Hispanæ gentis strepitu, quia solo equorum hinnitu exciti, imbelli familia in tuto colloata, Cordubenses, sibi neutiquam metuendos, & fluvio jam divisos haud dubie invasisent, profligassentque nullo negotio universos.

Discussis hunc in modum rationibus visum est ceditum accelerare, qui sane periculo haud vacabat, molestiarum certe, & quod maxime lugendum, protri planissimus fuit. Cadendo magis, quam Grad-

dem quod cor, caputque humano corpori, idem copiis præstat ductor providus, intrepidusque. Militum ignavissimorum, fugacissimorumque animis animos, sagacitatem, fiduciam inspirat. Illud mihi comperitissimum, utprimum viris strenuissimis Alvarez, & Benavides rem militarem Gubernantibus Cordubenses vigilantiores, audacioresque, Abipones ad affiliendum timidiore esse cæperunt, maxime, dum illorum unus a Cordubensi milite in Campo captus, alter, Alaykin noti Caziqui filius Pachiekè nocentissimus interfectus fuisset. Novi utrumque. Hæc urbi clarissimæ honorifica Europam celare, nefas sit, ne quis aut Abipones mori non posse, aut Cordubenses mactare nescire, putaret. Nobis in Europam revocatis Abipones plerique omnes Colonis suis, quas condidimus, procuravimusque ingenti Hispanorum emolumento, mox terga veterunt; Amicitiam, pacemque, quam cum Hispanis rogati iniverant, pertæsi arma resumpserunt quo successu? Id illi noverint, quibus jam cum iracitissimis, nostrique desiderio amentibus Barbaris conflictandum fuerit. Pro ea, qua in omnes Paraquarias colonos, animi propensione feror, opto certe, ut vel tranquillitate pacis, vel prospera belli fortuna utantur semper, quam tamen, quid Abipones vel soli possint, expertus vix ausum polliceri. Hactenus illatas, acceptasque ab Abiponibus clades memoravi. Quam formidabilis toti provincie, quam exitialis fuerit hæc Barbarorum natio, ad illam compescendam quam parum profecerint Hispanorum arma, exposui. Quis conatuum nostrorum in illis domandis, instituendisque fructus exstiterit, porro dicendum restat.

C A P U T XI.

Nostrorum hominum in Abiponibus ad
Hispani Regis obedientiam, & ad Romana
sacra traducendis crebri conatus.

Morbum a se profligatum medicus dum refert, totus est in ejus impetu; vehementia, pertinaciaque exponendis. Ægri imbecillitatem, dolores, defiramenta, somni fugam, cibi nauseam, phreneticas jactationes, febris accessiones, decessionesque, & quæ non alia? Minutatim explicat, alia, atque alia medicamenta recenset, ut denique, quantæ artis, quam accipitis negotii fuerit fugientem ægrotantis animam retrahere, labefactatumque restaurare corpus, palam fiat. Victor miles hostium numerum, robur, astutias, repetitas impressiones exaggerat, quæ scilicet ad victoriæ difficultatem ponderandam facere videntur. Sculptor, ut, quanti laboris sit, ac temporis e trunco formare Mercurium, significet, quercus in docilis duritiem, scalpri, securiisque ictus enarrat. Medicos, milites, sculptores mihi imitandos putavi in meo de Abiponibus commentariolo. Barbaros illorum mores, ritus, feritatem, latrocinandi pertinciam, insensissimum Hispanis animum descripsi hætenus, ut ex rerum illarum meditatione consicias, quanto labore nobis steterit, has feras humanitate imbuere, dogmatumque, quæ supra captum sint, divinorum cognitione informare. Nostri equidem homines, nec periculis, neque difficultatibus ærumnive

territi, in alterum jam seculum omnem moverunt lapidem, ut nationem & capitum numero, & mille nocendi artibus conspicuam ad frugem revocarent, videbanturque sibi eo majus operæ pretium facturi, quo firmitus sibi persvaserant, nationes Paraquariæ pedestres, si Abipones equites Deo, Hispanoque Regi se subderent, eorum exemplum paulatim secuturas. Qua ratione Coloniarum Hispanarum tranquillitati consultum ibant æmprimis, resque Christiana maximis accessionibus augenda prævidebatur. Egregii Quararios inter nostrorum hominum progressus, oppidaque numerosa ex illis ad Paranz, & Uruquay ripas conflata in spem eos erexerant uberrimæ in charco messis.

Eos inter, qui seculo superiori Abiponum institutionem sibi cordi sumpsere, præcipuo loco memorandus venit Pater Joanes Pastor Hispanus. Apostolicis ad Indos excursionibus dudum illustris sancti Jacobi de Storea Collegio Rector præfuit, quando animum adjecit ad Abipones adeundos, subindeque, si morem sibi gesserint, Christo authorandos. Illorum stativa ab urbe sancti Jacobi aberant leucas supra centum sexaginta. Viarum summa, quam quidem animo fingere possis, calamitas, asperitasque fuit. Vicit omnia viri intrepidi animus. Paucem Casparum Cerqueira, in Paraquaria natum, linquæque Tonocotè, pluribus nationibus familiaris, probe gnarum sibi comitem adlegere, visum, quo tantæ expeditionis instrumento feliciter est usus. Vastam centum prope leucarum solitudinem emensi apud Mataras Indos tantisper divertunt. Hi salutaribus undis lustrati omnes a sacro curione, seculari presbytero una in colonia procurabantur equidem, sed præter nomen Christianorum Christiani moris parum habuere

Barbaris omnia similes. Nostri sacerdotes Bárzana, & Anasco, ac ante illos Divus Solanus operam illis navarunt non inutilem; Verum lapsu temporis christianæ, quam docti olim fuerant, disciplinæ memoria penitus defluxit. Compotandi licentia, ut cætera, quæ inde nascuntur, omittam, illis non frequens modo, sed quotidiana erat etiam. Solennes inferiæ, quas quot annis pro suorum manibus celebrarunt, potu magis, quam lacrymis maduere. Triticum Turcicum (Mây) vetularum, ut passim mos fert istic, dentibus contritum, & in aqua acescens vinum supplet. Singuli singulos struthiones ad instruendas feralis mensæ epulas conferre jubebantur. Triduum convivati horam lamentis, fictisque, ut in theatro assolet, lacrymis dedere. Mox resumptis poculis, dapibusque luctum abstergebant. Suo calentes vino altercationes, rixas, vulnera, cædesque mutuas, & alia, quæ pudor vetat, anniversariis his inferiis non raro asperferunt.

Tantam populi, qui Christianum se jactabat, impietatem ex omnium mentibus ut delerent, nulli pepercerunt labori pii hospites Pastor, & Cerqueira. Non diebus, non noctibus cessabant sui illos commovere officii. Et vero tum privatis alloquiis, tum publicis in templo sermonibus id impetratum, ut sacra homologesi expiati complures meliora ex animo pollicerentur. Nationis Matarà, quæ numerosissima olim Hispanorum privatorum urbis sancti Jacobi servituti addicta, sensimque consumpta est, paucissimæ reliquæ supersunt hodie ad ripas fluvii falsi in misero oppidulo, quod Matarà dicitur, & a me spectatum. Post dierum aliquot commorationem meditatam ad Abipones iter prosecuti sunt Patres. Ipse loci Patrochus, præcipui Caziqui cum suorum manipulo comi-

mites se se Patribus adjunxerunt. Id officii genus non benevolentiae impulsu, sed emolumenti, quod ex hoc itinere sibi pollicebantur, expectatione praestabatur. Sperabant equidem Patrum istorum opera se cum Abiponibus in gratiam redituros, quibuscum sibi antiquae similitudines, cruenta odia intercesserant. Enimvero istorum comitatu opus erat Patribus. Sexaginta leucarum via conficienda restabat, & qualis illa? Incognita, quam neuter viderit unquam. Sylvis, lacubus, stagnis horrida. Profecto ni Mataras duces, adjutores, defensoresque nacti essent, nec tuto iter tantum, neque prudenter ejusmodi negotium aggredi potuissent. Reptandum erat diu per invios saltus, & cum sentibus, cruento plerumque certamine, ad passus singulos luctandum. Sitim a Caelo astuante, ipsaque corporis defatigatione accensam non nisi aqua putida, e stagnis scilicet, scrobibusque emendicata, restinxit, naribus saepe invitis, ut adeo potus praefiti acerbius miseros excrucicaret. Quocumque circumferrent oculos, tigridum vestigia, culicum, insectorumque, quae felix ignorat Europa, conferti greges passim occurrebant. Per horum aculeos, illorum insidias noctu quiescere vix licuit, etsi interdiu egregie defatigatis. E sylvis in campum egressi continuis paludibus obsideri se viderant, quae ex fluminis Rubri, seu grandis (Nam utrumque illi apud Hispanos nomen) dum suo exiens alveo ad quinque leucas se effundit, alluvionibus nascuntur. Aquis albescens planities quaquam versus se maris instar oculis explicabat, & si vado perinde caruisset, solum in salum rara metamorphosi abiisse, dixisses. Quantum fluvius grandis anniversaria alluvione omnem late viciniam submergat, ipse vidi, dum in oppido Rosarii, paucas ab illius litoribus leucas distante, per biennium inter Abipones versabar. Ex mo-

lestiarum numero magnitudinem animi metire, quas illas tolerarunt non ipsi modo Patres, sed & vix salebrosissimæ patientiam exemplo suo Indis comitibus inspirarunt, dudum ad suam Coloniam iter relecturis, ni comitate Patrum, munusculis, precibusque quotidie in officio continerentur. Nullis asperitatibus fracti cæptum iter constantissime una omnes tenuerunt, dum denique Abiponum fines attigissent.

Ab eorum stativis duas leucas aberant, & ne pro hostibus habiti hostes experirentur Abipones, gentem suspicacem, cædiumque avidissimam, subsistere hoc loco tantisper nec sine excubitoribus, quorum tamen fuga magis, quam Abiponum aggressio Patribus metuenda fuit, probe gnaris scilicet, Matarras Indos vel audito Abiponum nomine trepidare alias, nunc vero ob eorum propinquitatem propemodum metu exanimari. Tantæ formidini eximendæ omnis Patrum eloquentia vix suffecerat. Ad affirmandam omnium securitatem Patri Cerqueiræ, Duobis comitibus adjunctis, datum negotium præcedere, viamque, qua citra hostilis animi suspicionem Abiponum subire oculos, contuberniaque liceret, speculiali diligenter. Vix leucam progressum Patrem ducenti equites Abipones circumstant, per emissarios de exterorum adventu edocti. Nudi nuda equorum terga pressere. Vultum atris coloribus fucati, manus telis longioribus gravidæ, vertex plumis versicoloribus coronatus, lituorum militarium clangor, barbarus elabiorum percussione ululatus, cætera omnia terrorem spirabant equidem, inspirare tamen Patris Cerqueiræ animo haud potuere. Is ultro propinquans Barbaris lingua Tonocotè usus, quam Abiponum plures ea ætate noverant; Hallucinamini vehementer, ait, si vestro me conspectu terrendum puta-

tatis, quo nihil mihi optatius. Vestri desiderio per immensas solitudines, per trecenta discrimina huc eluctatus adsum denique! Hostem me vestrum, cavete, suspicemini, hostilive me animo petatis. En! qua demum ratione felices esse queatis, docturus vos, inermis venio. Si quidem salus vobis cordi est, ejus authorem me, ac magistrum ne rejicite, quin ceu supremi rerum omnium conditoris me caduceatorem, atque amicum vestrum suspiciatis, oportet. Vel hostium legatis vim inferre ubique gentium nefas semper fuit, quæ lex a majoribus accepta apud vos quoque locum habuit, ut adeo nil mihi a vobis reformidandum putem. Placati oratione Barbari minas in salutationes convertunt, Patremque, quem strictis armis cinxere prius, officiis certatim prosequuntur. Usus benevolentia Pater: Alium ejusdem animi Patrem & annis & pietate eximium paucis cum comitibus in propinquo esse, significat; Eum forficulis, hamis, acubus, globulis vitreis onustum venire, quibus Divinam legem audituros liberaliter esset remuneraturus. Munusculorum expectatione stimulatus proximi contubernii Caziquius Patrem Pastor a suo filio, cui honestum comitatum adjunxerat, adduci confestim jubet. Veniens publicis lætitiæ significationibus, festiva oris pulsatione acceptus in vicino contubernio, magnique Patris nomine (Pay' Latenk) compellatus est. Humus tigris, aliarumque ferarum pellibus convestita pro sedili fuit. Expositis adventus sui rationibus aciculas, & quæ superius meminimus, dona in præsentis sparsit. Hæc ut ridicula Europæis, sic Americanis pretiosa. Allatæ dapes, quæ tamen abstinere, quam vesci famelicis licet hospitibus multo jucundius utique fuisset. Epulæ enim rancidis piscibus definiebantur, quibus nullus, nisi ab offerentium benevolentia, sapor. Ne barbaras

aspernari cupedias viderentur Patres, repugnanti, licet, tergiversantique stomacho aliqui obtrudere.

Postridie cruce alta humi defixa terram illam Divino servatori authoravit Pater Pastor, ac sub tentorio rem divinam fecit. Sacrificio defunctus, sacrisque vestibus conspicuus Abiponum catervam supplicantium ritu circumduxit simul, simul coram salutari ligno in genua procumbere docuit. Morem, quod stupeas, gesseré Barbari. Ad quos verba faciens dum adventus sui causas, religionisque sanctæ capita explanat, auribus, animisque promptissimis acceptus est. Mirifice probavit dicta præcipuus tum gentis illius Caziquius Caliguila, qui ambos Patres ad suum, quod in adverso fluminis rubri litore habuit, contubernium perhonorifice deduxit. Faustis hic quoque acclamationibus recepti hospites, & dum Christiani dogmatis instillare succum, religionemque eorum mentibus insinuare adlaborant, avidissime auditi fuere. Rumore per viciniam percrebescente majores indies advenarum fiebant concursus. In Caziquiis sibi devinciendis, sacræque disciplinæ studio inflammandis præcipuam sibi operam collocandam putarunt. Hi victas dent manus, & dociles habebis e vulgo reliquos. Optimatum exempla leges fere sunt, ac norma plebejorum in America. Enimvero Caziquiorum Princeps Caliguila religionis nostræ inter suos vulgandæ copiam fecit. Sacram Deo diculam condere, teneram ætutulam sacro latice expiare, Christianorum scitis imbuere, Patribus integrum fore, palam edixit, ea tamen conditione, ut adolescentes antè, & post meridiem longis comprehensionibus, institutionibusque non detinerentur, ne per otium, ac sessationem militaris illorum alacritas, armorumque usus flaccesceret. At vero negabant

bant Patres, pietatis exercitiis ardorem illum, scientiamque militarem extinguere, idque juventutis Hispanæ exemplo evicerunt. Illud saltem Patres indulgerent, obtestabatur reliquorum nomine Caligula, ut pueris arcum, sagittasque circumferre semper liceat etiam, quando rebus divinis interfuerint, ne, etsi Christianos se profiteantur, militaris instituti unquam obliviscerentur, neu quoque assiliente, ut fieri assolet, præter opinionem hoste inermes periclitarentur. Id quod, cum nec a Christianis legibus, neque a Christianorum moribus ablueret, ultro permissum; Quis enim nescit aliarum in Europa gentium Christianos jam Gladiis, jam ensibus armatos in templo versari. Iterum, iterumque tamen monuere Patres, ne Barbaris, qui avitam superstitionem olerent, sepulturæ, auguriorumque ritibus porro uterentur.

Acceptatis utrinque conditionibus eo in loco crux, quam ex palma altissima finxerant, apparatu perquam honorifico est collocata. Quotidianis institutionibus religionis capita edocti Abipones, convulsæ barbararum consuetudinum, & opinionum fibræ, omnis ætas, ut occasio ferebat, saluberrimis monitis firmata contra præstigiatorum, quos magos (Keevét) dicunt, fraudes. Hi malum dæmonem, quem avi sui nomine dignantur, familiarem sibi, beneficiumque jactant, atque adeo, ne detectis fallaciis suis timeri a vulgo, colique desinant, Christi præconibus maxime obstrepunt, antiquæ superstitionis acerrimi propugnatores. Vetulam præstigiatricem jam jam expiraturam conspicatus Pater Pastor, præmissa institutione salutaribus eam undis abluere nequidquam conabatur. Obstitit pervicax anus Patris obtestationibus seu perennes Cæli delicias pollicentis, seu cruciatus a malo dæmone inferendos comminantis.

Haud

Haud esse, subridens reposuit, cur dæmonem metueret, sibi tot annos familiarem. Alii tamen sagaciores Patrum verbis fidem adhibere, præstigiatorumque suorum & dictis & artibus diffidere jam palam experunt. Quotidianis, ut breviter dicam omnia, industriis id impetratum, ut paucas post hebdomadas Christianum quid velut in herba efflorescere hos inter Barbaros non sine jucundo animi sensu videretur. Posita feritate humanitatis indicia ex illorum moribus, sermonibusque eluxerunt minime obscura.

Patre Cerqueira ad Mataràs remisso Joannes Pastor conatus duplicavit suos. Quamvis ætate gravis, viribusque nequaquam athleticis ædiculam sacram e palis, & paleis, quas luto obleverat, construxit. Abiponicæ linguæ epitomen, verborum notiones, ac Indicem pro brevitate temporis operose conscripsit, cujus quidem Vocabularii præter memoriam, me istic agente, nihil omnino fuit super. Sed en! Florentissimas de Abiponum correctione spes, quæ uberimum hoc in agro fructum pollicebantur, non expectatus cursor præcidit, per quem Joannes Pastor, rebus provincie urgentibus, domum revocabatur. Neque, qui ejus in locum substitueretur, id temporis suppetiit, in tanta sacerdotum nostrorum paucitate. Enimvero conservandæ cumprimis erant & Hispanorum, & Indorum jam captæ colonie, dum denique acceptis ex Europa operarum supplementis ad novas subinde condendas animus adjici posset. Hujus ad Abipones expeditionis meminerunt annuæ literæ Provincie Paraquariensis ab anno 1638. usque ad quadragesimum tertium scriptæ. Pater Petrus Lozano noster in sua de chaco historia refert; Patrem Joannem Pastorem electorum suffragiis Procuratorem in Europam ad tractanda de more in aula Matritensi, &
Ro-

Romana Provinciæ negotia missum fuisse, collectumque ab eo variis ex Provinciis nostrorum, qui in Paraquariam secum navigarent, hominum numerum necessarium tot Barbarorum institutioni. Sed e portu Gaditano jam jam cum Apostolicis suppetiis vela facturus, Matritensibus senatus Regii literis prohibitus est repente alienigarum quempiam Paraquariæ invenire. Hinc in Italiam, Germaniam, Belgium, patrias nempe provincias remissis cæteris, plerisque sacerdotibus jam, cum paucissimis Hispanis adolescentibus fere, & non nisi multos post annos recepto apud nos more sacerdotiq; initiandis in Paraquariam navigavit maxima pro tot coloniarum numero sacerdotum penuria laborantem. Quam funestum hoc Patri Joanni Pastor spectaculum! Maturas messi segetes messorum inopia interire vidit, & non potuit non flere. Matritensium procerum decretum externos sacerdotes Paraquaria excludens ipsis Hispanis certe, si quod aliud, perniciosissimum fuit. *Quodsi enim Jesuitæ illi alienigenæ seu Germani, seu Itali, seu Belgæ cum Patre Pastor in Paraquaria appulissent, illorum opera ad Romana sacra, ad Monarchæ Hispani obedientiam perducendos fuisse jam tum Abipones, Tobas, Mocobios haud dubito, qui Sacerdotum ob penuriam per unum prope seculum in sua feritate relictæ omnem late provinciam infestis, plerumque victricibus armis percursarunt, ut ex dictis patet. Fuso tot Hispanorum sanguine & victoriis quotidianis magis indies, magisque efferati ut Hispanorum amicitiam, sic Christianam disciplinam annis succedentibus pertinacissime recusarunt, quamvis nostri homines nullam illos cicurandi occasionem e suis elabi manibus paterentur, vitamque sæpe suam sacrificarent.

Sed

Sed nempe ut tempora, sic humana quoque consilia mutari in hoc, quod tractamus, argumento experti sumus. Cum Hispania indigenarum numero minime abundans sacerdotes necessarios vastis Americæ suæ provinciis suppeditare haud posset, aula Matritensis Jesuitas externos, quibus olim Paraquariæ aditum clausit, non invitavit modo, sed & Regiis sumptibus eo transportari fecit, luculentissimo sane Monarchiæ emolumento. Id liquet ex Regiis Philippi quinti literis anni 1743. die 28. Decembris ex Castro Buen retiro datis, ex Hispanico in latinum anno 1745. traductis, quibus titulus: Præscribuntur observanda in Missionibus, & populationibus Indorum in districtibus Paraquariæ, & Boni aëris curæ Patrum Societatis Jesu Commissis. Puncto duodecimo hæc Regis sunt verba: *Insurrecto denique, contra Societatem Jesu inter cetera, etiam spargi: Ab ea in harum provinciarum missiones etiam exterarum nationum subjecta acciri, cuiusque id per Regia decreta fieri meminissim, & quod anno 1734. meo Decreto, decima septima Septembris Generali Societatis indulserim, ut in quavis Missionē (dum nempe Missionariorum supplementa ex Europa in Americam transportantur) Societatis cura, & mee Indiarum ditioni subjecta Missionariorum eo mittendorum quarta pars Germani esse possint, qui in omni occasione fuisse fidelissimi &c. &c.* Intinitus sim, si commemorem Italos, Belgas, Germanos singulos, qui plurimis abhinc annis in Paraquariæ, aliisque Hispanicæ Americæ provinciis & Hispanorum Monarchiæ, & rei Christianæ insignem operam navarunt semper nostra etiam ætate. Hanc laudem invidere poterunt exteris, nescio, qui homines, nunquam inficiari.

CAPUT XII.

Colonia Mocobiis condita, Abiponen-
sum subinde Coloniarum occasio.

Fracti quotidianis stragibus Hispani ad pacem revocare Barbaros peroptabant, quos armis domare tot annos nunquam potuere. Veteri aliarum nationum experimento docti Mocobiorum, Abiponumque amicitiam stabilem nec expectari unquam, neque conservari posse, sibi persvaserant, ni in nostram se disciplinam tradidissent, ad humanitatem subinde, religionemque erudiendi. Et vero nostris hominibus nihil antiquius fuit, optatius nihil, quam viam denique investigare, qua Barbari illi, ut in coloniis sibi condendis degerent, adduci possent. Urbium præfecti Regii operam ad hoc suam, opesque nobis spon-
dere liberaliter; Ast promissis & raro, & perparce steterunt plerique. Satis erat illis, Abipones, ut feras cavea clausas, novo in oppido a nobis coerceri, latrociniiisque abstinere; Sollicitudinem tamen omnem eos alendi, vestiendique in nos unos rejecere. Rem magnam præstitisse sibi videbantur, dum in nova Colonia e ligno, & limo aliquot construxere tuguria, ubi nos, ubi indi habitarent, ubi res divina fieret. His tumultuario militum labore pauculos intra dies absolutis magnificas mox ad Pro-Regem Peruvianum, ad aulam Matritensem dedere literas, quibus se novi oppidi conditores, Barbaræ nationis domitores magnifice magis, quam vere jactarunt, sibi-
pin-

pingues dignitates, illustres titulos, meritorum suorum præmia a Rege deberi, plenis buccis affirmabant, & vero Regias remunerationes illorum meritis fere superiores sum expertus. Quod si boni illi Gubernatores provinciarum sibi commissæ incolumitati, Indorumque, quos erudiendos nobis dederant stabilitati cautum, beneque consultum vellent, id cumprimis providendum erat, ut novæ coloniarum bouum armentis, ovium gregibus, necessariis ad agriculturam instrumentis, securibusque instruerentur, ne carne pro quotidiano victu, lana ad texendas vestes, culttris ad quotidianos usus destituti Barbari incolæ rapti, & venatu vivere, extra coloniam vagari, ac rursus sylvescere cogantur, rerumque omnium egentes nobis identidem obiciant: Hispanorum jam amicos semisiores esse, quam olim, dum eorum inimici existerant, atque adeo bellum præ tali pace sibi plus expedire. Neque mirum, Barbaros rerum penuria exasperatos coloniis suis terga vertisse aliquando, arma in Hispanos, latrocinandique consuetudinem resumpsisse. Sed uberius de hoc argumento alibi agendum.

Urbs sanctæ fidei ante alias Abiponum, Mocobiorumque amicitiam sibi conciliavit quondam. Aliquot istorum turmæ suis cum familiis pacis initæ fiducia campos urbi propiores pro stativis habuere, & seu emendi, quæ cupiebant, seu vendendi, quæ aliis Hispanis nondum amicis rapuerant, proposito incivium ædibus, publico in foro impune versabantur. Collegium nostrum adibant frequenter. Quotidiana cum Hispanis consuetudo eorum ferociam sensum absterfit. Aletin, & Chitalin Mocobiorum Caziqui principes nostrorum hominum tum familiari alioquo, tum munusculis mansueti sanctam doceri

religionem cum suis jam non recusarunt. Ingens operæ pretium facturi sibi videbantur & Hispani, & nostri, si & militari audacia, & numero magis metuendam Mocobiorum gentem Deo, Regique acquirerent. Loco ab urbe paucas leucas distante a nostro Patre Francisco Burges Navarro posita, & sancti Xaverii nomine insignita est Colonia. Primum a solis viginti familiis habitata, sed paulatim magnis venientium accessionibus aucta omnium expectationem superavit. Pauci equidem cum essent principio, Hispanorum, & maxime Quaranicorum oppidorum liberalitate adjuti Patres non necessitati modo Mocobiorum, sed desideriis quoque, ac petitionibus facere poterant satis adeo, ut abjecto mox latrocinandi more suam sibi sortem læti gratularentur omnes, alioque, qui propius septentriones habitaverant, populares suos ad idem vitæ genus, & contubernium stimulare. Mocobii extra sancti Xaverii Coloniam alii, qui popularium suorum exemplum, amicitiamque Hispanorum aspernati eorum adhuc in finibus Grassabantur, a Barreda, ut alias dixi, Jacobopolitanorum duce pessime mulctati sunt cæsis aliquot, ducentis circiter captis. Cladi superstitēs metu ad S. Xaverii oppidum perfugere, quo etiam captivos complures optinus Barreda remisit subinde, qui propterea facete quidem, sed verissime oppidi illius se conditorem alterum dictitabat.

Aucta incolarum numero Colonia incredibilis in religionis schola fecit progressus. Lætissima erat rerum facies, & quam a ferocibus paulo ante Barbaris sperari posset, secundior. Patrii ritus sensim eliminati. Mores, qui seu feritatem, seu superstitionem sapient, aboliti, quorum in locum omnis virtutum genus successit. Omnis ætas religionis sci-

correctionem pertinerent, omisit unquam. Primus omnium divino sacrificio mane, primus a meridie, sacris disciplinæ Christianæ Institutionibus quotidie interfuit. Ipse, quos classico olim ad patrandas cædes Hispanorum adhuc hostis animaverat, jam sacræ adstant ædicolæ campano ære ad sagras functiones convocare in more habuit. Si quid à morum integritate alienum observaverat, vel correxit illico, vel Patri corrigendum significavit, quem obedientia promptissima, omnique officiorum genere prosequabatur semper. Hac solum re cæterorum se principem ostendit, quod, licet natu grandior, plus omnibus domi, forisque laboraret. Virtutem mediocri majorem in illo suspexi, quoties eum aspicere mihi licuit. Chitalin genere, factisque militaribus apud suos clarior ea fuit mentis perspicacia, ut Pater Bonenti Italus, Patria Francisci Burges aliquamdiu socius de illo dicere non dubitavit: Eumvero Gratias Deo agamus, oportet, quod hic Indus Chitalin literis non studuerit; Univerfis profecto mortalibus decipiendis is unus sufficiensset. Cæterum quamvis vividissimi ingenii, florentis ætatis, arrogans, & militaris virtutis fama inflatus, divinæ tamen legi, Patrumque arbitrio submisit se se, ac cæteris ad meliorem frugem fuerat incitamento. Incredibile quæsti momenti sint apud Iudos, ponderisque Caziqumorum exempla. In America maxime locum habet vetus adagium: Talem esse gregem, qualis Rex fuerit. Tertius Coloniz S. Xaverii Caziqumius, cui Dominici nomen in baptismo impositum, junior utroque, sed omni ex parte superior. Reliquis Mocobiis annos jam aliquot huic coloniz adscriptis iste cum suorum turina per Cordubensem maxime agrum latrocinari, terroremque spargere haud defuit. In velitatione aliqua illius latus Hispani ense transverberatum, sed feliciter confanatum est. Vidi toties, dum nudatus me præsentem fluvios transmit-

teret, horrendam cicatricem. Quid, quod populis suis Mocobiis ob sanctam cum Hispanis pacem iratissimus eorum oppidum pertinaciter est infectatus aliquamdiu, cumque patrandarum caedum opportunitas sibi deesset, equorum greges e pascuis oppidi iterum, iterumque abegit. Pater Burges, homo noxius ad frugem ut redeat, Deum obtestabatur quotidie, & vero auditus est tandem. Qui ferocior ante, nocentiorque, ut primum illi coloniz se adiunxit, omnibus melior, utiliorque evasit. Nemo unus illo ad obsequendum promptior, pietatis, laborisque studiosior nemo. Res erat maximi ad omnes exempli vel eo nomine, quod stirpis nobilitate præcelleret reliquos, reique bellicæ scientia sibi parem vix habere, diceretur. Aliquot post annos scipionem, centurionis insigne, meritorum præmiâ a Boni aeris Gubernatore Petro Ceballos est adeptus.

Caziquorum talium exemplo, autoritate, ac vigilantia impetratum est denique, ut oppidum e barbara gentis sanguinaris colluvie nuper conflatum pietatis Christianæ Seminarium existeret. Conjugiorum ad Romanæ Ecclesiæ mentem sanctitas, adolescentum utriusque sexus verecundia incredibilis, obedientiæ promptitudo, laboris contentio, litigiorum expers inter omnes concordia, propensissima in sacerdotes suos voluntas Hispanos in admirationem dedit, antiquæ illorum barbariei necdum oblitos. Non se ipsos modo, sed infantes quoque, utprimum in lucem editi, sacro expiari fonte ultro petierunt, quamvis errore barbaris communi id lethale sibi prius existimaverint. Ultimo verni jejunii triduo, dum de servatoris nostri cruciatibus seu audirent, seu cogitarent, in se se excruciosos promiscue omnes exarserant. Flagellis acriter in se sævire plurimi, plurimi cruces
per

per forum bajulare supplicantium ritu videbantur, quod idem ab Hispanis pientioribus factitari in sanctæ fidei urbe olim vidissent. Nec adolescentuli ab adultorum se flagellantium imitatione Patrum minis, ac interdictis poterant cohiberi. Nodosi e loro funes flagri vices plerumque supplebant. Dum cruces deessent, boum iuga, plaustrorum axes, trabes magni ponderis, ligna, quæ ad manum erant, rudissima in crucis formam aptarunt. Ex cruento corporis sui laniatu incredibilem cepisse voluptatem videbantur. Istorum aliquis sociorum terga sanguine diffuere conspicatus in foro: En! quantum nos mutavit Patrum institutio, quem nobis dissimiles, maioribusque nostris sumus! exclamavit. Alienum fundere sanguinem a pueris olim assueti nunc nostrum ultro fundimus. Id enimvero æquissimum. Pro tot, quos rapuimus, equorum gregibus, pro tot cadibus, quæ olim patravimus, par est nosmet de nobis pænas sumere. Recepto apud equestres Barbarorum nationes more Mocobis etiam matres suos plerumque festus trucidare consueverant. Exterminata penitus hæc matrum crudelium impietate, polygamia, uxorumque repudiatione proscripta feliciter, soboles mox numerosa Coloniam locupletavit, quamvis per pestilentes variolas iterum, iterumque exhaustam. Si quis huic oppido honorifica, commemorarem singula, quot paginas implerem! Nostrorum hominum, qui illud moderati sunt, laudibus abstinco. Qua tolerantia, qua sagacitate & prudentia, qua laboris contentione consistet feras in homines, barbaros in Christianos transformare, illorum & animos rite imbueri, & corpora curare, ni ipse in Americam naviges, ne conjectura quidem unquam assequeris. Patri Francisco Burges oppidi huius conditori, & per annos complures moderatori seu successoris, seu ad-

tutores dati Michael Zea, Josephus Cardiel, Josephus Garzia, Bonenti, Emmanuel Canelas, Josephus Brigniel, Josephus Lehmann, Petrus Pal, Florianus Pauke, qui mihi ad Abipones translato successerat, cujus etiam opera Mocobiorum altera Colonia sanctorum Petri, & Pauli nomine insignis principium sumpsit. Caziquius Amokin illi praeuit, qui ad illa usque tempora cum suis Mocobiis per Hispanorum fines atrocissime fuerat grassatus. Novi hominem, illiusque inter pretem multos ante annos in urbe correntina egi, dum Coloniam sibi, suisque petiturus Pro gubernatorem istuc accessit.

Noveris, superiore jam seculo in Tucumania juxta urbem Estéco Mocobiorum Coloniam aliquam eodem sancti Xaverii nomine insignitam existisse. Ejus originem, statum, ac ruinam hoc loco memorare, a proposito meo alienum haud putavi. Ingens ea tempestate per Indos conflata seditio in Tucumania, & quidquid usquam militum, quidquid armorum, comprimendo tumultui impensum est ab Hispanis. De urbe Estéco, olim florentissima, conclamatum jam videbatur, ni a quotidiana ejus vexatione Mocobii cohiberentur. Alphonfus Mercado Tucumanorum Gubernator armis diffidens, pacemque sine bello certius parari posse ratus, Binos Jesuitas, ceu fediales, ad pacandos Mocobios ablegat. Et vero intermes legati ehlandiri verbis poterant, quod, qui eos legaverat, ferro nunquam extorsisset. Pacem spondere Barbari, servaruntque eodem Tucumaniam Gubernante. Verum de ejus successore Angelo de Paredo facti certiores arma resumpserunt protinus luculento, ut semper alias, provinciae damno. Illatas strages ulturus, impediturusque porro inferendas novus Gubernator, Bellis tum in Belgio, tum in Lusitania

tania exercitatus, quotquot poterat Hispanos, atque Indos cicures ad arma convocarat. Chacum semel, atque iterum ingressus cepit, cæciditque Mocobiorum manipulos, domumque se recepit. Victoriæ ingens strepitus, fructus adeo nullus existit, ut faustissima licet expeditio non ad stabiliendam provincie quietem, quin ad irritandos potius superstitum Barbarorum animos, plurimum conferret, ipsæque victoriæ novarum cladum semen victoribus essent. Enimvero constans annorum plurium experientia Hispanos docuit, Indos, dum vincuntur, sibi magis formidandos esse, quam dum vincunt. Cladi enim superstitēs, etsi pauciores, duplicatis animis, viribusque extrema audent adversus victores Hispanos, cladis acceptæ memoria vindictam exacuate, numerumque supplente. Provinciæ securitati consuluisse Gubernator, si continuato bello victoriæ victoriis, dum internecone demum Mocobii deleterentur, cumlasset. Verum vir cætera bellicosus a suscipiendis porro in Barbaros excursionibus abhorreere cepit. Castiris Europæis assvetus viderat per salebrosas Americæ solitudines longe aliam esse belli rationem, easque offerri difficultates, quæ nunquam evitari, raro vinci & ægerrime queant tolerari, & præ loriceis, barbarisque Europæ bellatoribus nudos illos, ac imberbes Paraguarie equites plus negotii facessere, quippe qui vel fugæ celeritate, vel latebris se suis tueri norunt, & insequentem exercitum jam eludere, jam defatigare. Experientia igitur sua mitescens Angelus de Paredo Leniores, quibus Mocobiorum tranquillaret animos, vias circumspexit. Blanditiis, munusculisque id demum impetraverat, ut illorum contubernia aliquot, posita tantisper similitate, in urbis Esteco vicinia conquiescerent, colonizque, cui sancti Xaverii nomen inditum, speciem referrent. Cumque since-

ra religio pacis sit firmamentum, frugisque bonæ in-
 strumentum certissimum, Romana ut sacra amplecte-
 rentur, diligenter procuratum est. Instituendis Bar-
 baris Pater Didacus Altamirano noster nobili in Hi-
 spaniis prosapia ortus, Theologiæ prius magister,
 Paraquariensis dein Provinciæ Præses, & Pater Bar-
 tholomæus Diaz in Tucumania natus, & linguarum
 Barbarorum sciens, præfecti sunt, haud tamen Mo-
 cobios inter habitare permitti a provido Gubernatore,
 qui scilicet discipulorum Barbariem veritus magistro-
 rum vitæ cantum volebat, quamvis ipsi religionis
 causa mille sibi mortes expetiere. Atque eam ob
 rem cum Gubernatoris jussu in urbe Esteco noctem
 ægerent, diem erudiendis Indis semper impendebant.
 Octo quotidie leucas ita, redituque equo conficere
 oportuit; Quatuor enim ab urbe Mocobiorum stati-
 va abfuere: Sacra donec ædícula istic strueretur, erux
 prægrandis erecta est, ad quam divinæ legis præ-
 ceptiones quotidie explanabantur. Indos pueros eli-
 quot dociliores suo habebant in Comitatu Patres, ut
 Mocobiam ipsi linguam, illi Hispanicam condiscer-
 rent, mox interpretes, & Christiani moris apud suos
 norma futuri. In colenda hac gente nulli peperce-
 runt labori Patres, nullo tamen præter insignis pa-
 tientiae meritum operæ pretio, nisi infantes non pau-
 cos, qui ægrotantes baptismo lustrati sunt, in cælum
 translatos fructum haud poenitendum arbitreris. Gu-
 bernator, qui jacta vix semente intempestivam posce-
 bat messem, utroque Patre repugnante, dolenteque
 coloniam, rectius dicam, coloniz rudimentum sustu-
 lit, varia causatus. Ejus incolas Mocobios, aliosque,
 quos postrema in eacum expeditione ceperat, Bar-
 baros in Hispanorum servitutem per Tucumaniz ur-
 bes sparsit; qua liberalitate suorum sibi animos devin-
 xit quidem, & operam, quam in susceptis ad Cha-
 cum.

cum excursionibus navarunt, remuneratus est; Bar-
baræ tamen nationes, & cumprimis Mocobii a pa-
trio solo abstracti novum Hispani nominis odium
concepere, illatamque sibi, ut putabant, a Guber-
natore injuriam ad hæc usque tempora ulcisciban-
tur, toti provincie infensi semper, semper infesti.

Alienissimo tempore, locoque primam, illam
sancti Xaverii coloniam a Gubernatore fuisse collo-
catam, haud est, quod dubitemus. Nam sub idem
tempus, quo Mocobios religionem docendo Patri-
bus tradidit, illorum populares, ac propinquos ad
Chacum est acerrime infectatus. Neque colonie
situs prudentioribus probabatur. Urbs enim Este-
co, quæ aliquot post annis terræmotu hausta penitus
interiit, uti fortunis ac opibus, sic publicis flagitiis
abundabat, quod ab ipsis Hispanis toties accepi.
Vicini Mocobii, qui oculis suis malebant, quam au-
ribus credere, fortiusque ad vitium libidinosorum,
ebriorumque exemplis, quam ad virtutem Patrum
sermonibus trahebantur, sibi utique licere putabant,
quod ab urbis incolis Christianis palam, impune-
que fieri identidem spectarunt. Præter alios hæc
quoque princeps causa fuit, cur S. Xaverii oppidum
alterum, nostra ætate, ut dixi, condita ad triginta
leucas ab urbe Sanctæ Fidei fuerit remotum, ne
scilicet impiorum exempla, quæ probissimis in Ci-
vitatibus nunquam defunt, in Mocobiorum oculos
incurrerent, eorumque mentes, ut pruina teneras
plantas, labefacerent. Excubandum maximopere
Patribus, ne, quos in Christi schola discipulos ha-
bent, Indos, promiscua cum Christianis quibuscumque
consuetudine implicari patiantur. In plurimis eo-
rum spurcicias, nefandaque libidinum genera cer-
nent, quæ ipsi vel ignorarunt semper, vel certe

execrantur Barbari. Constat equidem, non solos Hispanos in Paraquaria degere. Africani, ex his, vel Hispanis misti, ac Indis, quos mulatos, mestizos dicimus, passim præsto sunt. Honesto genere, ac probitate conspicui a coloniis nostrarum aditu prohibentur nunquam; quin honorifice a nobis accipiuntur, nostris in ædibus habitare, nostræ mensæ accumbere, quidquid in oppido est, circumspicere, ac lustrare sinuntur, ut cuique lubuerit. In oppido certe sancti Joachimi, aliisque, ubi versabar, omnibus pauci sane fluxerunt dies, quibus Hispanum Hospitem domi non haberem. Regiis tamen legibus cautum est, ne temere ad Indorum oppida sex hominum admittatur, quippe ad indos stupidos seu pervertendos, seu decipiendos aptissima. Ad hanc oppido arcendam nulla Patrum sollicitudo, vigilantia nulla aut sufficiens, aut nimia esse unquam potuit. Ejusmodi nebulones quamvis interdum citra noxæ propositum adveniant, raro innoxii recedunt; Jam enim fraudibus ab Indis eorum vestes, aliasve reculas eblandiuntur, jam lascivis facetiis, vel actionibus corrumpunt innocentes, jam, quod frequentissimum, adolescentes, puellas nobiles, quin et nuptas mulieres clam abducunt, ad domesticam servitutem, sæpe ad deteriores usus domi adhibendas. Quantus mihi hic scribendi, lamentandique campus pateret! sed parco verecundiæ, parco famæ. Quodsi igitur in libellis quibusdam legeris: Hispanos ab Indorum oppidis exclusos, repulsoque fuisse per Jesuitas, noveris, id vel ab ignorantibus, vel a malevolis calumniandi animo scriptum esse. Vitio nobis dari laude dignissima, hoc fatum nostrum, invidorum hic mos semper fuit. Christianam disciplinam, eorumque integritatem in illis Indorum oppidis maxime floruisse, quæ

ab

a Hispanorum vicinitate, ac consuetudine longius aberant, experti sumus. Hinc et Pater Franciscus Burges prudenti certe consilio sancti Xaverii oppidum ad triginta leucas a sanctæ fidei Urbe removit, Mocobiorum suorum probitati consulturus: Quamvis et in hac statione advenis invigilandum fuit diligenter, qui Indis perniciosa effutiant sapè, &, si occasio ferat, obscœna patrant. Seimi-hispanus quispiam (Mulato) ex Urbe literas Patri attulit. Vidit puellam Mocobiam equitantem cursu ad propinquam sylvam, ubi ligna arida pro foco alendo colligeret, directo. Hanc eques Insecutus est. Sceleris propositum, quod lingue Mocobias ignarus verbis haud potuit, petulcus nutibus prodidit. Puella verecundiæ suæ timens, cum periculum, ac vim alia ratione eludere non posset, impacto ejus capiti stipite simul vitam illius, simul lasciviendi cupidinem ictu uno extinxit, Romanorum heroina Lucretia fortior utique, feliciorque; Hæc violatum a Tarquinio pudorem morte vindicavit sua; Illa aggressoris morte & pudorem suum, & vitam servavit.

Abipones pro veteri cum Mocobiis amicitia, dum frequenter hac iter agerent, hospitio accepti, liberaliterque habitati sunt in sancti Xaverii oppido. Tum suavi Patrum alloquio, tum munusculis capti eam vitæ rationem, cui Mocobios acquiescere viderant, probare exeperunt demum, eandemque sibi peroptare. Kebachin clari Abipones inter nominis æcturum se, ut contubernales sui sibi Colonias ab Hispanis quoque poscerent, sponpondit. Debaya-kaikin (El Petizo parvus a parvitate corporis ab Hispanis dicebatur) Caziquiorum Abiponenfium facile princeps nostra sub disciplina in sanctæ fidei

terris

territorio vivere dudum cupiit; sed cum Sanctæ Fidei Prægubernator fluvii Saladi ripas condendæ Coloniz designasset, Abiponibus hunc situm minime probantibus, tanti momenti negotium est suspensum. Ychoalay equidem cæteris sagacior illam futuræ coloniz stationem ea mente sibi destinari, agebat, ab Hispanis, ut obsequiis suis mancipatos haberent Abipones perinde, ut Calchaquies residuos in Carcaranal habent. Servitutis metus, avitæ libertatis amor saluberrima consilia disjecit maximo Hispanorum detrimento, quin & suo. Malebant Barbari Hispanorum hostes esse, quam servi. Quibus denique modis impetratum sit, ut universa prope Abiponum natio ad quatuor novas colonias redigeretur, id porro singillatim exponendum restat.

CAPUT XIII.

Prima Colonia Sancti Hieronymi Abiponibus Riikahés condita;

Belli impatiens Corduba, & jam calamitatibus impar placatos sibi videre Abipones, pacatosque optaverat. Ad eam felicitatem procurandam Patris Didaci Horbégozo Cantabri opera feliciter usa est; qui Procuratoris Provinciæ officio istius defunctus Collegium sanctæ fidei tum regebat. Is, ut erat acri ad omnia ingenio, facundia singulari, parique religionis studio, commissum sibi negotium acceleravit. Cum Abiponibus, qui ad urbem sanctæ fidei commesabant, cum Regio item Pro gubernatore Francisco de vera Muxica egit diligenter: Hic ut coloniam constitueret, illi ut acceptarent. Utrinque ad votum cessere omnia. Nernigini, alio nomine Ychamenraikin princeps apud Abipones Riikahés Caziquius, præterquam quod pacem Hispanis omnibus polliceretur, Jesuitis in disciplinam se cum suis tradere nil recusavit ea tamen conditione, ut juventus religionis elementa edoceret quidem, adultiores tamen ad ea condiscenda a nemine compellerentur. Nos, qui consenuimus, agebat Barbarus, more nostro vivere sinant, & sentire. Nolumus profecto discendis rebus caput nostrum defatigare. Subscripsit libenter conditioni non optimæ Pro gubernator tum, quod sibi persuaderet a Patribus effectum iri, ut omnis subinde ætas nullo discrimine & aures & animos præbeat

veritati; Tum quod pacem, qua publicæ quieti, tot mortalium vitis, atque, fortunis consulebatur, quacunque demum conditione oblatam am-
babus, ut ajunt, manibus amplectendam sibi pu-
tarit.

Situs, ubi colonia locaretur, Abiponum ar-
bitrio sapienter fuit relictus. Hi litus septentrio-
nale amnis, quem Hispani el rio del Rey, Indi
Ychimaye a cucurbitis vocant, delegerunt. Ab ur-
be Sanctæ Fidei septuaginta leucas abest locus, Se-
ptentriones versus, territorii, quod hæc sibi natio
vindicat, prope umbilicus, si ab Austro ad Bo-
ream spectetur. Immensam, quæ ad ducentas
plus minus leucas excurrit, planitiem sylvæ utilissi-
marum arborum feraces interfecant hinc, atque
illinc patenti campo inspersæ, ut adeo omni pe-
corum generi pingue pabulum, foco, fabrilique
operi idoneum lignum, venatui ingens ferarum mul-
titude affatim suppetat. Gleba opima est, & se-
menti cuius par. Lapidem istic ne quæras, ne
lapillum quidem. Nullæ usquam fontium scaturi-
gines. Aquam dulcem sæpe desideres, limpidam
semper. Namque omnis, quæ potatur, ex stagnis
circumjacentibus est haurienda. Amnes equidem
plerique omnes, qui in conspectu sunt, & tenui
alveo fluunt, & aquam turbidam, fæculentam,
amaram, adeoque salis ferunt, ut vel a bestiis
respuatur; diurnis tamen, vel violentis imbribus
aucti dulcescant. Idem de præcipuo illius vicinæ
sinuio Ychimayo sentiendum. Piseibus, testudinibus
crocodillis, tribusque luporum aquatiliu generi-
bus abundat. Cœli siccitate in plures, ut solet,
inenses producta exarescit propemodum, certe pe-
ditibus vadum præbet, & quo minus aquæ, eo
plus

plus salis habet. Parana, a quo in oppidi conspectu sorbetur, restagnantis alluvionibus, nimbisque profusioribus sæpe intumescit adeo, ut ripas transgressus lacus instar latissimo spargatur, et quamvis aquam dulcem tunc porrigat, molestiam incredibilem, periculumque trajicientibus creat. Aquis recedentibus palus undique, et undique cœnum remanet, ut palmum terræ, cui tuto insistas, vix deprehendas. Litus hoc tantis difficultatibus impeditum transmittere oportuit, quotquot collem, cui nova colonia incubuit, adire vellent. Is locus ab Abiponibus quantacunque Hispanorum amicitie semper diffidentibus eo consilio delectus est, ne opprimi ab illis per insidias unquam possent; Hancque tractus difficultatem, quæ adventantes Hispanos moraretur, sibi præsidii instar esse, putarunt. Verum cicuratis animis, absterfisque de Hispana perfidia suspicionibus aliquot post annos ab iis impetratum, ut a Boreali litore ad Australe oppidum transferretur, amœno, amploque in colle rursus locatum. Generatim dici potest, cæteros quoque Abiponum Caziquios pro oppidis Conceptionis, sancti Ferdinandi, Rosarii que eas stationes delegisse, ad quas subitus Hispanorum accessus formidari nequitiam posset. Adeo, cum sibi vel amicissimorum fides suspecta semper, ipso loci situ se se tueri conabantur.

Ex his, quæ de coloniz situ diximus, conjicies, nos sæpe, diuque aquæ dulcis penuria istic laborasse. Postquam biennalis Cœli siccitas, & lacus, & fluvios mediocres exhaustit, in eas sane angustias redacti sumus, ut ex stagni unius reliquiis, ubi et bipedum, & quadrupedum genus omne potabat quotidie, nobis petenda esset aliquandiu.

Hæc

Hæc juri spisso similior, cum limi plus, quam liquoris haberet, non nisi diligenter percolata bibi poterat; Quantumque ejus humor aridis siti faucibus, blandiebatur, tantum fœtor nares territabat. Ecquid enim aqua putida, rancida, hirudinibus, bufonibusque innumeris scatens, quadrupedum pedibus, ac excrementis identidem conspurcata balsamum oleat, vel Crocum? Neque aliud tamen sitis remedium in promptu fuit. Puteus cubitos quatuordecim altus, improbo, sed irritò labore cavatus aquam salisam reddidit. Ingens Parana vix binas ab oppido leucas distabat. Qua Chacum respicit, ripa humili ubique est, & palustri, arundinibus præterea, arborumque densis ordinibus veluti sepimento quodam, vallatur, unde seu pediti, seu equiti perquam arduus accessus. Culicum ad hæc mordacissimorum examinibus aer, solum omne anguibus tèterrimis scatet, tigridibusque. Atque hæc ratio est, cur ipsi ripæ admoveri colonia non possit. Alluvionum, quæ bis quot annis redeunt, tempore cum altis litoribus non coerceatur flumen, ad unam, ad duas sæpe leucas se se effundit. Adversum Parane litus, quod Hispanorum occupant Coloniz, saxis, collibusque passim attollitur quidem, alluvione tamen præter morem invalescente, periculo haud vacat, quod Correntina civitas sæpius experta. Hæc de situ illius coloniz, de qua mihi sermo. Nunc cætera persequamur.

Rebus in urbe Sanctæ Fidei compositis ipse Collegii Rector Didacus Horbegozo dierum aliquot molesto itinere eques Abiponum, in fluvii Ychimaye litoribus, stativa adiit, tum ut gentis universæ sibi devinceret voluntates, tum ut situs, ubi collocandum oppidum, opportunitates circumspecta-

Claret. De Abiponum proposito certus jam in urbem redux sacram pro Sacerdotibus impellectilem, agriculturæ, fabricæque domorum instrumenta, & quod rei caput, necessaria ad Indorum sustentationem pecora Hispanos inter conquisivit, sine quibus nec inchoari illa colonia posset, neque conservari. At enim, qui ad avertendos a suo jugulo Abiponum cultros, pacis desiderio aureos promissere montes, in promissis implendis parci admodum, ac segnes fuerunt, maxime Cordubenses. Nec mirum, cum verba dare, quam res, sit utriusque facilius. Indos non erudiendi modo, sed & alendi sollicitudo, ut sæpe alias, in solos Patres recidit, quibus cum rerum necessariorum inopia perpetuo erat conficiendum. Quidquid enim subsidii e Regio subinde ærario impetratum precibus, necessitates coloniarum, Barbarorumque expectationem æquavit nunquam. Bini socii nostri procurando oppido designati: Josephus Cardiel Castellanus intrepidus vir pectoris, & variarum jam gentium Apostolus. Franciscus Navalen itidem Castellanus mitissimi ingenii, & æconomicis maxime curis idoneus illi socius datus, per 20 admodum annos de hoc oppido optime meritus.

Anno 1748 Regius demum Sanctæ Fidei Pro-gubernator cum binis Patribus, militumque turmas ad locum, coloniarum destinatum, profectus est. Sacra ædificula, tuguriolum pro Patribus, alterum item pro Caziquio Principe Nervigini e ligno, ac limbo militum manu obiter constructa, siccoque gramine tecta fuere. Densæ imbre ingruente plus in Patrum cubiculo, quam in campo pluisse videbatur. Talis erat domus fabrica, ut vinearum, vel pecorum cultus Europæus illi neutiquam ac-

quiesceret. Portæ tam humiles fuerant ut decennem puerum, ni caput deprimeret, haud caperent. Abipones eodem jam loco collecti storeis suis porro pro tentoriis utebantur, dum denique annorum aliquot institutione perpoliti & sacris usibus, & Patribus, & sibi ædes aliquantulum honestiores condidissent. At vero quantum hæc languisset fabrica, ni ipsi quoque Patres manus suas, consiliumque operi admovissent strenue architecti simul, simul fabri, & adjuutores. Domus nostræ area sudibus cincta, ut adversus Barbarorum hostium incursiones præsidio esset, haberetque imbellis sexus, quo se, suasque proles resiceret, viris interea foris dimicantibus. Abipones Riikahes, qui Nernigini, & Ychoalay præcipuis ductoribus parebant, hæc primum constituere coloniam, vix trecentis capitibus definitam. Naarè, & Kachirikia Caziqui cum suis Yaaukanigis sat numerosis hic quoque subistere, dum illis correntini oppidum sancti Ferdinandi condidissent. Aliquot post menses Lichinsain, dein Ychilimin, & Kebachichi sua cum turma recepti se coloniz adjunxerunt, mox alii, alii-que confluxerunt. Plurimos non religionis studium, sed novitatis attrahebat. Non paucis munusculorum spes, carnis bubulæ, quæ in dies gratis porrigebatur singulis, desiderium, & securitas promagnete, ac hamo fuit. Pisci a Patribus, vestiri-que cupiebant plerique, non doceri, quod Barbaris, dum primum comparent, solenne universis. Sancti Hieronymi oppidum in 28 gradu 50 minuto latitudinis. 317 gradu 40 minuto longitudinis situm affirmant, qui observarunt.

Patri Josepho Cardiel antistitum arbitrio ad
Mocobios translato Pater Josephus Brigniel suffe-
ctus,

Quis est, ex Austriaca tunc Societatis nostræ Pro-
 vincia, Patre Gallo, matre Carintha Clagenfurti
 natus, musices; mathecosque insigniter peritus,
 præter latinam, germanicamque linguam Gallicæ,
 Italicæ, Hispanicæ, & Quaranicæ perfecte gnarus;
 Quaranicis, enim in oppidis annos undecim versa-
 tus Correntino etiam Collegio quadriennium præ-
 fuit Rector. Sedulitatem, comitatemque singula-
 rem, quam pari morum sanctitate condiebat sem-
 per, in illo suspexi, ejus per biennium in sancti
 Hieronymi oppido socius, ac in lingua Abiponica
 discipulus. Ad Abiponum ingenium natus is, fa-
 ctusque videbatur. Abhorrent illi a Catonibus, al-
 tumque fugiunt supercilium. Facilitate capiuntur
 maxime. Quantum in Abiponicæ linguæ notioni-
 bus investigandis, conscribendo vocabulario locu-
 pletissimo, Grammatica, Catechismo, Concionibus
 &c. laboraverit, jam alias dixi. Quantum omnes
 Paraquariæ urbes illi debeant, nunc accipe. Quo
 pacis ab Abiponibus urbi Sanctæ Fidei concessæ be-
 neficium omni Paraquariæ commune esset, natio-
 nis universæ optimates Caziquii ad sancti Hierony-
 mi oppidum, veluti ad comitia, ut evocarentur,
 impetravit. Enimvero adfuere Debayakaikin prin-
 ceps omnium, Kaapetfaikin, Kebachin, Alaykin,
 Malakin, Ypirikin, Oaaikin, oaherkalkin, omnes
 Nakaiketergehe Caciquii. Naarè, Kachirikin, oahari
 Yaaukanigæ. Caziquii singuli sectam suorum equi-
 tum catervam, terribiles visu formas, suo in Co-
 mitatu habuerunt. Riikahes Caziquii Ychamenfai-
 kin, Ychoalay, Lichinfain, Kebachichi, in ipso,
 ubi comitia celebrabantur, sancti Hieronymi op-
 pido debebant. Num pax, quam omnes Hispani
 optima fide obtulerunt, acceptanda? Num pax
 Hispanis promiscue omnibus ab universa Abiponum

natione concedenda esset? id in barbaro illò cœtu deliberationis erat argumentum. Ingens animorum, opinionumque dissensio primum notabatur. In amicitiam Sanctafidenfibus, Cordubensibus, Jacobopolitanis, non item Correntinis, ac Paragvais indulgendam multorum sententiæ propendere. Negabant equidem universalem, quæ Hispanos omnes complectatur, pacem rebus suis expedire. Hac cessatione, aiebant, armorum usus, militaris gloriæ avitum decus apud nos lanquebit. Innati adolescentum nostrorum animis ad dimicationes igniculi otio refrigescunt. Indorum peditum instar effeminati sub jugum mittemur ab Hispanis, ut primum formidabiles illis esse desierimus. Id nobis curandum est maximopere, ut timeri ab omnibus, neminem timere debeamus. Cum una saltem Hispanorum provincia bellum nobis necessarium videtur, ut prædandi ea, quibus ad quotidianos usus indiguerimus, opportunitas nostris hominibus relinquatur. Plura ab Hispanis inimici, quam amici obtinebimus. Formideri ab illis præstat, quam amari, & quis nostrum amorem simulatibus, ac vindictæ studio vacuum sibi polliceatur, si in memoriam revocaverit, quam pertinaciter, quam acriter tot annos omnem hanc provinciæ insectati sumus? victi raro victores amant. Libertate, quam veritate majori dicta hæc secundis admurmurationibus probarunt plerique omnes, eam in sententiam præcipites: ut aliqua Hispanorum territoria communi pace excluderentur, ne belli theatrum, prædandi occasio, armorumque exercitatio sibi omnino deesset. Videntur mihi Barbari cum præcis Romanis sensisse, qui Carthaginem in Africa nolebant deletam, ne hostis, a quo militum suorum virtus, exerceretur, imposterum deesset.

Ychoa-

Ychoalay contra ceteris & sagacior, & facundior contentione, qua potuit, maxima pacem ad omnes omnino Hispanorum urbes extendendam, svasit. Amicitiam, ait, quam nobis Hispani universi offerunt, universis non concedendam modo, sed et beneficii instar ambabus manibus amplectendam, affirmo. Argumenta, quæ pro neganda quibusdam pace attulistis, futilia magis, quam utilia mihi videbantur. ut ne militares nostrorum hominum spiritus flaccescant otio, neu arma vestra ruginem contrahant, timeris? Ecquid tigrides, leones, ursi fornicarii, cervi, dorcades, struthiones, pennigeri, squamigerique greges usquam vobis defunt, adversus quos hastas, & quidquid telorum est, vibretis? si tantus vobis dimicandi ardor, contra Yapitalákas, Oaékakalót, Ychibachí, Rarégíán-faika, Petegméka, aliosque nobis ut insensos populos arma, irasque convertite. Si tanta confingendi lubido, occasio ad manum est quotidie. Usque adeone priorum victoriarum recordatio, futurarum demens fiducia animos inflat, titillatque vestros, universos Hispanos amicos ut dedignemini? His illatas a nobis clades equidem memini. Sed acceptarum ab iisdem cladum, utut velitis, oblivisci unquam num poteritis? Res jam secundæ, jam adversæ satis, superque nos erudierunt, ut ancipiti, volubilique belli fortunæ nos porro haud credamus. Ego quidem meliorem, tutioremque nobis certam cum Hispanis omnibus pacem, quam incertas, quas de illis speratis, victorias semper exist mavi? Quam volupe erit nobis in utramque aurem dormire, postea Hispanorum metu, posse dein, quibus propinquantibus quot olim noctes insomnes egimus! quot dierum inedia toleravimus! quot paludes, ac flumina fugitivi tranamus, ut latebras,

quibus vitam tueremur, denique remotis in sylvis inveniremus. Ah pudet, pigetque illarum trepidationum meminisse! At enim prædarum spes a pacis universalis sponfione vos retrahit etiamnum? Enimvero metuo, ne bello dein proterve a nobis continuato Hispanorum præda ipsi simus perinde, ut Kalchakies nobis quondam & multo numerosiores, & pace vestra dicam, bellicosiores fuere; Ex frequentissima natione adeo paucos hodie superesse videtis, digitis numerari ut queant. Illorum exemplo tempestive sapiamus, ne idem nos fatum opprimat aliquando. Nostra omnium interest talia non providere tantum, sed et cavere. Videte iterum iterumque, ne si nunc Hispanorum omnium amicitiam recusaveritis, illorum inimicitiam nationi nostræ exitialem fuisse sero doleatis. Neque Hispanorum metu sed vestri amore hæc abs me dicta, existimetis. Nemo unus ignavum me dixerit, meticulosum nemo. Multis abhinc annis eum me fuisse, nostis, qui nec Hispanorum cervicibus, neque meo sanguini unquam pepercerim, seu ducis, seu commilitonis vestri officio perfunctus.

Hunc fere in modum affatus Barbarorum Cœtum Ychoalay cum contumacioribus pacem universalem nondum persuasisset, hæc adjecit: Vana surdis auribus videor hæcenus cecinisse. Si ratio vos non convincit, si belli pericula non terrent, si pacis dulcedo non allicit, at commiseratio animos emolliat vestros. En! Abiponum, Mocobiorumque greges Hispanorum captivi in misera servitute vitam vivunt quavis morte acerbiorum. Proles a matrum sinu, conjuges a maritorum amplexibus avulsæ ad nos redibunt nunquam, ni nos cum Hispanis omnibus in gratiam redierimus. Tot sanguinis propin-

quitate, & antiquis fœderibus nobis conjuncti; patria extorres, per miseros civitatum, prædiorumque angulos sparsi, alienis imperiis mancipati, laboribus oppressi lugent, & maxore conficiantur. Tot miserorum libertas in vestra manu est, & pacis universalis pollicitatione emi vel hodie potest. Iterum, iterumque vobiscum dispiciatis, amabo: Præstetne irasci vos porro hostibus, an amicorum misereri, eorumque lacrymas abstergere? Animi fortitudinem, quam armis probastis semper alias, nunc pacis acceleratione reddetis illustriorem. Tanti apud Barbaros ponderis fuit ea Ychoalay oratio, ut mitigatis repente animis oratoris consilio ad unum omnes acquiescerent. Pax sancta cum universis, quæ in Paraquaria sunt, Christianorum coloniis, Josepho Brigniel Hispanæ nationis personam egregie sustinente, causamque agente pro viribus. Ex animi prorsus sententia, fideque integerrima amicitiam Hispanis promississe Abipones vel inde colligas, quod Caziquis singulis singula Hispanorum territoria sint commissa, ut vigilarent scilicet, ne quis Abiponum Hispanorum cuiquam vim porro, damnumve inferret. Debâyakaikin custos designatus urbis Assumptionis; Kebachichi Correntinæ; Alaykin sancti Jacobi; Ychamenfaikin Sanctæ Fidei; Ychoalay Cordubæ. Unicuique horum datum negotium creditæ sibi provincie incolumitatem, securitatemque adversus suos tueri cum fere in modum, quo olim in nostra Germania Marchiones ab Imperatoribus constituti patriorum limitum defensores.

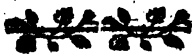
Pactis adjecta hæc conditio, ut Abiponibus, Mocobiisque apud Hispanos captivis redeundi ad suos libertas gratuita concederetur. Christianis quoque Abiponum captivis, perfoluto tamen libertatis

pretio, integrum ut esset, quoquo lubuerit, abire. Et vero Cordubam, ad urbes Assumptionis, & Correntinam, copiosi redivere, ense, vestibus lanceis, franis, petasis, globulis vitreis redempti. Non pauci captivorum Hispani, Æthiopes, Quaranii longo usu adeo Abiponibus consueverant, ut libertatis, qua apud istos vel in servitute potiebantur, jacturam veriti ad patrium regredi solum neutiquam vellent. In solo sancti Hieronymi oppido septem supra quadraginta utriusque sexus remansere captivi Spontanei, sed nempe ipsis plerique Barbaris intolerabiliores, novarum coloniarum pestes, religionis impedimenta, Patrum flagella, flagitiorum, fraudumque architecti, verbo tales, ut, præter Baptismum, quo in Patria tincti sunt infantes, nihil Christiani moris retinuerint. Ipsi heri Barbari istorum plures in malam crucem ut abirent, peroptabant sæpe, quippe quos adeo furaces, immorigeros, & flagitiis compactos, verecondie plus, quam credi possit, expertes toto animo execrabantur. Idem de Abiponibus, qui ex Hispanorum terris rediere, captivis fas esset lamentari. Didicere apud Christianos Scelera, quorum nomen quidem inter Barbaros audierant. Complures tamen seu Abipones, seu Mocobii Romanis sacris initiati apud Hispanos, morumque humanitate a pueris imbuti, ut patriam reviserant terram, nullis poterant precibus induci. Novi ejusmodi aliquot, qui, mechanice docti artes, sorte sua contenti magna cum probitatis laude in urbibus versabantur.

Comitiorum tempore quo de pace agebatur, consultatumne fuerit, an compositum frequentius, statuere vix ausim. Neque enim aut perspicaces satis in deliberando se autumant Abipones, nec in exe-

exequendis, quæ proposuerint, firmos, si pocula abessent; Ex his namque & consiliorum promptitudinem, & linguæ facundiam, & alacritatem animi haurire sibi videntur. Pacis hoc in cœtu sanctæ nuncius eo jucundior fuit Hispanis, quo minus expectatus. Totam subito revixisse provinciam vidisses, & publicis lætitiis gestire, ut navigantes solent, dum procella diutina jactati portum attingere. Verum breve hoc Hispanorum, fluxumque gaudium fuit. Quamvis enim Abiponum natio cætera pactis religiosissime staret, paucis post mensibus datæ fidei immemores pauculi hostilia patrarent. Oaherkaikin cum suorum aliquot Assumptionia territorium cædibus, ac rapinis vexavit. Caziquis cæteris eius excursionem vel ignorantibus vel conniventibus unus Ychoalay perfidiam hominis indignatus non modo injuriam Hispanis illatam sed & labem Abiponensi nomini asperam acerrime sibi vindicandam putavit. Perpaucos Oaherkaikino commilitones esse, ac contubernales, noverat. Hinc irarum, & spei plenus ad illum compescendum cum exigua suorum manu iter ingreditur. At enim jamjam conflicturus, quotquot Debayakaikin contubernales numeraverat, Oaherkaikino suppetias venisse spectat. Receptui canere haud decuit. Tentatur belli alea. Paucissimi Riikahes cum plurimis Nakaiketergehes acerrime dimicant aliquamdiu, quamvis clamoris plus, & buccinarum, quam sanguinis fuerit. Jactura intra duos utrinque caecos, & luncios aliquot stetit. Patum tamen absuit, quin Ychoalay, ni denique cum suis in fugam se daret, a fremebunda multitudine opprimeretur. Vitæ suæ consulturus hasta, quod summum apud ipsos probrum, amissa acie excefferat, quod binis item locis evenit. Hasta tres, ut apud Europæos

figna hosti erepta, trophæorum instar Oaherkaikini victoriam ornavunt. Riikaheſ ad hæc equos plerosque, quos pedites de more pugnatuti a tergo reliquerant, hosti cessere. Internecionis periculo urgente ad fugam accelerandam bini, ternive eundem in equum insilierunt propterea, inermes alii, alii, quod vestes amiserint, nudi, omnes inglorii maxima, qua poterant, celeritate ad sancti Hieronymi coloniam refugerunt. Adeo causæ iustissimæ defuit fortuna. Fuerunt, qui Ychoalay vices dolerent, multi; Qui projectæ ejus audaciæ insultarent, plurimi. Atque hæc quantulacunque expeditio belli origo exstitit, quod ultra viginti annos Riikaheſ inter & Nakaiketergethês varia fortuna productum recentes quatuor Abiponum colonias, primam maxime sancti Hieronymi gravissime afflixit, perturbavitque. Strictim attingam præcipua. Nam si singulas belli hujus vicissitudines ordine describendas susciperem, vastum mihi volumen exiret, plusque atramenti consumerem, quam sanguinis toto bello sit fusum. Nunc Ychoalay, & Oaherkaikini, qui authores belli fuerant, imaginem juvat exhibere.

CAPUT XIV.

De Ychoálay, & Oaherkaikin, belli
authoribus, memorabiliora.

Risum comprime, si Abipopense hoc bellum Trojano præferendum dixerò. Hoc cruentum magis. Illud majori cum strepitu ac pertinacia gestum. Helenæ venustas Græcos cum Troibus commisit; Abipones cum Abiponibus militaris gloria. Alter alteri fortitudine cedere noluit, alter ab altero nunquam potuit superari. Hinc litigatum tandem, nihil tamen post illatas, acceptasque strages decisum. Decennali obsidione capta a Græcis Pergama, postquam illorum octingenta sex millia, Troum sexcenta septuaginta sex millia occubuerunt, nisi fabulam putes; quod pro historia nobis Græci obtruserunt, de fide semper suspecti. Sancti Hieronymi colonia duobus decenniis oppugnatur, necdum expugnatur. Nos certe, dum in America adhuc egimus, belli finem, quem optavimus dudum, non vidimus. Duo ut belli authores, sic belli fulmina Ychoálay, & Oaherkaikin exstiterè, si, pace tua, in parvis uti exemplis grandibus mihi liceat, illum Hectorem patriæ defensorem; Hunc Achillem fuisse dicam, Græcæ per omnia fidei, ac vulnèrum contemptorem. Neuter horum Caziqui nomen sibi arrogavit, quamvis uterque, perinde ut Caziquius quisque, Contubernales habuerit suos, qui eos magnanimitate, factisque militaribus inclytos ad hostiles expeditiones sequerentur. Abiponum

Ca.

Caziquii, quod alias dixi, simul hæreditario jure, simul populi, merita, virtutesque eorum ponderantis, suffragiis fiunt, & Nelsaſeykatè Capitanei appellantur. Alij, quamvis obscuro genere prognati, virtutè militari, & expeditionum felicitate id obtinent, ut aliorum ductores sint, ac *Yápoſhi* strenui dicantur. Ad hanc classem Ychoalay, & Oaherkaikin pertinebant. En! aliqua istius lineamenta!

Oaherkaikin Nakaiketergche, Debayakaykini Caziquii primarii contubernalis, & aliorum subinde ductor, mediocri proceritate fuit, macer, firmis ossibus, facie lurida, ore tetrico, refugientibus introflectis, minutisque oculis, colore ad fuscum accedente, cripibus curtis, & monachi ritu per intervalla attonsis, per artus omnes luculentis cicatricibus oblitus, auribus, quibus e cornu bubulo nodulos ceu inanes inferuit, pertusis, semper minanti, contemplantique similis, poculorum multorum amens, verborum parcissimus, incredibili in assecles suos facilitate, implacabili in Hispanos odio, semper, etsi minetur nihil, metuendus, in hasta, telorumque usu, in equitandi, natandique artibus ad stuporem versatus, superstitionis Barbaræ tenacissimus, etsi spoliis sæpe dives, vestis elegantioris semper contemptor, lustrarum pellibus plerumque tectus, animo, si quisquam alter intrepido, & ad quidvis audendum profecto, promissorum negligens, mendax, & versipellis, atque nomine suo, quod mendacem significat, Oaherkaikin dignissimus. Quam callidus in hoste eludendo, repellendoque, tam protervus alias in lacessendo fuit. Progubernatorem Correntianum Nicolaum Patrón, virum cætera animosum cum centum quinquaginta equitibus suis hostili animo
sta-

stationi suæ imminere e speculatoribus cognoverat. Non passus est se quæri ab Hispanis. Ipse relictis domi cum sobole matribus cum una suorum decuria illis ite obviam. Thorace militari, armato ad terrorem vultu, sagittis, hastaque formidandus fida se in statione pedes locat, ubi sylvam a tergo, a fronte amnem vadi expertem habuit. Adventantem Progubernatorem per captivum interpretem innotet: si configendi animus illi esset, se quidem hoc proposito adstare pugnae avidissimum. Hispanorum minas sibi semper risui; nunquam terrore fuisse. Percussus Barbari conspectu Progubernator, & contumeliosa provocatione irritatus: Impudentiorem audaciam equis mortalium viderit nunquam? exclamat milites circumspiciens. Agite, funibus, ut soletis, hanc mihi illaqueate bestiam. Obriguere ad hoc imperium & animi, & manus militum. Domine, reposuit Protribunus quispiam, qui Anasco nomen: Si tanta tibi capiendi hujus Barbari lubido, tute, per nos licet, fortunam experire tuam; Nostrum equidem nemini aut labet, aut vacat per jocum vitam prodigere suam. Cum annis trajectus, Barbaris adversæ ripæ incumbentibus, periculi esset plenissimus, de reditu, qui fugæ similior, cogitatum illico, nihilque tentatum in hostes præterea. Progubernator, ne irrita excursio in ora hominum pro ludibrio abiret, sibi quæ timiditatis maculam aspergeret, Barbarorum se cædibus abstinnisse, dixit ad urbem redux, ne pax ab Abiponibus data turbaretur. At, si pacis conservatio tantum illi cordi erat, cur excursionem illam non abstinuit? Terrere scilicet Oaherkaikin sancti Ferdinandi colonie perniciosum, volebat. Sed tantum abfuit, ut illum terreret, ut is etiam Cotrentinos domum properantes eminus insequeretur, & eadem nocte

In illo militare, unum omnium erat votum. Bini certe Caziqui Narè, & Kachirikin cum tota Yaaukanigarum suorum gente non Contubernales modo illius, sed & Commilitones aliquamdiu exstiterunt; Hoc duce non ad pugnam, sed ad victoriam ituri sibi videbantur omnes, & cum opimis spoliis redituri.

Illud singulare, quod, quamvis in ceteras Hispanorum colonias sæviret diu, Sanctasidensibus colonis tamen usque pepercerit, quod a sacrorum Deo hominum cæde & se, & suos religiose abstinerit etiam. Jamjam eius focii in quendam e seraphico coetu virum arma strinxerant, sed a superveniente Ychoalay prohibiti fuerunt; Ecquid, aiebat, vos non pudeat hastas eorum sanguine tingere, qui nec Hispanorum milites unquam, neque Abiponum hostes exstiterunt, quique præter funem nulla circumferunt arma? Alias societatis nostræ sacerdotem e suorum manibus in campo eripuit. Sinite, exclamavit, huiusmodi impune viam prosequi. Isti equidem, vel me teste, innoxii sunt. Fœminas præstigiatrices, quæ divinandi, medendi, necendique corporibus scientiam sibi arrogant, nunquam suo toleravit in contubernio, & ni protinus alio commigrassent, ipsemet hasta confixit, ne fraudibus circumvenirent suos, vel funestis auguriis perturbarent. Verissima mihi semper visa est Patris Joannis Francisci Aguilar, octoginta annos nati, sententia, qui totidem esse Ychoalay virtutes, quot vitia, identidem affirmare solebat. Nobis certe, qui diu, multumque cum illo versati sumus, plurima in illo observare licuit, quæ commendari, plurima item, quæ reprehendi mereantur. Perstringam aliquæ. Immodicus sui æstimator alios populares su-

os a magnanimitate celebrari nunquam sine stomacho audivit. Supra ceteros sibi sapiens, sententiaque tenacissimus a proposito se averti agre patiebatur. Ingenio, si quis alius, inquieto, ac turbido nova identidem agitabat consilia de Oaherkaikin, aliisque amulis circumveniendis, ac bello opprimendis, non emolumentorum ulla spe ductus, sed celebritatis, quam isti nati sunt, penitus extinguendae desiderio. Hinc lites ex litibus ferere, rixarum causas piscari, novas contentiones excitare solitus. Atque ex hoc fonte novo oppido nova itidem perturbationes affluerant, per hostes otio frui nunquam ut liceret. Esti facili alias in omnes, placidusque, dum novas animo coquebat in adversarium expeditiones, vel amicissimos quosque, ac sibi charissimos alloquio destituit suo. Tot inter pilcos, petasos, ac galeros, quibus pro arbitrio caput tegebat, galericulus illi lanceus flavi coloris fuit, quo quoties utebatur, illum meditabundam, torvumque observavi, eiusque alloquio diligenter abstinui. Iosephus Brigniel hanc meam observationem & risit, & verissimam comperit adeo, ut flavum illum galericulum proximae, quam animoolvebat Ychoalay, in hostes excursionis prognosticon joco diceremus, perinde, ut argentum vivum tubulo vitreo clausum, quoties precipitat, pluviae vel procellae indicem experimus.

Verum has, aliasque animi maculas luculentis virtutibus Ychoalay abiterit. Illum pacis Abipones inter, ac Hispanos omnes conciliatae instrumentum praecipuum, novae sancti Hieronymi coloniae auctorem, conservatoremque fuisse, nemo nostrum dubitavit. Initam cum Hispanis amicitiam religiosissime coluit semper, &, ne a quopiam Abiponum viola-

retur, diligenter cavit cum capitis sui nonnunquam periculo. Quosunque enim violatæ pacis reos intellexerat, in illos, ceu hostes suos, vi utendum, armisque putavit. En belli cum Abiponibus Nakai-ketergehes diuturni argumentum! Plura equorum millia, quæ per annos complures prædonibus eripuit, ad Hispanorum ipse colonias reduxit, dominisque restituit, quibus, quid pro præstito sibi officio mercedis deprecere, rogitantibus indignari solebat, ac dicere: Num igitur amicum me esse vestrum ignoras? Mercenarium me ne putes, id unum abs te peto. Sæpe ingentes equorum greges, quos furto sublatos haud citra periculum vindicaverat, ad sanctæ fidei urbem, ad Cordubensia, vel Jacobopolitana prædia, quæ centenis plures leucas à sancti Hieronymi oppido distant, ipse cum suis perduxit. Gratuitam ex tanto itinere defatigationem quis amici causa suscipiet in nostra Europa? Haud inficior equidem, Hispanos, ut sunt natura grati in bene de se meritos, & insigniter munifici, amicum suum Ychoalay, licet repugnantem, aliquando pecoribus remuneratos fuisse. Ardentissimo Hispanorum fortunas seu tuendi, seu recuperandi studio Barbarorum, quotquot in Chaco versantur, odia in se concitavit; Ipsi, quorum consuetudine utebatur, Abipones illum, quippe Hispanorum amantiorem, veluti hostem suum execrabantur. Unde quotidiana ejus querela: Malum jam me mei putant, quia bonus sum. Bonum me dixere olim, quia malus fui. Eum certe Hispanorum adhuc insectatorem & turmatim secuti, & amore persecuti sunt omnes; Hoc enim duce plurimis olim spoliis, trophæis, captivisque ditabantur. Aliquando, dum contubernales ad campos colendos, ad hostes oppidi oppugnandos ab illo invi-

invitati tergiversarentur, vel equorum idoneorum penuriam obtenderent, videres mi Pater, mihi ait, quam alacri animo praeuntem me isti sequerentur, si ad Hispanos mactandos, spoliandosque illos invitarem. Nemo omnium profecto tecum in oppido remaneret, equorum penuriam causaretur nemo.

Factos in oppidi cultura progressus Ychoalay industriis, autoritatique secundum Deum tribuendos, fatemur. Ychameniaikin enim Caziquius princeps, etsi bello, ac genere clarus ob placidam indolem perinde charus esset suis, nihil admodum ad stabiliendam coloniam momenti habuit. Omnibus praefuit, profuit nemini, magistratus umbra, potestatis inane simulacrum. Homo & ebriosus, & mulierosus, polygamiae, & conjugum repudiationi assuetus. Nemo avidius illo, nemo pertinacius computationes frequentabat. Quamvis ceterum singulari illum benevolentia complecterentur omnes vel eo nomine, quod in contubernalium vitiis omnino conniveret, temulentus tamen a temulentis vapulavit non raro. Nullo apud illum loco fuit disciplinae christianae studium; Nec ipse ad publicas in religione institutiones accessit, neque ut alii accederent, procuravit. Illo superstite nemo, nisi jamjam moriturus, sacro se expiari fonte est paratus; Illo extincto nemo recusavit. Id quod profecto Ychoalay opera impetratum. Hic quidem, etsi summa cum potestate ceteris incolis non praesset, consilio tamen, autoritateque res oppidi omnes moderabatur. Ad religionis elementa perdiscenda, ut confluerent in templum, aliis auctor fuit, ipse tamen interesse aliquamdiu tergiversabatur. Iterum, iterumque a Josepho Brigniel de hoc admonitus: Sine me, Pater, respondit, de Oaherkaikin mactan-

do cogitare. Bellicis curis meum jam æstuat caput. Confecta pace de religione differentem te audire, mihi vacabit demum. Repetitis varia fortuna adversus Oaherhaikin excursionibus inducias postquam pacti sunt, promissi memoriam illi refricuit Brigniel, cui Ychoalay: sepes pro ovium securitate meo prius construam in prædio. Reducem me inde discipulum sacra in schola habebis tuum. Et vero fidem exsolvit. Paucos post dies templum ingressus Pater pueris immixtum Ychoalay, flexis genibus humi stratum attonitus videt, comprecantem, respondentemque audit. Nemo posthac illo frequentior, modestior, docilior nemo sacris in adibus; Has illius exemplum piis auditoribus quotidie oplevit. Solennes christianis preces, & quidquid ad religionis capita refertur, non memoria duntaxat fideliter complexus est, sed & cum domesticis suis sub vespere quotidie alta voce recitabat. Patri verba facienti in templo jam placido capitis annuentis signo, jam repentina exclamazione: *Kleerd* est certum. *Kewerkde* utique, omnino. *Cbik aKalagisran* haud dubito, assentiebatur, ut audita magnopere sibi probari cæteris significaret. Interpellare narrantem ejusmodi voculis, ejusque singulas affirmare sententias illi Barbari observantiz quoddam genus putant.

Ut vel ab anguibus icti, vel lethali morbo languentes salutaribus undis ablui, atque, si occubuerint, Romano ritu sepeliri facto in loco possent, Patribus unus Ychoalay præsidio, adjumentoque fuit. Baptismum enim, quem sibi mortiferum credunt plerique Barbari, ceu mortem ipsam perhorrescunt, sæpeque minis Sacerdoti intentatis recusant. Templum quoque, eorum unum, illic sepultu-

re locum, carceris instar reformidant, videnturque sibi post homines natos infelicissimi, si sibi patrio in tumultu, sub dio, opacoque in nemore computrescere non liceat. Fœminæ aviti moris tenaciores id curant maxime, ut proles, etsi baptismo jam lustratas, ritu antiquo gentilitiis inferant sepulchretis, ni patrum vigilantia, quam eludunt non raro, earum conatibus obsistat. Audierat forte Brigniel, infantulum, quem sacro fonte jam a se expiatum novit, recens mortuum ad sylvestre sepulchrum a fœminis deportari. Hac de re monitus Ychoalay in equum insiluit confestim, perniciemque cursu in funebre præficarum plangentium agmen investus raptum ex Harpyarum manibus pusionem Patri ritè sacra in æde sepeliendum tradit, qui superpellicea veste indutus equitantem Ychoalay pedes per campum fuerat secutus. Neque facile sit eorum inire numerum, qui baptismum, qui sepulchri honores, cœlumque adeo ipsum Ychoalay industriis referant in acceptis. Illo hortante post Ychamenfaikin pueri, puellæque omnes per baptismum Christo authorati fuere. Quod ut fieret curatius, non nisi viceni eodem die ad sacrum fontem admittebantur. Volupe erat mihi videre, quam pronis voluntatibus adolescentuli verticem abluendum sacerdoti porrigerent, nemine jam repugnante. Id profecto Ychoalay exemplo magis, quam hortatu effectum, qui proles suas, ut primum in lucem edebantur, baptismo lustrandas, & quæ morbo extinctæ, christianorum more sepeliendas Patri offerebat. Michaelen Hieronymum, qui solus superstes, non modo religionis rudimentis, sed legendi, scribendique scientia imbuendum solertissime curavit. Nomen illi, Mocobis alias usitatum, Nakalotenkodi erat, Novam

adversus Oaherkaikin excursionem statuit, quam Brigniel impedire nec potuit, neque debuit, ut tamen pugnam, atque adeo mortis discrimen adituri Abipones sospitalibus aquis prius abluerentur, iterum, iterumque lavasset, & vero pervasit plerisque, ad hoc jam idoneis. Ychoalay, etsi ipse morem non gesserit, quod hac in expeditione se nondum occubiturum vere quidem, sed temere diceret, commilitonibus suis, Patri monenti ut parerent, auctor fuit. Miraberis, opinor, hominem, qui alienæ securitati optime consuluerit, suam neglexisse, cum, qui sibi malus, vix alteri bonus esse, vulgo putetur.

Enimvero mirabamur omnes, bonum cætera Ychoalay tot annos baptisma distulisse, ad quod recipiendum præ cæteris dudum idoneus habebatur. Præter voluntatem nihil in illo desideravimus. Alios complures, quod vel prædæ adhuc avidi, vel ebriosi, vel uxorum multitudine, repudiationeve infames, vel religionis dogmata ignari essent, vel certe, etsi ista abessent, quod eorum constantia nondum satis explorata nobis videretur, a salutari illo lavacro exclusimus aliquamdiu, dum melioris frugis documenta dedissent denique. His baptismatis obicibus dudum caruit Ychoalay. Una, dum apud nos egit, eademque conjugæ annos complures contentus, computationibus, nisi de bello consultandum esset, interfuit nunquam, & ebrietas & ebriorum hostis acerrimus; ut latrocinantium olim princeps, sic vindex jam severissimus, latrociniorum, & omni ex parte multo abhinc tempore innoxius. Religionis scita, ut nomen suum, memoria tenebat, In agris, pecoribusque colendis assiduus nullum, qui vel sibi, vel oppido conduceret, subter-

fugit laborem. Hæc cum ita essent, dudum Romanis initiari sacris poterat, & vero his initiari se velle aliquando identidem nobis asseverabat, ut primum tranquillato animo, rejectisque belli adversus Oaherkaikim æmulum curis vacare sibi omnino permitteretur. Reipsa, dum regius Progubernator Franciscus de vera Muxica in sancti Hieronymi oppido coram adesset, sacrum sibi baptismum ultro poposcit; Verum ab eodem, quod illam cerimoniam in ipsa sanctæ fidei urbe magnifico cum apparatu suscipiendam mallet, expectare tantillum jubebatur. Moras, repulsamque Progubernatoris ægre ferens non nisi aliquot post annos adduci potuit, ut a Patre Josepho Lehman (qui annis pluribus in sancti Hieronymi oppido multa cum laude versatus est) dictam in urbe salutaribus aquis lustrari se pateretur; Id quod eximia cum pompa, tantoque omnium ordinum concursu peractum, ut multitudinem templum non caperet. Illustrem neophytum ipse regius Progubernator sacro e fonte suscepit, lautissima mensa, muneribusque congruis est prosecutus. Gestientibus sane lætitia, lacrymantibusque oculis Ychoalay tot factis celebrem agni mitissimi instar divinis jam altaribus adstantem spectarunt Hispani, quem lupum olim rapacem omnis late Paraquaria formidavit.

CAPUT XV.

Plura in laudem Ychoalay.

Aliena ex sententia superius affirmavi: vitia totidem, quot virtutes, Ychoalay esse. Nunc prope sum, ut vitia illius a virtutibus numero superari, pronunciem. Libenter istius hominis laudibus paginas impleo, Barbarorum mentem non semper barbaram esse, ut plane percipias. Quam utilem religioni quod sacros proferenda operam nobis navarit Ychoalay, ex dictis liquet. Quantum oppidi, & qui illud protuebant, Patrum incolumitatem sibi cordi sumplerit, supra fidem est. Injuriam quantulamcunque Patribus vel illatum a suis, vel intentatam suam duxit, quin acius, quam suam, vindicavit. Tot inter temulentos, rixolos, humanis credibus a pueritia affuetos, superstitionum ad insaniam usque defensores actum erat de Patrum vita, ni istius auctoritas illis pro clypeo, Barbaris pro freno fuisset. Si quid exteris ab hostibus periculis impendere, noverat, vel concubia nocte, quo omnium securitati consuleretur, monuit confestim & Patres, & ceteros contubernales. Primus omnium campo obequitare explorator, latebras quasvis scrutare, & quoties vis vi propulsanda, ipse aciei frontem occupare consueverat, & sospitibus saepe sociis vulnera domum referre. Strages pleraque, quas oppidum ab hostibus acceperat, Ychoalay absente fuerant illata.

Forte

Forte Conceptionis recens oppidum, ab illo sancti Hieronymi decem leucas distans, Abipones incolæ de Hispanis sinistre suspicati uno die omnes deiecerant repente, tribus duntaxat istic relictis, quibus datum fuit negotium, ut prima nocte binos Patres Josephum Sanchez, & Laurentium Calado Hispanos per insidias jugularent. De Abiponum fuga, Patrumque periculo edoctus Ychoalay, celo quamvis pluvio, solus advolat, nisi equum, cui incederat, ejus comitem dicamus. Ad Patrum periclitantium portam hastam defigit suam, seque defensorem offert. Primo crepusculo insidiantes tres sicarios videt, terret, fugatque nunquam porro visos. Domus, templique supellectilem plastro avehendâ, bina circiter boum millia abigenda ad sancti Hieronymi coloniam svadet, campum, ubi tuto pascerentur, suo in prædiolo assignat. Iter molestiarum, periculique plenissimum. Continuat per multos dies imbris campus omnis in paludem transformatus, ac plastro impenetrabilis videbatur. Fluvius Malabrigo, aliaque stagna nimbis pertinacibus horrendum in modum intumescere. Verum Ychoalay consilio, manibus, ac robore perrupta obstacula omnia, omnia, quæ Pater Sanchez transportari volebat, in tuto feliciter callocata fuerunt, elusis Abiponum transfugarum conatibus, qui, quidquid desertum a se oppidum possederat, jam spe devorant. Ipse Tacumanorum Gubernator regius Joannes Vicosinus Martinez del Tinco honorificus, ad Ychoalay dedit litteras, quibus integerrimam causam Patres fidem commendat, grates impense agit, navatamque in transportandis deserti oppidi rebus præclare operam panno rubro elegantissimo, qui cuiusque nobili Hispano vestiendi sufficeret, remuneratur. Hoc panno oves sibi compassit, lanas

subinde præbituras, e qua vestes, quibus Abipones utuntur, tapeti turcico similes texendas sibi pro arbitrio curaret. Patribus, ut rubro panno Hispanorum more se vestiret, svadentibus reposuit: Induscum sim, cur vestitu Hispanum mentiar? Usu subinde attritis rubris vestibus vosne novas substituetis? Haud equidem id spero. Tum enimvero Abiponensem resumere vestitum cogar, omnium risu explodendus. Hispanum se, inquierent mei populares, jactavit, hispanica dum durabat vestis; Hac consumpta ad nostrum denuo redactus est habitum. Ex confito a me, demessoque tritico nummos colligere mihi dum licuerit, Hispanorum me ritu induendum vobis polliceor. Et sane, sacris nostris denique initiatus corporis, equique sui cultu ut Hispanum honestiorem se gessit posthac. E solerti pecorum, agrique cultura nactus est, quantum ad se, suosque ornandos satis fuit. Annotavi ista, ut œconomicas, politicasque rationes etiam Barbaris, si excolantur, probari, cognoscas. Quam ex animo Patrum esset studiosus Ychoalay, nunquam luculentius patuit ac, dum Ychamenra'ikin Hispanorum fastidio ex sancti Hieronymi colonia, quam patres jam annos infederat, cum suis contubernalibus excessit, raptò, ut osim, in campo victurus. Abiens nil sibi prorsus querelæ adversus Patres esse; candide asseveravit. Spes, metusve illi fugam svaserit, etiamnum ignoratur. Credo, utrumque. Ychoalay cum affectis suis propositi tenax tot Gaziquorum exemplo adduci haud potuit, ut a Patrum seu amore, seu societate vel latum unguem recederet; quin eo consilia, curasque omnes intendit, ut christiani ex sancti Xaverii oppido Mocobii, hispanique ex urbe sanctæ fidei tum ad tuendum desertum oppidum, tum ad Abipones ejus desertores svaviter revocandos

con-

confestim advolarent. Utrumque velociter, feliciterque est consecutus. Ychamensikin equidem cum suis omnibus ad oppidum rediit.

Non Patrum saluti modo, sed & utensilibus domesticis, ac oppidi pecoribus, ne quid detrimenti paterentur, anxia sollicitudine invigilavit Ychoalay. Statis per hebdomadem diebus boves jam viginti, jam plures jugulabantur, quorum carnibus Abipones incolæ alerentur. Voraciores portione haud contenti sua clanculum, ac pro arbitratu boves mactabant sæpe, vitulos sæpissime, ingenti prædii damno. Aliis in mentem venit oves oppidi jugulare non carnis, a qua abhorrent Barbari, sed pellis desiderio, quam straguli instar ephippiis suis injicere consueverunt. Quisquis istorum ab Ychoalay deprehensus, ab eodem mulctatus est. Ad damnum relarciendum pro bove occiso equos duos, pro ove unum pendere jubebantur; Ni ultro ipsi adducerent, Ychoalay, qui hanc legem tulit, publicoque vulgavit in foro, equos invitis rapuit. Mocobius Barbarus advena vaccam, quæ Ychoalay ipsius fuit, in campo occiderat, ratus, eam ex oppidi pecoribus esse. Abiponum aliquis superveniens: heus tu, inquit Mocobio, Ychoalay vaccam mactare ausus es? — Væ misero tibi, si facinus tuum intellexerit! Nuncio, minisque attonitus Mocobius dissectos jam, ut erant, vaccæ artus equo imponit suo, rectoque ad Ychoalay ædes cursu contendit. En! inquit, buculæ tuæ carnes, quam errore lapsus occideram, putans oppidi vestri pecus esse. Siccine, iratissimus reponit Ychoalay, colonæ nostræ armentis impune vim inferri posse, excors putasti? Enimvero excusatio, qua facti malitiam levare niteris, culpam exaggerat tuam. Sed abi jam in malam crucem, cumque mactanda.

excoiandæque bestie molestiam exhauseris, ejus devo-
randæ etiam laborem tibi sumito. Nec plura.
Adeo in sibi noxios mitiorem se præbuit, noxas op-
pidi rebus illatas semper atrocius vindicavit.

Illud laudi jure dari potest Abiponibus, quod,
etsi latrocinium adversus Hispanos, quos hostes puta-
runt suos; olim profiterentur, domi tamen contu-
bernalibus suis quantulamcumque regulam clepere,
æfas, sibi que turpissimum duxerint. Tuta est do-
mestica suppellex, etsi absente etiam hero omnium
oculis, manibusque pateat. Eandem utensilium se-
curitatem nostris in ædibus quoque annos plures ex-
pertum sumus. Mantile tamen lineum in Patris cu-
biculo forte evanuit. Re comperta, ne furaces ha-
berentur a nobis Abipones, furis investigandi nul-
lum faciebat finem Ychoalay, dum denique in cap-
tivi ejusdani manibus lineum illud deprehendisset.
Alias Patris Brigniel absentis cubiculum spoliatum.
Ablati globulorum vitreorum fasciculi numerosi,
tele lineæ, laneæque plura volumina, aliæque id
genus res Abiponibus vestiendis subinde, ac remunc-
randis destinate. Excaudit enimvero Ychoalay,
nullamque cepit quietis partem, in Abipones suos
nec furtum, quin ne furti quidem suspicionem ca-
dere posse identidem affirmans. Et vero excussis sa-
pientissime omnibus illas, quæ perierant, res a capti-
va in campo humi defossas in lucem protraxit. Quan-
tus is, superi boni, Ychoalay triumphus! qui ut
noctam Patribus inferri, sic furacitatis laborem natio-
nis suæ hominibus aspergi, minime ferebat,

Abipones, ut Americani plerique omnes, om-
nem servitutis umbram cum perhorrescant, vix te-
ste nobis obsequium præstiteræ, nisi de laboris præ-
mio

mio certissimi. Quidquid poposceris : *Officio magis laevis* quam mercedem mihi dabis ? avidissime respondent. Ad templi ingressum, ad audienda religionis capita siccum, aëcularum, salis, tabaci largitione primis colonie annis fuerant alliciendi. Non equo ephippia applicantes, securi ligna secantes, qui etis aspectarunt oculis, & licet ad juvandos nos ne digitum quidem moverent, nobis tamen dilaudandis linguas crebro fatigarunt suas. Pape ! quam belle nosti equum apparare tuum mi Pater ! quam dexter, quam robustus es ! agebant, cum juveni ab illis, quam laudari malleamus. Ychoalay, ut cetera omnia suis dissimilis, in omne officiorum genus sponte sua effundebatur. Ab adulatione, utilitatisque propriæ suspicione alienissimus non verbis dulcibus, sed quovis demum opere officiosum se se in Patres probavit. Id mihi profecto exploratissimum, qui illo comite plura multorum dierum itinera per molestas solitudines confecerim. Solertissimi famuli partes ambiebat sibi, & sine omnes implevit. Ipse, etsi alii vulgares nos comitarentur Abipones, quoties seu pernoctandum in campo, seu meridiandum nobis esset, ligna pro alendo foco conquirere, aquam adferre, equorum curam gerere, in fluminum, inque paludum trajectu securitatem mihi procurare quotidie solebat. Equum, quo mihi utendum erat, non apparavit modo semper, sed viâ, quam tunc ingressuri essemus, maxime idoneum sagax designavit. Ipsa in protectione mea affixus lateri hæsit, & quamvis hilari colloquutione diem falleremus, circumspiciens late omnia, periculum, si quod occurreret, & significavit mihi confectum, & provide declinavit. Ut proles matris, sic ego Ychoalay curis præfatus acquievi, His incolunt

tatem meam tot inter viarum discrimina, in acceptis referre nunquam dubitavi.

Ceteri quoque Patres ad unum omnes plurimum se debere viro optimo, palam fatebantur. Oppidi sancti Hieronymi fabrica, ac conservatio illi dumprimis est tribuenda. Præter terna tuguriola, quæ Hispani opere tumultuario e luto, ac ligno fruxerant, cætera omnia Ychoalay consilio, hortatu, ac manibus condita fuerunt, maxime dum ad Australe litus translatum est oppidum. Sacram ædificulam, Patrum habitationem, pecorum custodibus in campo patente tuguria, pecoribus sepes prægrandes construere oportebat. Domus nostræ area, ubi imbellis sexus cum prolibus adversus subitas Barbarorum incursiones se tueretur, sudibus munienda, Abiponibus incolis, qui sub storeis latitabant hæcenus, tuguria ædificanda fuere præterea. Hos in fines arborum plura millia sternenda, advectanda, elaboranda. Ychoalay operum anima, operarumque fuit. Ille primus omnium securim arripere, ultimus ponere consuevit. Exemplo suo, quam verbis felicius Abiponum cæterorum diligentiam exaudivit. Conspecta tot palmarum ducis assiduitate neminem jam laboris aut pudèbat, aut pigebat. Quisque ædes sibi præ altero concinniores, agros ampliores habere certabat, & omni frugum genere consitos, etsi paulo ante illis storea pro dōmo, campus, ut sua sponte est, pro agro illis fuisset, laborem quæcumque olim pertæsis.

Patres, grati animi specimen aliquod ut eederent, petasum fimbriis argenteis latioribus coruscantem dono dedere diligentissimo. Ychoalay, qui etsi ejusmodi elegantis se nequitiam capi significaret, ne

Patrum beneficentiam aspernari videretur, acceptavit quidem elegantem petalum, sed eorum in ædibus deposuit interea, dum eo uti denique sibi lubuisset. Vix semel, ac iterum hoc pileo ornatus in forum prodit, Abiponum aliquis eum sibi poposcit, & illico impetavit. Abiponum Caziquio, equidem integrum haud est quidquam eorum, quæ rogatur, negare. Nobilissimus Abiponum quamprimum tenax rerum suarum repulsam petenti dedit, Indus ignobilis, & sylvester passim audiet. Tali convitio ne locum daret Ychoalay, vestes laneas eleganti colorum varietate distinctas, ut e conjugis suæ textrina recens exiverant, obvio cuique, si eas peteret, impertivit. Qua quidem in omnes liberalitate id conlectus est, ut singuli suam illi operam ultro addicerent, quotiescunque suo in prædio seu ad tondendas oves, seu ad arandos agros operis indigeret. Idcirco ingens utriusque sexus multitudo ad juvandum Ychoalay eo confluxerat quotannis. Solo victu, & gratuitis per annum largitionibus operariorum merces definiebatur. Sibi laborantes aluit liberaliter, quin tamen œconomiae oblivisceretur. Abipones agiliores ad venandos in propinquis Parana litonibus cervos emisit, quorum carne labore campestri occupatos nutriebat sæpe, sæpe bubula. Suis de armentis mares duntaxat mactare consueverat, sapienterque matribus augendæ soboli destinatis pepercit. Vaccis devorandis, ajebat, Indi inhiant, & nunquam illis in mentem venit cogitare, quod taurus non pariat. Si Hispani vaccas semper comederent, dudum jam nec vacca, neque taurus nobis esset super. Id & prudenter & verissime Ychoalay dictabat. Indi equidem quicumque, dum illis liberum est, vitulam præ vitulo, vaccam præ bove sibi mac-

maſtare ſolent vel ideo , quod vaccina caro blandior, tenerior, pinguiorque ſit fere, quamvis vaccas cſoetas , ac vetulas perinde ut Europæi averſentur.

Quantum ſupra cæterum Indorum vulgus ſaperet, aliis quoque in rebus palam fecit. Herbam Paraquaricam, quæ herbæ Theæ inſtar ſerventi aquæ inſicitur, ac omni hominum generi in Paraquaria quotidiano eſt uſui, ſibi propinatam hauſit quidem, haud tamen petiit a nobis unquam, neque appetiit; Metuebat prudenter, ne uſu crebriore potioni ſumptuoſæ aſſuefactus ad herbam vel pretio, vel precibus obtinendam aliquando adigeretur. Abiponibus aratro, vel ſecuri occupatis herbæ illius portionem aliquam præbuimus quotidie; Ychoalay, ne illa uterentur, author illis fuit identidem. Frigidæ a pueritia aſſuetis vobis, inquit, cur facile non ſit calidæ hæc potione abſtinere? Id ni agitis, conſuetudo in naturam abibit, & illius potus neceſſitatem vobis imponet dariffimam. Patres herbam ſuppeditabunt, quamdiu araveritis; Poſtquam arare deſieritis, negabunt, quia magno pretio ſibi emendam. Abſtinete igitur, dum illam habetis, & nunquam vobis moleſtum accidet, illa carere. Hiſpani certe complures, quibus ſolenne eſt iterum iterumque aquam ſorbere ſerventem, magnis herbæ Paraquariæ ſumptibus ad incitas rediguntur haud ſecus, ac Europæi nonnulli immodica vini potatione.

Mocobiorum, Abiponumque mos fert, Patrum aures importunis quotidie petitionibus obtundere, Volupe nobis erat, quoties potuimus, ſingulis gratificari; ſed anim frequentem ea poſcunt, quibus ipſi caremus, & quæ ne Amſtelodami quidem in ulla uſquam officina deprehendas, Ychoalay etſi hu-

maniter rogatus a nobis, ut, si qua re opus haberet, significaret, induci nunquam potuit, a nobis quidpiam sibi ut postularet. Quemadmodum minus nobis molestus, quam cæteri omnes, sic & omnibus modestior fuit. Quamvis enim bellicæ virtutis fama ad invidiam emineret, solennibus illis, ut supra descripsi, Capitanei honoribus inaugurari, & Hæcherorum classi adscribi se nunquam est passus; Dialecto, quæ vulgo communis, semper utebatur. Cumque tot illius militaria facinora suppeterent, quibus nominis sui mutationem aliam, atque aliam merebatur, primum illud *Ychoalay* nomen usque retinuit. In amictu, in equi sui apparatu a pompa tantum abhorruit, ut alios quoque juvenculos, qui superbe se circumspicerent, curiosiusque comerent, aspectu, familiaritateque dedignaretur sua. Meritorum suorum conscium, immodicum sui æstimatorem fuisse, haud inficior; Præconia tamen, adulationesque ægretulit, nil de se magnifice dixit nisi, quod se neutquam thrasonem esse, crebro affirmavit. Æmulis suis Debayakaykin, & Oaherkaikin, qui magnanimitatis prærogativam ambiebant, posthaberi se minime sustinuit. Si quem tamen suorum rem belli strenue gessisse noverat, eum effusis ipse laudibus ornabat. Quod si totum, quantus quantus est, *Ychoalay* fixis intueare oculis, multum umbræ, plus tamen lucis in ejus imagine deprehendes. Hanc vivis mihi coloribus expingendam putavi, ne Barbaros ratione, virtutibusque politicis vacuos, omni laude indignos perperam existimares. Plurima præclaro *Ychoalay* honorifica porro ex me intelliges, belli, quod *Riikahes* inter & *Nakaiketergehes* exarsit, vicissitudines jam narraturo.

CAPUT XVI.

De hostili incurfione, quam Debayakaikin cum foederatis Barbaris adversus sancti Hieronymi oppidum tentavit.

Inurias injuriis reddere, eadem cæde, & sanguinem sanguine expiare prima Barbarorum lex, & prope unica. Debayakaikin Abiponum, quos Nakaiketerghes dicimus, omnium princeps ab Ychoalay, ut diximus, ad velitationem laceffit novæ sancti Hieronymi Coloniz exitium, Colonis Riikahes interneccionem minabatur. Id animo versabat diu, diu tamen istum primum distulit, ut certior is esset, atque adeo postremus. Namque Mocobiorum, qui septentriones versus degunt, Tobarumque equestres turmas novo sibi ad eam expeditionem foedere conjunxit; Vilelas quoque pedites, pacis cæterum studiosos, & sagittarum usu formidabiles in armorum societatem amplissima prædarum pollicitatione attraxerat. Longo itineri pares ut essent, eos equis instruxit præterea. Numerosas pro hostium paucitate copias secum reputans & victoriam, & novam illam Coloniam spe jam jam devoravit. Sagax Ychoalay consilia, vires, apparatus hostium nec ignorare, neque spernere poterat. Res suas igitur in tuto collocaturus Mocobiorum Christianorum turma in præsidium oppidi evocata ad Regium sanctæ fidei Pro gubernatorem properat, suppetiasque amicitiz, & promissionum jure debitas impense exposcit; Verum præter verba, ac excusationes impetrat nihil; Enimvero

verò ea tempestate urbis milites plerique bello adversus Chiarruas Barbaros, quos sub jugum miserant, trans Paranam flumen occupabantur. Hinc Collegii Rector Didacus Horbegozo datis ad Tucumanorum Episcopum Petrum de Argandoña supplicibus literis equitum Cordubensium catervam, periclitanti coloniz auxilio futuram, postulat, quam ipse literarum lator Capitaneus Vergara tuto brevique itinere eo deduceret. Sed hoc erat e pumice aquam expectare, quamvis certissimum mihi, optimum illum Præsulem, ut Rectoris precibus fieret satis, nullis industriis percipisse.

Ychoalay in omnem partem nequidquam se versante Debayakaikin nil porro cunctandum ratus tacitis, quoad ejus fieri poterat, itineribus Austrum versus copias duxit suas, neque tamen assultum in hostilem sancti Hieronymi Coloniam temere precipitavit, astu sibi utendum ratus. Præmisit suorum quosdam, qui per Indorum seu contubernia, seu oppida rumorem vulgarent: Adversum sancti Hieronymi Coloniam a Debayakaikin nil tentatum iri; Quin Conceptionis oppidum ab altero sancti Hieronymi decem Leucas distans, & ab Abiponibus CaziQUI Alaykin habitatum, propediem a Mocobiis Barbaris invadendum esse, quibuscum illis reipsa similitates intercesserant, quæ confictum rumorem vero reddebant similiorem. Talia confinxit Debayakaikin callidus duplici ex fine. Primus erat, ut, quamprimum S. Hieronymi incolæ aggressionis periculo se vacare intellexerint, Mocobii Christiani veluti superflui præsidarii ad suum sancti Xaverii oppidum remitterentur, quibus absentibus Debayakaikin omnia sibi ad victoriam fore proniora, confidebat. Alter finis fuit, ut Abipones oppidi Conceptionis, dum Mocobio-

rum hostium assultum in horas domi expectaverint, de ope adversus Debayakaikin incolis sancti Hieronymi ferenda ne cogitare quidem possent. Et vero utrobique fraus ad votum cecidit. Testis ego omnium, & spectator fui. Operæ pretium est minutatim exponere singula.

Coloniz sancti Hieronymi, tauris plerisque jam consumptis, boves vix millenis plures supererant; Horum e numero Vacca pleraque vel gravidæ, vel vitulis lactentibus necessaria. Illis ut parcerent Patres, a nobis in Conceptionis oppido. tunc versantibus ducentos sibi mitti juvencos, quibus indi alerentur, petierunt, misso simul cum sex Abiponibus prædii sui custode Hispano Raphael de los Rios ad has bestias abducendas. Rite, graviterque id negotium ut curaretur, pecorum custodibus comitem me adjunxi. Paratis ad iter omnibus, pede stapedi jam admoto sagittis armatos, atrisque ad terrorem vultibus Abipones per forum discurrere, observo. Istorum quispiam Caziqui principis Alaykin nomine nunciat meo socio Josepho Sanchez: Sclopum promptum, expeditumque ut habeat: sub vesperum hostes adfore Mocobios. Quibus cum eadem via, qua mihi eundum, utendum esset, iter ut suspenderem, mihi svalet socius, sed vagos rumusculos aspernanti minime persvadet. Exploratore saltem viarum præmisso ut proficisceremur, & si pulverum repentinus turbo equitatum adventantem proderet, sylvarum latebris vitam crederemus illico, hortatur. Iter omnino inermis feci, nisi novaculam, quam carni secandæ adhibui, armis adnumeraveris. Hispanus, cæterique Abipones comites perinde inermes ad unum omnes. Et vero toto meridie hostium ne umbra quidem nobis uspiam occurrit. Fluvius Ychimaye

(El rio Rey) alluvionibus insolitis latissime per campum effusus præ quovis hoste terribior mihi, periculosiorque fuit profecto. Hoc pelagus, ut ad sancti Hieronymi oppidum pertingerem, corio bubulo, quod Hispanus natans manu traxerat, insidens sub mediam noctem trajeci. Americana hæc, mihiq; advenæ tunc prorsus nova navigatio prope semihoram tenuit. Circumfusi Crocodili, noctisque obcuritas terrorem auxerunt. Revixi, portumque attigisse mihi videbar, dum oppidum ingressus Patres Franciscum Novalon, & Josephum Klein conspexi. Josephus Brigniel equidem, & Ychoalay id temporis ab oppido aberant, procurandis in urbe sanctæ fidei subsidiis adhuc intenti. Postridie, dies Sabbathi erat, Patre Novalon urgente ab Abiponum, Mocobiorumque Caziquis, quid facto opus esset, deliberatum. Mocobiorum præsentia ad oppidi securitatem plurimum valebat equidem; Ast cum isti prædiiarii carnis bubulæ, tabacæ, salis, herbæ Paraquariæ multum itidem consumerent quotidie, rei domesticæ oppidi perniciosi videbantur, ac vel hoc nomine domum protinus remittendi maxime, quod Debayakaikin, ut rumor ferebat, necdum oppido metuendus esset, qui tamen mox assulturus propinquo in nemore cum suis copiis latitabat, nihilque, nisi Mocobiorum abijtum præstolabatur.

Mocobiis mane die Dominico digressis Debayakaikin sub vesperum agmine in tres turmas, diviso triplici item via e latebris emerfit in ipso prædii conspectu. Illius cûrator Hispanus Raphael de los Rios in tugurio suo, conquiescens primo impetu multis, atrocibusque vulneribus confoditur ab Abipone, cujus pater in illa, quam Ychoalay cum Oaherkaikin habuit, velitatione occubuerat. Ex Barbarorum legi-

bus enim filiorum interest, patris sui necem ulcisci. Ast cur, amabo, innocens hic Hispanus, cur non Abiponum, qui Velitationi illi interfuerant, aliquis trucidatur? Nemo scilicet Abiponum, necari qui posset, istic præsto fuit. Hinc, quod ab hominum memoria in orbe frequentissimum, innocens nocentis culpam luit. Eodem tempore pecorum custodes Quaranii capti alii, alii, quod equis insiderent, pernici fuga servati sunt. Armenta uno in loco, quod sub Vesperum assolet, collecta, equorum item bina circiter millia hostibus, nemine repugnante, in prædam cessere. Hæc dum certis nunciis accipiuntur, dumque ipsa hostium concursatio adverso in litore nostris patebat oculis, non tam præteritorum terrore, quam futurorum metu ingens per oppidum trepidatio consecuta est. Imbelli sexui ad domus nostræ aream sudibus cinctam perfugienti parum utique præsidii adversus hostem, si illi mox assilire lubuisset, inermes duo sacerdotes pollicebamur. Siquidem Pater Navalon, qui sclopos duos non optimos in suo clauferat cubiculo, paulo ante agros propinquos lustraturus equo excurrit, quamvis de periculo factus æcior reditum acceleravit. Abiponum plerisque paucos ante dies hostilis aggressionis vel ignorantia vel metu ad equorum sylvestrium venationem profectis octoginta aliquot domi remansere. Hi, Debayakaikin in prædio sæviente, computationi, cantibusque suo cum Caziquio Ychamenraikin hilares indulgebant. De hostis propinquitate commoniti quamvis temulenti omnes atratis mox vultibus, correptis hastis ferale inter buccinarum clangores equis citatissimis ad fluminis ripam devolant non oppugnandi, sed a fluminis trajectu arcendi hostis gratia. Quo quidem ex facto si animorum parum, satis ta-

men

quod Hispano illo jugiter equis
etisque equorum binis ducere
ret. Boves, quos rapuerat, nocte
pestate conterriti ad nota prædiorum
runt. Dilapsis hostibus, circa
prædio Hispani cadaver tor
undique, ut viscera diffunderent
cruentique horrendam oculis
speciem referrent. Idem
me natans per fluvium
hendo ejus cadaveri, ac
more deportando adhibere.

C A P I T U L U M

De aliis, atque aliis

Oaherkaikin, ceteris
ketergehes ab

Sanctæ Fidei ex urbe
hementer, ut primum,
kin gestum fuerit, intellexit
suis succensuit, quod in
observando segnes, in
rint. Ipse equidem, si
itineribus, ne improvis
sint jam præsentem
transmisso
spani cade
sine v

mun. At vero, timendum erat magnopere, ne Ychoalay a Barbarorum multitudine oppressus occumberet, illiusque interitu interitus recens natæ coloniz acceleraretur. Ego in vicesimum jam diem istic detentus modum, quo ad conceptionis oppidum pervenirem denuo, nusquam inveni. Vix enim omnes fluviorum interjacentium eluvie impeditæ, atque ab infensis Barbaris infestæ mihi transitum negabant. His adde, equum, quo redire tuto possem, defuisse. Illum enim, quo adveneram, cum reliquis oppidi equis hostes rapuere. Alium denique gradarium perelegantem, in Europa centum facile florenis vendibilem, mihi Abiponum aliquis vendidit. Novacula, quatuor & viginti Cruciferis a me olim in Austria superiori empta, pretium equi fuit. Ychoalay summa, qua in nos ferebatur, animi propensione ad meam me coloniam reduxit, quatuordecim Abiponibus stipatus, quod paucis citra periculum commeari haud liceret. Campus omnis sub aquis latebat. Bini fluvii, se ipsis ob tantam eluviam majores, stagnumque late patens mihi bubula pelle, Abiponibus natatu trajiciendum fuit. Loca palustria, profundæ sub aquis scrobes plus negotii dederunt. Ychoalay sagacitate superata feliciter omnia undevigesima Januarii, sancto Canuto Regi sacra.

Injuriam a Debayakaikin oppido suo illatam animo coquebat assidue Ychoalay, cumque concoquere nunquam posset, excursionem in illum novam constituit. Idcirco ad sanctæ fidei urbem properans milites designatæ expeditioni secum interfuturos poposcit, sed triginta duntaxat impetravit eam maxime ob causam, quod Regius Progubernator Hispani a Debayakaikin commilitone cæsi mortem Hispanorum quoque armis ulciscendam putarit. Verum missi ad

ex-

expeditionem meditatam milites de fine Progubernatoris parum solliciti in sancti Hieronymi oppidō præfidiariorum instar confidere voluerant interea, dum Ychoalay cum suis Abiponibus in hostes ibat. Hoc vero, Abiponensibus foeminis, dum earum mariti abessent, Hispanos præfidiarios nec necessarios, neque tolerabiles sibi videri, severius affirmante cum reliquo Abiponum agmine iter demum sunt ingressi. Sed hem! quam breve illud fuit. Vix tot fluviorum latissime restagnantium interjectu impenetrabiles evaserant, alluvione campum omnem pervagante, ut Cespes, ubi vel cubare equites, vel equi pasci possent, nusquam appareret. Progrediendi spes cum nulla esset super, ad oppidum regredi cgebantur. Expeditio itaque magno cum strepitu suscepta fructu prorsus nullo intra triduum est terminata. Ychoalay corporis habitudine semper alias ferreus, & quibusvis viarum molestiis superior febris ardente, & variolarum, quas Hispani fatuas vocant (las viruelas bobas) quodam genere correptus domum rediit. Sed morbo vix profligato cum exigua suorum turma adversus Oaherkaikin, belli authorem, profectus, & ab hoc in cruenta velitatione binis sagittis est fauciatus; Harum una brachium transverberatum, altera occipitis ossi, cui cervix imminet, altissime infixæ hæsit, quæ dum eximeretur, illius mucro osseus fractus, ac in occipitis osse sepultus remansit, nulla sui parte apprehendi porro, nec evelli ut posset. Ulcus, tumorque inde enatus dolorem una, una periculum indies augebat, etsi, qui his cruciabatur nec hujus suspicionem, neque illius sensum prodere videbatur, ne, quod morte pejus autumant, magnanimitatis famam obscuraret. Patres tamen, cum mederi ægro periclitanti nequirent, ad urbem sanctæ fidei, medicum quaesiturus, ut se reciperet, illi authores fuerunt

run

runt. Paruit consilio. Opportune per id tempus istic versabatur Lusitanus frater laicus ex sancti Francisci Cœtu, Chirurgus omnium ore celebratus, cuius opera in ædibus Hispani nobilis feliciter est confanatus circumstantibus & peritiâ chirurgi, & Indi, dum scalpello, forcipulaque cruciabatur, silentium, serenitatemque magnopere demirantibus, quod superius memoravi.

Inflata, etsi jam curata, vulnera Ychoalay fodiebant animum: & ad novam in Oaherkaikin excursionem suscipiendam usque stimulabant. Non Abipones modo ex sancti Hieronymi, & Conceptionis oppidis universi, sed & Mocobii Christiani magno numero ductorem Ychoalay sequebantur. Penetratum feliciter ad hostium stativa, dimicatumque diu acerrime. Ipse Debayakaikin in acie fortiter pugnans circa latus hasta periculose sauciatus est, & ni alter quispiam cœu clypeum se utrique objecisset, ab Ychoalay jam jam trucidandus. Vulnerati utrinque non pauci. Mocobiorum Christianorum plurimi, qui, quod more suo ferocius confligerent, ut plus gloriæ, sic plura vulnera e prælio abstulere. Cæterum etsi æquo Marte, victoria in neutram partem inclinante, certatum sit pertinaciter, Debayakaikin tamen & vulnere suo, & eorum, qui illud intulerant, ferocitate exterritus noluit porro quidquam sibi cum Ychoalay negotii esse, viasque circumspexit omnes, quibus periculosam cum hoc dein congregiendi necessitatem declinaret. Mocobiorum quoque septentrionalium vicinitatem suspectam habere cepit, postquam ab illis Caziquius Kappetraikin ejus collega cum duobus filiis, aliisque tribus Abiponibus, dum in campo noctem agerent, per insidias perfide est obtruncatus. Rebus itaque suis

suis consulturus ad sancti Ferdinandi Coloniam, Abiponum Yaaukanigarum sedem, universa cum gente commigravit, ubi tum istorum amicitia, tum Hispanorum Correntinorum auxiliis fretus, ceu in portu, tranquillum se conquiescere dein posse, existimabat, mutato hanc ob fugam nomine deinde *Leénkin* a suis appellatus, quod fugacem significat. Verum vitata Charybdi in scyllam incidit.

Siquidem Ychoalay hanc Debayakaikin cum Yaaukanigis conjunctionem nec pacis studio factam, nec oppido suo opportunam ratus haud multo post cum Abiponum, Mocobiorumque Christianorum longo agmine adfuit, sibi implacabilem hostem Debayakaikin in certamen poposcit. Ne ad manus veniretur, Patrum sollicitudine provide cautum est. Ab his e vicina urbe Correntina evocatus Pro gubernator Nicolaus Patron, qui quamvis numeroso milite stipatus veniret, pacificatoris munere fungi maluit, quam alterutrius hostium partes tueri. Ad ejus votum res cecidere. Pax in has leges, quas Ychoalay dictaverat, sancita est: Debayakaikin tres hastas, quas primo in conflictu ab Ychoalay obtinuerat, captivos item, quos e sancti Hieronymi praedio abduxit, confestim restituat. Hispanorum, Indorumque amicorum coloniis ne porro fraudi sit. In hoc sancti Ferdinandi oppido quietus, innoxiusque cum suis persistat; Inde alio si demigraverit, arma contra se resumenda, bellumque renovandum, intelligat. Has quidem condiciones in re trepida amplexus est avide Debayakaikin, sed metu solutus pro lubricine negligit. A Mocobiis, qui Boream versus degunt, injurias, nescio quas, causantibus iterum iterumque in ipso oppido invasus est, equisque prope omnibus spoliatus. Ejus comubernaes mutatis licet stativis

mores haud mutarunt suos, latrociniiis, cædibusque Hispanorum clanculum intenti, id quod ab Ychoalay nec ignorandum, nec ferendum, Debayakaikin præsentiebat. Cum is itaque a septentrionibus Mocobios sibi infensos, ab Austro vicinum Ychoalay, eique fœdere sociatos quotidie pertimesceret, ad Conceptionis oppidum remotius, & jam sancti Jacobi Colonis propinquum cum suis transmigravit. Quod quamvis initæ pacis conditionibus contrarium silentio concorderunt Abipones Riikahes, dum denique novis injuriis, ceu hostili classico, ad novas iras, pugnasque lacefferentur.

Abipones aliquot ab equorum sylvestrium ventu ad sancti Hieronymi oppidum reduces, ab obviis Debayakaikin contubernalibus loro percussos se, & aliquot equis spoliatos Ychamenkaikin Caziquio suo conqueruntur. Contubernium sat frequens Abiponum Nakaiketergehes in campo sanctæ fidei, & S. Jacobi urbes inter medio a se deprehensum, nuntiavit præterea. Hanc stationem Hispanis commensantibus periculosam, initæ paci repugnantem Caziquius pronunciat, in hostiles hos Abipones postridie sibi proficiscendum, exclamat. Invitatur ad excursionem Ychoalay cum reliquis. Invitantur Mocobii Christiani. Paucas intra horas trecentorum prope hominum agmen conflatur. Vindictæ ardor pro stimulo fuit. Paucorum dierum itinere defuncti hostile contubernium detegunt, haud subito tamen assultu aggrediuntur. Ne quis humanitatem in se desiderari, autumet, binos faciales Hapaleolin, & Antioaikin præmittunt, qui, ut equos sibi injuria ereptos illico restituerent: Injuriz gratiam poscerent, hostibus amice significarent. Morem ni gesserint, vim sibi mox experiendam esse, nil dubitarent. Verum illi mili-

tarem gloriam præ vita æstimarunt. Mori, quam fugere maluerunt. Buccinarum militarium fremitus, quo viceni trecentos ad pugnam provocant, pro responso fuit. A verbis ad arma, manusque venit. Ychamenfaikin omnium ductor, primusque in acie prima, quam adversarii miserant, sagitta sinistrum oculum ictus momento exanimis concidit. Teli mucro non osseus, non hamatus, sed ligneus, rotundus, & ex illorum genere fuit, quæ in aviculas vibrantur. Præcipua quædam capitis pars, unde mors adeo accelerata, læsa videtur. Mortui Ducis aspectus, fidem superat, quanto commilitonum animos, furore inflammavit. Agite, vox erat omnium, nemo hostium vivus abeat. Manus voci responderunt. Namque hastati uno omnes impetu in adversam aciem ferebantur. Enimvero intereactione deleri poterant viceni a trecentis, ni his illi ceu murum se objecissent incredibili cum fortitudine. Virtute numerum supplerunt. Nemo omnium pugne prius, quam vitæ finem imposuisse videbatur. Vulneribus perturbati licet hastas hastis, tela telis usque opposuerunt, ne latum quidem unguem ab acie digressi. Stratis in arena virtute bellica clarioribus capita rescuerunt victores, pro trophæis domum deportanda. Bini cadaveribus immixti exanimis putabantur; Auricula horum alteri, alteri digitus abscissus est a Mocobio. Verum aliquot post menses ambo superstites, quamvis stigmate, cicatricibusque notati, in sancti Ferdinandi oppido comparuere.

Occidione occisis viris in imbellem sexum, qui in propinquam sylvam profugerat, Mocobiis Cazi-
quii Ychamenfaikin morte irritatis lubuit sævire. For-
minæ, earumque proles ad quadraginta obtruncatæ.
In captivitatem plurimæ abductæ, quam quidem fe-

ritatem in inermes exercitam & damnavimus omnes, & exprobravimus. Abiponum nostrorum, Mocabiorumque vulnerati sunt complures, nemo præter Ychamenſaikin cæſus. Lapagrin veteranus ſancti Hieronymi Coloniz habitator, vir mentis optimæ in hoſtium acie conſpicatus conjugis ſuz fratrem, ad eum morti eripiendum, abſtrahendumque a periculofa ſtatione accurrit; Verum Hapaleolin ejus cognatus, vicinus, & amicus, quod eum furore cæcatus hoſtem putaret, illius lateri immerſa hafta duas ejus coſtas confregit. Dum ad oppidum rediret, ingentem lateris hiatus, vulnusque immane ſpectavi. Convalluit tamen, & paulo poſt baptizatus Pauli nomen geſſit. Caziquii Ychamenſaikin offibus (carne enim ab iis avulſam jain in campo de more ſepeliverant) communibus in oppido lachrymis, funebrique, ut alias retuli, apparatu fuit parentatum. Nos quoque ejus obitum, ut par erat, doluimus vehementer vel hoc nomine, quod plures licet annos in oppido verſatus a Chriſtianis ſacris alienus occubuerit. Ea tamen cogitatio dolorem mitigavit noſtrum, quod illo ſuperſtite extra mortis diſcrimen Abiponum nemo ſit baptizatus, illo extincto vix ullus baptiſma recuſarit, ut adeo Caziquii hujus mors omnibus ſalutaris, luculentumque providentiſſimi Numinis beneficium nobis videretur. Id tamen fatendum, ſupremis ante obitum menſibus eum mutandi mox animi ſpem nobis non dubiam feciſſe. Namque frequenter Chriſtianis in templo inſtitutionibus ſua, quam tenerrime dilexit, cum filiola interfuit, quam manu ducens Crucis ſignum formare me coram jubebat identidem, meque, num rite id præſtaret, interrogabat. Abiponis Ragragremaſachin filiulus ſexennis a ſerpente dextra in manu ictus, venenoque per brachium peſtori ad repente in ultimum diſcrimen adductus eſt. Sacro cum

eum latice expiare Brigniel contendit. Verum marito absente, & inscio id permitti posse, negavit mater. Illum cum Ychamenraikin colloquentem Brigniel adiit, de filii periculo, de suo proposito edocuit. Sine, quæso, inquit Caziqius, Caput pueri Pater abluat. Nil est, quod metuas. Baptisma mortiferum esse, quod olim putavimus, id iam ipse fatalis adnumero, contrarium toties expertus. Nemine repugnante sacro fonte initiatus puer, & Agapiti nomine insignitus convaleuit.

C A P U T XVIII.

De novis oppidi perturbationibus ex
obtenta victoria enatis,

Debayakaikin de cuncta suorum strage factus certior in Conceptionis oppido nullum faciebat tumultuandi, comminandique finem victoribus Riikahes. Qui luctu, ac dolore injuriis non fureret, contubernalius erat nemo; Hæc filium, illa maritum, fratrem alter, aut conjugem vel casam, vel septem lamentabatur. Kæperlabachin senex ante alios in rabiem efferatus lymphaticorum more insanit, cujus mater anus omnium annosissima, & præstigiatrix antistita a Mocobiis jugulata, sorores binæ, nepotes plures in captivitatem abducti. Peuavaikin, quem universa natio heroem dixerat suum, filii adolescentis apud Mocobios captivitatem indignatus mille mortis hostibus, internecionemque quotidie minabatur.

Part III.

M

Pa.

Patris Iosephi Sanchez Hispani, qui Conceptionis oppidum procurabat, vita in presentissimo discrimine versabatur, quod cladem ab Abiponibus, & Mocobiis Hispanorum amicis illatam Hispano cuicumque luendam dictarent. Certe, si Franciscus Barreda furem populum continuisset, ad vastandas sancti Hieronymi, & sancti Xaverii Colonias citra cunctationem omnes Nakaitergehies advolassent. Landriel Barreda nomine ad illas colonias missus, ut captivos reddi suis postularet. Yehoalay non Debayakaikin minas, sed Regii Pro gubernatoris vota reveritus petitioni acriter subscripsit, non item Mocobii, captivorum suorum usque tenaces. Hac repulsa irritati Barbari armis extorquere statuerant, quod Hispanus precibus haud potuit impetrare. Paucos post dies in sancti Hieronymi oppido adfuturos hostes, ~~ostis~~ nunciis accepimus. In summa trepidatione petita a Mocobiis suppetit, sed negata, quod suo se oppido perinde periclitanti consulere velle, dictarent. Auxilii spe praecisa, quidquid nobis praesidio esse poterat, ab Ychoalay solerter, sagaciterque est imperatum. Designati noctibus singulis excubitores plurimi. Speculatores utro, citroque missi. Falsis de hostium propinquitate rumoribus decepti, noctes, diesque insonnes, ac semper armati egimus. Debayakaikin, qui expectari se a nobis indices, suis ex exploratoribus intellexerat, ne actum ageret, expeditionem aliquot hebdomadibus differendam sibi putavit, nosque nil jam hostile suspicatas oppressit.

Nocte, quae Pentecosten sequebatur, suo cum agmine in campum oppido propinquum tacitus irrepsit. Tempus omne equorum gregibus per pacis colligendis, armentisque hasta sauciandis impensam. Luna plena facie illustris ad excutiendas pas-

cno-

enorum, pecorumque latebras prædonibus mirum quantum propitia fuit. Sub diei ortum, me rem divinam ad aram faciente, adfunt Pachieke, & Zapancha nuntii a Debayakaikin missi, qui ad conferendas secum manus oppidi contubernales provocarent. Foro militibus buccinis perstrepeute Ychoalay cæterorum nomine nunciis respondit: Haud animos ad dimicandum, sed equos, quibus ad designatam in campo arenam irent, sibi deesse; Quos cum ipsi noctu rapuissent, iis uterentur jam, ac oppido propinquarent, se cum suis eorum adventum in acie præstolatu-
 turos. Et vero e confluentibus undique Abiponibus acies ætutum coeluit, cujus frontem Ychoalay occupabat eques. Percursatis semel, ac iterum ordinibus numeravi singulos, & profecto paucos judicavi. Quod si enim sola multitudo, non virtus aliquando victoriam pareret, nostros a contrariis omnino delendos, dixissem; Tantum illi ab his numero superabantur. Illud silentio haud prætereundum: Prius quam reliquis in acie se adjungeret Ychoalay, hastas suas mucronem nostra in arca ad eodem exacuit diligenter, seboque, ut altius carnem, promptiusque iniret; perunxit. Hæc agenti de baptismo, quod flaminis dicimus, familiariter disserui, in hunc unum omnium tela torquenda cum nossent, illiusque saluti, quoquo demum modo, consultum vellem. Sed surdo cheu! fabulam cantasse, videbar, adeo nec aures, neque animum mihi advertit, curis militibus abreptus. Ex tantis belli apparatus quidni fumantes sanguine campos expectaveris? At vero præter strepitum erat nihil. Nam incruentus plane abiit dies.

Nostris enim in acie hostilem assukum per momenta expectantibus circa meridiem a Debayakaikin

per fecialeſem reſponſum fuit demique: Rebus ſiſ
 haud expedire certamen in oppidi conſpectu, ubi
 ſelopos ſuppere (Noa niſi duo nobis erant) com-
 phures, nihil dubitaret. Horum inani metu territus,
 quin aliud quid auderet, ſe ſe recepit, nullo, niſi e-
 quorum, quos abduxerat, opera pretio, neque alio
 oppidi noſtri detrimento, ſi boves haſtis perſoſſos
 excipias. Tanta procella deſunctos nos ſub veſpe-
 rum alius excepit turbo eo terribilior, quo minus
 praviſus. Me cum Patre Brigniel colloquentem
 Ychoaley interpellat repente: Hens vos, Patres, con-
 tracta præter morem fronte, nobis inquit. Gens
 noſtra, quanta quanta eſt, & iſtam coloniam, &
 Hiſpanorum amicitiam pertaſa deſectionem medita-
 rur. Neque, quod illis ſuccenſeam, habeo. Hi-
 ſpanorum cauſa bellum adverſus populares noſtros
 nobis ſanguine propinquos ſuſcepimus, variæque prohi-
 fortuna in hanc uſque diem proſequimur. Inimici
 ſunt noſtri, ex quo Hiſpanorum nos amicos proſite-
 mur, & adverſus Debayakaikin, Oaherkaikin, eo-
 rumque affectus deſenſores acerrimos. Ab iſtis to-
 ties equorum gregibus ſpoliati, toties vulneribus
 mulctati ſumus; Toties comilitonum noſtrorum
 funera luxima. Norant hæc Hiſpani, ſerenique
 ſpectant oculis, quin de ſubmittendis, quæ amici a-
 micis nobis promiſerant, auxiliis ſerio cogitent un-
 quam. Hiſpanos jam noſtros dicere hoſtes, haud
 poſſumus, ſed neque amicos, niſi amicitiam ſolis
 verbis, & pollicitationibus deſiniri, credamus. Atque
 inde eſt, quod contubernales mei alienatis repente
 animis fugam circumſpectent. Pro veteri, qua in
 vos ferebar ſemper, benevolentia vobis jam author
 ſum, ad Regium Progubernatorem ut detis literas
 illico; Qui eas ad urbem deferat, Abiponem equi-
 tem dabo. Veſtrum erit milites petere, qui ſalves
 vos

vos Hispanorum in terras reducant quamprimum, antequam Indis equorum, quam hodie passi sunt, jactura exacerbatis vitam vobis eripere in mentem veniat. Ego enimvero vobis defendendis imparem me video. Vobis, dum res sunt integræ, quæso, bene, celeriterque consulatis. Hæc ait lingua sua primum, mox Hispanica repetit ad syllabam omnia, ac denique, num probe intellexerimus a se dicta, singulos nos rogat. Nunquam clarius mihi locutus es, Brigniel respondit. Ejus consiliis parituros nos, ambo pollicemur. Cæterum haud dubitaret, addidimus, Regium Progubernatorem de his rebus edoctum, quidquid ad Abipones nostros seu juvandos, seu consolandos faceret, sine tergiversatione præstaturum. Ex animi prorsus sententia, quod res erat, nobis fuisse locutum Ychoalay, torti, minacesque Abiponum cæterorum oculi prodiderunt, in quibus conceptum ex tot equorum jactura dolorem, infensasque Hispano mentes non obscure legebamus. Præsens, in quo res nostræ, quin Hispanorum versabantur, periculum illa nocte ad Progubernatorem perscripsimus, sed, qui ad urbem sanctæ fidei, septuaginta leucas distantem, literas deportaret, Cælo multos jam dies procelloso, vix tandem inventus est ab Ychoalay. Iter siquidem, viis omnibus aqua tumentibus, prope interclusum videbatur. Interea, dum, quid Progubernator Regius statueret, intelligeretur, timendum erat magnopere, ne Indi efferati responso non expectato coloniz terga verterent, nobisque obtruncatis recepto olim more latrocinatum abirent. Verum enimvero tantam rebus prope conclamatione tempestatem non sperata malacia excepit. Nemo sane fuit, qui incolumitatem nostram optimo, sapientissimoque Numini cordi fuisse, non perspexisset.

Ex inopinatæ, quos jam relaturus sum, eventibus divina Providentia planissime eluxit.

C A P U T XIX.

Ychoalay Hispanis conjunctus Abiponum
hostilium agmen capit; Alias cum Oaher-
kaikin feliciter pugnat.

Charrea, ferox, equestrisque natio, quod in Patarae ripa, quæ solis ortum spectat, iter agentibus diu infesti, latrociniarum rei, pacisque semel, ac iterum violatores a sanctæ fidei equitum turmis capti demum plerique, nativo solo extorres ad Coloniã in campo castra conditam redacti fuere, ubi a sacerdote Divi Francisci institutum professore legem divinam docebantur. Armis, equisque spoliati captivorum ritu a præfidiariis Hispanis, dum mansuiscerent, custodiebantur aliquamdiu, carneque non bubula, quod in nostris fieri assolet oppidis omnibus, sed equina alebantur. Equorum enim sylvestrium, qui nullius domini jure obnoxii, multa passim millia per vicinam planitiem errant. A militibus tot capti quotidie, quot charreis saturandis necessarii putabantur. Segnes olim hi Barbari, fame stimulante, egregiam colendis agris operam sponte sua navarunt. Verum campi oppidulo adjacentes magna ex parte palustres locum, ubi sementem cum spe messis jacerent; fere negabant, & collis, quem tuguria occu-
paverant, pro incolarum numero angustior videbatur.

ur. Quam obrem a Parocho missi charrus aliquot, qui campis remotioribus exploratis stationem colonias opportuniorem detegerent. Reduces, contubernium Abiponum vagorum sat frequens ad lacum album (la laguna blanca) a se deprehensum, narrant. Quae de re Pro gubernator sanctae fidei mox factus certior Abiponum hostilium habitationes minime tolerandas iudicavit eo loco, unde ad vexandas Hispanorum colonias excurrendi maximam haberent opportunitatem. Periculoso illi Abiponum contubernio arcendo equitum suorum turmam assignat, illisque ut Ychoalay cum suis, & Mocobiis se conjungeret, missis ad nos literis, precatur.

Litterae Pro gubernatoris a tribus Mocobiis Christianis allatae, nobisque praeidentibus porrectae, ceu propitium fidus animorum caliginem discussere. Absterfo mœrore, sopita bile revixit Ychoalay, & rei adversus hostes suos bene gerendae fiducia, Hispani militis societate lætus eodem vespere apparavit omnia, postridieque vix expectato sole cum numerosa commilitonum caterva iter est ingressus. Nemo erat omnium, qui euntem hilari animo non sequeretur, nemo equorum penuriam causabatur. Etsi enim per multos nuperrimè hostis eripuerit, quam plurimi tamen remotioribus in pascuis latitantes ejus & oculos, & manus effugere. Vetus stercus, providaque Abiponum est astutia, equos suos quod eodem omnes loco pasci non sinant, ut pereuntibus aliis alii reserventur. Campi, quos vel sylva tegit, vel fluvius difficiles accessu reddit, insulae, litorum reconditi sinus pabulum æque, ac latibulum equorum gregibus præbent, atque adeo securitatem. Sed Ychoalay equo procurrentem assequamur. Campum attingit a Pro gubernatore constitutum, ibique, ut condixerat, Hispanos equos

equites invenit, sed pedites jam, & esurientes, quippe quibus noctu & equi, & boves diffugere, Tam hi, quam illi Ychoalay sagacitate recuperati. Mox Charruis via ducibus uno agmine ad lacus albi litora properatum est, sed jam Abiponibus vacua. Quo demigrarint, arduum fuit conjicere. Ychoalay verigiorum cognitione dudum clarissimo fugitivorum Nationis indaganda negotium ab Hispanis datum. Hoc duce exensis latè omnibus feliciter hostium stativa detecta simul, simul arctissime circumfessa adeo, ut præcisa effugit, victorisque spe cuncti victas manus darent. Armis nudati cum foeminarum, puerorumque grege captivorum instar ad sancti Hieronymi coloniam adducebantur. Hispanorum equitum centurio honorificas ad nos litteras dedit, quibus, si quid præclare, feliciterque a se gestum, id Abiponum nostrorum, & cumprimis Ychoalay ingenio, industrisque se tribuere, ingenue confitetur. Ineruenta hæc, quod mireris, victoria fuit, nisi quod Hispanus ad sylvæ marginem equitans a latente Abipone sagitta sit leviter lauciatus.

Expeditionis felicitas quantum gentis nostræ animos crexit, tantum Abipones Nakaiketergehes exacerbat universos, ut adeo hæc qualiscumque victoris non ad accelerandam pacem, quin ad bellum pertinacius prosequendum novos hostibus stimulos admo-
vuisse videretur. Quod Captivorum e numero tres facile nocentissimi Abipones Zapancha, Pachiekè, Caziquiorum ex prosapia oriundi, & alter Caziqui Alaikin Levir uxoris (cujus quidem vultus, non tamen nominis memini) Ychoalay fraudente, urgenteque ab Hispanis ad Castrum Montevideo in adverso argentei fluminis litore situm deportati, ibique compedibus victi detinerentur, id enimvero Nakaiketer-

ges concequere nunquam potuerunt. Omnem certe, quam locus, tempusve offerebat, vindictæ occasionem avidissime arripuerunt. Ut cætera omittam, paucos post menses, per Oaherkaikin contubernales septem sancti Hieronymi incolæ, e quibus duo duntaxat viri, iter agentes ex insidiis trucidati fuere. Hanc in suos crudelitatem minime ferendam ratus Ychoalay viginti quinque supra centum Riikahes in Oaherkaikin duxit, cujus tunc stativa ad quadraginta leucas septentriones versus ab oppido aberant. Iter ingressuri plerique, Ychoalay hortante, sed exemplum cæterorum haud imitante, sacris se lustrari undis potierunt.

Mihi ad S. Ferdinandi oppidum, per quod transire cum sua turma Ychoalay visum est, id temporis jam translato ex hac expeditione non parum negotii, sollicitudinis plurimum existit, ne Yaaukanigz nostri dudum Ychoalay infensi Oaherkaikin partes amplectantur, bellique molestiis oppidum implicent suum. Pridie, quam Ychoalay suo cum agmine adventaret, illius explorator sub primam noctem me accessit, ad vias, hostisque latibula investiganda præmissus. Post horæ unius intervallum secundus, & hunc paulo post tertius est secutus. Alter alteri, quid a se hodie compertum, quid porro explorandum sit, significaverat. Bini posteriores visa, auditaque nunciaturi ad Ychoalay intempesta nocte regressi sunt. Primus tamen, qui Rochus Chiruilin vocabatur, meis in ædibus noctem egit; Postridie, quamvis ad speculandum missus, divinum sacrificium sibi haud negligendum putavit, quod dies esset Dominica. Suspexit tantam in homine Barbaro religionem, qui paucos ante dies Christo nomen dederit. Illud quoque ea nocte mecum reputaveram identidem: Europæos du-

ces proniora ad victoriam omnia sæpe habituros, & eadem, qua isti Barbari, sollicitudine, ac frequentia speculatoribus uterentur, qui, quidquid hostium fuerit, diu, noctuque circumspectarent. Id quoque mihi indubitatum; Americanos in hoste explorando diligentiores, in aggrediendo cautiore esse, quia Europæis bellatoribus timidiore.

Eodem die sub meridiem Ychoalay cum suis adfuit tam compositum agmine, tanto silentio, tanta vestium concinnitate, ut Hispanis equitibus similiores jam viderentur. Hastis ferreis, petasis, ephippiisque Hispanicis instructi omnes. Collem oppido occubantem pro castris delegere. A tergo sylva, a lateribus stagno duplici adversus repentinos assultus defendebantur. In subiectam planitiem, ubi equos pascebant suos, prospectus patuit undique, ut, si quid insidiarum esset, eminens observaretur. Sub dio, ut solent, sine papilionibus noctem egerunt, sed una omnes serie collocati, quæ tamen semicirculum, & ut ita dicam, falcem descripsit; Illa equidem sita figura ad mutuam paucorum contra multos defensionem valet plurimum. Ephippia, dum cubant, pro cervicali, equorum stragula pro culcitra adhibent. Hastam quisque suam humi defixam, ac ad manum habet. Quaterni, senive focum suum ad illustrandas noctes alunt, excubitoribus aliis, atque aliis, qui equites campum obeunt, ad dormientium, equorumque securitatem designatis. Si quid seu periculi, seu novitatis notetur, lituis, buccinisque commonent sopitos. Minutatim ista exponere mihi visum, ut, quid Barbari non a Vegetio instructi, sed natura magistra in castris observent, mireris.

Nemo erat Abiponum hospitem, qui ad me domi consulendum non accurreret. Biennium in sancti Hieronymi oppido versatus novi, amavique singulos, & jam nomine, quod in sacro baptismo nuper illis obtigerat, a me compellari gaudebant. Hæc enim, ac totius expeditionis finem ex Patris Brigniel literis intellexi. Per biduum, quo apud nos conquieverant, ne caro bubula, sal, tabaca cuiquam deesset, liberaliter curavi; His tribus equidem rebus eorum deliciæ definiuntur. Hunc in finem nostro prædio boves complures quotidie occisi. Ychoalay pro veteri familiaritate horas quotidie aliquot mecum amicissime est collocutus. Ego sollicitudinem omnem, orationemque eo converti potissimum, ut baptisma illi persvaderem. Discrimina, quibus vitæ objecturus jam ibat suam, exaggeravi. Ille commilitonum numero, ac fide confusus quidquam sibi periculi esse, identidem negavit, seque bellicis curis intentum piis ejusmodi cogitationibus ineptum, fatebatur. Cæcitatem miseratus, virum cætera bonum Deo commendavi. Alia item, quam alibi insinnavi, sollicitudo animum pungebat meum. Yaukanigas meos ut ab Ychoalay alienos, sic Oaherkaikin vicini sui studiosos, novi. Ne huic adversus illum suppetias ferrent clanculum, jure timui. Ast, rebus suis consultum si vellent, neutri se ut factioni addicerent, illis author fui. Eloquentiam in hoc argumento exhausti omnem, singulos, morem mihi ut gererent, & cohortatus sum, & obtestatus. Precibus minas adjeci, si quid adversus Ychoalay moverent, quem ut Yaukanigarum auxilio haud indigere, sic, si Oaherkaikino auxiliarentur, gravissime irritandum, sciebam. Hæc ego tum oppidi primatibus iterum, iterumque inculcaveram. Et vero simultatum oblit

rigeros se mihi præbuerunt. Juniores aliquot dimicationem eminus spectaturi accurrebant prorsus inermes.

Oaherkaikin interea de Ychoalay itineribus dudum edoctus, tantum absuit, ut trepidaret, ut misso legato illi nunciaret etiam: In hac se statione versati. Veniret faustis avibus. Sibi nec de fuga, neque de metu cogitare in mentem venisse. Perpaucos sibi esse commilitones, ast tales, ut eorum quisque pluribus sternendis sibi par videatur. Pridie, quam a nobis abscessit Ychoalay, per primarium ejus emissarium Hapaleolin interceptus in campo est Kepakainkin contubernalis tunc Oaherkaikin, Quisque cum sorore matrimonio junctus, genere, quam factis militaribus nobilior. Quod conjux ejus Nakaiketergehe esset, fratres vero inter Riikahes versarentur, jam horum, jam illorum partes secutus est, ut spes, metusve illi svaserat; sed vel hoc nomine utrobique odio habitus, desultoriæ fidei homo, veterator nequissimus, ignavus, timidus, & præstigiatorum e numero. Ychoalay adventum metuens ex Oaherkaikin contubernio, mox oppugnando, secessit amicitie obtentu hostium motus exploraturus; Re tamen ipsa proditor hostibus Riikahes obviam iverat, eosque ad Oaherkaikin stativa deduxit, pugnae tamen spectator solum interfuit, & mox sua cum conjuge Abiponibus Riikahes confociatus, deserto Oaherkaikin ad sancti Hieronymi oppidum se recepit. Plura de hoc nebulae alio loco intelliges.

Stativa Oaherkaikin paucas a sancti Ferdinandi oppido leucas aberant, neque vicinis plures istic pugnatore; id temporis numerabantur, aliis per Hispanorum colonias grassantibus. Verum tantam, qui re-

fisterent, hemium paucitatem situs natura contra
 quoscunque tuebatur. A tergo, a lateribus sylvam,
 a fronte campum palustrem habuere, qui accessum
 hosti difficilem, pugnam periculosam reddebat. Ast
 Ychoalay more suo intrepidus relicto equo pedes
 totum altissimum eluctatus eo pervenit, unde sagi-
 tis hostem petere licebat. Pressere ducis vestigia haud
 plurimi, iique juniores duntaxat; Ceteri namque
 provectioris ætatis, situs difficultate territi, quod tan-
 tas inter angustias locorum, paludes, ac sylvas victo-
 riam desperabant, ex equis suis, veluti ex orchestra
 socios pedites acerrime pugnantes eminus spectave-
 runt, recusata semper ancipiti pugna. Hanc suam
 cessationem non timiditati, sed prudentiæ tribuendam
 esse, mordicus subinde contendebant ignavi senes.
 Juvenes temere, aiebant, in pericula irruere, non quod
 illis plus animorum, sed minus experientiæ esset, at-
 que adeo, quantum dolerent vulnera, nondum sen-
 sissent. Verum enimvero illa vetulorum tergiversatio
 juvenum audaciam duplicavit, irasque in hostem ex-
 acuit atrocius. Pugnatum est inter paucos, sed ma-
 jori virium contentione. Oaherkaikin ternis vulne-
 ribus gravissime affectus. Ejus frater, sagitta Guttu-
 ri infixæ, periculosissime sauciatus. E reliquis vix
 unus, qui luculentum vulnus non abstulisset ex a-
 cie, superfuit. Quamvis sanguine diffluere omnes,
 nemo eorum sua e statione vel pedem referre, vel re-
 movere ab arcu manum, videbatur, quod & victis &
 victoribus sane honorificum fuit. Ychoalay in hac
 telorum procella semper incolumis tres duntaxat su-
 rum in arena saucios numeravit, sacro jam fonte ab-
 lutos. Et vero diceres, in cælesti illo lavacro non
 divinas modo virtutes Indorum animis, sed & mili-
 tarem strenuitatem infundi pectoribus. Illos equi-
 dem Abipones, qui Christianorum sacris fuerant ini-
 tia

tiati, acrius, constantiusque prae reliquis dimicasse, communi fama, atque sermone accepimus. Sauciorum, dum ad nos redierant, vulnera non vidi tantum, sed & curavi. Hapaleolin latus, Laurentii Hispani, Abiponum spontanei captivi, brachium sagitta confixum. Rocho Chiruilin nervus majoris in pede digiti sagitta pertusus fuit. Hic septem hebdomadas, dum denique a me persanaretur, meis in ædibus remansit. Si per sylvarum fauces propius accedi hostis potuisset, hastisque cominus impeti, maxime si vetuli junioribus sociam navassent operam, internecionem neutiquam evasisset, totius provinciae votis peroptatum. Fervente adhuc pugna adfuere aliquot Oaherkaikin affecit ex sanctae fidei prædiis reduces, unde, patris Hispanorum cædibus multas equorum centurias adduxere. Hos omnes, dominis mox redendos suis, prædonibus eripuit Ychoalay, cui ingens præterea equorum, quos vicinis in pascuis Oaherkaikin habuit, multitudo in prædam cecidit.

Hæc dum Patre Josepho Klein Parocho absente geruntur, eum, urbisque Correntinae Pro gubernatorem literis evocavi, Ychoalay expeditionis ancipitem exitum, & coloniarum nostrarum perturbationes veritus. Adfuit postridie sub vespere cum meo socio, & denis equitibus Hispanis, ac Ychoalay e velitatione paulo post redeuntem amice consalutavit. Primo is aspectu hanc equitum, qui sclopis egregie armati omnes, decuriam suis adjungi Abiponibus a Pro gubernatore Nicolao Patron postulat, ad Oaherkaikin, implacabilem Hispanarum gentis hostem delendum, confestim rediturus. Tenuibus his auctus Hispanorum suppetiis plenissimam sibi victoriam, uberes victoriæ fructus toti provinciae pollicetur. Equorum, quos Oaherkaikin contubernales e prædiis Hispanorum raptos hodie ad-

duxerant, agmen exhibet, cædes ab iis patratas, refert eo animo, ut Progubernatorem adversus Oaherkai-
 kin concitaret; Verum is, pacis cum Abiponibus
 universis retinendæ æquo studiosior, pugnæ repetendæ
 propositum improbavit, disvasitque. Cum sauciis
 manus conferere, id enimvero ab humanitate alie-
 num sibi videri, dicebat, victoriamque ejusmodi,
 quantumvis utilem, nil prorsus gloriæ habituram.
 Allatis ultro, citroque argumentis huic demum, quod
 Progubernator suggererat, consilio acquievit Ychoa-
 lay: Si pacem præ bello mallet Oaherkai-kin, suis
 cum contubernaliis isti se coloniz mox adjungat.
 Cædibus, rapinis absteineat: Pacem, amicitiamque
 universis Christianorum coloniis polliceatur. Si
 quid istorum renuat, noverit, sibi illico in arenam
 redeundum. Hæc per Yaaukanigam equitem illi
 mox renunciata, cuius ore respondit: Oblatas condi-
 tiones sibi quidem probari. Nunc tamen & sibi, &
 sociis vulneratis vires juxta, ac equos ad iter suscipi-
 endum deesse: Persanatis vulneribus se cum sociis,
 uxoribus, ac liberis ad hanc coloniam commi-
 graturum. His ex Yaaukaniga nuncio, meque ejus
 interprete intellectis lætissimus Progubernator ad ur-
 bem properavit. Et vero fidem exsolvit Oaherkai-
 kin. Ychoalay enim ad suos regresso, nondum ob-
 ductis cicatricibus numerosa cum familia ad nos ve-
 nit, non religionem docendus, sed carne bubula ex-
 saturandus, incolarum aucturus numerum, mores
 corrupturus. Pacis, quam promiserat, observatio
 tamdiu duravit, quamdiu metus; Hoc liber & solum
 mutavit, & animum, semper latro, semper latroci-
 nantium Abiponum primipilus.

CAPUT XX.

Abiponum gens universa tribus in Colo-
niis collecta ; sed Hispanorum in Quarani-
os bello infelicitè rursus disturbata.

Oaherkaikin ad sancti Ferdinandi Coloniam cum
suis aggregato id. demum læti spectavimus, quod a
Caroli quinti Cæsaris, una Hispaniarum Regis ætate
ad hæc usque tempora Hispani Paraquarienses ne-
quidquam sibi peroptarunt. Universa Abiponum na-
tio in tres colonias tributa denique conquievit, qui-
bus subinde quarta accesserat. Quæ quidem res &
Cælo, & omni Provinciæ jucundissimos polliceri
fructus videbatur. Verum eheu ! Subitus ex Europa
turbo spes tantas evertit. Hispaniæ, Lusitanique po-
tentissimi Reges vastissimarum in America terrarum
permutationem inter se pacti sunt, huic utilem uti-
que, sed illi (Hispanos omnes testor) perniciosam,
periculosamque. Pactis Regis ut fieret satis, am-
plissima septem Quaraniorum oppida, in litore, quod
solem orientem respicit, Uruquayi fluminis sita Lusit-
aniæ erant tradenda. Triginta duo, a quibus illa
habitabantur, Quaraniorum Christianorum millia alio
commigrare a Rege Catholico Ferdinando sexto ju-
bebantur. Eorum templâ sæculi unius, & quod ex-
currit, sudoribus constructa, ornataque, omnibus aliis
totius Paraquariæ & molè, & splendore plurimum
præstabant. Privatorum quoque ædes quadrato e la-
pide, & imbricibus contextæ. Agri tabacæ, Gossy-
pio,

pio, ac omni frugum genere abundantes. Prædia innumeris pecoribus referta. Istorum jacturam facere, novam alibi in campis remotissimis, parumque idoneis oppidorum fabricam aggredi, a nepotibus denique absolvendam, arduum id enimvero erat Indis a labore abhorrentibus, & cuicunque etiam Europæo populo intolerabile. Finge, ista omnia abesse. Patrio solo æternum exulare, quam hoc acerbum! Heroum Abrahami, & humano majorum celebrat animum divina historia. Cur? Quia Deo imperante e natali solo Chaldæa promptus excessit. Dulci patriæ amoris capti Quaranii nullis adduci rationibus poterant, ut migrationem ejusmodi a Catholico Rege sibi imperatam crederent, ad Regios nutus, siquæ alia Americæ gens, in alterum jam seculum semper alacerrimi. Hanc oppidorum, quæ lusitanis, hostibus nempe suis, relinquenda essent, cessionem supplicii instar habuere, quin tamen, quæ illo mulctari posset, culpam in se ullam deprehenderint, nisi Deo, ac Regi servisse, culpa putetur. Id datis ad Regium Gubernatorem Josephum Andonaegui literis copiose exposuerant, quas, uti & cætera, quæ ad hoc argumentum pertinent, in libro prodromo memoravi. Eas literas ut artificii, fucique omnis expertes, sic veritatis, ac candoris plenissimas nemo sine lachrymis perlegit.

Communem hanc, quæ Indorum mentibus altissime insedit, de Regio migrationis mandato dubitationem flagitiosi quidam Hispanorum e vulgo veteratores impudentissimo mendacio corroborarunt. Imperatam Regis nomine migrationem Jesuitarum esse commentum, Indis asseverabant, quippe qui auro inhiantes ea oppida lusitanis ipsi vendidissent. Tam pestilenti suspitione imbuti Quaranii obsurdere me-

gis ad Petrum monita, quibus ad accelerandam e Regis mente migrationem quotidie urgebantur. Nullus jam imperiis locus, minis, precibus pondus nullum. Extincto, quo in Patres ut filii semper alias ferebantur, amore sui juris esse palam ceperunt, atque suo pro arbitratu gerere omnia. Ad frangendas eorum voluntates, & ad Regis nutum flectendas quid non egere Patres! Quanta tulerunt! Mortis periculo quoties caput obiecere suum! Corona e spinis contexta verticem redimiti lugubrem per fora supplicationem duxerant, tonante, quam frequentes lacrymæ interrumpebant, voce, ut Regiæ voluntati obsecundarent, e pulpito obtestati, hortatique sunt collectum in templo populum. Præter miserabiles ejulatus, ac futillia promissa extortum est nihil. Transmigrabant non nulli, quibus mitiora pectora, postridie soli patrii desiderio victi ad lares rediere suos, obfirmato ad extrema quæque animo. Cum armis exturbandos se se viderent denique, armatis lufitanis, & qui suppetias dein venerant, Hispanis armati obstitere aliquamdiu. Ad pacem, obedientiamque suos ut revocarent, nullum non lapidem moverunt Patres. Cum nihil proficerent, prudentiæ erat, ac necessitatis tolerare, quod impedire neuntquam licebat, nisi cum majorum calamitatum periculo. Cavendum juxta, ac metuendum fuerat, ne rigidiori in Quaraniis Uruquayenses severitate irritati pariter Paranenſium oppidorum incolæ cum illis armorum ineant societatem. Patrum aliquis, cui audaciæ plus, quam consilii erat, dum suos per vim armis exuere conabatur, ab Indo efferato jam jam hasta configendus fuit, ni alter irruentis impetum repressisset. Parum abfuit, quin nostrorum hominum quispiam, qui migrationis negotium curaturus Uruquayum flumen transmittibat, globo plumbeo necaretur. P. Salvator Quintana

Cata-

Catalaunus suos ad seditiosorum castra jam jam ab-
turos ut primum intellexit, publico se se mancipavit
carceri, negavitque se inde exiturum prius, quam
armis positis eos tranquillos domi confidere, nosset.
Infinitus sum, si alias aliorum industrias, periculaque
recenseam. Verum enimvero nullis jam coerceri fre-
nis Quaraniarum poterant animi, nec a belli propo-
sito averti. Vim vi repellere, pro aris, & focis pug-
nare ratum illis, fixumque fuit.

Hunc in finem Josephum aliquem oppidi sancti
Michaelis, hoc extincto, Nicolaum Neengiru Con-
ceptionis prætorem atavis, avis, ac genitoribus Qua-
raniis ortum, ducem sibi delegere; Hunc Paraqua-
riz Regem, Hispanum e provincia Batica oriundum,
Jesuitam, & quid non? Impudenter, imprudenter-
que, editis etiam in lucem publicam libellis pluribus
sinxerunt, nobis, qui nudipedem hunc, & quotidia-
nis oppidi laboribus occupatum Indum præ oculis
habuimus, jam ridentibus, jam indignantibus. Hanc
fabulam a Machiavello quodam progenitam invidia,
malevolentia, credulitasque hominum educavit, &
non per Europæ provincias modo spargere; sed &
Augustissimis aulis præ veritate obtrudere est ausa.
Quamvis qui Chimæricum hunc Paraquariz Regem
confinxit, adeo verisimilitudinis speciem neglexerat,
ut sibi fidem adhiberi noluisse videretur. At enim
ut fame sæviente obscœnissima quæque, ac ingrati-
mi saporis ab esuriente devorantur, sic nihil usquam
est tam absurdum, tam a veritate alienum, quod a
novitatum avidis, credulisque mentibus non creda-
tur. Homines acephalos, pigmæos cubitales, gigan-
tes immanes, uno solum, qui pectori infideat, ocu-
lo instructos, alia, nescio quæ ridicula monstra Ame-
ricæ affinxerunt quidam, neque tamen poetis, sed

historicis vulgo adnumerabantur. Idem famosis de Rege Nicolao Libellis fatum erat. Putidam hanc fabulam risu, quam refutatione digniorem in libro tamen prodromo refutavi, ejus fines, ac genesis detexi ingenue. Rudioribus, dedoceri errorem suum qui velint, ejus lectio proderit; Rerum peritioribus superflua videbitur. Mihi in Europam reduci primi nominis Princeps affirmaverat: Rumoris de Nicolao Rege falsitatem multis abhinc annis certam sibi omnino, atque exploratam fuisse. Hanc ephemeridibus Matritensibus anni 1767. confirmari, alias scripsi. Post varias belli vicissitudines, quas alibi obiter attingi, septena illa oppida Hispanis dedita sunt, sed a Lusitanis non acceptata, quod omne id ad Uruquayi ripas territorium somniatis auri, argenteique fodinis vacuum ipsi demum comperissent. Indorum exulum quatuordecim circiter millia per Uruquayenses campos pecorum more sparsa; Totidem prope, Uruquayo trajecto, per Paranzæ oppida distributa sunt, ubi victum precarium ex popularium suorum beneficentia, ac tumultuaria e stramine tuguria in beneficiis numerabant, qui nitidas e saxo candido ædes reliquere. Verum Carolus tertius a Neapolitano folio ad Hispanicum translatus fratris nuper extincti Ferdinandi sexti pactam cum Lusitanis terrarum permutationem, quam numquam probaverat, rescidit, limites in Paraquaria positos evelli, Lusitanis bellum indici, Quaraniq; exules ad sua redire oppida jussit, a Jesuitis, ut semper alias, recepto more dein procuranda. Sed heu! quam funesta oppidorum, antea florentissimorum, facies post triennalem incolarum absentiam! o quantum Niobe Niobe distabat ab illa! Ager erat, ubi Troja stetit. Tempia splendore nuda. Prædia pecoribus exhausta. Ædium parietes, tectaque Cœli, militumque injuriis lacera. Ædificiorum pars in

cine-

cineres redacta. Agri cultoribus destituti sylvescentes, ac loliis obfiti. Tota late vicinia tigris, anguiumque sedes. Humanis usibus restituere omnia hoc opus Patrum, hic labor Indorum. Quæ superiore triennio perire, vix seculi unius industriis, artibusque seu pensari, seu redintegrari posse videbantur. Verbo: Uruquayenses Quarani prius omnium opulentissimi ab exilio reduces omnium egentissimi fuere. Verum patriæ, ad quam immortalis Regis Caroli beneficio redierant, dulcedo calamitatum amaritiem absterfit.

Tanta Quaranicæ gentis tragoedia Abiponum animos ab Hispanis avertit, ac conterruit, recentesque illorum colonias, ut pruina teneros flores, miserandum in modum labefactavit. Hispanos, quot quot usquam vicinis in urbibus bello pares, adversus Quaranos a Gubernatoribus evocari, oculis ægerimis aspexere. Cognoverunt belli causam, sed neutiquam probarunt. Si tanta est Hispanis belligerandi libido, aiebant, eccur in Quaycurus, in Aucas, in Chiriguanos, in Yaapitalakas aliosque perniciosissimos populos arma non convertunt? Cur Quaranos amicos fidissimos, de Rege, de Regiis Castris optime meritos insectantur? Adeone versatilis Hispanorum est amicitia? Adeone curta illis ac imbecilla memoria, ut obsequiorum, quæ sibi Quarani usque præstiterant, obliviscantur? Eiusmodi querelæ, & admirationes in omnium ore, ac animis versabantur quotidie. Audiente me, sed latente Abipones quatuor ætate graves hoc de argumento sermonem miscuere. Memineritis, aiebat horum quispiam, laudum, quibus celebrari Quaranos adhuc pueri audivimus. Caput a sacerdote ablui suum patiuntur singuli. Templo intersunt quotidie. Trecentis laboribus non occupan-

tur modo, sed & defectantur. Ut Regiorum Praefectorum imperiis faciant satis, nec sudori, nec sanguini parcunt suo. Sacerdotibus suis ad stuporem usque morigeri, nemini mortalium noxii, in omnes summe officiosi omnium ore dicebantur. Tales quamquam fuerint, ex oppidis jam, domibusque eiciuntur suis. Vobiscum jam, quæso, reputate, de nobis quid acturi sint demum Hispani, qui baptisma usque refugimus, a templo abhorremus; aratrum, secures, agriculturam recusamus, non raro latrocinatum excurrimus, & licet plerique Hispanorum cadibus jam abstineamus, eorum tamen, quotquot nobis arriserint, equos abducimus etiamnum. Quæ nos, amabo, fata manent? Si Quaraniis amicis optimis haud pepercere Hispani, in nos, qui boni esse nondum cepimus, quid non audebunt? Uno in oppido collecti eorum patemus insidiis diu nocturne; Per camporum, nemorumque avitas latebras ipsi a periculo longius absumus. Hispanorum ut propinquitatem, sic amicitiam nobis esse periculosissimam, Quaraniorum exemplo luculentissime docemur. Quid vetat, majorum nostrorum more in campo vivere? Hæc ille, hæc alii plerique omnes Barbari diserebant. Neque res intra verba stetit. Complures sive Hispanorum in Quaranos duritate exacerbati, sive Hispanorum amicitie porro diffidentes, sive oblata per militum absentiam latrocinandi opportunitate allekti ex oppidis excesserunt. En! Belli Quaranici acerbissimos toti provincie fructus!

Ipo die, quo Nicolaus Patron cum Correntinorum equitum centuriis in Quaranos profectus est, Oahetkaikin jam metu solutus Colonie S. Ferdinandi cum suis contubernalibus vale dixit, rursi, ut alias, & rapinis victurus. Ejus exemplum alii aliarum co-

lo-

leniarum incolae sunt secuti. Quid, quod ab Ychoalay quoque defecerint non pauci, quos inter Neoteakin, & Nauahakin sanguinis propinquitate illi conjuncti, Veteranique ejus commilitones. Hispanorum urbes, pagosque, viris ad Quaranicum bellum evocatis, a solis prope foeminis, ac imbelli populo habitari, seque per indefensa ubique praedia, quoquo haberet, tempore grassari impune posse, perspexerunt. Tam bella occasione usi non Hispanorum modo, sed & Abiponum, maxime sancti Hieronymi, Colonias omni virium contentione insectabantur. Desertus a pluribus suorum Ychoalay, atque adeo ab adversariis explosus suis, quod jam nec juvare Hispanos, nec ab illis juvari posset, Quaranico bello occupatis. Haec tamen fides in eos mutavit suam, nunquam animo contudit. Ubique, quibus licebat seu viribus, seu artibus, hostili se procellae intrepidus objecit. Praedium illi erat ad amnis Malabrigo ripas numerosis armentis, ovium gregibus, & equis dives. Hoc a nullis tunc custodibus defensum, a pauculis tamen mulieribus habitatum ingens Abiponum hostilium, Mocobiorum, ac Vilelarum agmen repente invaserat. Namine repugnante abactis pecoribus, captisque foeminis vetulam libertate donatam ad oppidum ablegant, quae Ychoalay nunciaret: Capta a se illius pecora, & si illa recuperandi lubido esset, secum confecturus ad propinquum fluvium Ychimaye veniret, ejus in litoribus se se praestolatu- ros. Nuncium a vetula allatum Ychoalay pro classico fuit. Caelo quamvis procelloso, frigidoque ira exardescens cum suorum manipulo ad conductum locum advolavit. Vidit hostium multitudinem, omni telorum genere invasit, vicitque feliciter. Sat multi hostium catti, complures vulnerati, fugati reliqui. Et vero omnium erat sententia, occidionem evasurum fuisse neminem, ni Y-

choalay brachio sagitta transverberato saucius pietate intempestiva in victos uti maluisset, quibus, domum redire ut possent, ipse equos indulxit. Idem recuperatis pecoribus, captivisque oppidi mulieribus, vulnere luculento, & insperata victoria insignis rediit, hostibus tanto metu consternatis, ut ne suorum quidem cadavera, quod maxima alias religione procurant, secum asportarint, tigridibus, corvisque pascendis in campo dies aliquot relicta. Concubia alias nocte, indicio, nescio quo, expergefactus Ychoalay equo, qui ad manum erat, conscenso spectulaturus omnia excurrit. Vix triginta passus suis ab adibus remotus binos Tobas exploratores deprehendit; Cepitque. Captos ad S. Xaverii oppidum ab Abiponibus bene custoditos remisit, ubi Tobæ nonnulli Mocobiis associati degebant. Militum Hispanorum absentia Abipones, cæterosque palantes Barbaros indies reddidit audaciores, nocentioresque toti provincie. Viarum, prædiorumque, quin & ipsarum urbium securitatem omnino sublatam universi lamentabantur. Barbarorum crebræ incursiones eo erant funestiores, quod illi, qui hostibus repugnabant alias, Quaraniis amicis oppugnandis fatigarentur, ut adeo publica calamitas morbo insanabili perfimilis videretur, qui profligatur nunquam partim, quod, qui mæderi nossent, desint, partim quod remedia ipso morbo periculosiora putentur. Tentatum tamen est aliquid in Barbaros aggressores, sed successu Barbaris, quam Hispanis, secundiore.

CAPUT XXI.

Hispanorum in Abipones grassatores
irrita expeditio.

Visum est denique urbium sanctæ fidei, & sancti Jacobi Pro gubernatoribus, Abipones Coloniarum suarum desertores in remotissimis Boream versus stativis invadere, eorumque latrocinandi intolerabilem licentiam seu plectere, seu coercere. Franciscus Vera Muxica cum quinquaginta, qui contra Quaranos militare recusaverant, equitibus santafesinis in oppido sancti Hieronymi cum Francisco Barrera se conjunxit; Hic quinque Jacobopolitanorum suorum centuriis equestribus stipatus Abipones quoque Conceptionis oppidi incolas cum Caziquiis Malakin, Debayakaykin, Ypirikin expeditionis socios sibi adlegerat, viarum scilicet, & ubi abdere se solent Barbari, latrobrarum omnium scientissimos. Dierum aliquot itinere triginta amplius leucas septentriones versus omenfi locum a porcis aquatilibus celebrem (Atopenfa Lauatè) attigerunt, quin, quos quærebant, Abiponum perduellium vel umbram deprehendissent. Ab istis equidem ad notos sylvarum, lacuum, paludumque recessus, pergama illa sua, se recipientibus eludebantur quotidie Hispani, ac iterum celeritate vincebantur. Ad sylvæ cujusdam marginem, quam amnis vadi expertus defendit, Abipones septem armati ostentarunt se se, & prætereuntes Hispanos ludibrio ad pugnam provocarunt. Ludificationem haud tulit Ybarra vigiliarum præfectus strenuus. Cum solis

quinque Jacobopolitanis suis natando transmisit am-
nem. Sed cum, quos secuturos sperabat, commili-
tones tergiversarentur illi, alii cunctarentur, remen-
sus celeri natatu iter in viam rediit, ne precipitante
jam in occasum sole, tenebris, & indorum, qui syl-
vam infederant, latentium multitudine opprimeretur.
Alibi hostes equos strigosos, mancos, macie, senio-
que squalentes in via relictos Hispanis, ceu opimam
prædam ludibundi propinarunt; Eadem in statione
Abiponem clatidum, annisque confectum veluti equo-
rum custodem collocaverant, quem Hispani nec ci-
tra molestiam captivum abducere, neque citra inhu-
manitatis notam mactare possent. Spe congregiendi
porro cum hostibus abjecta denique, equis misere
defatigatis, vacuisque manibus inglorii prorsus do-
mum regressi sunt Hispani. Jacobopolitanis equiti-
bus invito, ac reditu leuæ quadringentis plures per
vias fere arduas emetiendæ fuerunt. Haud defuere,
qui optimum Barredam culpandum putent, quod
Debayakaikin ac Malakin Caziquios itineris Comites
sibi adsciverit. Isti enimvero, etsi Hispanorum ami-
cissimos se simularent, re tamen ipsa proditores vi-
debantur. De popularium suorum incolumitate,
quam de Hispanorum victoria magis solliciti, quoquo-
illi se converteriant, per fidos nuncios vagis Abiponi-
bus clanculam significabant, cavere sibi tempestive,
& Hispanorum propinquitatem evitare ut possent.
Enimvero mihi certissimum plane est, hanc Hispano-
rum excursionem secundiores exitus fuisse habituram,
si exclusis Abiponibus sociis solus Barreda cum quinque
Jacobopolitanorum suorum centuriis venisset. Versi-
pellem Debayakaikin jam, dum Barredam comitaba-
tur, acerbo in Hispanos animo fuisse vel ex eo con-
ficias, velim, quod paulo post cum contubernali-
um suorum reliquis a Conceptionis oppido profugus ce-
te-

teris, qui dudum ad septentriones præcesserant, se associarit rursus, Hispanorum jam palam inimicus. Verum, quod mox intelliges, in hac statione & vivere, & timere defuit.

Postremus duorum Pro gubernatorum conatus, quia irritus, Abiponum veterem confirmavit opinionem: Se quamdiu ruri sparfos, sui que juris ab Hispanis domari, vincique haud posse. Quæ fiducia eorum iras, animosque duplicaverat ad provinciam viis, viribusque omnibus dein vexandam. Trium illorum Abiponum, quos ab Ychoalay captos, eodemque svasere ab Hispanis in Castro Montevideo vinculis mancipatos alibi dixeram, vel sola recordatio Abiponibus Nakiketergehes vulnus erat acerbum, quodque non nisi fuso liberaliter Hispanorum sanguine consanari haud posse unquam, dictitabant. Ad hos placandos itaque sanctæ fidei, & sancti Jacobi urbium Pro gubernatores libertate donari tres illos captivos, suisque reddi popularibus a Boni aeris Gubernatore postularunt. Auditi sunt. Verum unde remedium turbatæ Provinciæ expectaverant, scivior inde possis, ac perniciēs in Hispanos redundavit. Compedibus, carcerique immortalis dudum fuerat alter, cujus nomen memoria mihi excidit, Alter, Zapancha, dum fugam meditans alta ex turri præcipitem se dedit, spinam dorsi labefactavit, jam impar faciendo itineri. Solus Pachiekè, Alaykin Cazquii filius, superstes redire ad suos permissus fuit.

Hic ad suos redux, incredibile, quam effusus lælitæ significationibus sit acceptus. Conjugem suo cum patre Ypinnerchin in sancti Hieronymi opido degentem revisit suam. Dissimulato, quo in captivitatis suæ authores Riikahes æstuabat, vindicta

studio, paceque tranquillis moribus callide simulata talem se finxit, ut injuriarum immemor, melioris frugis appetens, avidus quietis, verbo, sibi dissimilimus jam videretur. Verum sub cinere gliscens ignis in flammam denique erupit, majoris incendii causas. Re cum sectatoribus suis clanculum deliberata ex oppido sancti Hieronymi se cum sociis proripuit, & ne cujusquam formidine id egisse putaretur, fugam insignem rapinam adjecit. Equorum enim, remotioribus in pascuis qui alebantur, prægrandem multitudinem noctu abduxit. Accelerato ad Boreales plagas itinere contubernii una, una armorum societatem cum Debayakaykin renovabat. Ætate florens, forma liberali, ad quidvis audendum projectus, & Latrocinandi peritissimus cum esset, ejusdem ætatis, ac propositi homines gestienti ad eum sequendum animo turmatim affluxere, illius ductu Hispanorum Colonias vexaturi. Profecto vix provincie angulus erat, quem infestis incursionibus non afflixissent. Czdes editas, rapinasque minutatim recensere haud vacat. Sancti Hieronymi oppidum eumprimis illi scopus fuit, ad quod conterendum, vastandumque ejus rabies collineabat. Incolarum tamen vigilantia, & alacritas ejus spes perinde, ac conatus fere elusit.

CAPUT XXII.

Debayakaykin Caziquius ab Ychoálay in
acie obtruncatus. Ejus caput e furca
suspectum.

Przclari defensoris laude haud contentus Ychoálay in Debayakaykin Latrocinantium Ablponum archistrategum, ac veluti totidem capitum hydram excursionem suscepit, multis fane nominibus memorabilem. Neglectis Hispanorum, Mocobiorumque amicorum subsidiariis turmis, suorum strenuissimos duntaxat, & probatz fidei omnes, itineris socios sibi adscivit. Diebus aliquot progressus Debayakaykin contubernium in propinquo esse ut advertit: Redeamus, exclamat. Belli aleam experiri haud expedit nobis. Formido, nescio, quæ animum incessit meum. Peregrina mihi semper res, ut ipsi nostis, vel extremo in discrimine-trepidatio fuit. Infaustum hoc utique omen. Sinistrum quid, mihi credite, insolens pavor nobis portendit. Agite, redeamus. Hæc ceu ex tripode dicta reveritis sociis, & jam jam terga vertentibus: Heus vos, alter inquit, vacuis redire domum manibus nos ecquid non pudeat? Scelesti Pachieke equos vicino in campo pasci, nullis custobus defensos, novi. Quid vetat, gregem integrum abducere equorum, ad eorum, quos nobis abiens rapuerat, jacturam resarciendam. Probatur consilium, & przda, repugnante nemine, potiti reditum parant. Pachiekè interea forte obequitans, campum equis vacu-

cum conspicatus, & quod res erat, e vestigiis prædones Riikahes suspicatus ad Debayakaykin cursu citatissimo advolat, equorum raptum lamentatur, auxilia poscit, assequendorum, mulctandorumque hostium spem facit amplissimam. Nec mora: Quotquot propinqui Abipones Debayakaykin ducem premendis Ychoalay vestigiis certatim insunt, quem paulo post deprehensum ad pugnam lacessunt. Pedites, recepto more, ad unum omnes manus conferunt. Utinque hastis, sagittisque certatur atrociter aliquamdiu. Victoria penes Riikahes fuit. Debayakaykin equidem suorum Hector ab Ychoalay hasta trucidatus, alii ab aliis, & vero, ut communis fama tulit, ne unus quidem hostium eladi superfuisset, ni victor dux furore in clementiam verso suos a cædendis reliquis cohibuisset: Hos de vulgo Indos, clamitabat, sibi haud culpandos videri, qui, solum ut duci morem gererent, arma sumpsissent. Pachiekè cum suis fugiens, ac de se magis, quam de Debayakaykin servando anxius palam fecerat, sibi multum animorum esse, dum contra inerimes, imparatosque res esset.

Debayakaykin, & nobiliorum quinque capita a cervicibus resecta pro trophæis asportavit Ychoalay. Triumphantis more oppidum ingressus obviis e stipitibus patibulum in foro parari, suspendique ex eo allata quinque capita imperat. Eodem loco suis stipatus equitibus ad circumfusam multitudinem eques verba fecit, conversis in rostra ephippiis: En! ajebat, intento in furcam digito, violata toties fidei supplicium! En trophæum nostræ virtutis! His jam oculos vestros pascite exuviis primipilorum hostilium, per quos respirare multo abhinc tempore vobis nunquam licuit, quorum causa insomnes excubitis

noctes, ardua itinera, vulnera acerba eheu toties toleravimus! Bello in hac usque tempora protracto, Martis alea iterum, ut nostis, iterumque tentata est. Iste (Debayakaykin) conjurati in nostram internecionem populi antesignanus nec vincere nos unquam potuit, neque vinci. Variam semper, ancipitemque belli fortunam, annosam litem magnus ille dies dirimit denique, dum de pugna ne cogitantibus quidem nobis, & ut omnia dicam, veluti tergiversantibus victoriam obtulit illustrem, quam vix posteri credant, quam nobis invideant complures. Assilientes cum fremitu hostes impavide excepimus, alacriter repressimus, feliciter debellavimus. Fortunæ aliquantulum, per me licet, tribuatis, plus tamen strenuitati nostræ deberi victoriam dummodo fateamini. Vel oculis vestris testibus, res ista omnis sic peracta est, ut nec me commilitonum, quos delegi, poeniteat, neque vos ducis, cui obtemperastis, pudeat. Cervicibus vestris minax qui instabat tandem, hac demum exanimatus hasta & minari, & timeri desuit. Exanimis nec formidari porro a vobis potest, nec plorari debet, lachrymis, quibus aliorum manibus parentare soletis, omnino indignissimus. Quamvis enim sanguine nobis propinquus, animo a nobis alienissimo usque vixit; Quidquid odiorum, quidquid frandum, quidquid furoris, vel impetus fuit, id omne in nos torsit, effuditque frequenter. En caput tantarum prodicionum olim officinam! Jam perfido insultate, verum discite, ne quem vestrum idem aliquando factum maneat, datæ Hispanis fidei memores, probitatis tenaces, mihi de vestra incolumitate sollicito morigeri esse. Hostium viles reliquias tanti haud facio, ut nostro eas metu dignas existimarem. Pugnacissimi interiere. Superstites aut ignavi sunt, aut fugaces, & vel ideo nondum extincti, quod vel oculos
fu-

fugerunt nostros, vel manus. Fonte exhausto rivuli arefcunt. Resecto cenchridis capite; reliquum et si moveatur corpus, innoxium est, & paucas intra horas contabescit. Sublatis ducibus, quorum hic capita intuemini, inimica factio aut victoriæ desperatione, aut internecionis metu sensim mitescet, amicitiamque positis simulatibus prensabit nostram. In hunc fere modum peroravit Ychoalay e duce factus Rhetor, omniumque in se & oculos, & aures convertit; Namque verba factis, linguam manibus respondere, nil dubitarunt. Neque putes ejusmodi orationem Barbaro homini a me affingi, quod Ingez Garzilasso de la Vega nonnulli proprium suspicantur, qui suæ de Peruvianis rebus historiæ longiores Iadorum orationes insperfit. Quidquid de hoc sit, tot annorum experientia didici, Abipones, Quaranius, aliosque Americanos de argumentis sibi perspectis non prolixè modo, sed & eleganter differere, metaphoris, figuris Rhetoricis, similitudinibusque, quidquid asserunt, pro ingenii sui modulo exornare. Illud mihi indubitatum, Americanos quantumvis barbaros præ ruricolis huiatibus promptioris esse linguæ, disertiorisque.

Hostiles illæ Calvariæ a vetularum choro non sine lugubri carmine sub vespere quotidie e furca depositæ, noctu in domo tutiori custoditæ, & quovis dilectulo a vetulis cantillantibus in furca repositæ fuerunt diebus aliquot Ychoalay jubente, ne ab inimicæ factionis studiosiore quopiam (Haud enim deerant id genus homines) noctu clanculum surriperentur. Mortui Debayakaykin filii quatuor, e diversis singuli matribus nati, ad Ychoalay contubernium receperant se se, idque a Patre, dum viveret, suo iustos id præstitisse, fama accepi; Verum paulo post

ab Ychoalay convictu abstracti cum popularibus suis vagari ceperunt, amicitia in æternum ejus odium conversa. Nemo tamen istorum, quamvis ætatis sat adultæ, dignus a suis habebatur, qui Patrie demortui loco Caziquii munus gereret. Gens tota in manipulos sparsa pro arbitrato suo consociabatur. Oaherkaikin partes alii, alii Pachiekè secuti sunt; Plerique tamen Revachigi, deinde Oahari dictum, genere plebejum, juvenem, factis tamen, corporis, animique dotibus præ quovis veterano eximium sibi ducem delegerant, de quo plura alibi.

Abipones Nakaiketergehes per varia quamvis contubernia distributi concordibus semper animis, viribusque, quantum licuit, consociatis adversus Riikahes bellum sunt prosecuti, recenti Debayakaykin cæde eorum iras ad vindictam stimulante. Pachiekè Cordubensibus pertinaciter infestus ab iisdem denique per insidias in campo cæsus occubuit. Ejus mors nova hostilium adversus Hispanos excursionum occasio exstitit, ac incitamentum. Infinitus sum, si vel causas identidem novas, vel successus semper varios hujus belli enumeravero, quo sancti Hieronymi oppidum misere afflictum, rei domesticæ, religionisque progressus retardatus, Patrum, qui Indis instituendis operam dedere, patientia incredibiliter exercita fuit. Etsi cum rerum inopia, quotidianis vitæ periculis, hostiumque machinationibus ad viginti annos conflctandum sibi esset, de deserenda tamen colonia cogitarunt nunquam, idque demum consecuti sunt, ut præter Ychoalay ætingentis plures Romanis sacris initiatos anno 1767. læti spectarent. His si adnumeres infantes, vel adultos variolis, morbisque aliis extinctos, qui saluari fonte expleti sunt, messera operis Apostolicis non poenitentiam obtigisse, judicabis.

CAPUT XXIII.

Coloniæ Abiponum a Conceptione divi-
næ Matris nuncupatæ origo, & principia.

Christophorus Almaraz hujus coloniæ author dici potest; Certe occasio fuit. Is Hispano genere in S. Jacobi ad flumen saladum agro ortus adhuc puer bello captus est ab Abiponibus. Hos inter educatus vultu, sermone, animo, moribus barbarum expressit. Barbarorum nemo Hispanis illo infensior, infestiorque erat, ut adeo cædibus, Latrociniisque insignis ab Abiponibus ipsis pro Abipone haberetur. Non civitate modo donerunt illum, sed & fœminæ apud se nobilioris conjugio præter morem dignati sunt. Hæc jam aliquoties ex illo mater cum aliis quam plurimis, quas Barreda affiliens, ut dixi, ceperat, ad S. Jacobi urbem abducta est. Conjugis recuperandæ spe, ac desiderio Almaraz cum Alaykin Czaiquio suo egit diligenter, ut coloniam suis condendam contubernilibus a Barreda flagitaret; Certissimum id fore, atque unicum remedium, quo in libertatem restituerentur captivi omnes, affirmabat. Oratorem hoc in negotio se se, facilemque obtulit præterea. Probatiss ab Alaykin, jam pacis avidiore, consiliis Almaraz sine Comitibus, sine armis in viam se dedit, & leucas centenis plures emensus nocturnis fere itineribus in sancti Jacobi urbem irrepsit. Ut enim erat vultu Abiponum more stigmatibus insignito, linguæque duntaxat Abiponicae generis Hispanorum oculos anxie de-

clinabat, ne in campo ab illis deprehensus pro Abipone haberetur, cedereturque. E voto cessit negotium. Namque Barreda pacandæ gentis Barbaræ, Christoque adjungendæ cupidissimus Almaraz coloniam petentis precibus cum voluptate subscripsit, quamvis, quod Abiponibus tam facilem se præberet, a Jacobopolitanis non paucis reprehensus, qui scilicet captivorum Abiponum, quos reddere oportebat, servitio destitui noluere, privatæ utilitatis, quam publicæ sitientiores.

Joannes Victorinus Martínez del Tinéo, qui sub id tempus ad gubernandam Tucumaniam advenerat, ad illam Coloniam accelerandam, stabilendamque plurimum attulit momenti. Vir militari-
bus animis præstans, ingenio, manuque promptus, ac eximia in Deum pietate, illustris eo curas omnes convertit, ut Indos, quibus solenne ad vastandam provinciam e chaco erumpere, in ordinem, ac colonias redigeret, Deo, Regique subjiciendos. Et vero, multa in hunc finem etiam præclare præstiterit, multo plura erat præstiturus, si vires votis pares, si Hispanos, Indosque magis morigeros habuisset. Gubernatoris sui sultus auxiliis Barreda, explorataque per repetitum colloquium Alaykin Caziqui voluntate novam coloniam condidit ad amnis, quem Hispani Incepin, Abipones Narahagem vocant, ripam, quæ solis ortum respicit, leucas novem a magno flumine Parana, sexaginta ab urbe sanctæ Fidei, septuaginta supra centum a S. Jacobi territorio distantem. Carpebatur a Jacobopolitanis suis Barreda, quod coloniam tanto terrarum intervallo ab urbe removerit, unde, quid quid necessarium foret subsidiorum, petendum, magno incommodo, majori ob locorum solitudinem periculo adferendum erat. At enim ip-

si Abipones, quorum desiderius refragari nefas putabat prudens Barreda, eum coloniz situm designaverunt, cætera neutiquam malum. Placido enim colli oppidum insederat. Cælo gauderat mirifice temperato, quod nec caloribus effervesceret æstivis, neque pruina unquam, vel aura rigidiori afflaretur. Amnis vicinus aqua salubri, campus latissime quaquaversus patens pabulis, sylvæ propinquæ arboribus frugiferis, foco, & cuivis fabricæ idoneis abundaverant. Ferarum, quæ venationi optabiles, incredibilis varietas. Palmarum, quæ dapes Indis præbent diversas, omne genus in propinquo. Quidquid humanis usus necessarium, in promptu erat, lapides, & metalla, quorum ne vestigium quidem illis in finibus, si excipias. Per immensam planitiem, quæ meridiem versus porrigitur, multa equorum errantium millia passim oculis occurrunt, quos capere ut fas cuique, sic volupe Abiponibus. Lutræ, quarum carnes cibum, pelles adversus auram rigidiusculam Austro afflante pallia præbent, stagna, lacus, rivosque omnes implent. Par porcorum aquatiliium frequentia. Solum omne gleba gaudet frugum feracissima, & sementi cuicunque mire propitia. Tantiæ opportunitates, hanc ut coloniz stationem deligeret, Alaykin Cazi- quium impulere. Reliqui quoque ejus contubernales hunc situm magnopere probarunt, quippe qui insidiis vacare eò certius videbatur, quo longius ab Hispanorum urbibus abesset. Amnes, vadi sæpe expertes, stagna prægrandia, paludes, lacusque ad plures leucas porrecti moram incredibilem injiciunt ex sancti Jacobi territorio ad coloniam hanc transituris. Ne subito Hispanorum adventu opprimi possent, illis in stativis, quæ natura sylvis, paludibusque muniverit, quam quæ hastis, telisque defendenda, plus sibi esse præsidii putant Abipones; Nullis equidem

icu

seu pollicitationibus adduci possunt, ut eorum amicitiam, ac fidem desinant habere suspectam.

Tumultuario, ut istic moris est, opere e stipi-
bus limo illitis sacra ædícula, Patrum, Caziquique
tuguria militum manibus, Barrêda præsente, jubenteque, constructa sunt. Ab eodem aliquot Caziqui-
orum proles teneræ ex sacro fonte susceptæ. Oppi-
dum Patrum Josephi Sanchez Murciani, & Bartholo-
mæi Araóz Tucumanensis curæ creditum, in cuius
locum paucos post menses Laurentius Calado Castella-
nus fuit successus. Alaykin non generis præroga-
tiva, sed meritis militaribus Caziquius toti coloniae
præsuit. Vir bonæ mentis, placidæ indolis, candori
eximii, intrepidi ad omnia animi; Hinc ut charus
suis, sic Hispanis formidandus, quorum colonias an-
nos plurimos incursionibus fatigabat. Cordubensis
maxime, & Jacobopolitanus ager exitialem sibi ho-
stem, implacabilemque eum sensit. Computationi-
bus solitis quamvis crebro interfuerit, in eo tamen
est eximius, quod a rixis, altercationibusque, quas
temulenti miscant, semper abhorrescet. In una per
ornatam ætatem, eademque conjuge acquievit, bi-
narum filiarum, filiorum totidem genitrice. Cor-
poris vigor omnes, ac venustas commendavit. Natu-
maximus erat infelix Pachieke, de quo mihi paulo
ante sermo. Patri eheu suo quam omnia dissimilis!
quamvis, ut corporis, animique ornamentis, sic mi-
litari gloria haud dubie Patrem præcellisset suum,
ni juvenili æstu abreptus, aususque viribus majora
præcoci fato occubisset. Alaykin Caziqui Malaki-
kin, Ypirikin, Oajkin, & Zapancha, suis quisque
cum contubernalibus, haud multo post se adjungere,
ut adeo tot familiarum accessione recens colonia mi-
rum in modum augetur. Affluerant isti Barbari

vestium, munusculorum, carnisque bubula, quæ singulis obtingit quotidie, spe allecti. Neque spes illos fefellit. Namque coloniz hujus prædio diligentius, liberaliusque, quam aliarum, prospectum est. Præter illa enim pecora, quæ Barrera opulentiores inter Hispanos solertissime conquiverat, Gubernator Martínez Peruvii Pro-rége Comite Manso de Superunda probante sumptis ex arario Regio nummis duobus millia primum, totidem alias coemit, misitque tum procicando fortui, tum alendis Abiponibus destinata. Hic numerus aliquot post annos ad viginti duobus millia Patris Josephi Sanchez industriis accrevit, multis licet millibus Abiponum voracitate consumptis.

Reduces Hispanorum ex captivitate scemina negotii plurimum, fastidique Patribus facebant. Apud Hispanos sacro baptismate lustrata fuerunt eundem, religionis tamen rudimentis adeo leviter tinctæ, ut quid credendum sibi, quid præstandum, cavendumque sit, magnam partem ignorarent, haberenturque pro Christianis, neutiquam, nisi solo nomine, essent. Illud magis detestandum, quod ex longa cum Hispanorum vulgo, cum æthiopibus, mulatisque convetudine mores, quos ipsi Barbari exécrantur, non optimos hauserint, opinionesque imbiberint, oppidi incolis cæteris certam pestem afflaturas. Servitutis adhuc, quam serviverant, tristi recordatione exacerbata animum non moverunt lapidem, ut popularium suorum animos ab Hispanorum amore, sacerdotum reverentia averterent, suspectam redderent illorum amicitiam, prolium, ægrotantiumque adultorum baptismas impedirent, legis divinæ horrorem, avitarum superstitionum observantiam cæteris inspirarent. Hos in fine calumnias confingere, de Hostilibus Hispanorum

rum in Abipones consiliis rumores serere, fugam ex colonia suadere solebant, & vero pervaserunt interdum, quod, cum Hispanos inter versatz sint diutius, fide digniores Abiponibus videbantur. Ille Christophori Almaraz conjux, cujus superius memini, omnium facile captivarum pestilentissima colonia fuit, quia; ceteris genere nobilior, mendacior, & a sacris Romanis alienior. In sancti Jacobi urbe per interpretes minus idoneos religionis superficiem a sacerdote edocta, & in templo sacris cerimoniis cum Almaraz, marito jam antea suo, perpetuo matrimonio nexu rite conjuncta est. Eam tamen ad Conceptionis oppidum translatam res sibi suas habere iussit Almaraz, illius impietatem, suamque de conjugii apud Christianos perpetuitate ignorantiam causatus; Re tamen ipsa a vetula conjuge abhorrens, cum Hispanos populares suos inter jam ageret, ad novas cum Hispana puella nuptias aspiravit. Illius ducendæ ab ipso Tucumanorum Episcopo illi facta est copia eo nomine, quod priorẽm illam Abiponensem conjugem alterius forminx, cujus is olim inter Barbaros maritus quoque fuerat, cognatam fuisse, luculentis testimoniis constaret. Ipsi ego, Presbyteri cujusdam rogatu, Almaraz mecum Cordubam profecti causam apud Illustrissimum Præfulem Argandoña egi, evicique a binis nostris Theologiæ magistris, quorum sententiam Episcopus poposcit, mecum sentientibus diligenter excussam, probatamque. Almaraz jam votorum compos sua in patria medicinam dein exercuit proventu, plausuque magno, pari utinam ægrotantium commodo! Ea siquidem, quis non rideat? Hispanorum plebejorum animis insidet opinio: Quoscunque, qui Barbaros inter versati sunt aliquamdiu, herbarum cognitio-

nem, arcanaeque, quas ne Galenas quidem somnia-
rit unquam, medendi artes combibisse, quamvis
non nisi obtruncandis hominibus, excooranda homi-
num Calvariis, poculisque exhaustiendis omnem illis
contriverint ætatem. Haud tamen inficior, istorum
quosdam, patriæ suæ redditos, Gubernatoribus u-
tilem operam novasse; Namque, dum in Barbaros
suscepta expeditio, exploratorum, viæque ducum
munere nemo feliciusungebatur. Adhæc, si cum
Barbaris colloquendum, interpretes, svaioresque e-
gerunt.

CAPUT XXIV.

Abiponum ex Conceptionis oppido fuga,
& redemptio.

Res oppidi recentis cursum secundissimum primis mensibus tenuere. Tuta, tranquillaque omnia. Verum turbo subitus, ac triste naufragium tantam malaciam excepit. Hispanos de transferendo oppido, urbisque sue finibus propius adducendo cogitare, rumoribus minime obscuris abceperunt Abipones. Talem Hispanorum vicinitatem, & vitam, & scilicet libertati sue periculosissimam interpretati de fuga incunda. Patribus nil tale suspicantibus, consilium cepere. Ipso, quo migrabant, die suosque omnes itineri accinctos stare Alaykin Patri Sanchez significat, diceffionis causam, quam tamen haud prodidit, sibi esse ait. Ovium gregem, binis capitum millibus definitum, sibi concedi, postulat. Improviso nuncio ut attonitus, sic territus Pater, cum populum equis jam insidentem retinere haud posset, ovium gregem non gravate impulsit, & quod armenta cetera non abripuerint, quod se, sociumque vivos reliquerint, in beneficiis numeravit. Dilapsis momento omnibus tres duntaxat projectionis audacia Abipones remanserant choculum, noctu Patrem utrumque e condito trucidaturi, spoliaturi sacram ardiculam, ac domus suppellectilem rapturi. Sed, quod alibi scripseram, eodem die Ychoalay superveniens periclitantibus patribus praesidio, auxilioque in sacra, domesticaque suppellectili ad Sancti

fugos lentatam non sine supercilio palam damnant. Verum isti Catores, qui domesticos intra parietes tranquilli incanuerunt, Martes sibi tamen videbantur, quavis non nisi cum culicibus, pulicibusque domi luctarentur quotidie, & quid iusti Abipones bello possint, ignorarent.

Laudandus certe Barreda, quod intempestivo rigore abstinuit; censura tamen fortasse dignus, quod Abiponum primoribus plus, a quo blanditus, easque pollicitus fuerit, quam praestari nunquam potuere. Freti ea Hispanorum indulgentia Abipones, quae timeri sese ab illis crederent, ausi sunt porro, quam nunquam antea. Unum pro omnibus sit argumentum. Barreda abiens tela lancea volumina aliquot coloniae reliquit, pecorum custodibus, mercibus conductis, Hispanis pecunie loco, cujus illic nec copia, neque usus est, tribuenda. Hanc telam sibi vellendam à Barreda destinatam, captivarium fraudibus inducti, perperam crediderunt Abipones, necemque Patri, si illam ultro sibi dederit, illaturi dicebantur. Noctem dum insolentes inter strepitus compotando transigerant, consilium, quod de se interficiendo capite putabantur, ab ebris iam exorquendum movit Pater, ac securitati consulturus suae, quidquid tela Homi fuit, avidis, timendisque Barbaris postulis objecit. Paucos post dies ex Sancti Xaverii oppido, Provincialis jussu ad hanc coloniam veni, a quindecim Mocobis equitibus in hoc tridui itinere comitatus. Obstupui enimvero, dum equites Abipones, plerosque omnes ejusdem coloris vestibus tectos, propinquanti mihi turmatim obviam effundi conspexeram. In quavis enim gente adventitia hostiles latere animos suspicantur, atque insidias formant. Equestri Abiponum agmine circum-

Etus undique, ac prope compressus domus nostræ at-
ream attigi. Pater Josephus Sanchez, mihi obvi-
us, in amplexus ruit meos. Ejus figura, corporis, ve-
stiumque conformatio terrorem mihi primum, non
commiserationem injecerat. Petasus illi ex stramine
ne contextus. Toga squallida, usu attrita, ac nul-
lius prope coloris. Barba picæ nigrior, spissa, pro-
missaque. Ex oculis afflictæ animi, acerbitas emica-
bat: Algirii Mauros inter captivus vitam viverem
tolerabiliorem, mihi agebat, quam hos inter, qui-
bus stipatum te vides, Barbaros. Hi gemitus sa-
lutationis loco fuere. Equis mihi ad hæc ani-
mus?

Ejus cubiculum ingressus, Abiponum turba
lateri meo semper adherente, in cistulam meam,
quam Episcopi literas Patri traditurus aperui, eo-
rum quispiam avidis irruebat manibus, non scru-
tatus modo omnia, sed si quid meis ex seculis ar-
rideret, rapturus etiam, nisi circumstantium reve-
rentia coerceretur. Post breve colloquium buccina-
rum, militarium clangore, equorum hinnitu, sce-
minarum vociferatione forum omne perstrepu-
it. Causas percontanti mihi, Mocobios barbaros in pro-
pinquo esse, respondent. Sub idem tempus Cœ-
lum tonitribus reboans, ingruentesque noctis tene-
bræ horrorem auxerunt. En, inquit mihi Pater, hos
inter tumultus vivendum nobis est quotidie. His,
velis, nolis, invescere te oportebit equidem. Tu-
garium vastum e stipitibus limo vestitis pro habi-
tatione, stramen, rectius dicam, gramen siccum pro
tecto, valva lignea pro fenestra, rudis, & seræ ex-
pers tabula pro porta, assler obiter levigatus pro
mensa, pellis bubula quatuor e furcis suspensa pro
lecto, humus graminea, a fornicibus undique pende-

rebrata pro pavimento mihi fuit. Carcerem, non cubiculum ingredi mihi videbar. Ingentes parietum, tectique hiatus ut vento, pulveri, imbris, ac soli, sic serpentibus, culicibus, bufonibusque aditum facilem praeberunt. Palmae, quae pro tignis tectum sustentabant, carie exesa vermium rodentium sibilo aures simul, simul oculos deciduo flavo pulvere, incredibile est, quantum diu noctuque affligerint. Ingentia limi dissiliens frustra, quae triginta librarum pondus aequabant saepe, a pariete uno impetu avulsa mihi conterendo latis, superque fuerant, si quam corporis mei partem contigissent. De victu, quid dicam? carne bubula seu elixa, seu assa prandium perinde, ac coena quotidie definiebatur. Si triticum Turcicum (Mayz) si pepo accesserat, tum animvero laute epulati nobis videbamus. Necdum enim agros, hortumve colere nobis vacabat, quod tamen praestitum dein diligenter. De pane nec somniatum est unquam. Potum rivus ministravit. Vinum vel pro sacrificio saepius desiderabatur. Rerum necessariorum penuriam haud nostrae tribuet sociordiae, qui meminerit, Sancti Jacobi urbem, unde petenda omnia, centum septuaginta leucas, Sanctae Fidei sexaginta ab oppido nostro abesse, viamque ut molestiae propter paludes, sic periculi ob palantes Barbaros, plenissimam non raro profectioni obflare. Haec tum rerum facies in illo oppido, quod meum apud Abipones tyrocinium, & patientiae palatra per biennium mihi fuit. Aspera sunt utique Europaeo, & propemodum intolerabilia haec videntur, sed ipsa assuetudine sensim molliuntur, & Dei, cui nos, in Americam sponte transvesti devovimus, recordatione dulcescunt etiam. Non vitus, habitationisque miseria, quin potius Barbarorum ingenii volubilitas, ac durities animum nostrum identidem remordebat.

CA-

CAPUT XXV.

Coloniz vicissitudines, & perturbationes.

Barbarorum mentes ad humanitatem, ad religionis sanctæ leges erudire, id unum equidem nobis maxime cordi fuit; Eo curas omnes, ac industrias convertimus. Verum conatibus fructum haud respondere, identidem querebamus. De hostibus jam evadendis, jam invadendis quotidie anxii Abipones sacris institutionibus nec aures præbere, neque morem gerere, paucos si excipias, solebant. Tumultus alii ex aliis nascebantur indies. Antiquæ cum Mocobiis Barbaris similitudines, etsi tantisper sopitæ videbantur, novis injuriis iterum, iterumque recruduerunt. Equorum greges rapturi, obviosque, qui resistebant, trucidaturi aderant frequenter. Paucis ante meum adventum diebus Abiponum nostrorum aliquis duos istorum prædonum hasta confodit, quod quidem fortunæ magis, quam fortitudini Abiponis ab Abiponibus tribuebatur. Haud multum processit temporis, cum Mocobiî numerosiores, recentem suorum cadem ulturi, ingens equorum agmen e coloniz nostræ remotioribus pascuis noctu, sentiente nemine, rapuerunt. Præda potiti, nihilque jam hostile metuentes, dum accelerato reditu sylvam transmittunt, a nostris Abiponibus, qui ad si-
liquas græcas illic colligendas noctem egerant, observati, subita aggressionem oppressi, cæsi alii, alii sauciati, in fugam acti reliqui sunt. Victores nostri.

firi sub meridiem triumphantium ritu forum oppidi ingressi sunt. Equorum, quos seu recuperarunt, seu hostibus ademerunt, multitudo pro trophæis erat. Hos inter & equus exiguae molis, coloris spadicei, quo Mocobiorum Dux a nostro interfectus prius vehebatur, ut erat ephippiis instructus, ac struthionum plumis mire ornatus, me spectante adductus est. Præter Mocobiorum arcus, & sagittas hasta prælonga, qua Mocobiorum Dux idem utebatur, spoliis nomine ostentabatur. Uni duntaxat nostrorum leve in brachio vulnus hostili sagitta est inflicti. Is Tabanari dicebatur, adolescens strenuus, & præcipuum victoriæ instrumentum. Quantum pauculi contra multos seu imparatos, seu terrore subito percussos possint, ex hoc eventu fit palam

Sinistris casibus neutiquam territi Mocobii jam turmatim, jam manipulatim assultus repetiere. Die Divo Josepho sacra sub vespertum per propinqui nemoris latebras copiosa Mocobiorum phalanx adreperat. Verum insidias, quas Abiponum aliquis forte detexit, reliqui omnes antevererunt. Uno in illos agmine invehebantur. Duas prope horas fugientium Mocobiorum, Abiponumque iniectionum cursitatione campus late omnis contremuit; Litnorum militarium stridore aer resonabat. Imbellis scæminarum grex cum prolibus intra areæ nostræ sepimenta mille inter gemitus latuit interea, me solo præfidiarii instar ad areæ portam excubante. Noctis atra caligo, & procellosissimi ab austro turbinis fremitus, nescio, quem horrorem afflavit. In tanta obscuritate, cum videri nil jam posset, sclopo solvendo jamjam manum admovebam, ut primum equitem suspensio gradu portæ propinquitatem adverti. Ex voce tamen,

men, dum, quid hominis esset *Miek akami*? a me rogatus, respondit, Alaykin præcipuum oppidi Cazi-
quium agnovi, qui a reliquis avulsus, num quid
insidiarum a tergo lateret, obequitans provide cir-
cumspexit. Conquieverant demum militares bucci-
næ, & in tanto campi silentio de Mocobiis lon-
gissime propulsatis nullus mihi jam relictus est du-
bitandi locus. Meum igitur in antrum dormiturus
clanculum recessi. At necdum cubile attigi, dum
novus foro obequitantium, lituorumque tumultus,
vociferatio incondita, sceminarum miserabilis in
domus area ululatus exaudiebatur, cervicēs jam pas-
sum secari a Barbaris, prope credidissem. Armis re-
sumptis accurro. Hostes, qui fuga præcipiti septen-
triones versus iter relegere suum voluere, tenebris
decepti austrum versus delapsi sunt, & ab insequen-
te Abiponum turma medium per forum abacti.
Tantos inter fugantium, fugientiumque clamores,
num vel gutta sanguinis ab istis heroibus fusa sit,
nescio. Illud scio: Me ad vetulas ab ulteriori me-
tu liberandas noctem infornem excubando ad por-
tam areæ consumpsisse. Socius equidem meus, cu-
jus erat in excubitoris officio mihi succedere, cum
acerbissimo dentium dolore conflictatus. Et vero
de illius absentia mihi gratulabar. Meo enim ad-
stans lateri præ quovis hoste mihi erat formidabi-
lior. Nam sclopo utebatur mutilo, qui non nisi
titione admoto flammam concepit. Quidquid illi
nitrati pulveris domi fuerat, cornu bubulo præ-
grandi clausum armatus sclopo bajulabat. Scintil-
la ex ardenti titione in cornu illud sorte decidens
quidni ambos nos ad lunæ regionem usque vibra-
set? Thecam singulis pyrii pulveris portionibus in-
structam meum ad exemplum sibi ut pararet, sæ-
pius illi suasi, persuasi nunquam. Hæc de infelici

illo sclopo adnotare mihi visum, ut rideas historicos, qui de Paraquariensium Missionariorum armis, atque armamentariis tantum sunt mentiti. Vasto clarissimi authoris volumine, quod ex Europa attuli, sclopum in Barbarorum coloniis necessarium mihi comparavi. Hoc ad incolas tutandos, ad hostes terrendos, non necandos, annis pluribus sum usus. Neque pilum enim hominis a me usquam laesum, sancte affirmo. Cicatricem quamvis luculentam ex America retulerim. Memoria item dignus ille dies, quo nova Mocobiorum incurfus Abiponum nostrorum astu feliciter est delusa. Illi aggressionem oppidi meditantes propinquo in campo tempestive detecti fuere. Abipones nostri, septem, si excipias, oppido aberant omnes, venatus gratia, ut solent, per sylvas sparsi. Alaykin Cazi- quius jam equo insidens, hactaque innixus sollicitudinem prodidit suam. Oppidum viris vacuum circumpiciens: quid agemus? mihi ait, commilitones desunt. Hamihégemkin ut parvo corpore, sic magnis animis praeditus: Viri cum nobis desint, viresque, ingenio hodie pugnandum est, respondet. Nec mora: vestibus indutus Hispani Hispanum mentitur. Comitantibus sex reliquis citatissimo cursu Mocobiis imminet; Hi, quod milites Jacobopolitanos in insidiis latere suspicabantur, fugam praepugna maluerunt. Ingens hoc dolo discussum discrimen. Infinitus sum, si caeteras id genus Mocobiorum incurfiones memorem. Muscarum instar quo saepius terrentur, eo impudentius redeunt Barbari. Fatigant alios, & fatigantur.

Manipulares ejusmodi expeditiunculas cum non irritas modo, sed sibi noxias etiam Mocobii intellexissent, totis oppidum nostrum viribus oppugnasse,

re, ejus incolas numero opprimere, ac uno veluti istu jugulare, in animum inducere suum denique. Quotquot poterant, Tobas, Lenquas, Mataquayos, Malbalaes, Yapitalakas, Vilelas equites ad armorum societatem, amicitiamque pellexerunt. Ingens Barbarorum e tot nationibus conflatus numerus. Plerique omnes vel fœderatorum multitudine, vel ducum præstantia confisi non tam ad pugnas, quam ad victorias, pecorumque omnis generis opimam prædam sibi properandum putarunt. Et vero iterum, iterumque, ac tertio conjuratæ in nostram interneccionem turmæ in viam se dedere, sed jam aqua deficiente, jam campis pelagi instar aqua turgentibus, alias equis Coeli æstu fractis captam remetiri viam identidem cogebantur. Nostrum attingere oppidum quamvis non licuerit hostibus, rumor tamen de eorum itinere, ac frequentia ad nos perlatus plus, quam eorum præsentia, omnium animos conturbavit. Tanto se Barbarorum agmini impares cum putarent, alii, atque alii sensim oppido se suis cum familiis subdlexerant, notis in latibulis securitatem quæsitura. Intrepidum tamen famam, quam affectant impense, ne amitterent, vel obscurarent, timori suo, ac fugæ venationis propositum prætexuere. Vetus hæc metu urgente Abiponum astutia, & omnibus in oppidis a me observata. Pro dilabentium multitudine terror, metuendique causa, ac periculum apud paucos, qui remanserant, augeſcebat. Isti funestissimis de hoste propediem adfuturo rumoribus utramque nobis aurem oppleverant quotidie, ut adeo, ne quando opprimeremur, periculi probabilitas nobis excubias perpetuandi imposuerit necessitatem. Sine cura somnum capere, sine armis ab oppido plulculum recedere licuit nemini. Propiora sibi mala

irritatus ad nostras se recepit ades, mihiq: Non audior a tuis, aiebat; Quod verbis haud impetro, armis equidem extorquebo. Post triduum, ni equos mox reddiderint, præliaturus adero. Commihones, quotquot possum, conducturus jam domum propero. Nocte apud nos acta ad suam furens coloniam rediit. Irriti fuere, quibus placare illum, ac a suo avertere proposito adlaboravimus, conatus, hortatusque. Abipones quoque nostri, quamvis impense a nobis rogati, ultima experiri, quam, quos rapuerant, equos dominis reddere obstinato animo maluerunt, & jam ad conflictum accincti stabant quotidie. Ex hoc certamine utcunque res ceciderit, funestissima quæque prælagiens socius meus Josephus Sanchez per vias grassantibus Barbaris obnoxias sancti Hieronymi oppidum adiit eo fine, ut Ychoalay animum pacaret. Ast furdo fabulam cecinisset, nisi Chitalin Caziquius Mocobiorum, qui ob Debayakaikini metum præfidiarios in sancti Hieronymi colonia tum agebant, jam Christianus mitiora consilia furioso Ychoalay inspirasset. Verum sopitis tantisper, non extinctis odiis brevis illa malacia scedissimarum tempestatum prænuncia fuit, quarum alia aliam excepit.

CAPUT XXVI.

Meum in Coloniae negotiis ad urbem
Sancti Jacobi iter.

Eo res erant loco, ut colonia utraque tum mu-
tuis odiis, tum hostium exterorum infestationibus
propediem conficienda videretur. Alterutri nostrum,
meus mihi socius Pater Sanchez aiebat, ad sancti Ja-
cobi urbem proficiscendum est utique, qui Guber-
natorem Tucumaniae, certe ejus Vicarium Barre-
dam de periculo coram edoceat, consilium, si quod
superfit, remediumque deponat. Iter, ut nosti,
centum septuaginta leucarum & molestiarum, & pe-
riculi plenum per immensas solitudines, ubi prae-
ter palantium Barbarorum, qui ad praedandum ex-
currunt, humana vix vestigia deprehendas. Enimi-
vero, si iter hoc suscipias, vel paludibus suffocan-
dum te, vel viae asperitatibus frangendum, meus
mihi praefagit animus. Hæc ille mihi tunc et ami-
ce & vere memoraverat. Nil tamen his territus
ad urbem legatus abire, quam ad clavum, custo-
diamve periclitantis oppidi ceu praefidiarius rema-
nere malui. Quod, socio absente, si perierit, cul-
pam mihi ab Hispanis tribuendam, prospexi. Il-
lud enim solenne Gubernatoribus Paraquariae: si
recentes Indorum coloniae cursum secundum tene-
ant, gloriam sibi omnem vindicant, praemiisque a
Rege cumulantur; si sinistris casibus interciderint,

Patrum, quorum curis commissa sunt, jam inertiam, jam timiditatem, jam asperitatem accusant. Talia cum animo meo repulans capiti vix periculis, quam famam et meam, & nationis Germanicæ obtrectantium dicacitati objicere, satius esse duxi.

Iter maximis, quidquid species, difficultatibus implicitum cum tribus Indis, quos Mataras vocant, Christianis quidem, sed quovis Barbaro magis ineultis sum ingressus. Lingua Quichua, mihi ignota, utuntur, & Hispanicam ignorant. Tribus his comitibus alter accessit ex Hispano, & Africana prognatus. Hic, quod bis mille imperiales Hispanicos e plaustro, quod Peruvianum mercatoribus argentum advexerat, clam surripuerit, in urbe Sancti Jacobi compedibus vinctus, sed e carcere profugus, suum ut lueret crimen, a prætore pecorum custodibus nostra in colonia præesse iussus est. Neque id ratum putes, velim. Quatuor alios homicidas ad pecorum custodiam condemnatos urbs eadem nobis miserat. Ille furti convictus, & e carcere fugitivus per viam mihi ab obsequiis fuit. En! quam præclarum custodem, ac famulum! Necessaria mihi tamen, & utilis ejus opera fuerat. Via, quæ nobis cunctiunda, maxima ex parte paludibus horret, ac lacubus, qui junco vario, calamisque altissimis sylvelcentes ex diuturnis pluviis adeo intumuerunt, ut equis vix vadum relinqueretur, & ob scrobes profundas, ac formicarum tumulos sub aquis latentes perpetua cespitandi causa esset. Reliqua campi planities aquæ innatans pelagi speciem referebat, nobisque cespitem, ubi cubaremus noctu, ubi equi palcerentur, fere negavit. Assiduus primo itineris triduo, & tonitribus horrendus imber

imber diu, noctuque nos insectabatur. Vestes, ipsa corpora, quin ipse sacerdotalium precum codex, quidquid nobis usui erat præterea, aqua stillabant. Caro bubula, viaticum unicum, madefacta quotidie vermibus jam scatuit undique. Hac tranquillatio denique Cælo, austroque frigido spirante, ut siccaretur, e fune pendens fœtoris exhalavit tantum, ut illi vel eminus ferendo nemo nostrum par esset. Verum, cum obsonii alterius nec spes, neque copia esset in vasta solitudine, caro quamvis putrida, ne inedia conficeremur, fami sedande adhibenda fuit. Indi Comites præcæ vastæ molis hasta confixerant in flumine Salado, solique devorant, quin vel particulam mihi extrema fame laboranti obtulissent, ex quo illorum inhumanitatem conicias. Pluvia in plures dies producta fluvii alias non maximi ripis late effundebantur suis, trajectumque nobis non arduum modo, sed & periculosum reddidere. Corium adhuc bubulum, quo ad transmittenda flumina ceu lintre utebamur, triduo imbre adeo emollitum est, ut, nisi arborum ramis ex omni latere suffultum nobis usui esse neuriquam posset. Quod Barbarorum, qui istis grassantur, oculos effugerimus, in beneficiis, imo & in prodigiis putavimus numerandum; Nam, etsi illorum, & quos Hispanis rapuerant, equorum recentia vestigia passim prehenderimus, prehensi ab illis non sumus.

Equi quorum ingens nobis caterva, tanto itinere scilicet servitura, nando, esuriendoque fessi vix jam ephippiis ferendis erant. Ungulis aqua continua emollitis ægerrime progrediebantur. Postremis certe diebus quinque horarum spatio quatuor equos conscendi. Adeo exhaustæ illorum vires diu-

tina per equas ambulatione. Vel tanta, Caelo semper pluvio, lassitatione incredibiliter fatigatum me haud inficiabor. Uda semper vestes diu, noctuque corpori adstrictæ plurimum molestiæ creant equidem. Comites mei, quidquid vestimenti gesserant, abjicere solebant, & dum vel aura, vel ad focum sicarentur, omnino nudi præstolabantur, id quod salvis verecundiæ legibus mihi licere nunquam putavi. Tot dierum inedia vires non mediocriter atterebantur præterea. Ex putridis equidem, ut dixi, carnibus, quovis alio commeatu destitutus licet, aliquot duntaxat bolos primoribus, ut ajunt, labris delibavi quotidie. Tertio decimo itineris die in tugurium, quod oculis observabatur, solitarium fame stimulatus irruui, & quamvis præter peponem, triticique Turcici tres spicas nihil prorsus in promptu esset, eorum esu recreatus mihi videbar revivisse. Diebus omnino sexdecim in via consumptis die Jovis, qui Paschæ præcedit, tribus ante meridiem horis urbem sancti Jacobi conspeximus denique, sed ab illius ingressu flumen, quod dulce vocant, nos arcebat. Hoc alluvione annua, qua majorem per viginti annos nemo viderat, in tantam excrevit latitudinem, ut vel dexterrimis natatoribus formidini esset. Ex omnibus enim, qui Tucumaniam alluunt, annibus coalescere dicitur. Cursu ferebatur rapidissimo, arborumque immanes truncos, avulsa ex ripis tuguria advehabat, quæ quidem corio bubulo, quo navigamus, impacta illud vel pertunderent, vel transversum agerent illico. Quod incolumis, quamvis non sine periculo, ac metu tantum pelagus transierim, provoco id Barredæ debeo, qui de meo ad oppositum litus adventu a me factus certior per literas, duos nandi arte celeberrimos ad me transportandum, ex urbe misit.

CAPUT XXVII.

Mea in Sancti Iacobi urbē commoratio. Alaykin Caziqui nostri ad Gubernarem Saltensem Profectio.

Post mutuos de more amplexus Barrada Pro gubernator, vir mihi in paucis amicissimus, de Coloniz nostræ rebus per me edoctus est diligenter. De promptis, quæ ad rem facerent, remediis quotidie a nobis consultatum. Paucos post dies ad Tucumaniz Gubernatorem Joannem Victorinum Martinez del Tinco, cujus in remotissima urbe Salta est sedes, cursor nostris cum literis est missus; Inde alius a Gubernatore ad urbem Xucúy, ubi Regii ararii curatores solent residere. Interea dum hi tabellarii ultro, citroque commeant, in sancti Iacobi urbe hærendum mihi fuit, quamquam minime otioso. Negotiis coloniz occupatus licet pœnitentibus Hispanis, ac Æthiopibus sacro pro tribunali aures præbui, Pachali scilicet tempore, prope modum quotidie; Ad me enim, quippe peregrinum, & proxime abiturum, maximi fiebant undique concursus, quod & alibi moris esse sum expertus. Gubernator Martinez, ut Alaykin, aliique Abiponum-Caziqui ad se invisendum Saltam a nobis mitterentur, per literas identidem flagitaverat; sperabat equidem, alloqui comitate, hospitii lautitiis, liberalique donorum largitione illorum animos

mos sibi devinciendos; Verum, ut suspicax, ac meticolosum est Barbarorum ingenium, sub quantavis Hispanorum amicitia dolos, insidiasque verentur. Alaykin saepe invitatus, tergiversatus est semper. Nunc tandem, nescio, quibus rationibus ductus, me in sancti Jacobi urbe agente, cum binis melioris notae Abiponibus repente adfuit, ac triduo ad quietem illuc interjecto iter Saltam, usque, Gubernatoris sedem, est prosecutus. Duos Hispanos Barreda providus illi comitando adjunxit, quorum viz ducem alter, alter interpretem, uterque adversus quoscunque aggressores defensorem ageret. Haec profectio Barredae parum, minus mihi probabatur. Quodsi enim istorum Abiponum aliquis vel invetero peregrini. Caeli frigore illas inter rupes, vel tertiana febris, quae ob aquas minime salubres, illic perfrequens, afflatus, vel quomodocunque laesus, fatigis cederet, illum malignis Hispanorum artibus extinctum haud dubie universa Abiponum ratio vociferaretur, atque hac ex suspitione novum belli semen existeret illico. Primo, quo in sancti Jacobi urbem advenerant Abipones, die parum aberat, quin sinistrae de Hispanorum in se animo suspiciones illis injicerentur. Nam sanctissimum Christi corpus anniversario, augustoque ritu per fora circumferebatur, his clara voce comprecantibus, illis cantantibus, aliis, ut Davidem coram arca foederis saltantem imitarentur, choreas modeste ducentibus. Ad publicae laetitiae significationem mortaria, minimae formae in plateis hinc illinc exploduntur identidem. Abipones ceremoniarum ejusmodi, adhuc ignorantes hostili animo ab Hispanis pulvere nitrato salutari se jurassent, nisi a me moniti errorem dedocerentur suum. Eodem, quo supplicantium ordo per fora procedit, tempore quidam ridiculo mo-

morionum habitu vestiti (Caehidiablos, pulchros diabolos Paraquarienses vocant) circumcursant, & plebejos, maxime si in silentium, vel religiosam modestiam peccent, flagello strepitante percutiunt. Quid si a morionum stupidorum quopiam Abipones, qui inermes proficiscebantur, ictum vel unicum abstulissent, de vi, injuriaque sibi ab Hispanis illata, quis conquerendi finis? quantam abruptandae amicitiae, bellique renovandi argumentum fuisset? universim dici potest, Barbaros quantumvis amicos Hispanorum in oppidis citra amicitiae periculum raro diversari. Illorum enim amicitia vitri instar facile frangitur. Injuries namque, etsi non accipiant ab Hispanis, sibi fingunt, & saepe umbra offenduntur.

Hac animo volvens a Barreda exorari haud potui, ut Abipones ad urbem Saltam euntes comitaret. Quod si enim Gubernator culpas a Patre Sanchez sibi significatas, illis exprobraverit, accusatorem me suum suspicabuntur perperam, & quem dilexerant antea, aeternis odiis universae nationis dignum pronuntiabunt, id iter svadenti Barredae usque opposui. Alaykin ab humanissimo Gubernatore laute, liberaliterque est habitus, & nobilioris Hispani instar vestitus sumptu non modico, fructu prosum nullo. Domum enim redi dum splendidae e pretioso rubri coloris panno vestes suas ostentaret, & quidquid honoris officiosissimus Gubernator sibi praestitit, commemoraret magnifice: En, exclamabant omnes, quantum time-mur ab Hispanis! Adeo humanitatis, liberalitatisque officia formidinis Hispanorum testimonia interpretabantur stolide. Quid, quod & agreste Hispanorum vulgus toga Hispanica ad omnem elegantiam

tiam a Gubernatore condecoratum Alaykin agris aspectaverit oculis. En, aiebant, qui furca trecenties dignus, hæc cædium apud nos patriatarum, hæc rapinarum, incendiorumque præmia retulit! Alaykin tamen ipse vestis Hispanicæ splendore adeo non capiebatur, ut Barbarorum habitu, cui a puerio insueverat, contentissimus illam situ squallere in cista permiserit. Semel duntaxat in oppido toga Hispanica, sed sine indusio, calceis, & femoralibus, indutus Hispanis advenis ridendum se potius, quam spectandum exhibuit.

Illud memoratu dignum: sub idem tempus, quo Alaykin amice ab Hispanis, & supra merita honorifice est habitus, Abipones alii, equos scilicet abacturi, Cordubensium in prædia incurserunt, sed ab accurrente milite in fugam acti. Fugientium unus, Alaykin Contubernalis, captus, & Cordubensem in carcerem est pertractus; sed Barreda deprecante, meque per literas ejus libertatem postulante haud multo post ad suos redire permissus, ne ejus scilicet captivitas fuso Hispanorum sanguine a Barbaris vindicaretur. Vidi hominem nostra in colonia, sed ejus nomen memoria excidit. Eodem prorsus tempore Abiponum ingens caterva Jacobopolitanos, qui in sylvis a ferro dictis mel, ceramque conquiverant, hostiliter invasisse, nunciabatur. Præter alios, qui capti, cæque, militari fama illustres miles Lifondo misere est contrucidatus, quod alibi jam dixeram fufius. Hæc incurfio Oaherk-kaikin duce quamvis suscepta fuerit, ad conflendam tamen coloniam nostræ, ac Barredæ ejus conditori invidiam a malevolis Alaykin absentis commilitonibus tribuebatur. Commento putido fidem ut facerent, Quatsypin oppidi Conceptionis incolam ho-

stili

filii in agmine ab Hispanis, qui fuga eadem eva-
 serant, conspectum esse, impudenter fabulati sunt,
 quem tamen, dum aggressio facta, ne unum qui-
 dem diem ab oppido suo abfuisse, & ipse Pater
 Sanchez, & cæteri omnes testabantur. Verum de-
 tecta subinde fabula, & ab omnibus explosa. Cap-
 ti vi equidem ipsi, in libertatem dein asserti, a Debaya-
 kaykin contubernalibus abductos se, caecos alios, pa-
 lam fecere, ut adeo nullus dubitandi locus superesset.
 Me tamen in sancti Jacobi urbe detentum sinister his
 de nostra colonia rumor non mediocriter afflixit.

CAPUT XXVIII.

Iteratus, molestusque ex urbe ad meam
Coloniam reditus.

Procuratis, ut poteram, negotiis ex urbe reducem me quadraginta milites³ comitari a Barreda jubebantur, qui in colonia a Barbaris idem tentata simul praefidiarios agerent, simul pro Abiponibus tum instruendis, tum alendis agro colendo operam darent, dum exacto mense alii illis succederent eisdem in fines. In campo Alarcon triginta admodum leucas ab urbe sancti ~~Josphi~~ ^{Josphi} distante praestolari me milites, dicebantur; Verum solos novem istic apprehendi. Neque plures adfuturos cum mihi Galeanus centurio asseveraret, vel cum his pauculis ingrediendum mihi iter, putavi, sed paulo post remetiendum. Namque milites paucitate sua territi occursuros sibi Barbarorum exercitus, caedes, ac sanguinem vel vigilantes somniarunt quotidie. Ad passus singulos, quo Indorum latibus propinquabant magis, metus augebatur. Fumum eminus conspicati hostilium insidiarum esse indicium, nil dubitavit. Eo loco res erant, ut progressuros se porro pertinaciter negarent. Et vero regressi jam aliquantum centurionis insequentis eloquentia vix demum in viam sunt revocati. Eodem die noctem acturi locum, quem situs natura adversus subitas aggressiones tuebatur, delegimus. Fluvius saladus praecepti litoris a fronte, sylva salebrofa a tergo nobis imminabat. Ast occumbente jam sole equis
vix

vixdum ad pascua dimissis, nobis ad 'focum confidentibus subitus ex sylva Barbarorum ululatus perstrepsit. Hic pavidis semper militibus pro Classico non ad pugnam, sed ad fugam fuit. Nec mora; Celerrimum sibi quisque Pegasum capit; apparatque. Ad fugiendum præcipientes jam allocutus, viderent iterum, iterumque; quid agerent, aiebam; Si dilabantur, sparsos nullo negotio ab Indis contrucidandos singulos; Si uno in agmine conjuncti hac in statione perstiterint, nihil magnopere metuendum videri. Sclopos nobis in promptu esse, atque adeo Barbaros nil ausuros noctu, nitratum pulverem si odorentur. Qua quidem oratione, ut eadem mecum statione quieti consisterent, impetravi, muscarum tamen instar ad quemvis Barbarorum motum certissime equis avolaturi suis, quos ephippiis instructos singuli manu retinebant. Adeo trepidatum fuit. Militum aliquis & obesi corporis mole, & vultus elegantia cæteris spectabilior lacrymis disfluebat, illud suum: Ergo moriendum est nobis hac nocte! Miserando cum ejulatu repetens identidem. De Cæna vel cogitare, quamvis præ fame vix spiritum traxerimus, nemini nostrum in mentem venit. Mihi quidem, ingenue fateor, non tam Barbarorum comminatio, quam comitum trepidatioq; terrori fuerat. Ne igitur, si isti me relicto diffugerint, vasta in solitudine solus, pedesque remanerem, equorum meorum velocissimum capi, appararique jussieram, securitatis meæ instrumentum, quo fugientes milites fugiens, quantum licuerit, comitarer. Equitatione diurna fractus, somnoque oppressus ad equi mei pedes habenas manu retinens, ac sclopum nudo in cespite maximam noctis partem placidissime dormivi. Extrema lassitudo, firmaque, quod nihil in nos tentaturi sint

Barbari, persuasio soporis copiam alienissimo tempore, ac loco mihi fecit.

Albescente jam Cælo, dum in fluvii litoribus Indorum vestigia arenæ impressa omnium oculis patuere, centurionis & imperiis, & hortatibus neglectis, cursu effusissimo domum revertuntur milites, meque vel invitum, ni desertus in periculosa centum facile leucarum solitudine perire mallet, sequi cogunt. Quatuor supra nonaginta leucæ, quas ab urbe confeceram, mihi remetiendæ fuerunt. Vix compendium facturi milites per invias Turugôn sylvas, per campos palustres, ubi nullum equo tutum vestigium, nullum sæpe vadum, fugientibus similes Salabinam, patriam suam, mecum attigerunt. Pagi illius Parochus Clemens Xerez de Calderon vir antiqui moris, opibus juxta, ac probitate clarus tenerrime me amplexus, & de militum fugacium intempestivo reditu conquerentem solatus est etiam: Divino prorsus, aiebat, consilio me hoc ad oppidum vel nolentem venisse, Divinæ Matri sermonem panegyricum ut dicerem; Festum equidem, cui a Carmelo nomen, propinquabat, quod istuc per novem dies continuos ingenti cum apparatu quot annis celebratur. Maximi ad hoc ex omni illa provincia omnium ordinum fiunt concursus, cumque loci angustia tot advenarum millia haud caperet, plerisque in campo dumeta inter sub dio agendæ noctes, nobilioribus a Parocho hospitio acceptis. Israël's populum in solitudine castra metantem videbar mihi videre. Templum, etsi minime augustum, sacra suppellectili pretiosissima instructum, tantoque argento ornatum est, quantum Europæis in templis raro videas. Maxima ejus pars Canonici Peruviani cognati hæreditate Parocho obigerat, qui, quidquid opum, facultatumque nactus est,

est, templo suo pie impendit. Plures utinam is in America, quin & nostra in Europa imitatores Parochos, Episcoposque haberet! Hoc itaque in templo panegyricum statim die ad numerosissimam auditorem per horam dixi, ipso etiam Progubernatore, cum aliis ex urbe optimatibus presente, a quibus, finito sermone, sacro e pulpito inter festivorum ignium, & iniamz formz mortariorum crepitus ad Parochi zdes honorifice sum deductus, ubi more recepto circumstanti equitum Hispanorum multitudini & vinum crematum, & folia tabacz in tubulos, e quibus accensis fumum hauriunt, convoluta liberaliter distribuebantur. Utroque dono, quod sacro oratori honoris causa ante alios porrigitur, modeste abstinni, Barreda abstinenciam ejusmodi, quz sacerdotem deceat, mirum in modum probante. Duodecim dierum, quibus hic invitatus detinebar, spatio tempus omne, quod a brevi somno, mensa, & sacerdotalium precum penso mihi erat super, expiandis culpas confitentium animis consumpsi, qui ab aurora in seram usque noctem me stipabant quotidie, aperto semper in campo juxta templum aures praebeantem. Molestia fere Coeli temperies molestias auxit, caelestibus licet solatiis conditas; Quin & ipse Parochus, vir probissimus, & ditior, quam doctior, pro ea, qua mecum versabatur, fiducia totius anteaetz vitae noxas sacro in tribunali mihi patefecit.

Interea Barreda jubente quadraginta milites, qui secundo redeuntem me comitarentur, evocati, campusque leucas aliquot a salabina distans, ubi suis e domibus confluerent, designatus. Hac in statione quotidianas inter pruinas (Mensis enim Julius istic hybernus est) & tigridum pericula triduum sub dio egi cum pauculis, milites reliquos frustra prestolatus.

Nam quinque & viginti duntaxat adrepserunt denique, quorum unus prima itineris nocte raptis etiam centurioni Galeano equis aliquot fugam cepit. Summa hæc provinciarum, & eorum, qui militibus præfunt, infelicitas, quod militum, qui ad expeditiones quas-cunque evocantur, vix dimidia pars morem gerere soleat. Rara est obedientia, quia tanta non obedientium impunitas. Flumine Turugon natatu, ut moris est, superato chacum provinciam ingressi sumus, palantium Barbarorum sedem, a quibus ne quid subiti periculi nobis existeret, viarum speculatores septem quotidie præmissi, qui sub vesperum a se visa, observataque referant centurioni. Detexerant isti Tobarum, Mocobiorumque agmen, qui cum equorum, quos sanctæ fidei e prædiis rapuerunt, grege fugientibus, quam proficiscentibus similiore ad sua latibula properarunt. Contubernaless suos suo de re-ditu ut præmonerent fumo, qua qua transierant, campos, sylvasque incendere. Noctem illam insomnes egimus, quod a fronte, a tergo, a lateribus adrepens flamma exitium nobis minabatur undique, nullusque effugii locus usquam patebat. Quamvis flamma nobis pepercerit, parum abfuit, quin fumo cecaremur omnes, suffocaremurque. Coortus sub auroram ventus ignem a nobis, periculumque avertit. Frequentissima Paraquariz, & per immensam planitiem viatoribus, bestiis, plaustrisque sæpe exitialia sunt hæc camporum incendia. Tum in hoc itinere, tum sæpe alias, ne vivi cremaremur a flamma affli-ente, equis vix bene apparatis, laxissimis habenis medios inter ignes nobis fuit currendum, qui nec ex-tingui possunt, neque declinari. Focus, quo iter facientes vel sub meridiem, vel noctu utuntur, re-manet sæpe abeuntium incuria, & vento validius aspi-rante dispersus campum inflamat. Gramen tritico

altius, stupæque instar aridam, junci, arundines, calamique segetis more quaquaversum protensi, ut flammam prompte concipiunt, sic incendio, hebdomadas plures duraturo pabulum præbent. Sylva majori anni parte solis æstu torrentur, arboribusque pice, resina varia fortis abundant; Hinc & accenduntur cito, tardissimeque extinguuntur. Orbem terrarum conflagrare diceres. Tenebras sæpe fumus offundit aeri tantas, solem ut subducant oculis, ipsoque meridie noctem referant. Ex fumo turbinis instar avolante enates subito nubes, ac fulgura, hisce ipsius vidi, solerterque in patente campo pernoctans observavi. Neutiquam succensendum igitur Indis cætera rudibus existimo, qui ad pluviam procurandam campos succendere consueverunt, experti scilicet fumum densiorem in nubes desinere, atque ex illis aquas cœlestes effundi demum. Fateor tamen campi incendia, aliæ nisi causæ accedant, haud semper certa imbrum remedia esse, ac instrumenta. Nam biennali illa, quam passi sumus, Cœli siccitate hinc, atque illinc, iterum iterumque menses integros ardebant campi, & nemora, neque tamen nobis dedit ignis aquas. Inde occasionem sumpsit Pater Brigniel opinandi, frequentissimas has camporum latissime patentium incensiones siccitatis diutinæ causam esse, quod calore ac fumo seu siccentur, seu consumantur terræ vapores, qui in altum elati in nubes primum, deinde in imbres coalescere solent alias. Ast enim fumum condensatum haud longo ab igne intervallo in nubem converti, & fulgurare, tonareque, ipsius observavi. Quidquid sit, physicorum arbitriis id relinquo. Meum est, cæptum cum Jacobopolitanis iter prosequi.

Haud prætereundus silentio casus, qui terroris primum, mox risus solutissimi argumentum nobis

fuit. In campo, quem sylvæ tenuis tegebat, Abiponum complures suis cum familiis latuere, siccandis lutrarum, quas vicino in lacu ceperant, pellibus occupati. Transeuntes nos primo diluculo ut primum senserant, hostilem Hispanorum assultum suspicati in familiares sibi ululatus effundebantur. Jacobopolitani repentina vociferatione, perculsi Barbaros in insidiis collocatos adventum nostrum hostili expectare animo, sibi persuasere. Incredibilis utrinque, sed Panicus terror. Mihi, quod res erat, suboluit. Centurionem itaque moneo: Equorum nostrorum ceteram, quæ a tergo nobis veniebat, medio in agmine collocari jubeat, diripi ab Indis ne posset. Equo languidiori, cui infidebam, alacriore substituto, milites mihi binos adiungat, quibus stipatus præcederem, Indum, si quis uspiam in conspectum se dederit, observaturus, allocuturusque; Qui enim seu Abiponum, seu Mocobiorum calleret linguam, præter me nemo unus aderat. Centurio cum suis lento passu citra strepitum me eminens sequatur, opem mihi, si res posceret, laturus, peto. Centurio Galeanus ut erat bonæ mentis, opportunis consiliis morem gerit perlubenter. Aliquantulum progressus Abiponem, qui nos exploraturus suspensio veniebat gradu, equitem, hastatumque detego, ac denique mihi propinquiorem oppidi nostri incolam (Casali nomen illi non sine omine fuit) agnosco, saluto, alloquor, de itineris mei ratione, de Hispanorum, qui me comitantur, tum paucitate, tum integerrima fide, ac amicitia certum facio, num socius meus Pater Sanchez, num Alaykin Caziquius noster hospites adhuc in oppido, & alia id genus, quaerit. Ille, absterfis jam suspicionibus tranquillior, se, suosque melle in circumjacentibus sylvis legendo, venandisque per laeas lutris istis occupari, fatetur, ad contubernales suos

suos invifendos placide nos invitat. Rem ita esse
 fuis videre oculis quaterni milites a centurione miffi,
 qui melle copiofo ab Abiponibus donati ad nos, iter
 accelerantes, rediere; At enim difcuffus utrinque ag-
 greflionis hoftilis timor prae quovis melle dulcior
 fuit. Milites novitii aliquot, qui primis Barbarorum
 ululatibus confternati per dunetorum latebras fe ab-
 didere, a veteranis feftive explofi funt. Animofio-
 res alii, ni confiliis coercuiffem meis, in Indos ami-
 eos, ceu hoftes praecipiti ferro irruiffent utique. A-
 ctum fane de nobis erat. Ex propinquo etesim
 Conceptionis oppido ad opprimendos pauculos Hi-
 fpanos Abipones advolaiffent. Sed quamvis nil ho-
 ftile patratum, ut primum ifti me cum Hifpanorum
 manipulo imminere, intellexerant, atratis ad terro-
 rem vultibus turmatim nobis obviam effundebantur,
 nosque veluti indagine cinctos ad coloniam deduxe-
 re. De patratu nuper in fylva Jacobopolitanorum
 caedibus falfo fufpectos fe haberi, noverant, & vel
 ea propter vindictae metu adventantes milites non, ut
 femper alias pro hofpitibus, fed pro hoftibus, qui
 finiftra animo volarent, acceperunt.

CAPUT XXIX.

Conceptionis oppidi turbationes
perpetuæ.

Post quinque menses tum in itu, ac reditu, tum Jacobopoli consumptos redux propensis populi gentis voluntatibus acceptus sum. Sphæricularum vitrearum ingens copia, cultri, forficulæ, & alia id genus, quæ maximi ab illis fiunt, dona a me liberaliter data lætitiæ auxere. Cæterum res oppidi eodem semper erant loco. Ut prius, turbata omnia. Tranquillitatis nec spes, neque remedium superesse videbatur. Mocobii cum aliis Barbaris fœdèrati minitabundi semper, sæpiissime molesti, ac noxii. Abipones natu grandiores, etsi excursionibus in Hispanos religiose abstinere dudum, compotationibus tamen solitis pertinaciter indulgebant quotidie. Adolescentiores domi ut conquiescerent, induci haud poterant, quippe quibus vagari, prædarique ut in more, sic in deliciis fuit. Vetulæ superstitionum avitarum usque tenaces a sacris nostris non abhorrebant modo ipsæ, sed & quoscunque poterant, ab illis avertere conabantur. Nemo, nisi præmii spe ductus, templo pedem inferre, paucissimæ sacris a meridie institutionibus aures, animosque advertere solebant. Aliis, atque aliis curis, ac studiis plerique omnes detinebantur. Expeditio militaris altera alteram exceptit.

Alaykin fidem Hispanis ut testificaretur suam, & suspiciones, nescio, quas aboleret, cum lectissima suo-

suorum manu adversus Oaherkaikin profectus est, a quo minisne, an promissionibus, nescio, captivos pueros extorsit, ex sylva, ubi Lifondo cum aliis Jacobopolitanis casus nuper, abductos. Hi in patriam, paternasque domos nostro ex oppido cum custodibus remissi. Postquam Ychoalay inter, & Alaykin mutuis dudum simultatibus laborantes quædam amicitie species simulata potius, quam contracta est, Abiponibus sancti Hieronymi suppetias venere nostri, illisque consociati Debayakaykin senem binis expeditionibus opugnarunt damno, quam utilitate, majori. Armorum quidem societas nostros inter Abipones, ac sancti Hieronymi fuit tantisper, nunquam concordia animorum. Enimvero nostris. Nakaiketergehes Debayakaykin studiosissimis neque in mentem venit unquam aut Ychoalay victorem, aut victum Debayakaykin optare. In hunc propensissimo, in illum acerbissimo semper erant animo, quod, ne Hispanorum equos diriperent, omni virium contentione obstitit, & rapto dominis suis reddendos vi sæpe procuravit. Qua quidem equorum violenta restitutione exacerbati duplicarunt in prædando astutias, industriasque, non tam ut jacturam priorem novis resarcirent prædis, quam, ut nil ab se curari Ychoalay, significarent. Hæc altereationum scaturigo, hæc sollicitudinum, quæ diu; noctuque nos premebant, materia. Michael Ziburro centurio, Piedra buena alii- que ex sanctæ fidei urbe prædiorum domini cum exiguo equitum manipulo ad S. Hieronymi oppidum venerant, ope Ychoalay equos sibi a nostris Indis abactos recuperaturi. Noverat Ychoalay pascua, ubi equorum recens ereptorum greges latitarent, ad illos igitur clanculum abigendos cum Hispanorum, suorumque turma noctu adfuit, verum spes illum elusit. Namque

fissent, de vita tot iter Barbaros servanda, quam de equis recuperandis magis anxii. Prandio, ad quod a nobis invitabantur, recusato, inglorii uno agmine citra cunctationem ad sancti Hieronymi coloniam cum Ychoali discessere, qui, ut mihi fassus ultro est; nunquam Hispanos adduxisset, si tot commilitones Alaykin Caziquio suppetere, nosset. Accelerato Hispanorum reditu audaciores nostri Abipones, nil dubitarunt suorum aliquem mittere, qui eos observet, horteturque ad iter præcipitandum, ne ad premenda eorum terga, si cunctati per viam fuerint, reliqui omnes ex oppido accurrant. Interea tempestas coorta, quæ horrendos inter Cæli mugitus multum aquæ, plurimum ignis effuderat, properantes Hispanos comitabatur. Nostri Abipones eodem tempore cantus inter, ac pocula siccam, quia nihil omnino sanguinis fustum, victoriam celebrarunt, de Ychoalay frustra fatigato, elusque mire sibi gratulantes. Miserebat me Hispanorum, quibus tantum ex urbe sua iter non irritum modo, sed & probro-fissimum fuit, & terroris plenum; Id quod illorum imprudentiæ profecto assignandum. Nam, dum Abiponum ira frementium globo cinctos se viderant in foro, ad nostras ædes refugientibus ingenue dixeram: Rem vestram haud satis præmeditati comparetis, amici! Ad pugnandum enim nimis pauci, ad Indos alloquendos, nimis multi venistis. Ecquis credat, alloqui causa vos adesse, qui dubia adhuc luce, armatis manibus Ychoalay duce nostro oppido adrepsistis? Hostilis aggressionis num luculentiora usquam indicia? Tempore, ac modo, quo hostes solent, venistis, veniam dabitis nostris Abiponibus, qui hostili apparatu vobis occurrunt, vobis ceterum magna ex parte amicissimi. Certe quidem si Hispani soli, de reddendis equis cum Abiponibus acturi, adulto

jam

dens ait Caziquius, illud dictu, quam factu facilius. Ad venandos equos sylvestres excurrere se se mihi dicunt isti juvenes, & cicures vestris e prædiis, me inscio, ac invito adducunt. Vestrum erat, prædiis vestris invigilare ad arcendos fures. Haud equidem facultatis est meæ campis longe, lateque patentibus invigilare, ac contubernalium per campos itinera, manus, pedesque observare. Milites vestri, stipendio conducti, vias percurrant omnes diligentius, & si quem meorum, qui equos rapuerit, deprehenderint, pace mea ad obscuram domum (carcerem urbis publicum sic vocant) eum pertrahant, ac liberaliter flagellatum, dum lubuerit, domum remittant. Hispanorum vigilantia, severitateque territi adolescentes nostri equorum furto quidni abstinebunt dein. Bene est, consiliis parebitur tuis, respondet Hispanus, sed jam nostro parendum est imperio: Equi ad unum omnes, qui nobis erepti, restituantur illico. Mihi quidem, Alaykin ait, equus, qui vestri juris sit, nullus omnino est. Aliis, ut restituant, tute impera. Restituent, si voluerint. Ego siquidem, utut velim, præcipere id, haud queo. Abipones, accepto a majoribus more, suo, non Caziquiorum arbitrato agunt omnia. Illis præsum, sed ita, ut meorum nemini obesse, nec meis deesse utilitatibus possim. In contubernales meos si imperiis, si vi utar, terga mihi vertent actutum. Amari ab illis volo, non formidari. Agite igitur, & vestros equos, quos verbis vix impetrabitis, armis, si lubet, extorquete. Ad dimicationem accincti in foro adstant mei. Hæc, sæ præsentem, sermocinantem Caziquium impavidus, audit Centurio, & ad conferendas manus promptissimus, ni bini Hispani nobiles, quorum neuter militiam profitebatur, Abiponum aspectu perterriti, illi silentium, pacem, celeremque e colonia abitum svasissent.

rumque, quas Hispani animo agitant, preciosos putarint.

Ychoaley, quod expeditio suscepta optato, speratoque exitu caruisset, in rabiem effractus ad coloniam nostram Hispanorum ope funditus evertendam adiecisse animum, palam dicebatur. His rumoribus percussi Abipones nostri suis cum familiis oppido se, ac periculo subduxere, turmatim ad nota sibi latibula festinantes. Quis vobis ad haec animus? Astutia nisi cursorem, qui Barredæ ista nunciaret, cum literis ad sancti Jacobi urbem misimus, opportunum, forte serum, remedium nostræ afflictionis interea expectantes. Conscii equidem Lenitudinis, qua in suos milites utitur Barreda, ac lenitudinis, qua isti iter tantum ingredientur, jure metuimus, ne Roma deliberante Saguntus iterum periret.

CAPUT XXX.

Barredæ adventus. Oppidi ad flumen
Saladum translatio.

De oppido in ruinam præcipite edoctus Barreda ingenuit enimvero; Quantum enim negotii dederint Hispanis Abipones quondam hostes, noverat, atque adeo amicitiam illorum toti provinciæ salutarem omni studio conservandam porro existimavit. Nil cunctatus quadringentis cum equitibus in viam se dedit eo consilio, ut jam jam fatiscens oppidum a periculosa Ycholay, a sanctæ fidei urbis vicinitate avulsum Jacobopolitano agro propius admoveret. Iter sane perarduum habuit. Primis namque diebus ad viginti sæpe leucas gutta aquæ, quæ vel aviculæ sufficeret, haud suppetebat, amnibus, lacubusque diuturna Cœli siccitate exhaustis. Posterioribus imbre per dies aliquot pertinaci adeo submersus latuit campus, ut in aquis equitandum interdum, noctu, somno urgente, cubandum esset. Colles enim, qui aqua mox defluente siccantur citius, passim desiderantur. Militum non pauci avium more in arboribus noctes egere, quin gleba duriore, quam ex altis formicarum tumulis decerpserant, arborum iter ramos collocata focum excitare sibi norunt ad aquam, quam herba Paraquarica conditam bibunt, calefaciendam. Fluvii, quotquot via offert, solito turgidiores natando ægre superabantur. Barreda ipso Pentecostes die oppidum nostrum paulo ante meridiem attigit. Stillantibus aqua

qua pluvia vestibus ab equo ad templum properans mihi ad aras operanti ministrum se stuit, præclaro ad circumstantes milites, ac Indos exemplo, quod & sæpe alias religiosissime præstitit, ubicunque versaremur. Cæterum in eo totus erat, ut afflictis oppidi rebus celerrime mederetur, quod, ne interiret, ad fluminis, cui Salado nomen, ripas octoginta facile leucas a primo situ distantes, transferendum duxit. Verum hæc medicina ipso morbo & acerbior, & periculosior nobis videbatur, quia dulcis amor patriæ, maxime Americanis.

Alaykin certe reliquorum princeps migrationem ejusmodi audacter, prudenterque damnavit vel eo nomine, quod situs, qui coloniæ designabatur, minime idoneus sibi videretur. Visne tu, Barredæ agebat, aquam dein amaram bibamus, quam vel equi nostri forbere nunquam potuere? Fluvius enim Saladus, etsi suo in fonte dulcis, ex amnium salforum accessione salis tantum, ac amaritiei contrahit, maxime dum pluviis deficientibus deficit, ut ne bestiis quidem sit usui. Abipones cæteri ad unum omnes Barredæ consilia averſati nativum solum tot frugibus, ferisque ad delicias abundans, tot latibulis ad securitatem munitum, ut Pergama sua, plurimi fecerunt semper. Hispanorum vicinitatem perinde, ac servitutem, cum illam hujus esse occasionem experti sint aliarum nationum exemplo, solertissime fugiebant. Zapancha, de quo plura superius, cænans cenantem conjugem suam cultro trucidavit, quod Hispanorum de mutatione oppidi sententiam sibi probari affirmaret imprudens muliercula. Adeo nec mentionem de hoc argumento ferebant. Munusculis, promissisque dulcibus etsi Barreda demulceret singulorum animos, voluntati tamen ut suffragarentur suæ, impe-
tra-

trare neutiquam potuit. Stragulum laneum, quo noctu se tegebat, variis coloribus acu eleganter pictum Caziquio Malakin dederat. Donum hoc pro hamo ad captandam ejus benevolentiam, ac præ omni fascino fuit. Stragulo eleganti totius Barberis ætutum mentem mutavit, quo quo Barredæ luberet, migraturum se cum suis sponndit. Caziquium Ypirikin cum ejus affectis in suam sententiam pertraxit. Adeo dona præ verbis ubique gentium plus possunt.

Qui Caziquiorum Alaykin, Oaikin, Machite, & Zapancha partes sequebantur, timebant enimvero, ne vel inviti, quo ire recusabant, ab Hispano milite raperentur, & quod tergiversari pergerent, ab irata Barreda hostium iustar per insidias peterentur denique. Solliciti igitur, quo evasura esset res, ad vim omnem propulsandam Ychamenraikin sancti Hieronymi Caziquium principem, veterem amicum, suppetias vocant clanculum. Adfuit ille cum lectissimo suorum manipulo ad consulendum, ut aiebat, honoris gratia Barredam. Repetitis, quas iste cum nostris Caziquiis habuit, consultationibus interfuit Ychomenraikin, & qua potuit, verborum, argumentarumque contentione migrationem ardentissime dissuasit. Verum, quod alienam in messem falcem mitteret, leniter reprehensus a Barreda, mirum quantum excaudit. Exasperati animi acerbitatem licet silentio prefferit coram Hispanis, illorum tamen amicitiam nuncium remittere, collatis cum Alaykin consiliis, ætutum constituit. Fixum illi erat, sancti Hieronymi oppido, trucidatis binis sacerdotibus Brigniel, & Navalaou, terga vertere, ad nota sibi latibula regredi, bellumque in Hispanos instaurare. Huic prælusurus, ingentem equorum lectissimorum copiam Barredæ militibus noctu repiendam curavit per suos.

Et vero meditata Patrum cædem, oppidi sui incendium, fugamque cum suis exsecutus erat illico, nã per Chitalin Mocohiorum Caziquium, Romanis dudum factis initiatum, sibi que familiarem a nefando proposito absterritus fuisset. Opportune is ex sancti Xaverii oppido venerat, de suis apud Hispanos adhuc captivis Barredæ locuturus, atque inde officii causa ad sancti Hieronymi Coloniam, quæ decem solum leucas a nostra aberat, aliquantulum deflexit. Tanti apud Ychamenfaikin ponderis fuit ejus amicitia, ac, quæ valebat plurimum, eloquentia, ut impla consilia ejus ex animo penitus exterminavit. Ad servandam utriusque sacerdotis nostri vitam, ad ejus periculum detegendum divino missus consilio videbatur. Ychamenfaikin mutato jam animo equos Barredæ militibus ademptos per Ychoalay ad sancti Jacobi territorium reducendos curavit subinde, & amicitiam cum Hispanis coluit porro.

Tanta fuit tempestatum, imbriumque ultra menssem pertinacia, ut camporum planities omnis in stagnum conversa videretur. Equi diu noctuque aquis immersti emollitis ungulis petiere quam plurimi, superstites vix pedibus jam institerunt. Itineri faciendo impares ea de causa per viam relictæ ad trecentos. Militum non paucis, qui decem equis instructi advennerant, nec unicus ad reditum superfuit, ut adeo alienis, quos focii obtulerunt, uti cogerentur. Hos inter Cæli procellosi, & populi, quoties de migratione injecta est mentio, indignantis tumultus mensis abiit, mihi sane tristior novem illis mensibus, quos ultrocitraque navigans oceani inter procellas consumpsi. Barreda quoque morarum impatiens, non expectato imbrium fine cum suis, & quæ sequi se demum voluerint, Abiponum familiis abire constituit. Pridie itiq;

teris præmissa quatuor plaustra, domestica oppidi, sacraque templi suppellectili, portis, valvisque domus onerata; Ad hæc singula trahenda quinque boum paribus plerumque, viginti adhuc equis adiutoribus usus fuit præterea per vias aquis, paludibusque horrentes. Cum denique vires nullæ, nullæ industriæ sufficerent, ad plaustra allevanda & portas, & quidquid ex ligno, abjicere in via oportuit,

Nobis ad abitum accinctis Abipones suis quæstibus confedere in tuguriis. Singula mecum jam equites sequentes Barreda obiit. Dispicerent iterum, iterumque, quid consilii caperent, mæsta, minacique voce per interpretem me dicebat singulis. Habiturum se præ amicis, qui se sequerentur; Qui istic remanserint, eos Ycheglay, Hispanorumque sanctæ fidei vindictæ manus vix evasuros. Acerrime se insectaturum eos, quot quot pacem datam violaverint dein. Verum Surdis cantavit fabulam. Triste silentium, torvi vultus pro responso fuere. Nil cunctandum portro ratus Barreda mecum, militibus partim præmissis, partim sequentibus ex oppido discessit, ubi relinquendus socius meus Josephus Sanchez fuit subita viscerum ægritudine tentatus, postridie tamen nobis conjunxit. Primo profectiois die Malakin, cujus voluntatem eleganti stragule emptam superius dixi, alterque Caziquius Ypirikin triginta aliquot cum familiis nos sunt assecuti. Quantum istorum adventus Barredæ animum exhilaravit, tantumdem is doloris ceperat ex Alaykin remanentis absentia, qui ut soli nativi, sic propositi sui tenax cum reliqua, quam copiosissimam numerabat, gente nos sequi præfracta recusavit, suo, ut dein intelliges, damno.

Quante nobis per omnem viam exhaurienda fuerint difficultates, facile conjicies, si, quæ de meo ad urbem sancti Jacobi itinere alias scripsi, in memoriam revocaveris. Secundus profectionis nostræ dies finis imbrium, principiumque serenitatis fuit. Verum triginta aliquot dies continuata pluvia campos omnes natura sua planos, declivesque inundaverat omnino. Solum in salum abiisse, jussisse, quoque oculos conjeceris. Nusquam siccum palmarum terræ deprehendimus toto itinere. Aqua ad furas pertingente plerumque, non raro genua attingente per dies unum & viginti equitandum nobis fuit quotidie. Humor assiduus nobis ut officeret minus, exspirareque liberius ut posset, nudatis semper pedibus, calceis, tibialibusque ex ephippiorum fastigio suspensis equo infedimus. Aqua enim intra calceos conclusa animi defectiones subitas, stomachi imbecillitates, minuta ulcera, capitis dolores, aliosque generat morbos in America, quod experientia ipsius didici, & in aliis crebro observavi. Folium tabacæ dentibus mansum, & cum saliva pedum plantis illitum, noctibus singulis remedio nobis adversus noxium humorem, atque adeo salutis fuit. Eundem in finem tabacæ fumum haurire identidem non utile modo, sed & necessarium putabatur. Sub dio, sub Jove frigido noctes agendæ, nisi quod raro pruina defuerit, quæ a capite ad calcem dormientes nos tenuit; Mense quippe Junio, qui hyemis portio in Paraquaria, magnopere exasperatur aura, & quamvis nivibus careat, Auster sæviens frigus præter morem acrius afflat in sancti Jacobi territorio, alpibus nivosis (la cordillera) quæ Paraquariam a Chileni separant regno, propinquiori. Cubare noctu dum lubuit, & artis & felicitatis erat stationem detegere aliquam, quæ, etsi luti plurimum, parum aquæ habe-

beret. Flumina aliquot, quæ suis egressa litoribus latissime vagabantur, vel natatu, vel corii Bubuli ope transmittenda fuere. Plaustra ingentia, ovium, bo-
um, equorum aliquot millia sine ponte, sine cym-
ba trajicere majoris negotii, longiorisque temporis labor erat.

Post repetitas gelidis in aquis natationes, quoti-
dianas inter aeris injurias, & defatigationes neminem
Hispanorum morbo correptum fuisse, id equidem
mirabar sæpe. Abiponum tamen aliquis, Hemakib
dicebatur, fatis cessit. Hic oppidi sancti Ferdinan-
di dudum incola, frugis non optimæ, & nuperrimo
equorum apud Hispanos raptu infamis cum Ychoa-
lay oculos, manusque ultrices reformidaret, ad nos,
vitam tuiturus, veteri in oppido accurrit. Paucis
ante migrationem diebus, sibi nobiscum proficisci ut
liceret, supplex a Barreda impetravit. Fractis jam
tum viribus, & macie adeo erat confectus, ut equi-
tationis impatiens plaustrum veheretur. Svavius istic ut
cubaret, lecti mei stragulum substravi. Sed enim
plaustrum succussum haud fereas equo, ut potuit, pro-
repebat, volare prius assvetus. Omne pietatis genus
illi a nobis liberaliter impensum. Morbo per mo-
menta ingravescente, religionis capita edoctus, sa-
croque tinctus latice in campo, cui Don Ghil nomen,
placide exspiravit. *Dios ecnam Căogarik' Grkauagikam?*
Dias lasē ikauagraniapegalge Creator Deus misere me!
Mater Dei intercede pro me, postremi ac identi-
dem repetiti gemitus illius fuere. Dum eodem loco
sepulchrum illi cavatur, tanta undique aqua scaturiit,
ut mersus potius, quam humatus dici possit. Lugu-
bri ladarum ejulatu, consonantibus recepto more cu-
cubitibus, illi parentatum est diu. Nos luculentum
misericentis Dei beneficium interpretati sumus, hominis

per omnem ætatem pessimi bonam, ut confidimus, mortem.

Milites aliquot, quos vis tædium cepit, fuga dissipati. Alter, domui suæ qui inhiabat ardentius, incredibili flagitio reditum, accelerare suum conabatur. Noverat, in fabrica novæ colonie diutius se detineret. Barredæ consilia igitur ut disturbaret, benevolentie, commiserationisque simulatione Abiponibus fugam, reditumque ad patrias terras celerem suadet, & affirmat: Eo solum sine a Barreda illor a patria abduci solo, ut per insidias, quam primum opportunitas se dederit, contrucidari omnes impune possent. Caverent sibi itaque ab Hispanorum vicinitate, ac ad avitas patriæ suæ latebras revolarent sine cumstatione. His improbi hominis hortatibus suspicaces Barbari fidem adhibuere eo promptius, quod hanc formidinem animo altissime impressam circum tulerint semper. Postridie nobis iter ingredientibus Abiponum nemo se movere visus est. Attonitus repentina tergiversatione Barreda causam sciscitatur, nil tamen exculpfit omnino. Dum denique femina, olim Hispanorum captiva, impudentem militis ad Abipones concionem proderet, militem tamen, multis licet precibus, ac promissis sollicitata detexit nunquam. Nebuloni post homines natos profigatissimo, quisquis ille fuerit, mille mortes comminatus Barreda Malakin Caziquio credulitatem ridiculam exprobrat, eique, ut ad prosequendum iter novo amicitie testimonio alliceretur, nodulos duos argenteos, sui quibus indussit manicas clauserat, porrexit, cum, quod dono daret, nihil sibi jam reliquum videret. Et vero argenteum illud munusculum, ut prius stragulum, magnetis instar fuit, tergiversantesque Indos ad nos sequendos pertraxit. At enim violenta nil dux

rare, hic quoque experti sumus. Hispanorum finibus quo magis propinquabant Abipones, eo acriori, quod a patria recesserint, pœnitentia, metuque tangebantur. Noctu cum Barreda ad focum humi confidentibus nobis adest cum suorum aliquot Malakin: Has terras suis nec probari, neque expedire omnium contubernalium nomine protestatur. Hispanæ gentis propinquitatem periculofam suis, atque adeo formidabilem videri. Desiderari istic arbores, fruges, radices, herbas, suæ quibus carere mulieres neutiquam possint, lamentatur. Objecta ut dilueret, vacillantesque animos in officio contineret, eloquentiam exhausit suam Barreda. Ex Hispanorum oppidorum vicinitate beneficia, emolumenta, securitatem, opportunitates, nescio, quas illis liberaliter magis, quam credibiliter pollicetur. Quæ quidem amplissimæ, magnificæque pollicitationes nobis stomachum movebant; Nam, dum promissis contraria experiuntur Indi, mendacem esse Hispanum, & verbis, quam rebus liberaliorem, nobis identidem oggannire consueverunt. Enimvero situs, ubi locata recens colonia, & nobis, & Abiponibus miseriarum triste seminarium fuit.

CAPUT XXXI.

Recentis ad Saladum flumen Coloniae
calamitates, ac perpetuae mutationes.

Duo supra viginti fluxerunt dies, dum denique locum attingimus, coloniae designatum. Rincon de Luna, rincón de Yacaré, la fragua ab Hispanis dicitur, quod latibulum Hispani Luna, latibulum Crocodili, officinam, in qua ferrum cuditur, significat. Diversa diverforum nominum origo, quam exponere non vacat. Verum sub multis nominibus parum rei latet. Ab ortu solis ripam Saladi fluminis: Ab occasu tamen late parentem habet: Ad septentrionem, meridiemque sylva utrinque clauditur. Hanc inter campus medius, vix quadringentos passus latus & ab eminenti fluminis litore declivis pro oppidi statione delectus est, quod melior oculis non occurreret. Aqua fluminis, licet diuturnis ex imbribus turgidi, salis & amaritiei adpersum aliquid hyberno etiam tempore habuit; Flumen postquam detumuerit, solis aestu accedente, aquam, quae nobis usui sit, certissime defuturam, omnes praesensimus. Barréda obvio Coloniae situ contentus tristitia hæc, quamvis verissima omnia, ægris auribus accepit, & qui hanc aquam fastidierit, aiebat iratus, ex Parana fluvio, centum facile leucas distante, per me licet, bibat. Acquiescendum erat viro bono, sed reditus avidissimo. Eo curante raptim structa mihi, socioque tuguriola ex stipitibus sicco grainine vestitis. Tertium item ejusdem formæ, quod templi vices subiret interea.

Abi-

Abipones sub storeis, quibus in itinere uti solent, habitare cogebantur. Nec plus. Abit cum suis militibus Barrera, & jam novi oppidi conditor apud Tucumaniam Gubernatorem, apud Limanum Proregem, apud Regem Catholicam, apud omnes proclamatur.

Nos in vasta solitudine nobis, Barbaris, miserieque, ac quotidianis vite periculis relictis sacrificia obedientiae, patientiae miracula a cordatis Hispanis, qui nos viderant, dicebantur. Profecto si quot admiratores oculos, totidem manus adiutrices numerassetus, bene nobis, optime nostris Abiponibus fuisset consultum. Habitavimus miserrime septem omnino menses. Casa nostrae, coturnicum caveis similes, soli, vento, pluviis, serpentibus, bufonibus, gliribus, & quod maxime periculosum, tigridibus patebant undique. Bina foramina portam, fenestramque suppleverant; corium penfile illis claudendis obiecit. Pro tabulis parandis equidem & materies, & fabrilis instrumenta desiderabantur. Tigridum, quae propinqua in sylva latitaverant, magna frequentia; major audacia fuit. Caelo pluvio, vel frigidiore cumprimis, ut contra aquas, ventumque procellosum se tuerentur, in Indorum tentoria, more suo, irrepserunt non raro; Ad nostra quoque tuguria aditum tentaverant interdum, quod ex luculentis, quae juxta portam mane deprehendi, vestigiis illarum patuit; Sed ab ingressu per molossum, quo excubitor utebar, identidem absterrebantur. Equi plures, quos, ut in promptu haberent, storearum suarum periculis loro alligare solent Indi, vel discerpti noctu, vel fauciati. Quo plures tigrides Abiponum hastis confossae, eo plures, veluti ad vindicandas sociarum mortes, accurrisse videbantur. Glices praegrandes tarmatim e campo ad nos confluerant, fame stimu-

lante, & esculentis nusquam repertis; quidquid seu ligneum, seu lineum, laneumque domi nostræ fuit, corrofere. Oppidi statio fluminis saladi litus, atque adeo bufonum innumerabilium sedes fuit, qui ut mole corporis, sic veneni atrocitate hujates longe excedunt. Ictu, vel calcibus offensi urinam ejaculantur, oculis certe exitialem. Sole occumbente e latebris profiliunt gregatim, solumque omne dum tegunt, glaciei instar lubricum id ambulantiis reddunt. Hæ loci ærumnæ, de nostris quid dicam?

Quotidianus victus sola carne bubula, eaque miserrima fere definiebatur. Interdum aliquid ex struthionum, quos Indi ceperant, alis delibatum. Si quando, quod rarissimum, biscocti panis portiuncula ex urbe nobis obtigit, paucos intra dies in Indos semper famelicos, semper importunos mendiculos, erogata est. Vini extra Missæ sacrificium usus rarissimus, ac prope nullus. Vestibus obsoletis, usu attritis tegebamur semper. Verum tolerabilis hæc, quæ nos afflixit, rerum penuria; Illud acerbissimum, caruisse nos illis præfidiis, quæ ad Indos juvandos, recreandosque necessaria vulgo putantur. Præter carnem bubulam, eamque, bobus itineris asperitate incredibiliter emaciatis, ingratisissimi saporis, quod illis largiremur, nostra in penu erat nihil. Struthionum, quibus vicina scatet planities, quotidiano venatu, melis, quod subtus terram latet potissimum, collectione ut tempus fallere, sic famem mitigare consueverunt. Apri, cervi, urfi forpicarii, palmarum, arborumque assarum fructus, radices esculentæ, quæ omnia in chaco passim ad manus sunt, ac in cupediis numerantur, hic nusquam inventæ. Numerosus ovium grex, qui texendis vestibus lanam ministrabat, nocte pna totus disparuit. Sylvis, campisque remotissimis
per

per Abipones equites, peditesque diligenter excussis ne vestigium quidem illarum compertum est. Lapso octiduo post fugam aries unicus oppido sese rexituit; Quo devenerint tot ovium centuriz, in hanc usque horam latet, neque facilis est conjectura, nisi, cum nullum usquam reliquerint vestigium, illas avolasse quis somniarit.

Extremæ paupertati perturbatio rerum assidua accessit. Regia via, qua ex Tucumania ad Sanctæ Fidei urbem itur, cum oppido adjaceret, committentes ultro citroque equos nostros, bovesque per pascua sparsos rapuerunt frequenter. Idem per vagantium Barbarorum manipulos impune facitatum. Deprehensi aliquoties prædones, sed, cum vanæ sine viribus iræ, inutilis ferè prædii excubitorum vigilantia fuit. Ab Alaykin nativo in solo remanentis Contubernalibus emissarii alii ex aliis advenere, qui oppidi situm, ac res cæteras explorarent, Malakin Caziquii nostri gentem ad reditum pellicerent; Ni morem amice invitantibus extemplo gesserint, hostiles assultus, extrema quæque comminationentur. Enimvero Malakin semper sibi constitit, minarum æque, ac promissionum contemptor; alii tamen ejus Contubernales non pauci seu miseriarum impatientes, seu comminationibus territi, seu patrii soli dulcedine tracti ad Alaykin contubernia remigrarunt, e quibus alii se nobis adjunxerunt iterum, iterumque. Ut æstus affluentis, refluentisque Oceani, sic itus, & reditus Barbaris prope quotidianus. Jam spe, jam metu ad varianda stativa impelluntur, vagationum semper amantes.

Alaykin, qui oppidi mutationem se invito factam necdum concocerat, ut Hispanos inter late
terro-

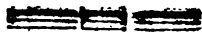

terrorem spargeret, cum longo Abiponum agmine profectus vias omnes, Cordubam inter & Sanctæ Fidei urbem medias infedit, iter agentibus quibusvis non formidandus modo, sed & exitialis. Trucidati Hispanorum mercatorum aliquot, spoliati alii, alii detenti, vexatique. Barassa Jacobopolitani, sociorumque trunca sine capitibus cadavera in via, quæ a cucurbitis (los porongos) nomen obtinuit, ad tegendas cædes lacui injecta, sed ab alio fors transeunte paulo post detecta fuisse. Ex illa prædonum, qui Alaykin sequebantur, colluvie latrociniorum buccinator quispiam nostrum ausus est oppidum subire, ubi sua, sociorumque adversus Hispanos inermes facinora, opulentasque prædas jactans Malakin nostri contubernalibus socordiam, & quæ inde nascebatur, pauperiem exprobravit. Ostentationi minas adjecit: Conflatas ex Abiponum flore turmas ad oppiduli ignavi internecionem præsto adfuturas, ni excusso Hispanicæ servitutis jugo ad patrium solum mox remigrarint. Hæc ait & fulmine ocyor ad sua suo in Pegaso latibula revolvavit. Si, ut minari incursionem nobis, sic exequi ausi essent, de vita nostra conclamatum fuisset utique. Aperto in campo habitavimus. Domus nullis, ut alias solet, sudibus munita hostium telis, flammisque, quas ejaculari sagitta consueverunt, omni ex parte patebat. Abipones, qui vim vi repellerent, perpauci nobis erant super. Ipse loci situs hostilibus insidiis opportunissimus fuit, cum sylvis circumjacentibus eorum itinera tegerentur. Hinc, quod nobis aliunde ad securitatem procurandam defuit, vigilantia supplevimus.

De Abiponum hostilium cædibus, rapinis, consiliis, ac minis per cursores protinus certiores reddidi

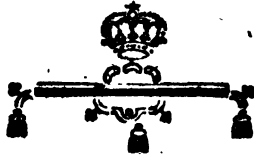
didī Barredam, ut, si qua posset, ratione illorum licentiam refrenaret, nostræ, Hispanorumque iter facientium incolumitati consultum iret. Missi equidem ad nos iterum, iterumque equestres manipuli, tum ut præsidio adversus hostes essent, tum ut nobis domus struerent. Militum, fabrorumque partes omnes impleturi scloperum, hastamve manu altera, altera securum tenere, cogebantur; Fatendum tamen, nunquam propius, impudentiusve Barbaros coloniz imminuisse, nunquam plures equos, bovesque nostro e campo fuisse abductos, nunquam nobis plus seu negotii, seu periculi exstitisse, quam pauculis his militibus præsentibus. Noctes integræ sæpius in armis actæ. Multa, quæ risum mercentur, Panico ex terrore orta silens prætereo. Barbari sibi victores videbantur, quoties Hispanos a se territos, fatigatosque intellexerunt. Ipsus demum Barreda binis cum equitum centuriis adfuit. Illo curante e crudo latere, tignisque affabre elaboratis duo nobis constructa cubicula; Tertium, iisdem coherens, quamvis longius, sacra ædícula dicebatur. Fabricæ totius non spectatores nos, sed strenui adiutores fuimus; Limo, & ligno ad sudorem occupati manus, pedesque certatim fatigavimus diebus integris. Operis, quantum erat, architectum collegam meum Josephum Sanchez exstitisse, nemo est, qui ignoret.

Illud magnopere dolendum, ædes tam operose paratas menses pauculos nobis usui fuisse. Me equidem paulo post ad sancti Hieronymi oppidum moderatorum jussu translato, Patri Sanchez, Indis- que alio migrandum fuit dein. Namque exhaustis diutina Cæli siccitate fluvij, lacubusque propin- quioribus, vel certe aquam salis asperam propin-

nantibus, campo graminibus nudato, antequam pecora cum incolis fame, sitique conficerentur, coloniam ad fluvii dulcis, qui leucas, sat multas abest, litora transferre oportebat denique. Illie collocatos Abipones repentina, & qua majorem indigenarum nemo unquam viderat, fluminis alluvio noctu dormientes oppressit, & parum sane abfuit, quin omnes demergeret. Jam quærendo, jam fugiendò aquam iterum, iterumque mutare coloniam cogeabantur. Ex repetitis migrationibus quanta in Indos, ac Indorum curatores Sacerdotes calamitas, quanta perniciēs in pecora redundaverit, piget memorare. Post quatuordecim, quod Pater Sanchez mihi scripserat, coloniz mutationes in occidentali, quam Hispani habitant, fluvii dulcis ripa felicior demum situs illis obtigit. A sancti Jacobi urbe meridiem inter, ac orientem quinquaginta circiter leucas; A campo, cui *Los porongos* a cucurbitis nomen est, ubi flumen dulce absorbetur, & in stagna dein dividitur, sexdecim admodum abest. Neque uspiam lætiora pascua; Paucos intra annos vaccarum numerus ad triginta millia crevit, plurimæ quamvis alendis Abiponibus quot annis absumerentur maxime, postquam Debayakaikin numerosis cum Contubernalibus coloniz se adiunxerat, ex sancti Ferdinandi oppido fugitivus; Novus hospes reipsa hostis coloniz fuit, quippe quam novis identidem turbis ob annosas cum Ychoalay similitudines involvit, quod supra memoravi. Veterator Barbarus, homo iniquus, Prædiorum hirudo, coloniarum, in quibus versatus est, omnium certissima peltis oppido Conceptionis valere jussu cum plerisque suorum avitas in Chaco latebras repetiit, ubi, ut alias dixeram, ab Ychoalay dimicantē traditus denique fuit.

Pacis turbatoribus libera enimvero respirare capit colonia, & conquiescere. Etsi fructus nequam operæ responderit, quam illi excolendæ per annos circiter viginti strenuus Pater Josephus Sanchez variis cum sociis navarat, multi tamen aduultorum, supremo præsertim vitæ articulo, infantium plurimi sacro latice tincti, reliqui barbaricam dedocti sunt. Hispani gentis istius, tot olim annos sibi infestissimæ, pacem, amicitiamque pro immortalis beneficii habuere; Illud & patientiæ nostræ potissimum, & industriæ deberi tum demum intellexerant, postquam nos amisere. Nobis enim in Europam, collachrymante tota Praquaria, remissis Abipones plerique omnes ad ingenium, feritatemque pristinam redierunt, vix, ac ne vix quidem ab Hispanis porro pacandi.

sic integerrima coluit temper, quod idem ejus affectu prædandum sitientes timori, non virtuti tribuerunt. Illud certum, & si Abiponum ingenium species, profecto rarissimum: Nare ab innocuis etiam ad invadendos vicinos, ad venandos equos, vel cervos itineribus constanter abstinuisse. Domi tutoris claudi instar confidens rarissime equum conscendit. Quamvis re nulla egregius esset, sagittarius nemo unus illo dexterior putabatur. Complures illi fratres natu minores; Hos inter maximus erat nominis Pachiekè projectæ ad quidvis experientum audaciæ, sagacis ingenii, & si quis alius, fervente adhuc bello Hispanorum cervicibus formidandus. Animorum illi plus, quam corporis fuit. Magnanimitatis tamen famam compotationum frequentia, & repetitis, antequam sacris Romanis initiaretur, uxorum repudiis obscuravit. Nicolao Patron præ ceteris in amoribus, atque adeo, dum de bello agebatur, a consiliis fuit. Nos quoque, quoties contra hostes res erat, in ejus sagacitate non minus, quam strenuitate plurimum esse momenti, existimavimus. Præter Nare Caziquios Oahari, & Kachirikin, ut ætate florentes, sic patritia suos inter nobilitate, ac prædandi scientia insolentissimos Yaaukanigarum nonnulli sectabantur.

Sacerdotum nostrorum alii, atque alii in hujus colonie procuratione sibi successerunt. Magnis singuli vendere animis, sed attritis mox viribus ad valetudinem restaurandam revocati plerique omnes. Patres Thomas, & Josephus Garzia primi conditores quanta ferocientes inter Barbaros fastidia, periculaque exhauserint, incredibile. Kachirikin petulantissimus, quod pro arbitratu suo vacas jugulare non sineretur, citatissimo equo occurrens Josepho Gar-

Garzia laqueum injicere tentavit, Hispanis coram
 aspectantibus. Post menses aliquot illis subrogati
 sunt Patres Josephus Rosa, & Petrus Elia: Hic
 pedes, ille caput graviter affectus abiit. Denique
 P. Josephus Klein Bohemus Glazenfis, etfi invale-
 tudine tentatus identidem, tanto oneri ad finem
 usque par fuit. Quanta egerit, tuleritque per an-
 nos circiter viginti, cogitatu, quam dictu facilius.
 Enimvero instituti mei haud est panegyricum, sed
 historiam scribere. Mirabat saepe virum tantillo in
 corpore (quod & ejus cognomen prodit) tantos
 animos circumferre. Miseris, periculisque omnibus
 usque superior fuit: Hæ contempsit intrepidus: Il-
 las tranquillus toleravit. Subsidia annuis, quæ
 Quaraniorum opulenta oppida largiebantur, dextre
 usus, Patre Hieronymo Rejon procurante, prædium
 locuples in adverso Parente litore stabilivit, ex cu-
 jus proventibus aliendis, vestiendisq; dein Abipos-
 nibus necessaria colligebat. Quamvis, quod alibi
 conquestus sum, ex Barbarorum pace, amicisq; ue
 utilitatis plurimum in urbes Hispanorum derivare-
 tur; Hæ tamen ad conservandas illorum colonias
 parum, vel nihil omnino contribuebant, inopiant-
 que causabantur suam, ut adeo totum de Indorum
 sustentatione sollicitudinis pondus nostris humeris
 incumbat. Quod si penes Correntinos Cives ste-
 tisset, huic sancti Ferdinandi colonie ab ipsis in-
 cunabulis fame, ac rerum omnium penuria certis-
 sime pereundum erat. Quidquid sacre supellestilis
 in templo, quidquid panni ad Indos vestiendos no-
 stra in penu, quidquid pecorum in prædio, id
 propemodum omne Quaraniorum liberalitati in ac-
 ceptis referendum fuit. Celebratus saepe, semper
 celebrandus ob ingenuitatem Nicolaus Patron Pro-
 gubernator. His equidem, dum de condenda Vasa-

kanigie colonia ageret, a nostro quopiam interrogatus: Equisnam aliturus esset hanc coloniam? prompto, candideque respondit: Hoc Jesuitarum erit, procurare. Progubernatores alii colonias struendi aureos nobis montes pollicebantur; Alti ridiculus plerumque mus prodiit, cum eorum liberalitas magnificis pollicitationibus neutiquam responderet.

Multos saepe menses Josephus Klein incomitatus hoc in oppido egit; Alias diversis temporibus jam Patres Gregorium Mesquida, jam Joannem Quelada, jam Dominicum Perfeti Romanum socios habebat; cui dudum morbido succedere jubebar a Provinciali. Ex sancti Hieronymi oppido, ubi biennium consumpsi, adverso flumine Parana dies aliquot miserrimo lintre navigandum mihi; reliquum viae ex sanctae Luciae oppidulo ad urbem Cortentinam equo conficiendum fuit. Imbrium, qui praecesserant, diuturnitas, Coelum adhucdum procellosum, & quod ex his consequeretur, viae incredibiliter palustres, amnium tumentium trajectus, Charuarum Barbarorum propinquitas iter mihi perarduum, & multis nominibus periculosum reddiderunt. Ab ipso tum Progubernatore ad sancti Ferdinandi coloniam honorifice sum deductus. Primo aspectu, quae nemini non displicerent, oculis offerebantur plurima: locus stagnis, lacubus, sylvisque proxime impendentibus undique cinctus. Aer diu, noctuque ardens. Cubiculum arctissimum, porta duplici, fenestra nulla instructum, palmarum male coagmentatis corticibus tectum, qui incumbente vento loco moventur suo, ut adeo, quoties pluerit, tantundem madefias in cubiculo, quantum foris in campo. Dum prandendum, adfertur aqua
ex

ex stagno vicino, quod et canum, & equorum, & quibus non aliis bestiarum gregibus tum balneum, tum potum præbet quotidie, feces omnes ex oppido, dum pluit, confluentes recipit, & his rudinibus, reliqua ut taceam insecta, impletur. His visis mirari demum desii, a tot, qui me præcesserant, sociis valetudinis factam iacturam, ipsosque Indos indigenas cum tertianis febribus identidem fuisse confictatos.

Annis superioribus trecentis, inter calamitates inest, si licet persisterim, parum tamen abfuit, quin hæc statio mihi lethalis esset. Morbi originem accipe. Sole in occasum vergente, culicum, insuorum examinibus, ætæ densa nube, fervebat aer, qui tarmatim in meum convlaverant cubiculum. Hoc, cum pro initio nobis fuerit, cibos pro coram adferentibus æque, ac culicibus patuit, quibus lux candela allicere solet. Illorum sibilo clangente, & aculeis a somno absternebat quotidie. Nequidquam adhibita centum remedia. Fumus bubulo ex Aretore culices arcet equidem, sed me quoque ejus fætor. Noctes integras insomnes agere, in area domus, recentioris auræ gratia, obambulare jam denique in consuetudinem mihi abiit, ex qua cibi omnis nausea sensim enascebatur. Quotidianis vigiliis, inediaque adeo emaciatum me vidi, ut vix omnibus hærerem. Erant, qui tres duratæ menses me fore superstitem, ominabantur. Verum ne funestis præfagiis funestus responderet exitus, Provincialis pietas impedivit, cujus imperio ad antiqua Quaraniarum oppida fui translatus. Non sine lachrymis vale Abiponibus dixi, quorum consuetudine per quinquennium usus, & lingua mediocriter instructus eram. Spes tamen ad eos-

confodit aliquot, quam sanguine repleti spumantem redux olentavit. Sæpe alias Yaukaniga, dum expeditos habuere domi eques, fugientium Mocobiorum preßerunt terga, eosque equis non solum, quos sibi rapuerant, sed &, quibus ipsi in itinere utebantur, spoliatos, pedites domum remisertunt, quo vulnera pro prædis, & triste de commilitonum mortibus nuntium reportaverunt. Pluviiis gurgerebescentibus, & annuum eluvione demersis campi locum, ubi noctu cubarent, Mocobis haud reliquerant alias. Idcirco e virgultis hinc atque hinc arboribus implexis lectos sibi struxere, quibus veluti craticulis citra periculi suspensionem incubantes, noctu a Yaukanigis insequentibus deprehensi, jugulati alii, alii vulneribus, & equorum, quos abegerant, omnium detractioe multati fuere. Pari utinam fortuna usi fuissent undecima Calendas Decembris in præda recuperanda. Hunc diem equis meis fatalem, nullus unquam dies delebit mea memoria.

Pridie pecorum custos. Quarantina observata hostium vestigia, equosque in campo desiderari quam plurimos primo mane nunciat. Yaukanigis facturam suam nequidquam deplorantibus eques cum socio Patre Klein, binisque adolescentibus campum lustravi aliquamdiu. Flumen nigrum a Mocobiorum turma trajectum, impressa arenis vestigia, gramen ab equorum multitudine attritum vidimus. Hostes sua cum præda id temporis longissime jam a nobis abesse, nemo erat, qui ambigeret, qui de illis assequendis porro cogitaret, nemo. Ligtuum militarem inflavi sæpius; Mocobiorum lingua facetias edita voce diximus. Ab illis in propinquo latentibus, tacentibusque visi, exauditi, haud

CAPUT XXXIII.

Oppidi Sancti Ferdinandi progressus,
quos Debayakaykin retardavit.

Yaukmitiga quo viliores Abiponibus ceteris, eo arrogantiores fere sunt, minusque morigeri. Qui tamen saxa emolliri, et liquefacere, domum stras aovimus, de istis ad frugem reducendis desperavimus nunquam. Et sane, dum soli adhuc in colonia verlabantur, spei affulgebat aliquid. Adultiores a solitis in Hispanos excursionibus jam continuerunt se. Agris colendis operam dederunt plerique. Quotidiana nobiscum consuetudine barbarum miscerebat ingenium. Post mensem aliquot institutionem humanum quid velut in herba efflorescere non sine jucundo animi sensu animadvertimus. Sacri laticis, quem sibi lethiferum prius autumaverant, horror sensim exolevit, & quamvis illo tingerentur tum infantes, tum adolescentum plurimi, jamjam connivebant eorum parentes. Ad quotidianas in religionis sancte rudimentis institutiones confluerent puellarum, mulierumque catervæ, ut adeo vel in America veterem devoti formæ sexus laudem sibi vendicarent, confirmarintque. Præstigiatrix tamen vetula, quas Barbarorum rituum antistitis dudum dixeram, vel limen templi terere nefas sibi putarunt, quin quotquot poterant, ab ejus ingressu arcebant. Pueros equo circum-

cumvolitantes ad templum, compellere; majore negotii res fuit. Yaaukanigarum quispiam ætate provectior sub ipsa coluizæ primordia salutaribus expiandum undis cum sua se familia stitit. Joannis Boni, vir optimus, nomen jure nactus est; Namque semper sui similis nil unquam eorum intertermisit, quæ vel a probissimo expectaveris. Ejus conjux, filia, captiva Africanæ originis, quæ sponte sua suo hero famulabatur, ab illius pietate nihil abludere.

Spes optimas, quas de religionis, coloniarumque lætis progressibus concepimus, in herba prope succidit infausti Debayakaykin adventus. Nam Ychoalay hostis sui aggressionem metuens cum Contubernialium suorum agmine ad hoc oppidum refugit, quod Hispanorum sub tutela cum esset, securitati suæ cautum omnino putabat. Ast vero paucos post dies idem Ychoalay commilitonum centuriis aliquot stipatus, cum Debayakaykin conficturus, adfuit. Sanguini ut paceretur humano, evocatus a Patre Josepho Rosa Correntinus Pro gubernator utriusque factionis duces ad pacem, certis, quas alibi dixi, conditionibus fandiendam permovit. Tranquillatis eum in modum animis pax tum quidem coaluit. Ast Debayakaikin ad Conceptionis oppidum cum suis emigrante, utrinque recrudit bellum, ut superius scripsi. Jam, quam perniciosa fuerit sancti Ferdinandi coloniz Debayakaykin cum Yaaukanigis conjunctio, obiter exponendum.

Voraces hi, turbulentique advenæ præterquam, quod carnis portione solita raro contenti boves clanculum, vitulosque, luculento prædii damno sibi mactarint identidem, coloniam ipsam bello
cum

coram finitimis Mocobiis, ac Tobis impluerunt. Alaykin infelicem, relicto Conceptionis oppido cum suis in campo potantem Moccobiorum phalanx sub diluvium oppressit, acrique demum velitatione cum septem commilitonibus in acie caesum, ac mox rite assum eodem in loco devoravit. Septem aliorum, qui in pugna occubuerunt, corpora, adolescentis item duodecim annos nati barbarum epulum amplificaverunt. Vetulam tamen, quam innumeris vulneribus confecerant, intactam reliquere, quod carnes illius jam duriores digitterent, ac esui inutiles. Sauciati complures Abiponum equorum celeritate vitam servarunt, quam diffugientes cum prolibus foeminae ceteri vicini nemoris latebris tuebantur. Pachieke Alaykia filius paternam necem armis, quod religiose observant Abipones, vindicaturus Yaaukanigas, ac Debayakaykin contubernales Nakaiketergehes ad expeditionem in Moccobios suscipiendam pertraxit, in qua etsi nihil prope sanguinis hostilis fufum, provocati tamen hostili hac incursione Moccobii in coloniae totius excidium conspirarunt. Assaultus diu noctuque repetiti, & plures annos varia fortuna continuati fuerunt. E multis pauculos memorabo.

Dubia adhuc luce ingens Moccobiorum agmen in foro apparuit repente. Debayakaykin cum plerisque omnibus non sine cucurbitarum cantori consonantium strepitu poculis indulgentem, sed mox armatum circumstetere alii, alii interea equorum, per pascua vagantium greges impune diripuerunt. Sanguine tamen nonnullorum ingens praeda stetit. Nam Pachieke, Naré Caziqui frater, confesso, qui ad manum forte erat, equo in extremum hostium recedentium agmen invehens hasta

CAPUT XXXIV.

Novæ turbæ ab exteris, ac ipsis incolis concitatae.

Periculosior alias procella coloniz incubuit, sed Yaaukanigarum virtute feliciter, ut dicam, discussa. Mocobiorum, Tobarumque trecentis plures tacito, aut accelerato itinere nobis imminebant. Eorum ex numero transfuga quispiam socios clanculum antevertit, & Abipones Oaherkaikini Contubernales, nobis vicinos, sibi que, nescio, quam ob causam, amicos de periculo coloniz nostræ commoauit; Inde ad nos rumor tempestive delatus. Pater Klein, cum hostium numero impares videremur, suppetias a Correntino Prægubernatore petiturus flumen Paranam, quamvis Austro tum debacchante, procellosissimum, lintre transmittit, more suo, intrepidus. Yaaukanigæ nostri ad strenuam coloniz defensionem, victoriæque fiduciam identidem a me excitati diu, noctuque, quod cum hoste proxime congressuri assolent, computationi vacabant interea. A me vigilatum diligenter, & missis quaquaversus excubitoribus, speculatoribusque nihil eorum, quæ ad oppidi, prædii que securitatem facerent, intermissum. Die, quam Dominicam Quinquagesimæ dicimus, duabus post meridiem horis hostium unus vicino in campo a Nahagalkin nostro conspectus est, unde de subsequenti reliquo agmine prona nobis fuit conjectura. Yaaukanigæ

temulenti omnes, et si pedibus vix insisterent suis, apparatus per feminas equos conscendere illico, & fulminis more turmatim nullo ordine excurrentes in Mocobios, Tobasque ad sylvæ marginem latentes invehebantur. Jucundum hoc oculis spectaculum; sed de rerum exitu incertus, anxiusque de oppidi incolumitate armatus perflit, ut, ubicunque necessitas posceret, opem ferrem. Sclopus enim unicus præ decem hallis plus adversus Barbaros valet. Res, propitio Numine, ad votum cecidit. Namque hostibus improvisa nostrorum impressione territis, circumfessisque non jam manus conferere, sed equorum pedes ad fugam stimulare visum est. Fervente mutua insectatione Divisi Mocobii. Pars Austrum versus profugiens binas, quæ in campo siliquas græcas collegerant, Abiponenses mulieres jugulavit, infante uno a matris uberibus in captivitatem abducto. Pars altera ad septentriones properavit, nostris istorum terga seram in noctem prementibus. Yazukanigarum, qui ab hostium insectatione non destiterant, complures cum non nisi sub auroram oppido se restituerint, pro mortuis habiti a feminis jam deplorabantur. Unicus nostrorum sub velitationis principium vulnus fat luculeatum retulit. Quot hostium seu cæsi fuerint, seu sauciati, nihil admodum certi.

Verum tu expectare etiamnum mihi videris auxiliares copias, quas ab Hispanis petiturus Pater Klein ad urbem Correntinam pridie navigaverat. Dicam. Nihil prorsus fiduciæ Hispanorum in auxiliis collocandum esse vel extremo in discrimine, inde conjicies. Sub vespere Indis nostris fugitivum jam hostem instantibus advenere Hispani milites duo, ut tales ambo, ut neuter militis nomen

mereretur, neuter Hispani speciem referret, quin ne umbram quidem. Si nec Hercules contra duos, quid, amabo, duo imbelles, imberbesque homunculi contra quadringentos Barbaros prestabunt? Mihi certe nulli usui, risui meis Indis fuere. Pecoribus, ne noctu a Mocobiis remoto in campo diriperentur, oppido admovendis operam ut navarent suam, nullis aut precibus, aut promissis poterant induci; Extra domus nostræ sepimenta prodire sibi nefas esse, aiebant metu palpitantes. Per Indos adolescentulos, milite utroque animosiores armentum omne ad oppidi conspectum ex prædio adductum, noctuque, ne rursus spargeretur, per eosdem custoditum diligenter. Nos quoque ad unum omnes noctem illam in excubiis transeginus, a fugitivo hoste resumptis animis aggressionem repeti, sæpe alias experti. Et vero Mocobiorum per prædii fines noctu palantium vestigia a nostris speculatoribus primo diluculo fuerunt detecta.

Exacerbatis duarum mulierum cæde, & Hispanorum in mittendis auxiliis tergiversatione animis Yaaukanigæ per cursores Progubernatorem Correntinum ad coloniam evocant, & cunctationem quamvis, vel repulsam amicitiae violationem interpretaturos se se, minaciter significant. Enimvero die, cui a cineribus nomen, mox comparuit cum Patre Klein Nicolaus Patroni denis militibus stipatus. Hunc indi nostri, & qui accersiti fuerant, vicini Oaherkaikin Contubernales fucatis, ut pugnaturi solent, vultibus, armatique excepere, & dum illis collocuturus nostram subiit domum, fores utrinque, forique aditus omnes obsederunt. Periculosa nobis consilia eos animo voluisse, undique patebat. Progubernator Patron, ut erat in-
tre-

trepidus, facetoque ingenio, Pachiekè, Nare Cazi-
 quii fratrem, sibi alias in paucis charum conspicu-
 tus: fuliginem, qua faciem tinxisti tuam, mihi lo-
 cuturus absterge prius, illi ait; Hic: quoniam
 mihi alloquendus eras, vel ideo atratus ora, ni-
 grisque fucatus coloribus adsum, voce minitabun-
 da respondet, moxque populi universi nomine que-
 rimoniarum capita proterve recitat: Pacem, quam
 emendicasti, inquit, victores nos, & inviti vobis
 indulsumus. Coloniam hanc, quam nobis obtrusi-
 sti, recusavimus diu, quod finitimis hostibus nume-
 ro inferiores nos novimus. Hanc nobis sollicitudi-
 nem ut eximeres, quæ, & quanta spondidisti! Mi-
 lites mei, ajebas, vestri erunt. Hostes vestros pro
 meis habebō. Inita vobiscum amicitia Mocobio-
 rum, Tobarumque odium nobis conflavit, qui a-
 mici nobis, ac fœderati, quamdiu infensi vobis,
 infestique perstitimus. Nunc annis abhinc pluri-
 bus extrema in nos audent. Rapti e sinu matrum
 liberi: obruncatæ conjuges: Equorum greges nobis
 toties erepti. Diu, noctuque, quin respirare tuto
 liceat, ab iis hostibus petimur, & ni vigilantia in-
 fidias, magnanimitate numerum eludimus tot ho-
 stium, nemo sane nostrum jam superstes foret, e-
 quus, cui insideremus, nullus jam restaret. Haud
 te latent ista. Clades, calamitatesque nostras quie-
 tis auribus, tranquillo animo accipis, quin manus
 ad ferendam nobis opem porrigere tibi in mentem
 venerit unquam. Dum injurias ulturi Mocobio-
 rum Contubernia infestis armis nuper invalimus,
 quam acriter nobis succensuisti! Caves equidem,
 ne lacestisti a nobis Mocobii iras denuo in vos re-
 fundant suas, & Correntino in agro grassentur.
 Quousque securitatem vestram caputū nostrorum
 periculo conservatam voles? Nobis enimvero, quid-

Part III.

T

quid

quid opposueris, fixum est in Mocobios ire, armisque ultricibus acceptas injurias vindicare. Id abs te unum amicitiae tuae testimonium, nostrae praemium jure poscimus, denos equites Hispanos, ignivomis Catapultis rite instructos, nobis expeditionis socios ut adjungas.

Plura locuturum Pachicè Progubernator interpellat, & minaciter dicta joco intempestivo eludit. Vos equidem, ait, si modo hasta praelonga armati, variis ad terrorem coloribus picti, struthionibus perniciores, equorum ungula campum egregie quatatis, si auram horrifico buccinarum ululatu impleatis, tum enimvero magni vobis heroes videmini. Quae dum gestu mimico proferret, ut belli, quae apud Abipones viget, rationem explodere videretur, incredibilis apud circumstantes indignatio coorta est. Aliis palam frementibus protervior aliquis, Kachinga dicebatur, heus tu, exclamat, lituis, classicisque nostris, cave porro illuseris! His enim clangentibus trepidare vos Hispanos, totisque tremiscere artibus experti fuimus tot annos. Horrendum populi totius murmur, torvi oculi, vultus minaces periculum Progubernatori portendebant, me, quo demum evasura esset res, haud mediocriter sollicito. Ad delinendos furentium animos, sibi que conciliandos (Nutibus id svaseram) stylum mutavit callide, ex satyrico in laudatorem Abiponum conversus. Belligerandi peritiam, eximiam in armis, equisque tractandis dexteritatem illis pleno tribuit ore. Laudibus promissa, quamvis nunquam his steterit, liberaliter adjecit: Se nunc quidem expeditione alia (contra Quaranos evocabatur) impediri, aiebat, quominus eorum votis faceret satis; At, ut primum bello praesenti

Senti defunctus domum rediisset, cum aliquot equitum suorum centuriis in Mocobios se profecturum. Hæc ait, & negotium, nescio, quod, causatus in urbem properavit, nullo prorsus adventus sui fructu, nisi quod Indos magis irritarit. Res eodem, quo prius, loco relictæ. Idoneum qui afflictæ, & agri periclitantis instar fatigenti Coloniz remedium afferret, nemo omnium fuit. Continuas inter Barbarorum aut incursiones, aut suspiciones anni fluxerunt, solationum steriles, calamitatum feracissimi.

Præ quovis tamen extero hoste coloniz huius tum disciplinam, tum rem domesticam labefecit Abiponum, quos Debayakaykin adduxerat, societas infelix; Istorum seu exemplis ducti, seu numero confusi Yaaukanigæ nostri ausi sunt non raro ad agrum Cordubensem, Sanctæ Fidei, & Assumptionis excurrere, ubi, quamvis cædibus abstinere, equorum greges diripuerunt. Quin viciniora Quaraniarum oppida vexarunt impudentius, quorum liberalitate potissimum & alebantur, & vestiebantur. Prædatorias ejusmodi excursions dammare, vetare, dolere, haud item impedire poteramus. Correntinorum tamen territorio nihil unquam noxæ ab illis est illatum. Debayakaykin Caziqui, postquam ad Conceptionis oppidum semper inquietus, nusquam secus, secesserat, Contubernales non pauci in sancti Ferdinandi oppido remanserunt; Alii Oaherkaikin Contubernio se adjungere, qui vicino in campo, & prope in oppidi nostri conspectu sedem diu stabilem fixit. Quæ quidem prædonum vicinitas quantam pestem Yaaukanigarum moribus afflaverit, quantam prædiolo nostro attulerit perniciem, neque verbis exponi,

T 2

neque

neque lachrimis pro merito deplorari potest. Laagala quidam, ex illa Barbarorum colluvie, longe rapacissimus præ omni tigride armentis nocuit. Pro numeroſo Oaherkaikin Contubernio alendo boves, quot lubuit, quotidie nostro e campo clanculum abstraxit. Modus, quo coerceri posset ejus rapacitas, suppetebat nullus, Yaaukanigis nostris, Oaherkaikin semper amicis, quotidiana hæc pecorum furta jam promoventibus, jam dissimulantibus. Prægubernator ipse, rerum conscius, hunc prædonum primipilum Laagala, lateri suo nostris in adibus impudentissime assidentem vel verbo reprehendere non est ausus, quin blanditiis demulcere studuit. Si Hispani duces, militibus stipa suis metu obmutescunt, dum Indis immorigeris flagitia exprobrare oportebat, æquis miretur, si Patres humanis prædiis destituti, Barbarorum manibus, voluntatibus, telisque expositi eorum errores perstringere acrius timuissent. Verum mortis contemptores vicimus timorem, & si quid a legibus absonum notavimus, quoties ex reprehensione fructus expectari poterat, reprehendimus. Unum e multis, quæ de nostris hominibus adferre possem, exemplum accipe. Pater Josephus Klein, ut semper alias impavidus, Yaaukanigam apud suos nobilem, & malitia, quam ætate grandiorẽ, a noxiis adversus Hispanos excursionibus porro ut abstineret, amice hortatus est. Ferociens juvenis clavam ejus vertici impegit eo impetu, ut impos sui, sanguine diffluens suo semianimis humi procumberet. En! immane vulnus, & ex omnium sententia periculosissimum correctionis præmium fuit. Nemo Hispanorum militum, qui istuc versabantur, Abiponum nemo ausus est percussori sacrilego manum injicere; Impunitus abiit. Alter Yaaukaniga
eidem

eidem Patri colaphum infregerat. Fabula est, quidquid de rerum omnium conditore Deo refert, exclamans. Ausus fuit impudens Barbarus, quod nemo unus Abiponum. Assidua prædonum rapacitate exhaustum est prædium, bovesque Indis vix duos porro menses alendis suffecturos numerabat. Neque spes subsidiorum ulla superfuit. Urbis Pro gubernatori pecorum penuria paulo post cogendos nos coloniam deferere, coram significavi. At ille, ut de colonia deferenda ne quidem cogitaremus, me per sacra omnia obtestatus, hortatusque est. Quod si enim, aiebat, discedentes vos discedendi copiam feceritis Yaaukanigis, id eo consilio a vobis factum malevoli interpretabuntur, ut novis nos Hispanos hostibus, ac calamitatibus belli oneraretis denuo. Neminem fore respondendi, adeo stolidum, ut ejusmodi malevolorum obrectationi adhibeat fidem. Barbaros intra oppiduli angustias coartari, & a vagationibus, quibus a pueris assueverunt, cohiberi a nobis haud posse, si domi alimenta desiderentur. Nam & feris, quas caveis claudimus, escam præbemus, quam more suo sibi quærere haud possunt. In Europa a discipulis magistri aluntur; In America Indi tamdiu pro magistris habebunt Missionarios, quamdiu illos nutricos experti fuerint suos. Et nobis, & coloniae terga vertent, ubi inedia pereundum sibi viderint. Extra coloniam vagabundi, etsi nec serant, neque metant, jam venando, jam prædando norunt sibi dapes conquirere. Quicquid liberalis procreat natura, quicquid pecorum in Hispanorum prædiis suppetit, sui esse juris, perinde ut feras in campo, putant, rapiuntque. Hinc vetus, & quotidie decantata illorum querela: Se Hispanorum amicos sepius in colonia esurire, quam olim inimicos suis

in latibulis. Hac oratione seu convictus, seu quod similis veri, conterritus Pro gubernator ad coloniam conservandam spondit plurima, sed spondit tantum, præsitus certe omnia, si prolixis viri optimi voluntatibus facultates respondissent. De extrema, quæ proximam coloniarum ruinam minabatur, pecorum inopia a me per literas factus certior Provincialis noster Josephus de la Barrera citra cunctationem mille boves suppeditavit, indolis aliquamdiu alendis destinatos. Ejusdem liberalitate, oppidorumque Quaranicorum subsidii in adverso Paranae litore conditum demique est prædium, quod, cum prædonum incurfibus non pateret, annorum aliquot intervallo omni pecorum genere incredibiliter fuit locupletatum.

Illud certissimum: Hanc Yaaukanigarum coloniam (27 gradu, 30 minut. latitudinis. 318 gradu, 15 minut. longitudinis sitam) non Hispanorum ope, aut opibus, sed nostrorum maxime hominum patientia, vigilantia, ac industriis conservatam fuisse; Hanc urbi Correntinae parum subsidii, istam illi emolumenta plurima debere. Certe a primordiis hujus coloniarum respirare demum; ac in pacis sinu conquiescere cepit, a Barbarorum, quotquot in Chaco confident, incurfionibus semper intacta. Correntinis diuturno bello ad incitas, ut alibi exposui, reductis in adverso, quod colonia nostra tenuit; & præstantissimis arboribus abundat, litore naves, plaustraque struere, ubi ubi liberet, prædia condere, varioque, quo ditescerent, commercio citra periculum operam dare jam licuit. Nostris periculis securitatem suam, inopi oppidulo, quod illis pro muro fuit, facultates, opportunitatesque suas in acceptis referebat. Anno 1767, quo in
Eu-

Europam remissi sumus, ducenti Yaaukanigæ Christiani numerabantur, plurimis aliis jam malignarum febrium, jam variolarum, vel morbillorum contagione extinctis. Relegatione nostra, mirum, quantum in Hispanos exacerbati superstites, Patris ædibus, temploque in cineres redactis, relicta, quam annos septemdecim habitabant, colonia ad avitalibula, latrociniaque redierunt. Sacerdos e Seraphica familia, qui nostris substitutus fuerat, fugiendo ad urbem ægre vitam servavit suam. Paucas, quas Yaaukanigas inter versatus est, hebdomades vir bonus quot momenta, totidem vitæ discrimina numeravit. Adeo funestus coloniz, quæ tantis sudoribus, miseriisque nobis constitit per annos septemdecim, exitus fuit. Correntinis, Hispanisque omnibus longe perniciosissimus, adversus quos dilapsi Indi mox arma resumpserunt.

CAPUT XXXV.

Coloniæ Abiponum a S. Rosario, & S.
Carolo dictæ origo, ac situs.

Corruptionem alterius alterius generationem esse, ex putri infecta nasci, physici affirmarunt alii, alii negant; At certe talis coloniæ istius origo fuit; Nam ex Abiponibus transfugis, oppidorum aliorum, religionisque desertoribus hæc nata est. Disciplinam Christianam, pacisque otium pertæsi instituto majorum non latrocinii modo, sed & cædibus Hispanorum, Quaraniorumque fines vexarunt aliquamdiu. Verum quod a fronte, a tergo vindicibus se se armis petendos prospicerent denique, nullæque, quibus adversus Ychoalay Hispanorum defensorem se tuerentur, latebræ suppeterent, incolumitati suæ arte consultum ibant, quod Marte haud potuere. Ad Assumptionem Paraquarii territorii metropolim tres e suis oratores legant, qui cæterorum nomine coloniæ sibi, ac religionis magistros sacerdotes efflagitarent. Josephus Martinez Fontez, Valenciæ in Hispania natus, dimacharum veteranus centurio, & nuperime Gubernator dictus propensissima voluntate versipellium legatorum precibus subscripsit, quod celebritatis apud Regem spes amplissimas ex colonia his Barbaris condita sibi finxerit. Fulgentius de Yegros Paraquayus, armorum præses, &, ut quidem istic res sunt, supra heroum vulgus, Gubernatoris consilia mire probare, executionem urgere, & Abi-
po-

ponum legatis effuse blandiri non desistit. Sagaciores alii Hispani condendæ coloniz propositum aperte, præfractæque rejecerant. Veteratores istos (Tales profecto fuerunt ad unum omnes) Abipones, nationis universæ fecein, vindictæ metu, non religionis amplectendæ desiderio adesse, non coloniam, sed impunitatem criminum, asylumque apud Hispanos quærere; Homines frugi si essent, oppidis, ubi versati sunt annos complures, & sacro fonte expiati, terga vertere, ac latrociniis vacare, nunquam sane in animum induxissent suum. Sed demus hæc abesse, provincia hæc rerum omnium egentissima iis destituitur subsidiis, quæ ad Coloniam seu inchoandam, seu conservandam necessaria, verissime dictitarunt. Eadem nostrorum hominum fuit sententia.

Verum furdus hæc a Gubernatore, gloriæ avido, auribus accepta, Ejus jussu convocatus ad urbis forum populus (cabildo abierto dicitur ab Hispanis) pro suis quisque ut facultatibus ad dotandam Coloniam, quod luberet, ultro contribueret. Donum gratuitum vulgo dicitur. Hi boves, ovesque: Illi equos, vel herbam, quæ cum aqua calida bibitur, Paraquaricam: Alii tenuioris fortunæ secures, cultros, & quidquid ad domesticam penum pertinet, liberaliter promiserunt. Enimvero, nisi promissa inter, ac dona tantundem intercederet, quantum verba inter, & facta solet, satis, superque de necessariis coloniz prospectum utique fuisset. Verum, ut Hispanorum utar adagio, multus erat in pollicendo strepitus, sed nuces paucissimæ. *Mucho era el ruido, pero pocas las nueces.* Multi promissis steterunt nunquam. Alii vaccas effætas, equos strigosos, mancos, moribundos, oves vetulas, calvas, hæcticas, scabie laborantes, cætera omnia, quæ usui vix porro sint, im-

prudenter obtulerant. In plerisque, quibus datum a Gubernatore negotium, bestias, resque, quæ spondebantur, alias colligere, vel conservare, aut fidelitas, aut diligentia desiderabatur. Aliqua sibi occultæ mercedis nomine retinuerunt; Meliora, quæ sibi reservabant, deterioribus commutarunt. Ut adeo nil mirum, coloniam egentiozem nusquam, calamitosioremq; in universa Paraquaria extitisse, quod mihi, oculatq; testi, exploratissimum, quippe cui per biennium cum extrema paupertate simul, simul cum Barbarorum illorum insolentia luctandum fuit.

De securitate cumprimis sua anxii Abipones stationem, ubi colonia collocaretur, ab Assumptionis urbe Austrum versus septuaginta leucas, a Paraguay fluminis occidentali litore quatuor distantem ipsi designarunt, sylvis, amnibus, paludibusq; circumfusa, atque adeo Hispanis difficiliorem accessu, quibus, quoties sua ex urbe equites venirent, ingens illud flumen esset trajiciendum. Campus hic lingua Quarenica Timbò dicitur ab arbore ejus nominis istic frequentissima. Ab aliis *La herradura* equi soles vocatur, quod fluvius Paraguayus hoc loco inflexa interjectu in gyrum circumactus equi soles speciem referat. Duo præterea amnes majusculi (ambo equam sale aspersam vehunt) Coloniz locum alunt, ejusque in conspectu unum in alveum coeuntes lacum efficiunt denique sat grandem, qui in Paraguayum flumen mox evolvitur. Aquam omnino dulcem maxime, si Cœli siccitas longior præcesserit, aut piscem nobiliorem in hoc aquarum labyrintho rarissime deprehendas; Crocodilos, a quibus pisces vel absumentur, vel fugantur, innumcrabiles videas passim. Stationem tamen hanc habitationi humanæ nantiquam accommodatam, quam Tobæ sui esse juris

contendant, Abipones nunc demum latendi desiderio sibi delegerant, & Hispani assensu pronissimo comprobant eo ex capite, quod Mocobii, ac Tobz hostes, quoties adversus Paraquayenses excurrunt, hic loci potissimum flumen Paraquayum trajicere consueverint; Quasi vero hoc trajectu etiam per Abipones novæ coloniz impedito non decem alios æque opportunos Barbari detexissent.

His in latebris, futuræ coloniz destinatis, jubebantur commorari interea Abipones, dum denique rebus rite dispositis, assignatisque sacerdotibus istic oppidulum conderetur. Boves, quibus alerentur, illis dati. Quamvis feminz cum prolibus hac in statione persisterent semper, viri plerique omnes consuetis ad sanctæ fidei, sanctique Hieronymi prædia excursionibus occupabantur identidem, unde ingentes equorum greges abegerunt. At viadex Ychoalay suorum equitum turma comitatus, luna noctem illustrante, latronum contubernium oppressit, & quid, quid equorum istic deprehenderat, nemine repugnante abduxit. Quo quidem nocturno assultu irritati iteratis rapinis equorum jacturam gnaviter resarserunt suam. Neque puduit Hispanos quosdam de latronibus equos furtivos emere, quo quidem commercio ad prosequenda ardentius furta Indi inflammabantur. Illud risu sane dignissimum: Dum boni hi (si superis placet) Catechumeni Abipones diu, noctuque nullum fecere prædandi finem, illorum integritas summis in Cælum laudibus efferebatur per urbem Assumptionis a Fulgentio de Yegros, eorum facinora omnium linguis pervulgata vel negante, vel excusante. Idem cum numerosa militum caterva ad Abiponum istorum stationem profectus est, venturis sacerdotibus habitationem fabricaturus. Post diurnam illic com-

commorationem, incredibili boum, Colonizæ destinationum, multitudinæ consumpta duo duntaxat tugi-
riola struxerunt milites tam angusta, tam humilia,
tam inepte e ligno, & limo compacta, ut vel Indo
Barbaro inhabitabilia ab ipso dein Gubernatore pro-
nunciarentur. In urbem tamen redux Fulgentius col-
legium Patribus Missionariis se condidisse, pleno ore
jactavit. Neque tamen erat, cur ipsum, ejusque
commilitones suscepti itineris perniteret; Namque
cum equis, cervorumque pellibus, quas non sine
quæstu de Abiponibus coemerant, domum rediere.
Utrumque enim fluminis Paraquayæ litus cervis abund-
dat, qui nec mole corporis, neque forma ab Euro-
pæis abludunt.

Nicolaus Contucci noster tum & Provincialis &
Visitator Chilensæ & provincie missus a Paraquayensi E-
piscopo Emanuele Antonio de la Torre, & a Guber-
natore Josepho Martinez Fontez per literas Regio no-
mine est monitus, Sacerdotes ut designaret novæ A-
biponum Colonizæ præfuturos. Petitioni morem ge-
sturus, consultis aliis rerum provincie gnaris, mihi,
quod Abiponicam callerem linguam, eam provinciam
detulit, ex qua quidem, consideratis omnibus, labo-
ris plurimum, parum fructus, gloriæ nihil expectan-
dum videbatur. Æthiopus a me lavandos, rigandos
aridos stipites jam tum prospexi. Hinc etiam semper
alias volupe mihi obtemperare, peracerbum tamen
fuit, falcem amplissimæ messi nunc subducere, &
Tarumenfibus migrare ex sylvis, ubi in sancti Joachi-
mi oppido ultra sexennium Ytatinguas Indos excolui,
Barbarisque Munday, & Acaray fluvios inter con-
quarendis, sexto jam itinere defunctus, operam non
omnino inutilem navavi, ut in libro prodromo ube-
rius expositum. Colonizæ igitur novæ super negotio
ad

ad Quasñenicum sanctæ Rosæ oppidum, ubi contucci Provincialis tum versabatur, vocatus sum, & mox iter ad Assumptionis metropolim accelerare iussus. Eundo, redeundo, dum denique dictam urbem attingerem, trecentarum prope leucarum profectio continua, paucorum dierum quiete interposita, iisdem equis suscipienda mihi, exhauriendaque fuit mensibus Junio, Julio, & Augusto, illic maxime hybernis. Campos ob Cœli siccitatem diuturniorem passim aridos deprehendi, bestiarumque cadaveribus horrentes. Longissimo sæpe terrarum tractu vix herbula, qua equi pascerentur mei, suppetebat; Sæpiissime aqua desiderabatur. Dies demum duodetrigesimus Augusti, Divo Augustino sacer, in urbe Assumptionis incolummem me Gubernatori, dudum mihi familiari, stitit, qui meo adventu mire lætus hanc mei electionem magnopere probavit, affirmavitque palam omnibus: Si optio deligendi aliquem ex universa provincia sibi data fuisset, haud alterum ab se fuisse deligendum. Ab Episcopo pariter magnis solatii significationibus, ac mensa postridie sum acceptus. Eundem paucos ante menses, dum sancti Joachimi oppidum visiteret, nostris in ædibus diebus sexdecim hospitem omni officiorum genere sumus prosecuti. Sed en! quam superflua itineris mei acceleratio tanta fuit. Enimvero a duodetrigesimo Augusti die, quo advenisse me dixi, ad vigesimum quartum Novembris usque in urbe mihi erat hærendum, dum denique ad inchoandam coloniam necessaria a Gubernatore pararentur.

Tanto in otio negotii plurimum mihi quotidie fuit. Per omne id tempus equidem Pater Ignatius Oyarzabal Cantaber, qui per annos admodum triginta Missionarius, ut ajunt, segnerianus præcipuas Peruvii, & Paraquariæ urbes incredibili cum fructu per-

idem præstiterunt, attonitis hoc natantium spectaculo Hispanis, ac Indas, ceu Sirenas, suspicientibus, quæ tamen corporis stigmatici, capillorumque habitu ad furiarum stygiarum similitudinem propius accedunt. Aliquot bouum centuriæ, quæ militum, Abiponumque alimento destinabantur, Hispanorum quoque equi omnes in oppositum nobis litus transmissi. Hæc inter trajectus negotia triduum nobis eadem in statione abiit. Mox, quod restabat itineris, per flumen absolutum. Sole in occasum declinante tempestas & tonitruis sonantissimis, & procelloso turbine horrenda nobis incubuit. Quamvis lacum, qui illic pro portu est, jam ingressi horas plures miserrime fluctibus jactabamur. Tertia, quam a tergo reliquimus, navis discrimen noctu subiit; Eam salvam non nisi postridie cognovimus. Tempestatem immanis imber, ac per triduum continuatus excepit, nosque intra navis angustias continuit. Crocodili ingentes, qui tertasim naves stupant, ad fallendum tempus, oculosque recreandos pro spectaculo nobis erant. Locus, ubi locanda colonia, leucam abest a portu. Hanc pedes, incommutatusque, situs speculandi aviditate, confeci. Campus aquis innatabat omnis. Abiponum obequitantium manipuli ad me consalutandum, comitandumque accurrerunt. Equum quisque suum mihi offerebat, sed quod stapedibus carent illorum ephippia, pedes captum iter prosequi malui. Circumspectis omnibus sub vespere ad navim redux situm hunc, coloniz assignatum, ranis utique, quam hominibus opportuniorem videri, nullum graminis melioris genus in Campo nasci Gubernatori inter Gemitus significavi.

Postridie excubitoribus ad navium securitatem relictis ad præfixum Coloniz campum equites demigra.

gravissimum. Tuguriolum, quod binis sacerdotibus & Fulgentio prius constructum dixi, ipse Governator primo aspectu inhabitable dixit. Quod hoc curante, inspectanteque per milites opere tumultuario ædificatum est, majus aliquantulum, sed nequaquam melius fuit. Reditus accelerandi desiderio nitium festinata omnia. Haud pigebit Europæos nosse tuguriorum ejusmodi structuram. Stipites inter se designantur. Hinc, atque illinc arundines, aut virgula vitæ, lorisque stipitibus illigantur. Spatium vacuum inter utramque arundinum seriem lignorum, vel si suppetant, laterculorum segmentis oppletur, quibus denique limus paleis, & fimo bubulo bene subactus cum impetu, ut firmitus adhærescat, agglutnatur. Ejusmodi fabricam parietem Gallici (Tapia Française) Hispani vocant, ac, ubi sen lapidum, seu laterum inopia, passim adhibent. Si rite constent omnia, murusque talis calce, vel terra candida tobatu dealbetur, ætatem fert, & ab ordinario pariete vix dignoscitur. Solum, ut est, gramine vestitum pro pavimento cubiculi est. Tuguria, sacræque ædificæ hunc fere in modum constructæ in novis Barbarorum coloniis nobis passim fuerunt. Jam, qua ratione tegantur, audi. Palmarum Caranday trunci per medium fissi, cavatique scandularum, imbricumque vices subeunt aliquando; Cortice equidem sunt durissimo, lignum vero, quod eo clauditur, e filis acuminatis, & spinarum instar pungentibus constat. Plerumque ex graminis adulti, siccatique fasciculis ad substratas arundines ligatis tectum paratur, ut a libi stramine tritici, quod in Paraquetia hæud suppetit; Nam a messoribus spica tritici solum rescatur, culmis, seu stipulis intactis, & mox in agro crematis, quarum cineres, fimi instar, solam foecundant. Interdum liedem sicci graminis fasciculis in limo mot-

li iterum, iterumque volutatis, conglutinationisque ædes teguntur, qua quidem industria cavebis, ne ex sagittis, quas supra accensa inflammatas Barbari ejaculari solent, tectum flammam concipiat. Hoc certe Barbarorum assilientium artificio complures Hispanorum, pægi in cineres abierunt. Ejusmodi tectum, de quo mihi sermo, ad arcendum incendium etsi præsidii habeat aliquid, ad pluviam excludendam tamen nihil admodum valere, hac in colonia sum expertus. Limus equidem gramini illitus imbris diurnitate emolitur, aquisque vi irruentibus aditum præbet adeo, ut intra, quam extra ædes liberalius pluisse videatur. paucis ut complectar omnia, domus a militibus mihi condita nulli prorsus usui fuit. Nam loræ, quæ recenti, humidaque ex pelle formaverant, mox putrefactis & arundines, & lutum his agglutinatum decedit ita, ut solis stipitibus remanentibus caveæ, cui aves includuntur, simillimum evaserit tugurium, meo subinde, meorumque sudoribus, habitari ut queat, laboriose concinnaatum. Latus parietis, quod Austrum furentem respicit, & pluviarum impetu maxime quatitur, muni vi massa ex luto, & boum sanguine composita, qui glutinis instar aquam repellit. Sacra ædícula ut angustissima, sic ornamentis omnibus nuda fuit. Aliqua meis manibus elaborata non nihil splendoris aræ addiderunt.

Ædium nostrarum, adversus hostium assultus coloniis singulis necessarium, sepimentum inscite, ac negligenter a militibus factum. Quamprimum ad suos viam remetiri ut sibi liceat, accelerant omnia, numeris omnibus absolutum reliquere nihil. Eodem in urbem redeundi desiderio ipse etiam Gubernator torquebatur multis de causis. Nullam hic cepit quietis partem. Densa culicum examina

mina ejus ceterum, sed multo acrius animi sollicitudo pungebat, ne qua Barbarorum aggressione opprimeretur. Idcirco remotis in stationibus hinc atque illinc equites excubarunt dies, noctesque. Ad tugurii sui fores præter quatuor machinas legionarias excubitorum peditum decuriam, in tugurio ipso sclopos quadraginta majores, minores aliquot ad ictum semper promptissimos habuit. Sed vel hæc omnia ad conciliandam somni tranquillitatem illi neutiquam sufficere. Concubia jam nocte insomnis, circumcursans, partibus ne defint suis, excubitores hortabatur. Laudassem ejus vigilantiam, nisi nimiam vidissem. Ipfis adeo, quibus colonia condebatur, Abiponibus diffidebat. Sed mutua erat suspicio. Illi namque, qui Hispanorum quantavis amicitiam suspectam habere solent, experimentis nempe cauti suis, timoris argumenta ubi haud deesse existimarunt, quod Gubernator coloniam positurus milites tanti multos, boves, quibus alerentur, tanti paucos adduxerit. Quorsum, aiebant palam, quadringentorum equitum turma? Ni hostile quid in nos meditaretur, satis utique centuria, superque fuisset. Si fixum illi coloniam nobis hoc loco condere, eccur boves trecentis vix plures venerent? Hos Hispani absument, nobis porro alendis ecquid reliquum facient? His ducti rationibus numerosi militis præsentiam periculo non carere putarunt. Insidiis igitur Hispanorum ne paterent, in campo lævæ quadrantem a nobis distante ea sagacitate tentoria collocarunt sua, ut hinc sylvam, inde fluvium, a fronte tumultum pro vallo haberent, subitumque Hispanis accessum præluderent, certe retardarent. Ridiculas formidines, suspicionem futilem illis ut eximerem. adlaboravi sæpe, sed irritò semper conatu. Indi, ut cetera figuram, suspiciones facile concipiunt, sed, ut marmor in-

308

sculptam sibi imaginem, difficillime dimittunt, rarissimeque. Neque Gubernatoris suspiciosam mentem ullis tranquillare modis valui. Muscam pro hoste quamvis aspexit. Argumento sit, quod dicam. Sex Yaaukanigæ juvenes ex sancti Ferdinandi oppido advenérant, quæ novæ Coloniz facies sit, visuri. Me, sibi dudum notum, officiose salutant. Jussu meo confestim Gubernatorem mecum inermes adessunt, manusque osculo amicissime venerantur. Is hostipsum præsentia territus excubitores omnes in armibus, certe pro hostium emissariis habuit, neque, sinistram de his conjecturam ut poneret, induci a me potuit. Acta anxias inter sollicitudines nocte, nato servatori dicata, primo mane homologesi sacra apud me animum purgat, meisque mox e manibus subsacrificio divinam hostiam recipit insigni ad circumstantes pietatis exemplo. Sacra ædícula egressus, abiturum se confestim cum suis omnibus, mihi significat, nil tale cogitanti. Vix expectato meridie, rebusque raptim compositis discedit. Fugæ, quam profectioi similior abitus fuit. Abipones de hoc denum edocti suis e tentoriis advolant equites, & digressum paulo ante Gubernatorem, vale ut illi discerent, affecuturi citatissimo cursu ad portum, qui leucam aberat, properant, sed jam navi insidentem apprehendunt. Officiosam Abiponum concursationem insectationem sui hostilem interpretatus, ut plani veri navim a litore jubet properatione tanta, ut planstrum, quod eadem navi in urbem revehendum erat, per flumen, nobis reliquerit. Ignoscendum viro cetera strenuo, sed Americanos inter Barbaros novicio, de quorum volubili amicitia, fideque desultoria factus certior cære sibi, timereque, quam periclitari.

malebat. Hac certe ductus ratione discessionis, quam dudum forte animo voverat, tempus nos celavit. Consilia enim tamdiu tuta esse, quamdiu testa, vir militaris probe novit.

C A P U T XXIX.

Coloniæ egestas Incredibilis, variæque calamitates.

Hæc a Rosario nuncupata Colonia ab ipsis primordiis spinosissima omni ex parte fuit. Hispanis omnibus cum Gubernatore dilapsis Abiponum, & quotquot in vicinia vagantur, Barbarorum hostilium voluntatibus relinquebar, nunquam tamen tutior; quæ solo solius Dei optimi, maximi præsidio fretus. Ad triginta minimum leucas nulla usquam Christianorum Colonia, unde quidquam auxilii foret expectandum adversus palantes Mocobiorum, Tobarum, & Quaykuruorum turmas, quorum contubernia adeo mihi propinqua, ut eorum fumus nostris quotidie oculis obversaretur. Colonia enim nostra, quæ in adverso litore fluvio Tebiquary, ubi a Paraquayo flumine absorbetur, objicitur, sita est in 26 grad. 26 minut. latitudinis, & 318 gradu longitudinis, atque ab urbe Assumptionis septuaginta abest leucas. Abipones mei ad designatam, ubi habitaveram, Coloniz stationem sua transferre tentoria pertinacissime recusarunt aliquamdiu. Subitus Gubernatoris, ac fugæ, ut dixi, similissimus discessus tergiversationis causa, tre-

gentarumque suspicionum semen fuit. Abiere Hispani hodie, aiebant, cras forte via alia ad nos trucidandos redituri, ut primum patente in campo locatos nos intellexerint. Loci, quem occupamus, natura securitatem nobis porro praestet, necesse est. Hac uno omnes ore dictitabant. Quod nullas sibi zdes paratas viderent, quas aliis in coloniis construere solebant Hispani, inde pessima quaeque suspicandi occasione arripuerunt. Triduum incomitatus egi, Vetuli tres Indi Quarani sui cum prolibus intra domus septa mecum habitaverant, quos, Hispanis porro heris inutiles, Gubernator pecorum custodes, famulosque domus hic constituit. Multum illis quotidie laboris, plurimum periculi, mercedis nihil fuit, nisi promissa mercedem dixeris. Puer quoque Semi-hispanus, qui sacrificandi mihi ad aram serviret, a Gubernatore mihi datus, quod sua in patria noxius, & malæ frugis esset. Talem & ipse fueram expertus. Multis ratiocinationibus, ut relicto latibulo suo ad me commigrarent Abipones, denique impetravi. E suis, quos emiserant, speculatoribus longissime abesse Hispanos, didicerunt, absterse suspitione infidias sum tranquillati.

Quoquo flecterem oculos, & mihi, & India necessaria pleraque videram desiderari, siue quibus vix tolerari vita possit, neque Colonia conservari. Oves, quas Hispani contribuere, omnes propemodum verulæ, calvitio, scabieque squalentes adveniant; Parrillarum maxima, Gubernatore adhuc praesente, extincta est, ut adeo spes lanæ nulla superesset, ex qua Indæ vestes contexerent suis. Caro bubula praeipuum, & fere unicum alimentum, & macefima, & permodica quotidianum conquerendi argumentum incolis praebehit. Boyes, qui per anni intervallo ex

remotissimis Hispanorum prædiis missi, fœderis diuturnitate emaciati, & prope exsangues venerant; ac nullo pinguescendi spatio relicto; cum alii jam non superessent, ad lanienam mox trahendi fuere. Caro seu assa, seu elixa tam suoci, saporisque experta, ut ligno similior, ac palato cruciando, quam recreando aptior esse videretur. Mihi certe nascamur inobviam tantam, ut menses complures præter pedes boni & elixos nil præterea cibi expectem, licet pane, æstusque campi, quem colere nondum vacavit, fructibus plerumque destitutus.

In adversa Paraguayi fluminis ripa prædiorum Fulgentio de Yegros ad Colonizæ usus collocatum, sed pascuis minime lætis, & pecoribus adeo parce instructum, ut Indis alendis vix sufficerent, atque adeo perpaucis ad foetus procreationem relinquerentur. His curandis ab urbe missus versipellis quispiam fraudibus duntaxat apud suos clarus. Divinæ Matris imaginem per Hispanorum oppida circumferebat diu, quam in rivi alicujus marginibus abs se repertam, & jam, nescio quibus, prodigiis illustrem dixit. Pro templo, ubi hæc collocaretur, condendo ripam consecravit undique. Hanc quos in usus converterit, nemo est, qui norit. Templum ejusmodi nunquam vel inchoatum fuisse, omnes norunt. Alias, spectulatores, ut ageret Barbarorum, qui Tebiquary fluminis accolæ vexaverant, publico ære conductis est idem veterator. Officio functuri suo, camposque, num quæ hostium vestigia appaterent, remotissimos lustraturi specie Barbarum indutus, id est, seminudus, plumisque ornatus in viam se dedit scriptus; Verum extra hominum conspectum jam positus in obviam se, tristissimaque sylva abdidit, & biduum, tri-duumve in latebris dormiendo, sedandoque consumpsit.

fit. Donum redux de capitis sui periculis, de hostium indicibus a se deprehensis mira quæque stupenti plebecula spumanti ore recitavit. Adhuc præstigatoris famam apud rude vulgus prenasce videbatur; Nam, ad vias explorandas abiturus funiculum brachio adstrinxit suo; Hujus ope pungi, vellicarique corpus agebat suum, si qui hostes in propinquas fuissent. Hæc ipse fallacis Hispano cuidam familiari detexit subinde, quo auctore hæc refero.

Hominem profligatæ apud omnes famæ, totum e fraudibus; mendaciisque confutum, ad suas unice utilitates intentum prædii nostri custodem Fulgentius designavit; At enim lupum experti sumus. Vaccæ obesioreis suis ipse usibus mactare consuevit, collectumque ex iis sebum, ac adipem Hispanis vendere, nobis in colonia utriusque penuria laborantibus interea. Equos prædii vel cervis cursu assequendis confecit, vel, ceu rem suam, aliis venundedit. Accusatus a me Gubernatori sæpe, nunquam correctus, de furtis nunquam convictus licet, sed jam jam sibi male metuens fuga se proripuit denique. Nunquam mihi in mentem venit Versipellem hunc Hispanum, qualis haberi voluit, putare; Fronæ enim, oculi, vultus, mores Africanis, Americanisve majoribus ortum hominem prodidero. In istius locum susceptus est a Fulgentio alter, vitæ quidem integer, sed mentis non omnino sanæ. Terroribus exagitabatur quotidie, & lapides ab incognita manu in se, ubi ubi esset, vibrari vel ipso in meridie somniebat. Tragicis de incredibili hac lapidatione sermonibus, quoties mei copiam nactus est, aurem mihi utramque obtundere vix tandem cessavit. Ab insaniente capite quam in curandis prædii rebus seu diligentiam, seu accurationem expectes? Tales prædii Fulgentius præfecit, nobis nequidquam

repugnantibus. Armenti curatore idoneo nos semper servasse, calamitas non postrema, prima miseriarum radix fuit profecto. Nihil enim sibi ad felicitatem deesse putant Abipones, si carne pingui abundant semper. Hæc si deficiat, suæ in colonia nunquam acquiescent.

Illud quoque miseris adnumerandum, quod, cum prædium in opposito nobis litore esset, boves victui nostro necessarios per ingens illud Paraguayum flumen ad coloniam traducere oportuerit. Ne cattu bouum plurimorum jactura id fieret, & navi, & equis strenuis, & equitibus dextris, & industria opus fuit non una. Audi, quales adhibeantur. Armenti portio aliqua ad ripam fluminis adigitur. Circumstantes equites laqueo injecto boves capiunt singulos, & cornibus scaphæ lateri loro alligant ea ratione, ut natent quidem eorum corpora, capita tamen in navis margine conquiescant, natatioque tolerabilior reddatur. Navi per remiges adverso litori applicata boves solvuntur. Natatione defuncti, & libertate recuperata ferociores ne quaquaversus per campos spargantur, id per obstantes equites est impediendum. Pro scaphæ magnitudine plures jam, jam pauciores uno itinere boves transmittere solemus. Qui quidem trajectus molestum mihi semper negotium, & sollicitudinum argumentum fuit, cum, quæ ad illum faciendum necessaria, pleraque deessent. Nullum erat Coloniz navigii genus, ne linter quidem. Hispaues hoc in genere versatissimos, ut eclipses in Cælo, raro in colonia videre licuit. Abipones, cæsi in equorum gregibus per flumen traducendis dexterrimi, ad boves, quos fere metunt, illaqueandos, navique illigandos minus valent, navisque Gubernandæ scientia destituuntur plerique. Ad minuendas trajectus difficultates

facilitates ex arboribus timbo tenuibus, quod majores nondum detexerim, lintres bimos, sed angustos construxi, qui stipitibus transversim positos connexi magno nobis dein usui fuere. Paucis post mensibus vicina nemora pervagatus in arborem timbo proceram, vastamque incidi, ex qua linter undecim ulnas longus, unam latus produit, bobus viginti uno itinere transvehendis par, & tumultuante licet fluvio tutissimus. Longior, latiorque extitisset, si arbor ut alta, sic ad apicem usque perinde recta fuisset. Adhuc quidquid ligni albi inest arbori, refecatur, mox enim sub aqua putrescit. Rubra solum arboris portio, quæ medullæ instar, ad navium fabricam idonea putatur, quia durior, atque adeo diuturna. Cedris, e quibus lintres immanes conficiuntur, & altissimis, & vastissimis, & a radice ad culmen usque rectissimis abundat passim Paraquaria, sed sylvæ coloniz nostræ viciniore caruerunt. Hernandus Arias Boni aeris juxta ac Assumptionis olim Gubernator ad utramque provinciam celerrime visitandam per fluvios Paraquayum, & Paranam navigans usus fuisse dicitur lindre cedrino, quadraginta remigibus, & multis ad securitatem militibus instructo.

Milium Turcicum, fabarum, radicum, peporumque varia genera carnis, si adsint, condimentum, si desint, supplementum Indis esse solent. Hortabar igitur Abipones ad agros colendos; Verum necessaria ad agriculturam fore desiderabantur. Boves aratro habiles perpauci nobis suppetebant. Secures, atque e ferro instrumenta, quorum ad sepiendos agros, & a bestiis liberandos est usus, minime numerosa, certe longo usu detrita. Ipsa frugum semina plerumque defuerunt. Missi ex urbe aliquot modii mi-

milli Turcici; sed jam a curculionibus misere corrosi; Fabarum item sescus, sed quæ nauarum incuria per fluimen madefactæ jam germen protrulerant. Ab ipsis, quis credet? Barbaris vicinis, quamvis alias inimicis semina varia accepimus, frustra ab Hispanis petita toties. Campus ipse, quod primo aspectu prædixeram, plantis inimicus, quia creta abundans. Percrebescente pluvia stagni speciem retulit; Aquis paulatim subsidentibus saxi instar obdruit, exaruitque. Magnam certe campi partem ararunt, conseruntque Abipones, sed nullo operæ pretio. In sylvis, ubi gleba pinquior est, & arborum umbra adversus Cæli æstus defenditur, nullo propemodum labore frugum variarum messim uberem habuere. Tabacæ, liquam plantaveram, solum mire propitium sum expertus. Gossipio serendo, quod in collibus, locis arenosis, vento patentibus, & in Saxetis lætius provenit, situm opportunum diu, multumque circumspexi, nusquam detexi.

Silique græca, quæ Abiponibus & pro esca, & pro potione est, non nisi remotis in nemoribus præstabat. Illius tamen inopiam mellis ubique obvii incredibilis ubertas affatim supplevit. Frugum aliarum, quæ alibi pessim ab arboribus gignuntur, ingens hic raritas. Litorales campi cervis, damis, struthionibus, amnes finitimi Crocodilis, lupis, porcisque aquatilibus abundant, sed piscibus fere destituuntur, quos scilicet a crocodilia voracibus partim absumi, partim fugari alias dixi. Paraquayum flumen ubique piscosissimum longius a colonia aberat, quam ut piscatus gratia a me adiri pro arbitrio posset, paludibus crebris viam intercludentibus, tigridibus, Barbarisque vagis periculum minantibus. Illud singulare: Annem coloniz proximum per dies aliquot omni piscium opti-

CAPUT XXXVIII.

Belli tumultus assidui.

Ad miseriarum cumulum alia, atque alia belli turbæ accesserunt. Martinez novus Gubernator militaris famæ desiderio ardens, Regi se ut commendaret, ex quadringentis, quos ad condendam coloniam adduxerat, militibus ducentos ad oppugnanda Tobabarum, Mocobiorumque vicina contubernia emitte-
re, constituit. Consiliis suis mecum collatis, expeditionem ancipitis eventus dissuasi, ne recens, & incolarum numero imbecillis colonia bello implicetur, & vel in ipsis incunabulis fatiscat. Eodem prorsus ardore, pacem cum omnibus religiosissime ut cole-
rent, Abiponibus commendavi meis. At vero istis conquirere unquam nec libuit, nec licuit. Tumultus tumultum excepit. Mox sub colonie principium Ychoalay equorum Greges nuper sibi raptos reddi, amice poposcit. Repulsa efferatus ad eos vi recuperandos cum lecta suorum manu iter ingressus est. Meis vim vi repellere, ultimaque experiri, fixum erat, inveterato, quo in Ychoalay ferebantur, odio illorum animos obstinante. Enimvero, si vires iris pares fuissent, illis paucioribus licet aggressorum quiscunque numerus hand erat inagnopere formidandus. Equorum agmine, in hostium oculos, manusque ne inciderent, ad loca tutiora deducto, speculatores, qui hostium iter observarent, missi. Mel undique per sylvas conquistum ab aliis, ut melio calentes & ad consilia, & ad arma sapienda evade-
rent

sent alacridres. Ego anxius interea jactabar sollicitudinibus, facta oppidi aggressionem, quid agerem, haerens. Ychoalay, mihi dudum amicissimus quoviam alio hoste formidabilior repente existit. Nefas sit, ajebam, in istum arma convertere, quippe qui jura belli usus ad sua recuperanda advenerit. At vero, si penes illum, ut simillimum veri, victoria steterit. Si furore percutas obvios quosque incolas contrucidaverit, certe quidem, nisi quidquid mihi nitratis pulveris, quidquid plumbi est, adversus Ychoalay exoneravero, cum illo colluisse a meo putabor Abiponibus, sagittis, hastisve confingendas. Perfidi, proditorique notam, etsi superstes, non effugiam profecto. Hæc animo volvens incudem inter, & malleum hæsi, semper anceps. Id denique facturum me constitui, quod in arena optimum factu videretur. A Gubernatore nihil auxilii sperandum. Consulti in urbe per literas Patres sapientiores, ut relicta colonia Ychoalay abeunti me comitem adjungam vitæ servandæ gratia, mihi suasere. Verum nunquam hoc consilio standum mihi putabam, ne fugiendo & mihi, & patrio solo timiditatis maculam aspergerem.

Providentissimum Numen, quidquid erat periculi, a nobis deflexit. Ychoalay equidem magnis contra nos itineribus festinans in numerosum Abiponum hostilium Nakaiketergehe contubernium per viam incurrit. Velitatum est acerrimè, nec sine caedibus aliquot, & mutuis complurium vulneribus. Ychoalay ad decem saucios, hosque inter sibi sanguine propinquum, & facile charissimum Deborkè, numeravit. Hi curari certius domi, celeriusque ut queant, omissa, quam meditatus est, coloniz nostræ aggressionem reditum acceleravit. Quod Ychoalay factum

etiam timoris argumentum interpretati sunt nostri
 palem, & cœu triumphum suum festis compositatio-
 nibus, cantibusque celebrant, dum interea fœmi-
 nœ consanguineorum, qui in ultima velitatione oc-
 cubuerant, manibus planctu, cucurbitarumque morsto
 crepitu parentant. Superstites ex profligato illo
 contubernio partim ad nos, partim ad sancti Ferdi-
 nandi oppidum se recipere. Sui, quæ necdum be-
 ne coaluerant, vulnera exhibuit quisque eum in fi-
 nem, ut horum aspectu ad vindictam celerem, lu-
 culentamque sociorum animi accenderentur. Neque
 opus fuit currentibus calcar admovere. In Ychoa-
 lay plerique omnes conspirant aetutem. Ex Yaau-
 kanigis, Abiponibusque Nkaiketergehe seu vagabun-
 dis, seu nostræ coloniz adscriptis ingens constatum
 agmen ad sancti Hieronymi oppidum evertendum
 abiit, quamvis, ut eo certiore ictu, quo magis im-
 proviso ferirent Ychoalay, ad venandos in campis
 Australibus equos se excurrere, nobis affirmarint. Sed
 ad nihilum reciderunt spes tantæ, ac fallaciæ. Ab
 iisdem, quos opprimere, delereque voluerant, re-
 pente oppressi, cæsi aliæ, alii fugati sunt. Namque
 oppido sancti Hieronymi jam propinqui, dum reli-
 ctis in loco, cui *Nibirenak Lemerörkie* antrum tigris
 nomen, ephippiis, equisque superfluis, tinctis
 jam fuligine vultibus assultum meditabantur, in Y-
 choalay & suis Riikahes, & Mocobis Christianis, &
 Hispanis equitibus numerosis stipatum inciderunt.
 Quam volupe fuit istis coram præsentibus intueri illos,
 quos suis in latibulis quæsituri, oppugnaturique iter
 hodie susceperunt. Nullo negotio obviam hostium
 multitudinem internecione delevisset Ychoalay, ni isti
 fugere, quam dânicare maluissent. Equorum per-
 nicitati, nemorum latebris, salebrisque fugitivi vitam
 debuere suam. Ab insequentibus tamen vulnerati, cap-

capti, cæsi non pauci. Ad oppidum sancti Ferdinandi usque fugientium terga pressit Ychoalay, & commilitonum numero metuendus terrore implevit omnia. Fugati ab eo hostes, qui ante victoriam triumphum cecinere, læsum canere in reditu cogebantur. Nostræ quoque coloniz forum multos dies foeminarum ejulatu perstrepuerunt, mortem Abiponis cujusdam nostri lamentantium, qui paucis post nuptias diebus abiit cum Ychoalay pugnaturus, sed fugiendo cum cæteris periit. Conjurati in Ychoalay exitium Abipones Nakaiketergehes, etsi extremos conatus successu optato caruisse viderent, dolerent, que vehementer, novis in illum odiis exarserant, nullumque ejus infectandi finem unquam fecere. Repetitis velitationibus vitam illi eripere cum non possent, innumerabiles eidem equos iterum, iterumque rapuerunt. Neque mirandum omnino, coloniz meæ incolæ hostili semper, acerboque in Ychoalay animo fuisse. Ab hoc præcipuum nationis Caziquium Debayakaykin trucidatum, alibi dixi. Quatuor istius, e diversis tamen matribus nati, filii nobiscum versabantur. Reliqui incolæ, paucos si demas, ejusdem contubernales, commilitonesque fuerunt. Quantum igitur Ducem illum, ac principem suum amaverant quondam, tantum ejus interfectorem Ychoalay, vindicta stimulante, averfabantur.

Præter intestina Abiporum cum Abiponibus bella, vicinitas Mocobiorum, Tobatum, & Oaëkalotorum, quos vulgus Quaykurus appellat, periculosa nobis semper, sæpe perniciosissima fuit. Barbari hi populi ut multitudine, sic nocendi artibus insigniores campum, quem nostra colonia occupaverat, sui juris esse, nunquam ab Abiponibus infessum, usque contendebant. Coloniz recentis habitatores,

quod Hispanis parère, ac curæ esse noverant, suspectos sibi, ac periculosos putarunt, etsi superioribus annis Confœderati unitis viribus Hispanos bello vexarunt sæpe. Quamobrem nullum non movebant lapidem, ut iteratis incursionibus fatigatos nos hac ex statione exturbarent. Ad id impetrandum jam artibus, armis alias sunt usi. Pacem, amicitiamque mentientes velut officii gratia ad nos invisendos turmatim affluerant sæpe. Liberaliter a nobis, amiceque accepti, munusculis deliniti, carne bubula saturati dies interdum complures apud nos commorabantur. Verùm hõspitalitate in nostram perniciem abusi incolarum, qui bello idonei, numerum, equorum pascua, vias, aditusque omnes, & reliquas nos, dum lubuerit, invadendi opportunitates callide explorarunt interea, quamvis diligenter a me quoque observati. Qua rerumstrarum cognitione adjuti, quoties sibi visum, ad Coloniam nostram vel terrendam, vel equis spoliandam elanculum advolarunt. Nostra tamen vigilantia impetratum est, ut vacnis plerumque manibus, reque infecta domum redirent. Negotii quidem plurimum nobis facessiverant frequentes vicinorum hostium insidiæ, cum noctes sæpe integras insomnes agere nos, & arreptis excubare armis oporteret maxime, dum rumor de propinquis Barbaris Oackakalotis percrebrescebat, qui præter aliorum populorum morem noctes ad assultum deligere consueverunt. Illud molestissimum, quod ad campos, sylvasque remotiores seu venationis, seu negotii alterius gratia excurrere nemini tuto liceret, Barbarorum quaquaversus palantium metu. Ne ab illis ex circumjecta sylva repente prosilientibus opprimeretur Colonia, in domus meæ sudibus munita area speculata ex præaltis arboribus erigenda curavi, quæ magno nobis usui, ac præsidio semper fuit.

Jam

Jam singularia quædam, quæ adversus nos varia fortuna tentarunt Barbari vicini, exponamus.

C A P U T XXXIX.

Mocobiorum, Tobarumque incurssiones

varie.

Infidiarum hostilium, periculi, terrorisque plena evenissent late omnia, multi Abiponum vitam ibi nostris infuam pertesi, ut respirarent tantisper, tum jecto Paraqueyo flumine suis cum familiis ad prædium Fulgentii de Yegros, Tobiquary fluvii litibus propinquum, excurserunt, a quo summa voluntate, quin voluptate accepti, nec minori rei familiaris, et molumento solerter occupati fuere. Indurtonene dis ovibus, floque e lana duendo; Indigustodendis, castrandis, domandis pecoribus, aliis que, qui rure occurrunt, laboribus utilem operam navant. Caro bubula, quæ ventres implebat, mercedis optime inter illis fuit. Perpauci interea mecum in Colonia remanserunt. Hanc solitudinem aggressi peropportunam censuere. Mocobii, federatique illorum Tobæ. Eniavero conclamatum de nobis erat, si eadem hora, quæ pomeridianæ apud Hispatos quieti dicata est, dormientem me reperissent. Ut Deum, cujus instinctu præter morem meridiane solita tunc abstinui, vitæ nostræ servatorem intelligas, rem enucleatius memorare visum est. Lintres novos, remigesque experturus ad fluminis ripam, equo inaccessam, pedes ivi solus, redivique. Trium circi-

ter horarum ambulatione, cœlique æstu fatigatus licet, quod a prandio non quieverim, divino id prorsus consilio factum. Nam secunda a meridie hora puer Hispanus, qui ad aram operanti mihi servire confveorat, speculæ gradibus insistens, equites Barbaros propinquare, exclamat repente. In domus area forte obambulans adequitantem mihi Mocobiogum turmam conspicio. Atro ad terrorem colore fucati, hastis, arcubusque armati, in certos ordines distributi sine ullo fœminarum, liberorumque comitatu in foro spectandos se præbent, quæ quidem omnia intentiones illorum nequaquam amicas prodidit. Alias enim, dum amicorum specie nos invasebant, sine sagittis, sine vultuum furo, cum fœminarum, proliumque comitatu venire confveverunt. Ipsum meridiationis tempus, quo comparebant, eos reddidit suspectos. Hoc enim Hispanos dormientes sæpe alias oppresserunt, jugularuntque. Præter puerum, cujus memini, nemo mecum domi. Nemo in oppido præter sex vetulas, & Abiponem claudum reliquis per campum, ut solent, sparsis. Consilium in arena. Arreptis armis ad areæ portam exsubans solus ego & Duchs & præfidiariorum personam sustinui. Audi, & sperne Americæ heroes Barbaros. Tantillus ego tor equitibus terrendis satis, superque fui. Sclopo, quem viderant, ad istum prompto promptissime terga verterant. Leni passu per forum recedentes in vicina, quæ Indorum tentoriis incuberat, sylvula, confedere. Quod Americæ bellatoribus astutiz plus, quam animorum inesse, experientia didicerim, eadem, quam cepi, in statione armatus perstiti, oculis in eorum motus defixis. Assiliunt enim sæpe, dum vel timere, vel redire putantur.

Horæ quadrans abierit, dum pedes, solo-
 ro comite, Mocobios accessi, hostesne, an ho-
 tes putandi sint, exploraturus. Salutati a me
 armi, & de rebus obviis interrogati, Lacones re-
 spondendo fuere. Torvi oculi, vultus minaces si-
 strum animum detexerant. Nobis colloquentibus
 gens sumus in illa litoris parte attollit se se, ubi
 Paraguayum flumen trajicere solent Hispani. Ro-
 tatus a Mocobiorum Caziquio Ytioketalin: Unde
 am, vel a quibus illud campi incendium ortum
 mihi videretur? Ab Hispanis respondi; Ducentos
 quidem milites, qui coloniae aedcs construerent, a
 Gubernatore mihi promissos propediem expectabam.
 Perculsi hac novitate Barbari exequi timebant,
 quod in nostrum exitum meditabantur; si quid
 enim hostiliter hic egissent, ab Hispanis equitibus,
 quos imminere credebant, mox vindicandum suspi-
 cati sunt. Sub idem tempus eadem in via, unde
 Barbari venerant, obducta Caelo nubes pulveris in
 conspectum se dedit. Abiponum mulieres, quæ
 mane ad conquirendas in sylvis fruges excurrerant,
 suis in equis redire, nescio, quis aiebat. At vero
 ex luculento hastarum micantium splendore, equi-
 tes Barbari noscebantur. His eminus conspectis
 suos in equos infiliere actutum omnes Mocobii,
 quæ res novum de illis male suspicandi argumen-
 tum dedit. Puer togam meam vellicans: Domum
 redeamus, Pater, aiebat, ne capiamur. Eadem
 sollicitudo mentem subiit meam. Vale Mocobiis
 comiter dicto, passu lento, ne quo indicio latens
 suspicio, metusque se proderet, domum, ad nô-
 stra scilicet Pergama, me recepi, ubi resumptis
 armis rei exitum ad portam expectavi.

Nec mora: Tobacum agmen numerosum Ketavalkin Caziquio duce, & nationis universæ medico clarissimo per forum se explicat. Omnes omni armorum genere onusti, nigro colore, ut præliaturi assolent, tincti omnes, quin vel verbo adventus sui causas proderent, dimissis ad pacem equis cum Mocobiorum turma pernoctaturi confident. Armis nudatus accessi, circumspexi, allocutus sum hospites, & ceu amicos omni officiorum genere prosecutus, quamvis, quidquid spectaveris, non nisi pro hostibus haberi prudenter possent, nocituri certe, ni liberaliter a nobis, cauteque tractarentur. Bovem, quem sibi pro cœna assarent, mactandum curavi illico; ut ferocienti equo poppismata adhibentur, mordacique molosso ossa obijcitur. Pauci, qui in colonia mecum remanserant, Abipones hostilia quæque ab advenis expectanda jure putarunt. Ne illorum insidiis omnino patereamus, noctem insomnem, oculis, auribusque ad omnia attentissimis, armis ad vim, si opus fuerit, propulsandam semper expeditis egimus. Primo mane necdum dispersis Cœlo tenebris, sacrificavi; Festa enim Christi Corporis memoria agebatur. Sine campani æris pulsu, maximoque, quo poteram, silentio res divina peracta, ne Barbari hospites, si me ad aram occupatum nossent, remoto sclopi timore hostile quid in nos tunc impune auderent, quod alias ab aliis Barbaris in Paraquaria factitatum. Nam Patrem Julianum Lizardi Cantabrum in Valle Ingré sacrificantem ferocissimi Chiriguana oppresserunt; & ex altari funibus abreptum, stipiti alligatum sagittis triginta septem in campo confecere anno 1735. 17 Maji in oppido. Conceptionis, ubi eidem nationi Christum docendæ operam dedit. Historia de Viri Apostolici vita, morte,

morte, ac virtutibus Matriti typis data est. Idem prope fatum Patri Joanni Antonio Solinas Sardo, & ejus tunc in oppido sancti Raphaelis socio Petro Ortiz de Zarate Hispanorum alias in Tucumania Parocho fuit. Ambo ad flumen Santa divino sacrificio perfuncti in limite sacrae ædis a Mocobiis, & Tobis conjuratis contrucidati sunt. Exemplis eruditus cautione omni utendum mihi, dum rem divinam facerem, putavi, sed nulla suffecerat. Nam consecrationis divinae formulam jam jam pronunciatum me Barbarorum caterva circumstetit. Per portam altari contiguam Mocobiorum præstigator, ac mystagogus irrepleat primus. Hic vasto, proceroque corpore, naso aquilino, rubro e lana, albisque globulis distincto, e quo militaris lituus pendebat, balteo insignis mihi a tergo adstitit aliquam diu, mox mimicis gestibus, & ridicula brachiorum jactatione ad socios in limite confertos iterum, iterumque resiliit. Solis nutibus, nescio, quæ consilia taciti agitabant. Mihi rem sacram prosequenti quis ad hæc animus fuerit, tute conjicias. Idem lethalem in momenta expectabam, ad quodvis lethi genus Numinis amore promptissimus. Enimvero honorificum mihi fuerat hoc loco, hoc modo occubuisse. Verum ad quavis morte duriora, quæ me in patriam reducem manebant, videbar reservatus.

Sacrificio ad ultimum apicem rite defunctus Barbaris, veluti officiose me sub auroram invisentibus, munuscula, quæ in promptu mihi erant, correxi, quid tamen animo volverent, ex illis exculpere haud potui, debui certe perfidia de illis suspicari. Nam domus meæ angulos scrutabantur omnes. Sudes, quibus sepiebatur, manibus e so-

lo evellere, adieula sacre portam ligneam humerorum impactu pertumpere num possent, me adstante impudenter tentarunt. Silens, subridensque spectavi ista, cavebamque maximopere, ne quo se vultus indicio latens animi suspicio proderet, ne qua trepidationis significatione formidinem explicarem. Villissimo enim cuique crescit audacia, si sentiat se timeri. Hinc, quo minaciores videbantur Barbari, nobisque periculosiores, eo pertinacius serenitate oris tranquillitatem animi affectabam; quin, e re nostra esse duxi, militem gloriosum, ac truculentum agere aliquando. Magnificis verbis animos intrepidos, jaculandique peritiam lætavi. Armorum suppellectilem, glandium plumbearum varietatem illis coram exhibui. Incredibilem scelopi virtutem, qui longissime posita attingat, durissima quæque penetrèt, ac disrumpat, prædicavi. Hæc necis instrumenta oculis objecta, manibus contractata vel audacissimos Barbaros perterrent. Martinez Gubernator e colonia in urbem rediturus bellicam e ferro machinam minimæ molis, quæ navium proræ clavo affigitur, ad incolarum defensionem mihi reliquit. In domus area trunco palmæ imposita est, eodem iubente. Aliquot post menses lectum, cui hæc machina incubet, rotis instructum elaborandum curavi, ut ad locum, ubi necessitas poposcerit, manibus trahi, & adversus hostem irruentem adhiberi queat. Ad onerandam hanc machinam pulveris nitrati portiones octo duntaxat, glandibus plumbeis quindecim prægnantes singulas, Gubernator mihi tribuit, sed globum ferreum unicum, quod ipsa metropolis globorum ferreorum penuria laboraret. Hoc glôbo, qui semilibram pondere vix æquaverit, non ad necandos, sed terrendos Barbaros utendum mihi putavi.

Nam,

Nam, quoties Barbari advenz meo, in cubiculo hu-
mi circumfederant, ne quando impugnandæ coloniz
lubido eos incesleret, globum hunc terriculi instar
spectandum, contrectandumque singulis porrex-
i. Hem! quam ponderosus est! exclamabat quisque,
quantum corporis hiatum, quantum foramen effi-
ceret! Nesciebant enimvero, me hunc unicum glo-
bum possidere. Hic a me diligenter servatus, &
meo subinde successori traditus post biennium plus,
quam credi possit, utilitatis præstitit. Namque ex-
plosus unum forte attigisset, solum forte aerem
feriisset; Asservatus, & identidem demonstra-
tus terruit plurimos. Artificiis scilicet utendum in
bello, dum vires defunt, more apud Europæos
quoque Duces passim recepto. Barbaros, ad
quos vincendos nobis nequaquam satis facultatis
erat, territando, vel benefaciendo compescere so-
lebamus.

Utroque, alterutro certe modo impetravi, ut
Mocobii, Tobæque hospites suum, quod attule-
rant, defendæ coloniz propositum vel mutarent,
vel in opportuniora tempora rejicerent, id quod
aliquot post menses eventus docuit. Dies complu-
res, quos sub dio, eadem, quam primum cepe-
rant, in statione, nostroque in conspectu consum-
pserant, equorum nostrorum pascua, campos, syl-
vasque adjacentes, latebris omnibus excussis, quo-
tidie equites percurfarunt Abiponum, qui paucissi-
mi aderant, nemine impedire auso, nemine pericu-
losa eorum consilia in dubium vocante. Illi in-
terea, etsi de perfidia nobis semper suspecti, Bac-
chanalia apud nos vixisse videbantur, quod, cæsis
me jubente bobus, recenti carne assatim saturarentur,
id quod summo opere cordi mihi, ac curæ fuit,

ne fame urgente nos ipsos seu assos, seu elixos devorarent. Anthropophagi enim sunt, humanasque carnes, atque si desint, epulis adhibent, atque adeo in deliciis numerant; Alaykin Caziquium, sexque alios ejusdem commilitones in acie caelos, & a victoribus Tobis, & Mocobiis jentaculi loco consumptos, alibi dixi. Tobarum plerique, dum fidei rudimenta meis explanaveram a meridie, sacram in adiculam quotidie confluxerunt. Sed pietatis simulatione hostiles texisse animos, Abiponibus visi sunt, illius gentis calliditatem toties expertis. Eventus fortuitus invisus nos hospitibus liberavit demum, sollicitudinesque diuturnas, ac suspiciones nobis exemit.

Sole in vespere declinante campus omnis tumultu repentino perstrepsit. Qui hostem propinquare dubitaret, negro omnium erat. Domus mea a iam ejulantes cum prolibus implent foeminae. Pauculi, qui praesto erant Abipones tinctis vario co ore vultibus arma corripunt. Mihi quidem ea primum cogitatio injecta est: Nunc denique ingens Mocobiorum, Tobarumque agmen adventare, cuius primi illi, qui apud nos commorabantur tamdiu, exploratores fuerint, atque praecursores. At pavidus is terror fuit. Dissipatis equidem, qui propectum nobis eripuerant diu, pulveribus decem Abipones nostros deteximus, qui bis mille circiter equos adduxere ex Ychoalay praedio abactos ad vindicandam necem, quae ab illo Abiponum nostrorum cuiquam, ut retuli alias, nuperne in velitatione fuerat illata. Ytioketalin Mocobiorum Caziquius visa tot equorum praeda praedonum tergis imitare Ychoalay equorum dominum, nil dubitabat. Quamobrem, ne apud nos posset commorans.

rans in partem certaminis cum Ychoalay vindice aliquando veniret, ac in periculi communionem, postredie, ut primum illuxit, cum suis patrium ad solum properans discessit. Quam infenso nobis, quam infesto animo fuerit, jam jam abiturus prodidit: si vita, si libertas, si liberi vobis cordi sunt, sceminis Abiponensibus ajebat, hac ex colonia excedite actutum; Neque enim, quod occupatis, vestrum est solum; Neque id a vobis usurpari porro patiemur. Hoc sanguine tingetis vestro, ni ultro emigraveritis. Hoc ille; ut adeo nec suspicionum, quas de hostili iltorum hospitem animo, concepi, neque vigilantia, cautionumque, quibus eorum infidias elusi, me poenituerit unquam. Illo certe meridie, quo improvisi in coloniam irreperunt, per eundem nobis erat, ni propinquantium, quod credideram, Hispanorum equitum timore a proposito absteriti fuissent. Primus hic Mocobiorum, Tobarumque adventus præludium erat, ac præparatio grandis illius expeditionis, quam iidem Barbari Oackakalotis conjuncti aliquot post menses in colonie excidium susceperunt. De hoc argumento, præmissis aliis, uberius dein disseremus.

CAPUT XL.

Variolarum pestis calamitatum novarum
semen, & cruentarum aggressionum occasio
fuit.

Mocobiis omnibus, plerisque Tobarum tandem dilapsis eorum Caziquius Keebetavalkin sua cum familia apud nos hæsit menses aliquot, dum variolis extingueretur denique, sacro fonte, a me expiatus; Quæ res Tobarum gentem in nos concitaverat, mihiq; periculosi vulneris, quod affilientes isti sagitta hamata infligere, occasio fuit. Rem omnem, ut gesta est, ordine exponam. Abipones nostri variolis infecti e Fulgentii de Yegros prædio ad coloniam redierunt, eamque pestem, nullo sexus, vel ætatis discrimine cæteris afflarunt; corporibus duntaxat hoc morbo jam defunctis parcebatur. Illud sane beneficiis annumerandum, quod lues Americanis gentibus fere lethalis, cum trecentos admodum contigerit, non nisi duos supra viginti incolas necarit, quamvis a quarta decima Maji ad Novembrem usque sæviret. Quantum mihi negotii dederit, qui & medici, & Parochi partes unus expleverim, fidem superat. Qui enim mecum, versabantur Abipones, plerique omnes Barbari adhuc, & vel a sacris Romanis alieni, vel eorum desertores impii, contemptoresque, fuerunt. Hinc diu, noctuque, ea me angebat sollicitudo, ut, si medicamenta, quæ porrexì, ad arcendam mortem
hand

haud valerent, sacris saltem praesidiis aegrotantium animos beatæ immortalitatis compotes redderem. Verum artis id erat, & infiniti laboris.

Conspetto enim vetulæ, quæ primæ occubuit, funere territi, pauculos si demas; e colonia profugere omnes, remotis in latibulis vitam suam nequidquam tuituri. Aliqui flumine grandi Inatæ transmissis ad viginti leucas recesserunt. Hi sibi relicti, medicinæ, opisque prorsus expertes ad unum omnes convaluere. Neque enim, quin maximæ incolarum parti deessem, accedi a me poterant, cum stationem, ubi latitabant, ignorarem, & ad illos investigandos vix quatrimum sufficeret, ducesque, qui vias commonstrent, desiderarentur. Alii quatuor leucas, plerique cum Caziquio Principe Oahari (qui nuper Rebachigi dicebatur) unam duntaxat a colonia aberant. Postrema duo Contubernia quotidie, dum licuit, mihi adeunda fugere incredibili cum molestia, nec minori ferarum, Barbarorumque palantium periculo. Trajiciendi fluvii, & paludes. Via, præterquam quod salebrosa passim, & palustris, Mocobiortum, Tobarumque insidiis semper obnoxia fuit. Præter puerum Hispanum, qui me comitaretur, nemo erat usquam. Corporibus, animisque miserorum ut consulerem, cibos, medicinas meis ministrare manibus, religionis præcepta capita, salutaris laticis tingi ut rite possent, explanare, mentes coelestium inanes piis imbuere documentis me oportebat. Baptismum, cum insito Barbaris omnibus errore sibi lethiferum hunc existiment, ut centies moniti admitterent denique, ab iis agre potuit impetrari. Apostatas, qui uxore legitima repudiata a religione desciverant, ad scelerum penitentiam revocare, arduum magis, pluribus.

ribusque difficultatibus implicatum negotium fuit. Nemo tamen, ut misericentis Dei vim perspicias, nisi rite ablutus, expiatusque e vivis abiit præter unam mulierem, quæ dum primis, qui variolas præcedunt, produntque, caloribus tentaretur, ad recipiendum baptismum a me præparata, stimulataque est, illud tamen, cum mortis Periculum adesse negaret tunc recusavit. Ego, non ortum, sed progressum variolarum Abiponibus cæteris lethalem fuisse constanter expertus, & fœminæ, & mariti precibus tribuendum aliquid putavi, reque infecta domum redi cum firmo tamen agræ mox revisendæ proposito; Namque in colonia ipsa haud procul a nostris ædibus decubuerat suo in tabernaculo. Sed en! vix horæ quadrans abiit, cum miseram subito expirasse intellexi, & magnopere dolui. Ad triste spectaculum, Cælo quamvis tonante, ac nimbofo, accurrens fœminam corio obvelutam, loris obligatam, & jam ad sepulchrum equo efferendam deprehendi. Mœrentem me, nescio, quæ spes de ejus salute æterna consolabatur vel hoc nomine, quod paulo ante virtutibus theologicis, nozarum detestatione, & baptismi, ut primum vitam periclitari senserit, suscipiendi proposito rite præsumpta fuisset; quod si omnino sincerum fuit, de Dei pietate, nullis limitibus circumscripta certus ausum fausta quæque illi ominari.

Agrotantium obsequiis quotidie lassum me coloniz, quæ incolis bellatoribus vacabat, tutandæ sollicitudo identidem fatigabat, cum quotidiani propemodum de hostium propinquitate rûmores vulgarentur. Luculentissimis sæpe indicis Barbarorum insidiæ detectæ, sed vigilando elusæ. Memorabilis mihi maxime dies, quo, dum in horas afflatus ri-

me-

mebatur, adfuit ex Caziquii Contubernio remoto nuncius, qui Abiponensem ſœminam variolis laborantem biduum cum partu periculofiffime conflictarî, ſignificabat. Quid agerem, anceps hæſi tantisper. Relictam ſine defenſore domum, ſacramque ſupelleſtilem hoſtes diripient. Me extra ſepes in campo deprehenſum numero oppriment ſuo præterea. Me per Barbaros ſublato moribundi Abipones ſacris præſidijs deſtituentur; Haud equidem ſacerdos alter, eorum qui linguam calleat, aliunde expectandus. Quod ſi ad coloniæ deſenſionem præſidiarius domi remanſero, & matri parturienti, & proli ſine baptiſmate fors erit pereundum. Hæc ego tunc meum. Verum Theologica ductus ratione, ut præſentiffimum, ceriffimumque diſcrimen a ſœmina, ejusque fœtu averterem, incertum de Barbarorum aſſultu rumorem ſum aſpernatus. Citra cunctationem pedes, & omnino inermis in viam me dedi, unde hoſtibus erat veniendum. Confiſus Deo arma neglexi, ne, ſi occubero, victus, invitusque puter occubuiſſe. Contra circumfulſam Barbarorum multitudinem ſclopum unicum patente in campo nihil valiturum, novi præterea. Herba, quam ſvaſeram, parturienti per ſœminas porrecta efficacitatem habuit, ſpe majorem. Nam meægrotantium tētoria interim perluftrante, prolem vivam, ſed jam pictam variolis enixa eſt feliciter. Hanc ſalutaribus conſeſtim aquis abluendam putavi, ſed ab occurrente avia atrociter mihi eſt repugnatum. Ideone, vociferans exclamat, noſter in lucem prodiit nepos, ut lethalibus illis aquis mortem ei accelerareſ? Clamoribus apud me cum proficeret nihil, ad proliſ patrem, Debayakaykin Caziquii filium, qui veluti partu deſunctus ſtoreas inter, a noxio aere defendendus, propinquo in
ten-

tentorio decubuit, occurrit, opem ad baptismum impediendum adversus me nequidquam implorat. Hic enim, prudentior ceteris, arbitrio Patris acquiescendum esse respondet. Impotens sui, superstitionisque tenax vetula, cum, quas a Genero suo sperabat, suppetias contra me haud impetraret, jam prope in eo erat, ut unguibus, dentibusque in arma conversi me peteret. Verum blanditiis, rationibusque a me delinita furere desuit, mecumque veluti pacificens sciscitabatur: Num infantem, si baptismate initiatus obierit, tuis in ædibus (sacram ædiculam intellexit) sepeliendum curabis? Negavi, id futurum. In loco patente, quod Cœmeterium dicimus, humandum, promisi. Quo audito: Quod lubet, jam per me agas, licet, respondit. Proles eodem, quo sacro fonte renata est, die vivere desuit, & tumulto fuit illata. Mater convaluit. Ex quo fit palam, quantum refugiant Abipones sacros intra parietes, ac sub tecto sepeliri. Nemo omnium, qui variolis exstincti, baptismum recepisset, ni mox Cœmeterium in sylva morituris sub contagionis principium designassem. Quaraniorem exemplo id egi, qui Cœmeteria muro clausa, sacello eleganti, longis malorum aurearum, citriarumque ordinibus ornata, & prope leucam ab oppidis remota habent iis solum, qui e variolis mortui, tumulandis destinata, ne vapores ex istorum cadaveribus orti novum variolarum seminarium existerent aliquando. Id cauturus hac in colonia Cœmeterium eo loco, unde ventus rarissime aspirabat, collocavi.

In quotidiana ægotantium procuratione quantæ mini molestiæ, ac sollicitudines septem mensibus continuis exhauriendæ fuerint, cogitatu, quam dictu

facilius. Præcipuum, magisque numerosum Cazi-
qui Oahari Contubernium adituro mihi quotidie
transmittendum erat flumen palustris utrinque li-
toris. Equos, natare ut queant, e cæno extricare,
res fuit multi, longique laboris. Hinc ut & labori,
& tempori in trajectu fluvii parcerem, fere pedes
iter confeci, fluvio lintre celeriter transmissio. Ex
quotidiana deambulatione per tot menses continuata
ocalluerunt mihi pedes adeo, ut cutis frustilla e
plantis forficula refecare identidem oportuerit.
Tibialia enim coriacea, quibus adversus culices,
aliaque passim obvia insecta utebamur omnes,
etsi equitantibus sint opportuniore, ambulantium
tamen pedes attritu offendunt, maxime, postquam
sudore obduruerunt. Quoties adhæc cælo pluvio,
vel tonitribus horrendum remugiente, quoties sole
exzultante per campum undique patentem, semper
culicibus, sæpe luto, ac Barbarorum palantium in-
sidiis infamem eadem via mihi terenda fuit, ne
quod officii genus miseræ tabescentium Abiporum
turbae unquam decisset, cujus amore dulcissimum
mihi erat seu fatigari, seu periclitari, uti jucundum
agricolis, dum uberior messis, sudore perfundi.

Vulgata undique contagio, etsi eximium face-
ret neminem, mediæ ætatis hominibus potissimum
exitialis fuit. Eodem sæpe tempore vis morbi tan-
tam lætis affixit multitudinem, ut incolumes seu
ægris curandis, seu mortuis sepeliendis, riteque
deplorandis vix sufficerent. Ut Hebræi olim, ac
Romani, maximæ infelicitatis genus putant Abipo-
nes sepulchri honore, publicisque mulierum lamen-
tis privari. Hinc quo illustrior generis claritudine,
meritisque militaribus fuerit nuper vita functus,
eo certius, eo diutius

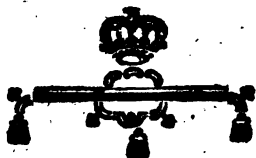
Lamentis, gemituque, & formineo ululatu
Tecta fremunt, resonat magnis planoribus æther.
Virgil. 9. Æneid.

Præ cæteris lamentorum argumentum præbuit Caziui principis Oahári conjux, celeberrimi Debayakaikin filia, generis prærogativa insignis, ætate florens, elegantia formæ, morumque fœvitate nulli secunda. Cum nationem universam sui amore, admirationeque impleverit, nil mirum adeo, sincerissimis omnium lachrymis ei fuisse parentatum. Paucos ante annos, quod a serpente periculosus ista decumberet, in Conceptionis oppido baptismo lustrata est. Ego optimam fœminam non variolis, sed a medicorum (Præstigiatores intelligo) turba necatam esse semper existimavi. Quo ies enim, ut sacris eam præsidii ad mortem præmunirem, ejus tentorium adii, aliquot istorum veteratorum paria deprehendi ex illius corpore, hirudinum instar, pendentium: Hic brachia, ille pedes, latera alius, alii alios ægotantis artus & exlucebant, & perflabant, quod medicandi genus & cuius morbo universale, & Americanis gentibus commune alibi exposui, atque superstitiosum rejeci.

Keebetavalkin Tobarum Caziquius, medicorum universo in Chaco princeps, Abiponum in sancti Hieronymi, & Mocobiorum in sancti Xaverii oppido aliquamdiu Contubernalis, plerumque vagus, & jam popularium suorum nomine rerum nostrarum explorator cum uxore, binisque filiabus apud nos hæsit menses aliquot. Nemo meorum variolis tentatus est, qui Barbaro huic Æiculapio exugendum se, perflandumque non præbisset. Ex assidua cum ægris consuetudine virus demum lethale

thale hausit, jam ætate gravis. Agrotans levari-
nis spe, ut & nostrates moribundi assolent, ex
alio in alium situm transferendum se curabat iden-
tidem. Ad extrema deductus in propinqua colo-
niæ sylvula voluit collocari. Tagurium ex arborum
ramis paratum adeo depressum erat, ut non nisi
flexis genibus eum decumbentem alloqui possent.
Cum de certissimo periculo nullus mihi superesset
dubitandi locus, illum rite instructum, apparatus-
que sacro latice expiavi, primæ noctis silentio.
Postridie aliquot ante meridiem horis vivere desuit.
Illius ossa, carne, quam obvia in sylva defoderant,
nudata uxor, filiaque nativum in solum equis de-
deportarunt confestim. Ferox, si quæ alia, To-
barum natio de Caziqui sui baptismo, ac morte
facta certior me, qui baptismum contuli, ejusdem
interfectorem criminabatur, eademque armis statuit
vindicandam; Id quod, priusquam de Tobarum
proposito nobis quidquam nunciaretur, certissime
futurum, palam prædixi; Novi equidem baptis-
mum præ variolis, præ quovis præsentissimo vene-
no magis lethiferum, stupidis Barbaris videri.
Baptizabantur a nobis nonnulli, quia moribundi;
Creduntur mortui, quia a nobis baptizati. Ar-
duum est, feram, rudemque Americæ plebeculam
ridiculum hunc errorem dedocere. Et vero non
intra minas res stetit. Paucis post diebus ultores
Tobæ equos quingentis plures e nostro campo con-
cubia nocte abegerunt, trucidaturi haud dubie
nostrum quemcunque, ni opportunitas defuisset.
Abipones nostri de equorum jactura queruli ad
Assumptionis urbem advolaverant, ubi, ut ad To-
bas prædones mulctandos Hispani secum equites
excurrent, Gubernatorem sunt hortati, obtestatique.
Et, vero superflue videbantur Abiponum preces id

petentium, quod Gubernatori datum in votis fuit. Ex iis, quæ dicemus porro, intelliges varias mutuarum incurfionum, cædium, fusique a me sanguinis occasionem extitisse. De variolarum, morbillorum, & , qui contagione serpunt, morborum proprietatibus, ac curatione Cap. 25 partis secundæ copiose disseruimus.

CAPUT XLI.

Hispani equites quadringenti Abiponibus
conjuncti numerosum Tobarum Contubernium
expugnant.

Josephus Martinez Fontez Gubernator paulo ante apoplexia prostratus Fulgentium de Yegres provinciae interim gubernandae, dum alter a Rege designaretur, praefecit, illiteratum quidem, & Marii Romani ducis more suo in praedio rusticantem, sed militem, vulgi judicio, egregie fortem, & capiendis animo consiliis & manu expediendis aequae promptum. Is praecellentem rei bene gerendae occasionem sibi gratulatus cum quadringentis equitibus ad nostram advolavit coloniam, ut Abiponibus confociatus Tobarum toti Provinciae infestos oppugnatum iret. Octiduum prope, dum ingens equorum agmen Paraguayum flumen trajiceret, ac in pascuis respiraret, apud nos moratus est. Militum plerique, quod expeditionem adversus crudeles Barbaros sibi periculosiorem crederent, sacra apud me homologesi animos expiarunt interea. Dierum aliquot iter emensis, cum nulla usquam hostilium stativorum indicia paterent oculis, jam de reditu cogitabant Hispani, viarum, quas exhauserant, asperitates, annonae penuriam, equorum lassitudinem causati. Verum Abipones ut pugnae, sic vindictae avidiores in tempestivum, ingloriumque redeundi pruritum palam

iam damnaverunt. Istorum speculatores excussis latebris omnibus equorum vestigia, & his ducibus frequens Tobarum contubernium detexere demum, ad quod non nisi angusta per circumfusum nemus semita accessum præbebat. Expedita ad assultum omnia. Maturato enim opus erat. Puncto sæpe temporis, quod Livius ait, maximarum rerum momenta vertuntur. Hinc fixum erat Gubernatori, ratumque Abiponibus postridie sub auroram Barbaros vel dormientes, vel semisopitos pleno agmine adoriri, ne prius hostem propinquum, quam se ab eo circumventos sentirent. Verum cum Abipones aliquot ad speculandam propius stationem præmissi non nisi media nocte ad Hispanos dudum equis insidentes redierint viarum salebris tetardati, sylvaeque ingens transmittenda lento gressu equitibus esset, prono jam in meridiem sole aggressio facta est denique, spe, quam successu majore. Barbarorum equidem plurimi, venatus causa per sylvas sparsi jam id temporis domo aberant. Atque adeo, cum, qui assilientibus Hispanis repugnarent, fere deessent, pugna parum difficultatis, plus fortunæ, gloriæ propemodum nihil habuit. Imbellis duntaxat scæminarum, prolium, vetulorumque turba vinci equidem, & vinciri poterat. Subita Hispanorum impressione territi, oculis auribusque scloporum tonantium fulgure percussis, fugam, non arma cepere miseri, quamvis effuse fugientium non pauci ab insequentibus undique Abiponibus intercepti, vel trucidati fuerunt, reliquis sylvarum latebra vitam tuentibus. Ast cum Abipones, vertagorum more, nemoris recessus omnes, ac latibula scrutarentur, eorum oculos, manusque Tobarum paucissimi effugerunt, partim vita, partim libertate exutis plurimis.

Hanc

Hanc qualemunque expeditionis felicitatem Abiponibus jure in acceptis referebant Hispani; Illorum quippe sagacitate detecta Barbarorum stativa. Illorum celeritate e fuga retracti, capti, trucidatique sat multi. Numerum caesorum, fateor, me ignorare. De hoc, qui me edoceret, nemo fuit. Abipones equidem interficere sciunt obvios, nesciunt rite numerare interfectos. Hispani militibus ad incundum hinc, atque illinc sparsorum cadaverum numerum circumequitare nec lubuit, neque vacavit. Præter ingens equorum hostilium agmen, quod Abiponibus præda fuit, capti omnis generis ad quadraginta, plerique ab iisdem. Hispani equites quamvis, dum præcipiti in Barbaros impetu ferebantur, aliquot scloporum ictibus terruerint omnes, paucos admodum attigerunt. Namque, quod ipsi militares Præfecti reduces palam fatebantur, nitratus pulvis nocturno rore humidior flammam ægerrime concepit, cum noctem, quæ antecessit, omnem sub dio arbores inter in equis consumplerint, ad prosequendum iter identidem prompti. Sed frustra sæpe in Paraquaria nitratus pulvis culpatur, dum sclopis injicitur omni ex parte tam viciatis, ut aquam e pomice citius, quam ex illis scintillam ignis queas expectare. Provetioris ætatis Toba quispiam plumbea glande ictus suam præ se agens, & minaci hasta defendens familiam sylvæ marginem jam prope attigerat, Hispanorum nemine obsistere auso, sed ab accurrente Caziquio nostro Oahari ense, quem otiosum ex Hispani vagina rapuit, in frustra lectus est cum comitibus. Eodem mortis genere Keebetavalkin Caziquii uxor, ambæque filię occubuerunt. Abiponum nemo, nemo Hispanorum in hac venatione potius, quam dimicatione aut cæsus, aut læsus

fuit. Istorum plurimi ad faciendum numerum duntaxat, & spectatores assultui interfuerunt. En bella, horrida bella Paraquariensium! eodem tamen jure a me memorantur, quo Titius Livius nascentis Romæ vicinis cum populis velitationes descripsit.

Puer Hispanus, quem infantulum cum matre paucos ante annos Paraquariensi ex agro abduxerant Tobæ, in libertatem assertus est hac occasione. Quantum educatio valeat, patuit. Ab Hispanis popularibus suis, quos ceu hostes torvis semper spectabat oculis, incredibile quantum abhorrucrit, nec blanditiis, nec donis placandus. Hispana alia Tobarum captivitate liberata Gubernatori in acie cum suis stanti, numerosissimum aliud Tobarum Contubernium vix bidui itinere ab eo loco abesse, significavit; At ille, Abiponibus nequidquam illius aggressionem urgentibus, equorum lassitudinem, cibariorumque penuriam prætexens acceleravit reditum, expugnatione dicti Contubernii in aliud tempus rejecta; verum illud tempus nunquam adfuit. Indignabantur cordatiores Hispani, Gubernatorem suis e manibus elabi passum esse occasionem dudum optatam delendi, certe mulctandi atrocissimam Tobarum gentem, cui Hispanorum secare cervices non negotium modo prope quotidianum, sed & delictum multis abhinc annis fuit. Abiponum societas, quæ ad eos hostes & investigandos, & insectandos plurimum momenti habuisset, optari dein ab Hispanis poterit, fors ægerrime impetrari. Bellissimas indubitatae victoriae opportunitates ab uno neglectas plurimi sanguine luent suo.

Abiponibus cum Gubernatore in Tobas profectis sat mihi interea negotii, sollicitudinumque fuit, unico scilicet, ut sæpe alias, coloniae defensori; Vicini equidem Mocobii, dum solas cum sobole feminas domi relictas per exploratores suos norant, iterum, iterumque nobis nocituri imminabant. Verum cum non cessaverim noctes, non dies pervigil exoubare, cassi fuere insidiantium conatus, nisi quod remotiore in campo noctu equorum lectissimorum, quos Hispani milites hic pascebat relinquerant, turbam rapuerint, Hispanis eorum custodibus somno oppressis. Prædonum ductor Mocobius quidam religionis, oppidique sui desertor, mihi dudum notissimus, rapacitate, astutiaque nulli secundus. Interdum cum Hispanis, eorum custodibus destinatis amicissime confabulari, atque adeo prandere solitus. (Nam & eorum linguam callebat versipellis) noctu repente dilapsus cum sociis prope latitantibus equos abegit & plurimos, & optimos. Diebus quatuordecim in itinere consumptis redire nostri heroes, captivorum grege miserabili in triumphum ducto, quos victoriae testes, & seu trophæa ostentabant. At enim ego victoriam, tot imbellium scæminarum, puellarumque occisione cruentatam lachrymis, quam plausu digniorem judicavi, meo, meorumque sanguine haud dubie paulo post expiandam. Namque superstitibus Tobæ matrum, conjugum, liberorumque seu cædem, seu captivitatem inultam abire haud patientur. Illud nil hæsitans mox præfagebam; Eadem prorsus Hispanorum omnium sententia fuit, certissimum di crimen a furentibus Tobis coloniae impendere, opinantium. Gubernator tamen acceleratis itineribus in urbem properans, quam parum ei nostra incolumitas cordi esset,

palam fecit, dum nos nobis reliquit, & paucos Abipones Tobarum vindictam spirantium multitudini objecit. Non nisi diu, multumque rogatus, solos quinque Hispanos praefidiarios, eosque omnium miserrimos, quibus scilicet ut animorum parum, sic nihil prope armorum esset, nobiscum remanere iussit. His domum remissis per intervalla alii pari numero, & conditione, quin alii aliis deteriores succedere, ut adeo Abiponibus risui magis, quam praesidio essent.

Illud minime tacendum: Gubernatore cum suis copiis praesente, audienteque, nec hiscere aucto, Abipones eodem collecti loco caedem Hispanorum a se olim patratam expositis palam eorum calvariis computatione publica, cantuque impudentissime noctu concelebrarunt. Istud nulla Gubernatoris, & quadringentorum Hispanorum habitatione si audent, ecquid sacerdotem seu monentem, seu minantem verebuntur? Quamvis, dum reprehensione dignum quid notavimus, neutiquam tacuerimus, quoties verba ad eorum correctionem praesentis silentio plus valitura nobis videbantur. Ipso, quo cum Abiponibus milites ad nos redierant, die Contubernia meorum omnia percurri, capivos singulos circumspexiturus, allocuturusque, si quo auxilio, vel medicamine indigerent, sine cunctatione a me juvarentur. Nam seu terrore ob repentinum Hispanorum assultum, seu maxore & patrii soli, libertatisque jactura, seu aestu flagrantissimi solis perviam male affecti quidni in morbum proclives credi possent? At vero incolumes deprehendi omnes praeter unam proles adhuc lactentis matrem, cujus extimam in vertice superficiem Hispanorum glans plum.

plumbea obiter rasit. Cum summa duntaxat cutis perstricta esset, ceræ recentis particulam cataplasmatæ loco illi apposuerunt-Hispani. Verum æ mulcis, quæ humida captant loca, insidiantibus sensim procreati vermes, qui, cum capitis stationem periculosam occuparint, delirare jam jam caput femina; Sed vermibus tigridis adipe illico tempestive exturbatis convaluit, de quo argumento, Capite XXVI. de Abiponum medicis, & medicamentis uberius differui.

Captivorum causa, quæ in prædæ divisione Europæis quoque bellatoribus sæpe usuvenit, altercatio levis orta est Abipones inter, & Hispanos. Hi ut in urbem suam reduces omnium in se oculos converterent, majorique cum plausu congratulationibus cumularentur, etiam Abiponum manibus captos adolescentes æque ac mulieres Tobas abducere contendebant, & alienis plumis corniculæ instar superbire. Abipones, quod ipsi suis manibus, capitisque sui periculo ceperant, id jure suum esse, mordicus affirmarunt, quamvis pacta mercede, vel promissis liberalibus deliniti pauculos Tobarum Hispanis tradidere, in urbem transferendos, reliquis captivis in colonia retentis. Litem dirimere nec juris, neque arbitrii mei esse putavi, de utrorumque amicitia conservanda sollicitus, quamvis tacite optaverim semper, captivorum nullus apud nos ut remaneret, cum eorum præsentiam coloniam nostræ & noxiam, & periculosam fore, prospexerim. Cum nullus, ubi clauderentur captivi, locus nobis suppeteret, plenaque, uti cæteri, vagandi libertate gauderent, heris eorum Abiponibus vel absentibus, vel sopitis haud multo post dilapsi sunt ad unum om-

omnes. Grandiores natu aliquot Tobæ raptis clanculum equis ad suos reuerti, exploratis hic omnibus cum popularium suorum turma ad spoliandam, vexandamque coloniam crebro redierunt. Oahari Caziquius captivam suam, quæ cum prole noctu se subduxerat, diu, multumque infectatus est. Sub arbore in campo remotissimo dormitantem invenit. Intentato in eam sclopo infantulum ex ubere pendentem glande plumbea trajecit, matre superstita. In illa quærenda defatigatus tanto furore correptus est, sui impos ut videretur. Sclopo, quem a Gubernatore Fulgentio de Yegros, me neutiquam probante, dono acceperat, ad sternendas aves dexterrime uti noverat alias. Sed, ut rem ingenne dicam, nunquam mihi placuit tanta Barbari dexteritas, Hispanis aliquando ipsæ, si res ferat, nocitura. Ecquis enim Americana in historia versatus, quam defultoriæ sint Barbarorum voluntates, quam fluxa fides, ignorat? Armis fulminantibus, quæ ab Hispanis imprudenter oblata, in Hispanos abutentur, vel levissime offensi. Et vero cum in sagittis ad certissimum ictum destinendis sint versatissimi, etiam sclopi usu Hispanos Americanos superabunt. Hæc ego Hispanis Gubernatoribus identidem inculcavi. Aliter de Quaraniis in Christi fide, integerrimæque in Hispanos fidelitate in alterum jam seculum firmata sentiendum. - Istis ignivomorum armorum usus a Catholicis Regibus non permixtus modo, sed & imperatus fuit, quod plura eorum millia, quoties bellum cum Lusitanis, vel Anglis ingruit, ad Regia castra a Boni æris Gubernatore soleant evocari, ubi strenuam semper operam navarunt egregia sui commendatione, quod ex obviis Paraquatiz historicis liquet. Quamdiu tamen suis in oppidis versabantur

tur Quarani, ignivoma arma in armamentariis, quibus singulis Regis Hispani imago præfixa, clausa servabantur, porrigenda a Patribus oppidorum curatoribus, quoties indi Regiis sub signis militare jubentur, vel oppidum suum adversus Barbaros tueri. Alias arcus, sagittæ, hastæ, fundæque, quarum translatione eminent, quotidiana Quaraniorum sunt arma.

CAPUT LXII.

Abiponum de Tobarum vindicta sollicitudines. Tertianæ febris contagium.

Ut procelloso in mari fluctus fluctum, sic in recentibus Barbarorum coloniis calamitas calamitatem excipit. Abipones mei, Tobarum nuper victores, haud ignorabant victis hostibus eandem, quæ sibi, de vindicandis injuriis legem esse, stragesque sæpe cruentissimas victoriis reportatis succedere. Tali metu anxii omnia in terrorem vertebantur. Ne igitur a Tobis, quos paulo ante, licet essent, incursione subita opprimi possent, sepibus hinc, atque illinc labore tumultuario erectis sua tentoria muniverunt diligenter. Verum cum timori nulla munimenta sint satis, vel in ipso meridie de hostibus, de insidiis, de aggressionibus est somnium. Scarabæus quivis in tempeste stridens pro exploratore hostili habebatur. Nec aut locus, aut tempus ullum vacuum a periculo, ac sollicitudine Abiponibus fuit; Nam, quod experti sæpe alias sumus, propiora sibi mala fingit timor. Mulierculæ adhuc præstigiatrices, quarum præfagiis refragari nefas sit apud Barbaros, propinquum hostem identidem mentiebantur; Vagis ultro, citroque commeanium Indorum rumoribus præstigiaticum divinationes confirmatæ sunt adeo, ut armis succindi Abipones sæpe dies, sæpissime noctes traducerent de instante jam Tobarum assultu suspectas.

Ad quotidianam trepidationem febris tertianæ contagium accessit, quæ diu per omnes ætates; ac sexus ea pertinacia grassabatur, neminem unum ut intactum relinqueret. Diebus æque, ac noctibus periculose ægrotantibus me præsto esse oportuit, dum denique eadem mihi lues adhæresceret hoc tamen discrimine, quod Indi tertio quoque die febris iactarentur, ego diebus singulis sub solis octasum jam caloris, jam frigoris accessionibus ad horas plures dirissime exagitarer, ad id temporis per omnem ætatem nulla unquam vel levi febricula tentatus. Ea fuit mali vis, ut mens noctu deliraret, æstuanti calorem corpore, lingua carbonis instar nigresceret, pedes languidi cute solum, & ossibus constarent; Interdiu, nisi baculo nixus, ægre gressum fixi, viribus omnino prostratis; Verbo, spirantis cadaveris speciem referebam. Quotquot Indorum ad me visendum confluerant quotidie, uno omnes ore illud mihi lachrymabundi repetebant: *Layam Gregacbi Pay!* *Lajam Grégacbi!* Jam jam moreris mi Pater! Jam jam moreris! Certè quidem a tumultu parum abesse mihi videbar ad extrema redactus morbo indies ingravescente, medico, medicina, cibo congruo, vino, pane, saccharo, verbo, omnibus destitutus, quæ ad me recreandum, roborandumque facere videbantur. Caro bubula exsucca, lignoque durior, quæ sola alias sanum me alebat, languente stomacho horrore mihi vel eminus visa jam fuit. Milii Turcici grana contrita, coctaque, si quando vel quovis pretio oblato ab Indis nactus sum, in cupediis numeravi, quod hac dape incredibiliter refrigerari me, sitimque ardentissimam mitigari senserim. Præterea aqua cum planta, quæ ab Hispanis Verdologa, a Latinis (ut Ælius Nebrissenis in suo Dictionario affirmat) Portulaca dicitur, cocta quotidiano mihi usui, & leva-

men-

mento fuit. Hæc planta foliola habet vivacissimæ semper viriditatis, quæ cauli rubescenti innata humi serpunt, & aceto, oleoque, si id suppetat, temperata pro lactuca mihi semper alias egregie serviebant.

Illud acerbissimum mihi, ac vix tolerabile, quod noctibus plerisque maxima fieret populi concursatio, qui Tobias truculentos jam jam propinquos stare miserabili cum ejulatu vociferans me febris æstuantem, meique impotem ad coloniæ defensionem imperiose evocabat. Pedibus insistere cum nequirem, ad domus portam confidens, sclopoque, ceu baculo innixus excubare coactus sum aliquando, ut imbellis plebeculæ, quæ uni sclopo plus, quam centum hastis confidit, timores lenirem. Vivus eram, sed vitæ propemodum nescius meæ. Febrili æstu remittente interdum mentis quidem, haud tamen pedum compos alienis brachiis suffultus per ægrorum tentoria reptabam sæpe, ne quis moribundus sine sacris præsidii animam efflaret. Augescente indies morbo, hostiumque, ut quidem rumor ferebat, periculo, sacerdotis, medici, militis, præsidarii opera destitutus mortem præstolabar quotidie, sed, utrum hostium telis, an febris per dies septem & viginti in me savientis pertinacia conficiendus demum essem, plane incertus, quamvis ad utrumque paratissimus. Mortis equidem præ ejusmodi vitæ optabilior mihi videbatur, æripique jam cum ovidio sentire, mortem minus pœnæ, quam moram mortis habere, affirmante. De calamitoso rerum nostrarum statu per literas a me factus certior Fulgentius Gubernator; Non nisi post Pascha aut sacerdotem, aut militem ex urbe ad nos navigare posse, respondit. Nolebat, opinor, vir bonus quemquam Hispanorum sacris, quibus servatoris cruciatus proponuntur, seu spectaculis, seu sermo-

monibus privari; Namque totum, quod Pascha præcedit, triduum comprecantium, se seque flagellantium supplicationibus magno pietatis sensu universus populus interesse consuevit. At enim quis ambigat, luculentiora & pietatis & prudentiæ documenta datorum fuisse Gubernatorem, si nulla illarum cerimoniarum ratione habita moribundo mihi sacerdotem, coloniz graviter periclitanti militem quam celerrime misisset. Lectis Gubernatoris literis spe omni, quæ collocari in humanis posset, abjecta celestem operam fidentius expectavi, & vero sensi etiam. Hac una servatum me, sospitemque nullus dubitavi. Mitigata post septem & viginti dies febris quotidiana, quæ in tertianam demum conversa est, rediere mihi vires, sed gradu tam lento, ut die, cui a sacris palmis nomen, ad aram rursus operari, quamvis ægerime, possem, summa & capitis, & pedum imbecillitate defectionem animi identidem mihi comminante.

Lapso post Pascha octiduo adest ex metropoli Assumptionis Sacerdos noster Cosmas de la Cueva cum duodecim militum comitatu. Imperatum illi fuerat: Coloniz curam interea suscipere, si in mortuum jam reperisset; Si ægrotantem adhuc, ad urbem curandus navigaret, illo interim vices meas agente. Quantum ego de ejus adventu mihi gratulabar, tantum ille de mea vita lætabatur, timebatque inter Barbaros remanere, quibus nunquam assueverat, Philosophicis, Theologicisque in cathedris magister usque occupatus. Quotidiani de crudelissimorum Tobarum propinquitate rumusculi, buccinarum militarium repetitus stridor, trepidantium foeminarum subita concursatio, pulicum, culicumque importuna examina, habitationis miseria, aeris seu situs, seu

ob circumjectas paludes malignitas vitam illi intolera-
bilem reddidere, quamvis pane recenti, vino, li-
quoribus aliis ad corpus non modo alendum, sed &
reficiendum, affatim instructus ex urbe venerit;
Quin aquam ipsam, cum mihi ex putido stagno hau-
rienda semper esset, inde avexerit. Ne igitur me
valetudinis recuperandæ gratia ad urbem abeunte
commorari hic porro cogeretur, fidem superat, quam
liberali manu ad me e morbo recreandum, confir-
mandumque sua ex penu quotidie omnia suppedita-
rit. Sed quantum ille a misera, turbulentaque colo-
nia, tantum ego ab urbe abhorruì, Indiæ, miseria-
que jam diu assuetus. Hinc illi, octiduum apud nos
commorato, domum redire per me licuit cum ali-
quot militibus, pauculis ad excubandum hic reserva-
tis. Vix urbi redditus lethalem in morbum incidit,
ex quo, menses aliquot lecto affixus, vix tandem
convaleuit. Si ad hunc sternendum octidui mora fuit
satis, quamvis ad commoditatem nil ei deesset, mi-
rari defines, me post biennium in extrema egestate,
perpetuisque turbis istic consumptum labefactata va-
letudine hac colonia excessisse,

Missi sunt denique per intervalla alii, atque alii
militum manipuli, ædes Abiponibus ut struerent;
Hactenus enim, annuum amplius, sub storeis habita-
runt suis, quibus tentoriorum instar & domi & in
itineribus uti consuevere. Adeo levi brachio condi-
ta sunt tuguria, ut nec durare multum, neque ha-
bitatores adversus aeris injurias possent mediocriter
tueri. Certe Oahâri Caziquius, totius fabricæ con-
temptor, in domum sibi paratam ne pedem quidem
unquam intulit; Hispanis spectantibus equum suum,
ut umbra lecti frueretur, istic collocavit aliquando.
Festis diebus ad aram operatus verba facere ad mili-

tes solebam eo successu, ut illorum plerique universas vitæ superioris culpas apud me expiarent eo fidentius, quod ægrotantibus æque, ac sanis omne officii, & charitatis genus promptè impenderim semper. Periculosa adhuc, ubi versabamur, itatio, mortisque formido, ut sacra homologesi animum perpurgarens suum, non paucos stimulavit. Quotidianis equidem hostilis aggressionis suspicionibus agitabamur. Jam Ychoalay equorum suorum raptu iterato offensus, jam Tobæ ultores cum fœderatis Barbaris nobis imminere dicebantur. Neque fas erat istiusmodi rumores, seu futiles aspernari, quippe luculentis sæpe indiciis, sæpe exploratorum hostiliam vestigiis confirmatos. Ne igitur imparati, paucique a multis opprimeremur, horas plures interdiu, quin noctes integras armati toties egimus, Abiponibus in acie collocatis. Haud equidem, quod authoris clarissimi pace dignum, crebra inter pericula metus semper exuitur periclitandi. Cruentæ aliorum, qui timere nesciebant, interneciones cautiore nos reddiderunt. Hostis coloniz imminens pedem retulit sæpe, quod se a nobis paratis expectari per speculatores suos norit, assultum tentaturus certe, si nos seu imparatos, seu iterantes novisset.

Cum tranquillitatis spes, securitatisque vel umbra nusquam appareret, nemo erat Hispanorum, qui celerem a colonia abitum votis ardentissimis non peroptaret. Quotquot militum a militaribus prefectis coloniam adire jubebantur, ad latomias condemnatos se, vel ad triremes relegatos autunabant. Opulentiores, honestioresque quocunque præmio oblato, morbi simulatione, negotiorum obtentu, commentis excusationibus hoc ad coloniam iter a se depellere nitabantur; Unde viliores perissimam, & solo

porrexit. Hispanus præstantissimo mulo lætus, Abipon fistula sua lætissimus fuit; Quam cum horis integris inflaret, aurem mihi obtudit utramque. Sed jam majora canamus.

C A P U T XLIII.

Sexcentorum Barbarorum assultus secunda Augusti.

Crebra tonitrua fulmen excipit denique. Tobæ semper minaces, acceptæ stragis nunquam immemores collinearunt diu, ictu certiore ut nos ferirent. Delendæ coloniz consilio Motobios amicos, atque Oackakalot, seu linguas, vel alio nomine Quaykuræ in belli societatem sibi adsciverant. Ad expeditionem sexcentos Barbaros accinctos stare, ex idoneis nunciis cognovimus. Petitz per literas ex urbe suppetiæ. Promissæ sunt, sed nunquam missæ. Ex quo, quantum vitæ nostræ, quantum coloniz incolumitas Gubernatori cordi fuerit, intelligas velim. Terrore ex periculi evidentia indies augescente incolarum numerus decrescebat quotidie, plerisque ad notas sibi nemorum latebras metu diffugientibus, quamvis per intervalla redierint nonnulli, quoties seu esuries, seu novitatum sciendarum lubido reditum illis persvasit. Dies sæpe plurimos cum quatuor Quaranicis familiis, quas domi alui, cumque aliquot vetulis Abiponibus, qui jam nec itineribus, nec armis ferendis pares, solus egi. In periculosa solitudine, in quo-

quotidiana assultus hostilis expectatione quanta excubandi, speculandique omnia assiduitas diu, noctuque me occupaverit, quis mihi in ancipiti rerum nostrarum statu animus fuerit, opinandum tibi relinquo. Desperatis dudum Hispanorum auxiliis quaterni tandem milites, spirantia cadavera dixisses, ex pago capitata adreperunt. Miserabilem hominum speciem intuitus ad moriendum illos, non ad mactandos hostes huc venisse, jurabam. Morbidos se vigiliarum Præfecti inexorabilis imperio e lectis, ut proficiscerentur, abstractos venire, ipsi fatebantur. Laurentius Vernal miserrimæ hujus triadis, ut vulgus ait, capitaneus arthritide vaga laborabat; articulis adeo captus, manus ori admoveere ægerrime ut posset. In scamno stratus dies, noctesque egit. Ob affecta bubonibus inguina alter extremam sensit ambulandi difficultatem. Tertius hæctica, quartus atrabile, & nescio, quibus furis exagitabatur, usque turbulentus. Hoc authore, postquam noctem unam apud nos egissent, de hostium propinquitate edocti fugam ceperunt socii, sed capitanei precibus retracti. Vel unum istorum quatuor genere, animoque Hispanum esse, primo aspectu pernegavi. Corporis habitudo, & color Americanæ, Africanæve originis suspicionem mihi iniecit. Quod si quis illos Hispanis adnumerare contenderit, Numantinorum, Saguntinorumve nepotes eos esse mihi profecto nunquam persuadebit. Ex eorum factis contrarium patuit. En tales prædialiis coloniz adversus Barbarorum multitudinem tuendæ Gubernator dedit!

Pauci ab istorum adventu fluxerunt dies, cum Abiponum aliquis, Mocobiorum ferocium datum contubernalis, concubia nocte equo pernici ad nos advolat, clanculumque Caziquio Oahari: Tokas Mo-

coblorum, linguarumque turmis confociatos iter jam ingrossos, & propediem assulturos nunciat, ac nondum albescente cœlo ad suos recedit. Caziquius vires tuas suas, tum hostium æstimans dum hinc tantæ hostium multitudini imparem se, inde Hispanorum auxiliis destitutum videt; Fuga sibi consulit æstutum. Ne tamen metu fugisse videretur, ad dies aliquot venatum se excurrere, me nequidquam repugante, mentitur. Plerisque incolarum securitatis studio illum turmatim sequentibus, fœminæ cum prolibus paucæ, quæ ab hoste adventuro mactari possent, viri bellatores, qui hosti se opponerent, duntaxat quaterni mecum in colonia remanserunt. Alter quiscunque rebus tam arctis, trepidisque mei loco si exitisset, quidni consensu celeriter lintribus per flumen, quoquo demum liceret, in tutiora se fuerat recepturus? Et vero quis tandem mortaliæ succensere ausit fugienti? Hispani Gubernatores ad tuendam Missionariorum vitam præceptis Regiis obstruuntur. Carolus secundus equidem de morte crudeli duobus Missionariis Jesuitis per Barbaros illata edoctus amplissimis literis ad Paraquariam datis præceperat, ut quinque & viginti milites Hispani, homines probi, strenui, Missionariorum arbitrio deligendi in singulis novis Indorum Colonis collocentur ad coloniarum, Patrumque, qui eas procurant, defensionem. Literas Regias, libris variis insertas ipse legi toties, & rarissime hac ætate observari, sum expertus. Regia voluntate a Gubernatoribus plerumque neglecta quid mirum, tot nostrorum hominum seu perfidia, seu atrocitate Barbarorum in variis coloniis occubuisse. Missionarii, Coloniarum præsidarios ut agant, & excubitores, nulla lege tenentur, præterquam illa omnibus communi, quæ vitam quisque tueri suam

jubeat. Haud ignoravi, extremo, in quo versabar, discrimine fugam mihi licere, ac ab omni dedecore abesse. Obfirmato tamen in quoscunque casus animo, stationem curis meis creditam pro viribus propugnare statui, ne Hispana gens timiditatis me argueret, nativamque, qua Germani semper praeclucere, magnanimitatem in me desideraret.

In excubandi perpetuitate securitatem porro nostram sitam esse, perspexi, maxime, postquam summi viciniore, detecti eminus nostra e specula exploratores, aliaque indicia hostis propinquitatem non obscure nunciarunt. Pridie, quam hic afflueret, opportune Abipones nostri octo, probatae virtutis omnes, ad nos rediere sub vesperum, mane mox dimicaturi. Duodecim igitur, haud plures, Abipones pugnaces numeravi in colonia, qui tamen animorum magnitudine paucitatem pensarunt suam. Ego noctem illam, ut saepe alias, vigilando traduxi, & in domus area obambulando, dum denique circa horam secundam & somno oppressus, & acerrimi frigoris, pruina illabente, impatiens cubitum concederem. Prius tamen capitaneum, ut excubito rem mei loco constitueret solertissimum, monui, rogavi. Vir bonus securum me esse jubet, & multis jam noctibus se aggressionis metu somnium capere haud potuisse, jurat. Collocatus ab illo in area excubitor, qui rigidiori ex pruina aëri ut se subduceret, in domus angulo se abdedit; Istic confidentem somnus arctissimus complexus est. Hoc igitur imo ex pectore rhonchos trahente, sopitis, quotquot in colonia, omnibus, ipsis canibus, vel muscam peregrinam alias allatrare qui solent, obmutescentibus Barbari sexcentis plures equites suspensio gradu, silentio summo, ad lunæ plenissima lucem, cir-

circa horam quartam adfuere. Primo impetu sexaginta boves aratores, quos sepibus clausos prope domum habui, nemine prohibente Barbari abducunt. Illorum pars Abiporum rdes hinc, atque illinc obfidet, ne rerum suarum defensione occupati mihi suppetias venirent. Reliquum Barbarorum agmen, sepositis tantisper ad vicinæ sylvulæ marginem equis, per sepimenti latera domui meæ circumfunditur, & sagittarum imbre aream implet. Fœminarum ad domus meæ sepes accurrentium ejulatu expergefæcti denique milites, dum illico machinam bellicam, & quidquid scloporum in promptu erat, in irruentes Barbaros exonerare oportuerat, reculis suis in suo tugurio colligendis moram trahunt stupidi, & his quisquillis in tuto locatis ad me expergefæciendum testudineo gradu venit Capitaneus, voceque tranquilla, multis verborum officiis præmissis, veluti fœlices calendas precaturus, ab hostibus nos cinctos, tandem nunciat. Incredibile, quantum me brevissimi, quamvis necessarii, somni pœnitueit, qui, ne ab hoste opprimeremur, tot noctes vigilaverim sæpe alias. Armatum me cubiculo egredi ut primum fenserat capitaneus, sclopum ingenti cum tonitru, sed ictu prorsus innoxio explosit suum; Namque eo loco steterat, ut domus totius interjectu nec videre hostes, neque videri ab illis posset. Ego fumantem adhuc fistulam, atque lunam versus, quæ tecto meo incubuit, directam conspicias: Ecquid injuriæ, agebam, a luna accepisti, vir bone? Adversus illam cur modo jocularis? Ast ille, quod ejus sclopus igne præter morem adeo prompte reddito egregie tonuerit, gloriarum plenissimus: Agedum, sodalis, cantil'ans edstanti militi dixit, sclopum quoque tuum exonera confestim. Hic vero, ut insigniter procerus, sic macer, ac gracilis, totis tremiscens artubus, & fe-

bricitanti, quam tergiversanti similior ad domus angulum se recipit, sed venia dignus. In tanta aggrofforum multitudine, tantisque defensorum paucitate equis non trepidare? Enimvero si tempore, si viribus, ac opportunitate uti noſſent Barbari, conclamatum de nobis erat.

Hoſtium adventu, qui repentinus magis, quam improvifus fuit, percuſum me, non inſicior. Verum ipſa periculi præſentiſſimi magnitudo eos mihi animos iniecit, quos jam ipſe admiror. Ut deſperatis morbis temeraria ſæpe adhibentur modicamenta, ſic, cum declinandæ internecionis ſpes prope nulla eſſet ſuper, extrema auſus ſum. Reliquorum vitæ ſervandi fiducia tot mortibus me objeci, quot hoſtium telis. Solus equidem, ſclopō intento minax ad confertam Barbarorum multitudine accurri. Per ſolum ſagittis, quæ calcatræ ſub pedibus uſque ſtridebant, mihi fuit eundem. Indos etiã plurimos ſclopum vel unicū timere, atque adeo haud magnopere timendos eſſe annorum plurimū experientia didici. Barbari triplici ordine locati arces ſepimento (la palifada, vel eſtacada ab Hiſpanis vocatur) muſcarum inſtar inhærebant, contra ſcloporum ictus ſudibus craſſis, altisque defendebantur, per quatuor intervalla ſagittas in nos vibrare quidem, vix tamen plumbeis glandibus per nos attingi potuerat. Quamobrem vana ſclopī exploſione ſuperſedendum mihi putavi. Audito enim nitrati pulveris ſreptu, ſi quem ſuorum ſterni non viderent, timere deſiſſunt, ac jam audentiores ſepimentum tranſeunt. Hinc rectiſſimo curſu ad ipſas ſepes contendendi, inde ſclopō, cui pugio præfixus, ſclopisque manualibus quaternis in incumbentes Barbaros citra erroris periculum collineaturus. At vero caſus finiſter

ster optima consilia evertit. Nam, dum vix denos passus a sudibus abessem, mox jaculaturus, advolante sagitta fui sauciatus. Hæc ulnam, & mediam longa e ligno durissimo; quinque uncis, hanni instar, exasperata brachium dextrum circa humerum transverberavit, musculum, a quo medius movetur digitus, pertudit, laterique meo infixæ hæsit. Vulneratus sclopo sinistra prehensio intra domus parietem me recepi, ut a latente istic Captaneo telum eveleretur. Eum in finem hoc manibus circumagendum diu, & eo ferè modo, quo Chocolazæ potio in spumam redigitur, celeriter rotandum fuit, quo dilacerata magis, magisque carne hamatis uncis viæ ad exitum aperiretur. Quanto id cruciatu mihi steterit, nemo nisi idem expertus, vel cogitando assequetur.

Exempta sagitta, quamvis cruento brachio, & ad quoscunque usus inutili, ad eandem, ubi vulneratus sum, stationem redii, Barbaros a sepius ut arcerem; Sclopis enim manualibus tractandis sinistrum brachium sufficiebat. At quantum obstupui, quantum mihi plausi, dum hostes ad unum omnes a sepius jam longe ahesse adverti. Americani isti heroes primo sclopi aspectu dum illis ad decem passus propinquaveram, perterriti, reditu meo haud expectato, confestim recessere. Reliqui Barbari, qui coloniz domos invaserant, post diuturnam, cruentamque velitationem a pauculis Abiponibus pariter repulsi fuerunt. Istorum unus, Oaherkaikin notissimæ frater Indus pugnacissimus, sagitta ipsis in natibus est sauciatus. Mares hostium vulnera abstulerunt. Domibus suis tandem liberatis ad opem, si quam possent, mihi ferendam Abipones advolarunt. Illorum quispiam, sanguine manentem ut me videret

Hoc

Hoc vulnus tuum, mi Pater, inultum hand patiemur. *Hekaam labè* exclamavit. Alter hostes terga dare, & sepibus relictis equos, jam jam conscendere conspiciatus ex domus mez area sagittam vibrat felicitate tanta, ut in Tobæ cujusdam pectus eam alte demerserit. Improviso telo ictus miser & arcu, & pharetra abjectis ab alio, cui a tergo dein assederat, equite in equum attollebatur.

Cum pedestre certamen nequiquam ad votum Barbaris cecidisset, jam equites omnes restauratis ordinibus viam, quæ septimentum inter, Indorumque pedes intercedit, occuparunt. Progredi porro ne auderent, cum eodem Abipone, qui Tobam faucia- vit, machinam bellicam manu trahente in forum apertum erupi. Sed cave, fumantem hostili sanguine campum expectes, vel cadaverum struem. Nunquam id mihi in votis. Fugare periculosos advenas unicum erat propositum, ac, ne vel equorum calcibus conteramur universi, maxima sollicitudo. Audi, amabo, & ride, dum, quid unus contra sexcentos equites possit in Paraquaria, intelligis. Nitratus pulvis ab Abipone accensus utprimum ex bellica machinula intonuit, omnes vel sulphureo fumo percussi, vel, quod verisimillimum, globulis plumbeis non nihil aspersi horrendo cum fremitu solutis ordinibus, præcipiti fuga recesserunt, equis non inversis, ut mos fert, sed aversis, & habent violenta adstrictio- ne retroactis. Ad propinquam sylvulam, ubi jam tu- tos se credidere, redintegrata acie subsisterant eo qui- dem consilio, ut ad se insectandos me pellicerent, & a sociis quadraginta, qui in devivi stagni proximi margine latitabant, interceptum omni ex parte cin- gere, opprimereque possent. Per speculatorem ex domus mez area me inclamantem de insidiis com-
mo-

monitus cum Achate meo Abipone, cumque machina bellica rursus onerata vicino in colliculo constiti, unde & hostium motus ulteriores observare, & sacram ædicolam, ædesque reliquas defendere potui, quarum ambitu & ipse adversus equestrem incurSIONem undique defendebat.

Barbari in ignivomæ machinæ, cuius tonitru auribus usque instrepens animos terrore compleverat, conspectu assultum porro repetere non sunt ausi. Ne tamen nihil egisse viderentur, vacuisque domum manibus redirent, cum patrandarum cædium opportunitas dæisset, ad prædandum animos adijcere. Trecentis ad Abiponum equos, qui in remotis Paraguyi fluvii litoribus pascebantur, colligendos dimissis, totidem prope alii ad nos coercendos remanserunt. Semicirculum referentes coloniam eminens obsidebant equites, quieti semper, summo silentio, oculis in machinam bellicam semper intentis. Fœderatum agmen, cum triplici ex natione coaluerit, plumis varii coloris ex hasta pendentibus se se distinxerunt. Abiponum manipulus ad repellendum, si intruere tentaret, hostem promptus excubabat. Ego stationis, quam cepi, opportuniissimæ tenax æque, ut suæ Barbari. Mutuus timor horarum aliquot quietem, cessationemque utrisque imperavit, nobis hostium multitudinem, illis machinam bellicam reformidantibus. Abipones forminx, quæ in domus nostræ area mille inter gemitus rei exitum præstolabantur, iterum, iterumque, ut tormentum exploderem, vociferantes me hortabantur; At enim nesciebant, pulveris nitrati supellectilem mihi esse adeo curtam, ut non terribendis frustra hostibus impendi, sed ad reprimendos, si rursus auderent, eorum impetus debeat reservari. Hora demum post meridiem

diem secunda redierunt prædones, & bis mille minimum equos, quos nobis rapuerant, triumphantium more adduxerunt. Coloniz in conspectu, sed extra teli cuiuscunque jactum, veluti prædara ostentantes, eminus transiere. Abipones mei, etsi equorum jacturam, iniquissime ferrent, domorum tectis insidentes timpanorum festivo pulsu, ac læta vociferatione prædombus insultarunt, quod, qui bipedibus universis coloniz internecionem comminantes adventaverant, nunc quadrupedibus contenti recedant. Barbari, qui nos obsederant aliquamdiu, sociis reduntibus se protinus adjunxerunt. Neque tumultuarius discessus fuit. Caziquiorum imperio binæ equitum centuriæ præcesserant equorum agmen, totidem sequebantur. Cæteri latera stipabant. Quidquid aridi per campos graminis obvium, more suo accendere, ut sublato in æra fumo victoriam nobis suam, suis reditum eminus nunciarent. Ad proximum lacum, qui paucas a colouia leucas abest, conquiescentes nostris e bobus lautas sibi epulas appararunt, ut relictis ex ossibus postridie patuit.

Remotis licet nostro e conspectu hostibus nondum quiescere mihi licuit, ab hora quarta ad secundam pomeridianam usque non occupato tantum, sed & cursitando, speculando, imperando, sanguinem uberrimum fundendo plus, quam credi queat, fatigato. Sepositis tantisper armis ad medicamenta converti animum, jam miles, jam chirurgus, necessitate urgente, omnibus omnia. Abiponi, quem in velitatione vulneratum dixi, dum sagitta exinebatur, mucronis contracti pars ejus carni alte infixæ hæsit. Ad remedium, quod mihi perspectum, illico applicandum ab ejulante ejus conjuge sum evocatus. Hoc charitatis officio defunctus de me ipso curando

do tandem capi cogitare. Vulnus ante decem horas mihi inflictum vino calente ablui, ligaviq. Frigore quantum fuerit exasperatum, quantum sanguinis interea fuderit, facilis est conjectura. Manus sudore continuo manavit, ex quo tela lignea veneni aliquid habere, intelligas. Siti ardentissima cruciabar identidem, quæ cruoris effusionem copiosam consecuta liberali haustu aquæ nunquam poterat mitigari. Cibi vel micam toto die me delibasse, haud memini. Per horas ingravesccns vulneris dolor noctu intolerabilis omnino evasit vel eo, quod, dum obpienda in lecto quies, situs collocando brachio opportunus non se offerret. Pulvinar illi subjectum levissimis non nihil dedit. Musculus, seu rectius forte musculi tendo, medii digiti motor, telo læsus funiculi instar a summo ad imum intumuit, præcipuaque fuit doloris sedes. Vulnus adipe (Axungiam vocant pharmacopœi) Gallinæ in Concha ad Candelam liquefacto noctibus singulis perunctum, nullo præterea medicamento, vel medico accedente post dies sexdecim feliciter curavi. Musculus ille sagitta offensus detumuit quidem, digitum tamen, qui ab illo Gubernatur, per menses quinque semper depressum erigere haud potui; Sed & hic ope balsami cujusdam, quod in oppido sanctorum Apostolorum noster Norbertus Ziulak pharmaceutica clarissimus porrexit, persanatus fuit. Cicatricem luculenti vulneris testem, coloniarum defensæ, contemptæque mortis monumentum circumfero etiamnum, & charæ mihi semper Paragætiæ non possum non recordari.

CAPUT XLIV.

Corollaria ad idem argumentum. Controversia de S. Thomæ Agostoli adventu in Americam.

Ranarum a me decantari prælia, & maximam de nihilo historiam fieri, dices, qui ista legis. Ludicra hæc esse, atque ridicula; si cum Europæorum bellis grandibus componantur, lubens fateor. Rem tamen magnam, omni expectatione maiorem, & propemodum incredibilem præstitisse Abipones meos, inficiabitur nemo; Horum quippe duodecim sex Barbarorum centurias non sustinuerunt modo horas aliquot, sed & propulsarunt. Duodecim a sexcentis interne cione non deleri, claram quidni victoriam putes? Defensoribus singulis cum quinquaginta aggressoribus, vindictam spirantibus, ludandum fuit. Illos enimvero acres in assultu repellendo, alacres in ejaculandis telis, in declinandis celerrimos, callidissimosque obstupui. Nemo equidem, si illum, cujus meminimus, excipias, in tanta sagittarum nube est sauciatus. Duodennis puer, dimicantium fremitu, hinnitusque equorum e sommo excitatus, dum e tentorio forte prospectat suo, advolante sagitta infra furam leviter ictus fuit. Hostium complures esse vulneratos, argumento nobis est, quod binos eodem equo vectos discedere passim viderimus; Hunc enim a faucibus observari morem, alias dixi. Reperti postridie in campo vicino thoraces ex durissima alci pelle, san-

sanguine imbuti, telisque pertusi, quos scilicet ad leniendum dolorem vulnerati abiecere. Illud admiratione dignum: Idem Toba, a quo vulnus accepi, ab Abipone meo circa pectus sagitta hamata confixus pœnas Talionis dedit: Sagittæ equidem, quas sanctius abiecit, ab aliis dein collectæ ejusdem arundinis, formæ, ac magnitudinis, cujus sagitta mihi infixæ, atque adeo ejusdem Barbari fuisse & Abiponum, & Hispanorum judicio censebantur. Coloris plumarum, quæ sagittis affiguntur, perfectæ æqualitas nullum reliquit dubitandi locum. De meo vulnere a se vindicato quantum mel plauferunt Abipones, tantum ego infelicitis Barbari sortem miserabar, qui in reditu forsan occubuerit; Ipsam namque mammam (si id vocabulum maribus conveniat) Abiponis telum per terebravit. Ovium nostrarum gregem, cui diripiendo iterum, iterumque hostes institerant, Abipon adolescentulus, fida in statione locatus, continuo sagittarum missu defendit præclare, intactumque servavit. Et quam prurit mihi calamus ad quatuor illos præsidarios, si superis placet, Hispanos laudibus ornandos! Sed nullum, eheu! Strenuitatis vestigium in illis deprehendi, dexteritatis nullum, nisi quod adversus Innam sclopuum exoneraverit suum alter, alter Abiponibus in foro dimicantibus immixtus sclopuum onerare nescierit; Primum equidem globum plumbeum, dein pulverem nitratum tubo iniecit, ut adeo hic ob interjectum obicem nunquam potuerit inflam-mari. Alia, quæ apud alios in tractandis armis sæpe observaveram, stupiditatis exempla nec vacat, nec lubet commemorare. Ejusmodi fungos ad coloniarum recentium defensionem militares Præfecti nobis plerumque mittebant, peritioribus, strennioribus, verbo Hispanis ad rem familiarem augendam domi relictis.

Eodem die, quem iste Tobarnum affultus memorabilem mihi reddidit, dum omni periculo jam defuncti nobis videbamur, sole in occasum properante decem equites Barbari, e sylva propinqua erumpentes, in conspectum se nobis dederunt, sed mox nostris ex oculis evanescere. Omnium sententia pro exploratoribus habiti, hostes, simulato abitu, in insidiis latere etiamnum, & inopinatum ad nos noctu opprimendos reditum meditari, suspicionem nobis iniecerunt. Insolitus, universalisque tota nocte canum latratus conceptum timorem confirmabat. Num quid insidiarum hostilium subesset, ut fierem certior, hora noctis decima viciniam omnem, campum, sylvam, lacus adjacentis litora armatus lustravi, Hispanis quatuor a tergo me sequentibus; In obvium quemdam, qui per nocturnas tenebras a me agnosci haud poterat, pro hoste habitam manulem scloperum jam eram soluturus, nisi Abiponem nostram esse ex prompto ejus responso intellexissem. *Mtekakami?* Quid hominis es a me interrogatus *Aym* ego celerrime reposuit. Eodem, quo ego, sine ad speculandam coloniarum viciniam is excurrit. Lustratis omnibus jam tranquillior literas, quamvis maxima ob labefactatum brachium cum difficultate, exaravi, per Abipones postredie ad Assumptionis urbem deferendas, quibus Gubernator de rebus nostris edoceret. Literis sagittam meam, Religiosae obedientiae, quae periculosae huic Coloniarum me affixit, trophaeum, cruentissima indusii mei manica involutam coriacea in theca adjeci, Europaeorum ducum more, qui hostica vexilla e castris ad aulam per victoriarum nuncios mittere consueverunt, si parva magnis componere liceat. Sagitta, manicaque meo sanguine tinctae omnium in se oculos converterant in metropoli, honorificeque istae pro monumento servabantur. Ex Abiponum nuncio

ciorum relationibus partim, partim ex teli hamati magnitudine magnitudinem vulneris, atque adeo periculi mei arguerunt Hispani. Quid, quod, cum fama eundo crescat, jam e vulnere, & muscoli potissimum offensione, cui gangræna accesserit, exstinctum me luxerunt sociorum meorum complures, & ad me expiandum sacram Deo hostiam litarunt. Alii me, dum superstitem adhuc norant, confessorem domini pleno ore consalutarunt. Enimvero baptisma Tobarum Caziquio Keebetavalkin e variolis moribundo a me, ut alias dixi, collatum vulneris mei prima origo fuit. In religionis causa fuisse tantillum sanguinis & honorificum mihi, & jucundum putavi; Quin & mortem oppetere cum Apostolo peroptabam sæpe. Pœnituit me non semel, imo & puduit non fuisse tumultatum Apostolicos inter Paraquariæ heroes; quorum opera, sudore, ac sanguine Indi innumerales Cœlo fuerunt illati.

Magnis accessionibus auctus est de coloniz oppugnatione, defensioneque rumor in metropoli, postquam quatuor illi milites periculorum participes, totius certaminis spectatores advenere. Affirmabant illi integerrima fide, oppugnatores Barbaros facile occingentos fuisse, & præ quovis stygio spectro visu terribiliores. Abiponum propugnatorum, etsi pro hostium numero essent paucissimi, virtutem eximiam magnis in Cælum laudibus efferebant. Mihi, quod Barbaræ multitudin! ad decem passus propinquare, & aperto in campo plures horas obistere ausus sim, & suam, & cæterorum omnium incolumitatem deberi, palam fatebatur, vel hoc nomine laudandi ipsi, quod præter militum morem modeste de se, honorifice de aliis sentirent, ac loquerentur. Capitaneus ille lunæ formidabilis, candore, quam fortitudine insignior non

erubuit mihi coram dicere: Actum sane erat de nostra omnium vita, mi Pater, ni tibi Deus hodie audaciam singularem inspirasset. Ecquis non suspiciat tantam in milite ingenuitatem? Ego vero, cum ad tot Barbaros reprimendos humana præsidia abessent omnino, Divina ope servatos nos in tanta procella, gratus, lubensque fatebor semper.

Dilapsis dudam aggressoribus nondum tranquillati incolarum animi. Postridie forminarum ejulatu perstrepsit forum, maritos, filiosque suos, qui cum Caziquio venationis obtentu excurrerant, a fœderatis Barbaris in campo cæsos lamentantium. Verum promptus illorum ad coloniam reditus infausti rumoris, qui incertis authoribus spargebatur, futilitatem detexit. Quantum de eorum incolumitate nobis gratulati sumus, tantum illi de equorum, quos hostis abduxerat, præstantissimorum jactura mazorem prodiderunt. Sed tot quadrupedantium bestiarum damnum pensare, exigui temporis, nullius prope laboris negotium illis fuit; Namque equis viginti, quos Oaherkaikin amicus mox dono dedit, tum plurimis aliis, quibus in itinere usi sunt, dextre usi vicinis Mocobiis paulo post septingentos eripuerunt, plurium subinde per fas, & nefas conquirendorum instrumenta. Post aliquot menses tanta bucephalorum frequentia abundaverant, ut nullum unquam perdidisse videri possent. Ego præclarissimis equis toties per Barbaros spoliatus nullos porro habere proprios volui, ut me eos perdendi sollicitudine liberarem dein, possemque vacuus coram latronibus cantare.

Gubernator Fulgentius dudum de coloniz periculo a me factus certior, illi adversus Tobas, sociosque defendendæ decem præfidiarios milites destinavit. Verum hi, ut lenta semper, sæpe nulla est istorum hominum obedientia, biduo post hostilem, quam enarravi, incursionem apud nos appulerunt. Ego, ne solus denuo, dilapsis metu incolis, in periculosa solitudine considerem, de Hispanorum adventu mihi gratulaber magnopere, quod novi Barbarorum assultus propediem metuendi essent. Tobæ enim equorum nostrorum raptu nec placati, neque pacati sunt, cum incolarum trucidandorum occasio illis nuper fuerit præcisa. Cædes suo in contubernio ab Abiponibus patratas Abiponum cædibus vindicari oportere, obfirmato ad novam incursionem animo, identidem vociferabantur. Quod cum idoneis ex authoribus certum nobis esset, trepidatio quotidiana novam diu noctuque excubandi necessitatem imposuit. Fœminæ Tobarum minacium sævitiam reformidantes in remotissimis latebris securitatem quærebant frequenter, maritis, prolibusque in fugæ societatem pertractis adeo, ut plures interdum hebdomades habitatoribus oppidulæ vacaret. Gubernator ad vindicandum, quem fudi, sanguinem suo cum equitatu in Tobas se profecturum protinus nobis promisit equidem, sed pabuli penuriam, & quæ inde consecuta est, equorum maciem causatus non nisi sexto post mense promissis stetit, Tobarum contuberniis remotiora in loca interea translatis. Hinc ob tantam cunctationem Hispanorum Abiponumque sociorum expeditio molestiarum quidem plena, sed fructu vacua fuit, Tobis nusquam detectis, qui Hispanorum iter irritum victoriis adnumerarunt suis. Cauta Barbarorum celeritate quoties cheu! Me in

Paraquaria agente cunctabundi Hispani vel delusi
sunt, vel profligati!

Continuos inter armorum tumultus eo loco res
erant, ut nec Abiponum institutioni locus, neque
optati fructus spes mediocris relinqueretur. Ad per-
discenda religionis capita & animus illis defuit, &
otium, bello, vagatione, venationeque identidem
occupatis. Etsi enim, dum ære campano ad audi-
enda ex me fidei rudimenta sub vesperum evocaban-
tur omnes, foeminae, vetulis exceptis, pleræque,
puerorum sat multi sacram in ædiculam confluxe-
runt, ex maribus adultis semper paucissimi, sæpe nul-
li comparnuerunt. Computationibus, avertisque, qui
superstitionem redolent Barbaram, ritibus eliminandis
nulla unquam par industria, eloquentiaque videbatur.
Sacro latice expiari se moribundi ut sinerent, iteratis
precibus ægre impetravi. Saluberrima quæque; quæ
seu ad coloniarum securitatem, seu ad singulorum felici-
tatem pertinerent, svadenti mihi morem gerere ter-
giversabantur fere. Hinc dum Gubernator de inco-
larum numero per literas certior fieri voluit, ut hoc
testimonio exhibito solitam Missionariorum pensio-
nem (quæ ab Hispanis el sinodo dicitur) ab ærarii
Regii Præfecta consequeretur, his prorsus verbis ei
 respondi: Pensionem annuam, quam Missionariis a-
lendis Rex Catholicus destinavit, poscere non ausim;
Hæc equidem Colonia non Catechumenos, sed ener-
gumenos habet. Stipendium vero, quod militibus
Regiis solvitur, omni jure mihi deberi, affirmo, cen-
seoque, nullum fore in hac provincia tribunum, vel
centurionem, qui, quantocunque stipendio condu-
ctus, in continuis periculis, excubiis, laboribus, mi-
seriisque mensem vel unum versari vellet, quibus in
alterum jam annum ad hanc stationem adversus Bar-
ba-

baros tutandam quotidie fatigor. Hæc ego tum ingenuitate maxima Gubernatori perscripseram. At noveris, toto, quo hic versatus sum, biennio aut Missionarij, aut militis & coloniz propugnatoris nomine nec unicum obolum ex ætario Regio me accepisse. Inde tanta coloniz hujus paupertas; Argentum enim, quod Missionariis alendis Regia pietas pendere imperaverat, præcipuum, & in novis Barbarorum Colonis prope unicum erat vectigal, quo sacram suppellectilem, ferrea instrumenta, aliaque Indis tum vestiendis, tum remunerandis necessaria comparare solebamus. Argento citius, certiusque, quam ferro, & verbis Barbarorum expugnantur nationes; Hæc aures, ac corpora ferunt, sed sæpe exasperant animos; Illud, globulis vitreis, annulis, forficulis, cultellis, aliisque id genus munusculis emendis impensum, inveteratam Indorum Barbariem domat, ferocissimasque illorum delinit voluntates. Rem mihi diu compertam scribo. Subsidiis, quæ ad conciliandam Barbarorum benevolentiam faciunt, penuria speratos rei Christianæ progressus retardat, operarumque Evangelicarum & expectationem, & conatum quemvis ludere consuevit. De religione amplectenda ad ravim declamet sacerdos, blandiatur, minetur, sudet, si non det auditoribus quidpiam, actum agat, ridebitur etiam, & qui religionis magistro aures præbere porro vellet, aut fidem adhibere, nemo unus erit. Si ambabus manibus esculenta, vestimenta, cultros, quæcunque alia porrigas Barbaris, in Cælum, jussæris, ibunt.

Biennialibus ærumnis, quotidianis laboribus, ac curis prope consumptus, arthritide sæpe tentatus, & digiti medii, cujus musculum telo læsum dixi, usu destitutus in mei locum Sacerdotem alium ut substi-

tueret, a Provinciali poposci. Tres fluxere menses, dum denique Josephus Brigniel veteranus Abiponum, Quaraniorumque Missionarius, & jam ætate gravis mihi succederet. Pater Hieronymus Rejon illi socius datus. Uterque munusculis ad devinciendas sibi Abiponum voluntates, rebusque ad domesticam pecuniam pertinentibus liberaliter instructus quamvis ex urbe venerit, patientiæ tamen ostendendæ occasiones quotidianas habuit; Indos parum morigeros, Tobas, Mocobiosque semper infestos sensit. Isti, ut alia omit- tam, Brigniel rem divinam faciente invaserunt Coloniam. Senex Quaranius ovium pastor in campo misere jugulatus; Oahari Caziquius, præter alios, graviter sauciatus est. Percurato jam, quod in dimicatione accepit, vulnere paulo post e serpentis lethiferi morsu occubuit. Is licet plebejus genere, factis tamen militaribus clarus, intrepidus, callidus, facilis in suos; exteris formidabilis cum esset, Caziquii munus, Revachigi primum, deinde Oahari nomen celebre est adeptus. Modestæ famam captans, Ychoalay, & Kebathichi ductorum clarissimorum exemplo solenni, quo capitanei nationis inaugurantur, honore initiati, nomineque, quo Höcheri nobiles se distinguunt a vulgo, in syllabam IN definente insig-iri semper recusavit. Proceritate corporis, formæ liberalis dignitate, armorum, equorumque tractatione, periculorum contemptu, animi magnitudine cuique Abiponum par, plerisque superior nomen illustravit suum, etsi trigesimum ætatis annum vix excesserit. Propensæ in me voluntatis studio morigerum se mihi præbuisse semper, nisi nimio suis placeat, gratificandique desiderio in vitia, quæ quidem illi pro virtutibus habent, abripi se pateretur, nemini seu imperare quidquam, seu interdicare unquam ausus, quod Caziquii dignitatem non jure san-

gui

guinis, sed populi benevolentia veluti precario sibi collatam meminisset. Illam alterius de altero sententiam, Oahári tumulo jure inscripseris: *ubi bonus, nemo illo melior; ubi malus, nemo pejor fuit.* In hoc primi nominis Caziquis Debayakaikin, Alaykin, & Yehamenraikin, qui etsi annos plures coloniarum nostrarum habitatores, baptismo nondum recepto in acie occubuerunt, felicior erat, quod in ipso mortis consilio salutaribus se undis lustrandum obtulerit.

Josephus Brigniel Abiponum rebus dudum assertus incolarum feritatem, hostium perpetuas seu incursiones, seu comminationes, loci ipsius miseria, vix sibi tolerabiles putavit, & vero non multos post menses gravi morbo correptus est, pertinacique. Scripserat amicis pluribus, se haud intelligere, quae demum ratione ego in tam calamitosa, turbulenta, & periculorum plenissima statione biennium perduraverim. Primis, quas ad Gubernatorem Fulgentium dederat, literis, quas ipse vidi, fatebatur: Coloniarum hujus conservationem meae patientiae, vigilantiae, & strenuitati, primo post Deum loco,tribuendam esse. Ingenuam hanc mei commendationem aeterno silentio involvissem, ni illam ad refellendas homunculorum quorundam obtrectiones multum habere ponderis existimarem, qui cum ipsi nil unquam praclare, fortiterque gesserint, aliorum praclara facta seu invidia, seu odio abrepti maledico dente rodere audent clanculum, testibus nempe, a quibus mendacii possent argui, longe absentibus. Sed nec operae pretium fuerit in ejusmodi fucos verba prodigere. Perperam conficta contemptu melius refolluntur. Volupe mihi est etiamnum meminisse literarum, quibus Petrus Andreu Paraquariz tum Provincialis, inter indos Lules annis pluribus versatus quondam, successorem

rem meum significabat, mihiq̃ue, quam petii, ad Quaranica oppida redeundi copiam fecit. Memoratis magno verborum pondere calamitatibus, quas in hac Rosarii colonia pertuli, mortem mihi svavissimam, eximia cœli prœmia prœsagit, gratias mihi agit amplissimas pro navata his Barbaris opera. Nam coloniam spectavit ipse, & ejus miseras obstupuit. Ex Assumptionis enim metropoli ad correntinam urbem per Paraguayum flumen navigans vicinum ejus litoribus oppidulum nostrum, Gubernatore comite, inviserat. Equestri Abiponum hastatorum turma stipatus utrumque hospitem ex litore, utius prope Leucæ spatio, honorifice ad nostram domum perduxit. Cœna carne bubula, assa, eaque, ut semper, miserrima definiebatur, & aqua vicino e stagno turbidissima. De pane, de vino, quod pro missa vix suppetebat, in mensa ne quidem cogitatum. Noctem meis in ædibus egit Provincialis, sed minime tranquillam. Aerem enim culices, pulices solum omnes tegunt, ac somno obstant. Angues horribili non raro in cubiculum irrepunt. Bufonum greges, quo quo te vertas, hac illac oberrent. Glires prægrandes familiariter passim se se infnuant, & dormientium jam digitos, jam auriculas mordent. Vespertilioes nostratibus majores ex humanis corporibus sanguinem noctu exsugunt. Canum, quos innumeros Abiponum gens alere solet, latratus rarissime interquiescit. Paucissimæ abeunt noctes, quibus & mulierum, cognatorum manes lamentantium, ejulatus, cucurbita vel consonante, & virorum militares buccinas inflantium stridor infernalem musicam non edant. Tot inter somni impedimenta ne ipse quidem Morpheus indormiat; Endymion somniculosissimus evigilet confestim. Noverat adhuc Provincialis, crebras esse hoc loco Barbarorum, incursiones, qui animo, fiducia-

que

que dormientes jugulandi repente advolant; Vicinos maxime Quaycusas, qui noctes potissimum patrandis cædibus impendunt, reformidandos esse. Pridie noctem integram & Hispani milites, & Abipones in armis mecum steterunt, Mocobiorum appropinquatione observata, qui quidem in nos, quippe paratos, armatosque, nihil sunt ausi. Tot rebus turbatus, impeditusque Provincialis nullam cepit quietis partem, solemque, quod lentior rediret, accusavit; Enimvero nox illa æternitas illi videbatur. Tantas inter vicus, habitationisque misérias, in tanta insectorum colluvie, in quotidianis prope turbis qui respirare possem, vel conquiescere, nunquam intellexit, sortem meam miseratus magnopere. At enim diuturna assuetudine obduruisse me jam ad ista, & percalluisse patientia, respondi. Sic columbæ, quamvis ingenio suo pavidissimæ, postquam in turribus habitare consueverint, nullo æris campani clangore terrentur.

Sacrificio divino sub auroram defunctus ad navim redire protinus, constituit. Verum Gubernatore intempestivum reditum dissuadente, quod procellosissimus Auster navigationem impediret, paulo post meridiem, cælo jam aliquantulum placidiore eques me comitante discessit, de nocte feliciter hic transacta lætus, de navigatione naufragiis obnoxia parum sollicitus. Per viam familiariter colloquens solatio incredibili sibi fuisse ajebat, quod me Abiponibus sine hæsitatione loquentem, prompte respondentem audiverit; Barbarorum linguas a Germanis felicius, quam ab aliis perdisci, fatebatur præterea. Globulorum vitreorum fascès aliquot, quos suo nomine Abiponibus dono darem, reliquit. Hunc Provincialis advenum, etsi disgressio longior videatur, historiam

niarum conditoribus circa annum 1612. retulit, vi-
 rum coloris candidi, barba insignem, cruce inst- ru-
 etum quondam majoribus suis legem novam predi- abi-
 casse. Illum Thomé, Zumé, ab aliis Chumé, ab
 omnibus Abaré fuisse appellatum. Quo nomine, ce-
 quod hominem ab aliis diversum, semper nempe m
 libem, significat, jam Quaranii quemvis sacerdotem m
 vocant. A sacro hoc homine, præter alia arboris m
 Mandioca (ex cujus radicibus farinam, panemque m
 conficiunt) seu usum, seu illius plantandæ modum m
 sibi fuisse detectum. Pater Antonius Ruiz de Mon- m
 toya Hispanus Patrum Cataldino, & Mazzeta apud m
 Quaranos Collega, rebusque gestis perinde, ac vir- m
 tutibus clarissimus in suo, quem *la conquista espiritual* m
del Paraguay inscripsit, libro argumenta adfert nec pau- m
 ca, neque futilia, quibus Divum Thomam Aposto- m
 lum non in Indiis modo Orientalibus, sed & in Ame- m
 ricæ quibusdam provinciis Christi legem prædicasse, m
 contendit. His, aliisque de hoc argumento monu- m
 menti confisi Belgæ nostri in libro, cui titulus: *Ima-* m
go primi sæculi societatis Jesu folio 63. ausi sunt dicere: m
In remotissimis illis Paraquariæ provinciis tantam ubique in- m
ter Barbaros memoriam, vestigiaque sancti Thomæ Aposto- m
li invenere sacii, ut dubitari non possit, Apostolum istic m
olim fuisse. Verum enim vero nimia fiducia, nullum m
 porro dubitationi locum superesse, boni viri affirmant, m
 historicis criticisque Europæis uno ore id negantibus m
 etiamnum. m

Hanc tamen de adventu S. Thomæ in Ameri-
 cam opinionem, a majoribus ad posteros derivatam,
 & quodammodo per manus traditam indigenæ Indi,
 Hispani, Lusitanique adeo certam, indubitatamque
 semper habuere, ut, qui contrarium palam affirma-
 verit, rudis, impiusque illis videatur. Vel meo id
 ex-

perimento comperi. Dum Quaranius Barbaros (quod in libro prodrômo annotavi) in sylvis Mbae vers, vel, ut ipsi dicunt, Mborebî retâ sepultos, omni cum Hispanis commithereio liberos post repetita itinera detexi, illorum princeps Caziquius Ro me, meosque comites Quaranius torvis spectabat oculis; Quosunque enim advenas libertati suæ insidari putant, ac pro hostibus habent. Tali suspitione efferatus Barbarus mihi vixdum conspecto: Nobis sacerdote, aiebat, neutiquam opus est. Sanctus Thomas equidem (Thomé marángatu) hanc dudum peragravit regionem, illique bene præcatûs fuit adeo, ut, quidquid frugum nobis optabilem usquam est, patrio hoc in solo uberrime nascatur. Enimvero credunt stupidi, sacerdotis præsentiam ad terræ fertilitatem duntaxat procurandam conferre. Obstupui sane, Divi Thomæ nomen a sylvestri homine rite pronuntiatum audiens. Unde Apostoli istius cognitio, nisi ex majorem documentis, hausta?

Neque existimes, solos Indos, & ab iis edoctos Jesuitas Divum Thomam Americæ hospitem, doctoremque affirmasse. Illustres historici tum Hispani, tum Lusitani eam propugnant sententiam, argumentisque non spernendis reddunt verisimilem. E multis paucos recito: Antonius de la calancha historix Peruvianæ libro 2. Capite 2. Joannes Torquemada in Monarchia Indica parte tertia. Libro 15. Capite. 49. Illustrissimus Episcopus Piedrahita in historia de novo Regno. Bartholomæus de las Casas episcopus de Chiapa in histor. Mexicana. Pater Alphonsus de Ovalle in historia regni Chilensis libro 8. Capite 1. §. ultimo. Ex Garzillasso de la Vega, qui è matre Yncarum Peruvianorum regia nepote, Patre Hispano nobili ortus, in Peruvio natus, Peruvianam accurate

curate scripsit historiam, constat; cruce[m] insignem a peruvianis illis Regibus in urbe Cuzco cum exigua veneratione conservatam fuisse, in sacro palatii Regii loco, quem Huaca appellarunt. Ex admirabili crucis istius cultu religionem Jesu Christi a Thoma Apostolo Peruvianis, Chilenfibus, aliisque finitimis provinciis fuisse illatam arguunt nonnulli Historicorum, sed ridentur a plerisque. Maximi apud me ponderis est hac in re Nostri Patris Antonii Vieira Lusitani, Regii Olyssipone concionatoris, Brasiliæ quoque Apostoli. Qui ejus opera voluminibus quatuordecim lingua Lusitanica Olyssipone typis excusa (Mihi in manibus sunt, & in deliciis) pervolverit, illud acerrimi ingenii, judicii exquisiti, in theologia, in sacra, & profana historia, in Brasiliæ potissimum rebus versatissimum fuisse, fateatur, oportet Gallia, Anglia, Hollandia, Italia, Hispania Joannis quarti Lusitanicæ Regis jussu peragratis, bibliothecarum monumentis diligenter excussis, doctissimis academiarum magistris consultis incredibilem rerum peritiam, doctrinæque famam sibi comparavit adeo, ut Romæ, ubi annos plures lingua Italica ad populum dixit, admirationi esset omnibus, passimque oratorum princeps, ut erat Olyssipone Principum orator, audiret, maximi momenti negotiis, quæ Lusitani Reges ei crediderant, seu pertractandis, seu extricandis par habitus. Posthabitis aulæ splendoribus iterum, iterumque ad Brasiliæ miseras rediit, ubi multis Barbarorum millibus ad Christi signa, Regisque Lusitani obedientiam traductis, in Oceano sæpius naufragus, de re Christiana, de Monarchia Lusitana optime meritis, ac vel ideo propemodum intolerabilia passus nonagesimum agens annum in Bahia, Brasiliæ metropoli vivere desit anno 1698. 18. Julii, quinque supra septuaginta annorum Jesuita. Vir omni ex parte, omnium opinio-

opinione vere magnus supervacaneum semper duxit, Thomæ Apostoli in Brasiliam adventum argumentis probare, quippe quem Lusitanis æque, ac Indiis indigenis indubitatum omnino novit, lucequæ meridiana clariorem; Illius tamen vestigia lapidi impressa primos, qui Brasiliam detexerant, lusitanos invenisse olim, huncque lapidem in litore urbis Bahia, cui omnium sanctorum nomen adjectum, etiamnum spectari, palam retulit in concione, quam in festo Pentecostes in urbe sancti Ludovici provincie Maragnonis dixerat. Impressa exstat in ejus operum parte tertia, mihi folio 392., estque sermo duodecimus. Ex illo adferam, quæ ad præsens argumentum faciunt, paucula. Christus jam jam in Cælum abiturus, discipulosque suos ad orbem docendum missurus (ait ex 16. Capite. Versu 14., & 15. Marci) *Exprobravit incredulitatem eorum, & duritiam cordis, quia illi, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt; Et dixit illis: Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creature.* In provinciarum divisione Petre obtigit Roma, & Italia. Joanni minor Asia. Jacobo Hispania. Aliis aliæ provincie. Thomæ denique hæc pars Americæ, quam vulgo Brasiliam appellant, ubi degimus. Quæro jam, cur Thomæ, cur non alteri Brasilia commissa? Audi rationem. Observarunt authores quidam recentiores, Christum Evangelii prædicationem demandasse Apostolis, postquam eorum in credendo lentitudinem reprehendisset, ut illam tergiversationem laboribus, quos Evangelium prædicaturi toleraverint, etiam expiarent. Cum igitur Thomas præ aliis Apostolis plus deliquerit pertinaciter dubitando, ad luendam duritiam gens Brasiliæ magis barbara, magisque dura illi est commissa. Eventus id docuit; Nam Lusitani, dum Brasiliam detexerant, invenerunt vestigia Thomæ lapidi impres-

sa; Sed religionis, quam illis olim prædicaverat, ne vestigium, ne umbram quidem. Lapis retinuit prædicatoris vestigia, nullum restabat in Barbaris prædicationis ædificii signum. Idem Apostolus Christum prædicavit Indis ad solis ortum in Asia habitantibus. Ad hos venerant Lusitani post mille, & quingentos annos, ibique invenerunt non solum sepulchrum, sacrasque exuvias sancti Apostoli, & quibus necatus est, mortis instrumenta, sed & illius nomen in incolarum memoria, religionemque, quam eos docuit, Jesu Christi adeo, ut omnes se sancti Thomæ Christianos dicerent, qui late patentia Litora Coromandelis insident, ubi in urbe Meliapore idem Apostolus tumultum nactus est. Unde author quantum Indi orientales a Brasilis Americanis differant, eruit, istorumque desultorium ingenium, fluxam fidem, inconsistentiamque vivis, verisque coloribus expingit. Illos, etiam postquam crediderunt, incredulos esse, ait; Faciles ad credendum, sed eadem facilitate oblivisci omnium, quæ credidere, ni illis usque præsto sit, a quo in religione conserventur. Id opportunis e særo codicis documentis egregie illustrat more suo, confirmatque. E quibus omnibus palam fit, doctissimum Vieira de Divi Thomæ in Brasiliam adventu nihil admodum dubitasse.

Nunquam mihi in mentem venit, in verba jurare authorum, qui eam sententiam tuentur conjecturis magis quam rationibus. Verum neque ausim illam, ceu futilem, ac omni verisimilitudine nudam præfractæ aspernari quorundam more, qui factum negant, quod trabalibus scriptum literis nunquam invenerint. Americani Australes, quibus nullus literarum, librorumque fuit usus, divi Thomæ adventum viva voce posteris significare, non characteribus exprimere poterunt.

runt. Peruviani cultiores varii coloris funiculos nodis variis distinctos pro literis adhibuere (Kipos vocarunt) hisque, ut nos epistolis, alter alteri suam aperuit mentem. In opulentissimo, si quod aliud, solis templo Regiæ urbis Cuzco, quod Hispani victores populati sunt, ejusmodi funiculorum fascēs innumeri reperti fuere, quibus, ut apud nos in tabulario provinciæ annales servantur, rerum, Regumque Peruvianorum història continebatur. Populabundo militi, & asportandis templi thesauris occupato, nec eura, neque etiam fuit nodosos illos, sed mysteriorum plenos, funiculos custodire, e quibus per indigenas Peruvianos nodorum interpretes antiquitatis monumenta colligi potuissent, quid si & lux aliqua: Num Americam divus Thomas adierit? elici. Verum hanc a Thoma adiri nequidem potuisse clamant critici, cum non nisi anno 1492. a Christophoro Colon fuerit detecta. Latuisse Americam, nemo negat, de illa tamen antiquorum fuisse suspicionem, ex Romanis, Græcisque authoribus liquet. Quid, quod doctissimus Episcopus Huetius, Abrahamus Milius cum pluribus opinantur, Ophir, unde Salomon repetitis navigationibus; ut libro 3 Regum capite 9 refertur, incredibilem auri vim obtinuit, Peruvium fuisse, auri, argentique fodinis ditissimum, idque rationibus non spernendis probare nituntur. Quid si igitur apud Hebræos; Salomonis nautarum posteros regionis illius scientiam aliquam remansisse diceremus, viæque, qua Thomas in Americam navigaret, cognitionem? Sed concedamus ultro, Apostolum nullis humanis artibus eo pertigisse, mille modis eum potuisse a Deo transferri is solum negaverit, qui eius potentiam, pietatemque nullis circumscribi limitibus ignoret. Neque absurdum est in religionis negotio miracula suspicari. Jesu Christi religio equidem miraculis fundata,

propagata, & in hanc usque diem conservata fuit. Israelis posteri, e saevissima Pharaonis servitute exempti ut Palestinam ingrederentur, sicis pedibus mare rubrum transisere. Habacuc propheta, Danieli in locu leonum esurienti prandium ut adferret, ab Angelo capillis arreptis ex Judæa Babylonem fuit translatus, indeque eodem modo Judæa restitutus. Jonæ ad poenitentiam ut hortaretur Ninivitas, misso, navique ejecto immanis ceti venter pro-navi fuit. Si in patrândis miraculis adeo liberalem, & prope dixerim, prodigum se exhibuit Deus, unius ut populi, quin hominis unius saluti ut consuleretur, haud incredibile fuerit, Thomam Apostolum divina virtute, modo quodam naturæ vires transcendente, nobisque incognito Americam attigisse, ut innumerabiles, qui eam habitant, Barbarorum populi avitis superstitionibus rejectis ad supremi Numinis obsequium, christique signa traducerentur. Talia, quæ clementiam æque, ac potentiam divinam magnopere commendant, cogitati pie, haud item pro certis affirmari prudenter possunt. Quemadmodum enim a ratione alienum, ea, quæ fieri poterant, facta dicere, sic imprudentiæ, impudentiæque genus est ea duntaxat facta credere, quæ vel oculis subjecta fidelibus, vel publicis commentariis consignata intelleximus aliquando. Plurima profecto, quæ Deus patravit, mira nos latent etiamnum, semperque latebunt. Hinc & Joannes, miraculorum Jesu Christi fidelis historicus, Evangelium suum, ejusque ultimum caput primum, & vicesimum his sapienter clausit verbis: *Sunt autem & alia multa, quæ fecit Jesus: Quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.* Quid sentiant, qui Americanos Thomæ Apostoli discipulos fuisse contendunt, attuli, quin vel eorum sententiæ subscribam, vel repugnem. Utcunque res se habeat mihi

mihi istic nec seritur, nec metitur. Equis demum hanc dirimet controversiam iudex? ubi præter rudes, credulosque, atque nimium cheu fallere, ac falli afuetos Indos idonei desunt testes, nullaque, e quibus erui veritas posset, authorum synchronorum suppetunt instrumenta.

Condonabis mihi, optime lector, tantam a proposito meo digressionem; De hoc argumento disserendi occasionem nil tale cogitanti mihi obtruserat locus Paraquary Thomæ Apostoli vestigiis, venerationeque clarus, ubi Parochi vicibus defunctus, quod reliquum mihi erat, viz, confeci eques cum athiopum aliquot comitatu; litora enim Tebiquary, quemcumba transmisimus, Barbarorum incursionibus fere obnoxia, iter agentibus periculossima putantur. Prædie feriarum natalium servatoris nostri Quaraniorum oppida attigi, mihi dudum optata. Ducentas facile leucas aqua, terraque emensus licet, primis mox ab adventu meo diebus & in templorum pulpitis, & in sacris tribunalibus operam navavi sedulo. Tum locorum illorum tranquillitate, victuque opportuno, tum medicamentis a Norberto Ziulak pharmacopæo, medicoque istic celebri mihi porrectis plus paucas post hebdomades tantum convalui, ut novo centum quadraginta leucarum itineri par visus, ad oppidum sancti Joachimi, ejus magistratu flagitante, oppidorum præside Indorum precibus subscribente verni jejunii tempore redirem. Apud hos Ytatfnguas Neophytos, ejus oppidi incolas, sexennium antea, mox biennium non sine animi voluptate consumpsi. Enimvero labores istic permulti, sed svaviores, quippe fructuum cœlestium plenissimi. Utinam perennes fuissent! At enim ex hoc oppido post biennium evocatus, Regioque decreto cum cæteris sociis in Europam sum redu-

Aus. Exilium Pastorum ovicularum exitium fuit. Abipones equidem relictis oppidis ad secandos denuo Hispanorum cervices redierunt. Ex sancti Joachimi oppido dilapsos quoque Indos omnes (bis mille septemdecim Christianos reliqueram abiens) vicinum pariter sancti Stanislai oppidum incolis, quorum bis mille Trecenti numerabantur, Neophyti omnes, penitus destitutum, mihi Viennæ Austriæ nuntiavit quispiam, qui anno uno tardius ex Paraquaria in Europam navigavit. In Jesuitarum locum suffecti sunt equidem tum presbyteri seculares, tum monachi, verum tales fere omnes, quibus vel Indi displicebant, vel qui displicebant Indis, qui scilicet non sua sponte, uti nos antea, sed mandato Regio, & ni paterent, comminationibus episcoporum compulsi oppidorum curam susceperunt. Lacrymantes, me spectante, advenierant aliqui. Aliqui vitæ, quam pauperes inter, vel sibi timendos Indos tantisper egerant, tædio morbum seu contraxerunt, seu simularunt, domum mox redire ut possent. Quanta de hoc argumento scribenda mihi suppetere! Verum prudentis est talia silentio præterire. Tempus detegeat omnia, quæ etiam certissima, libris inseri tuto haud possunt.

CAPUT XLV.

Quam arduum sit Abipones ad colonias,
religionemque Christi traducere.

Abiponum supersticiosos ritus, nativa vitia, ingenium
ferox, rapacitatem, bella tum domestica, tum exter-
na stylo candido magis, quam fucato postquam ex-
posui, artis majoris, longioris temporis negotium
esse, hos Barbaros in Christianos, quam stipitem in
Mercurium transformare, tute conjicies, neque mira-
beris porro, tantis nostrorum hominum conatibus
tantillos fructus respondisse, qui quidem, si operis
difficultatem perpenderis, neutiquam aspernandi.
Omnis sane rerum mutatio difficilis, sed pessimi in
optimum ardua magis, tardior, rariorque semper fuit.
Lignum lapidescere vidimus non raro; lapidem in
lignum abire, nisi vehementer fallor, nunquam. Qui
in vitiis obduruerant diu, ad virtutem ægerrime, len-
tissimeque traducuntur; A pietate ad impietatem ve-
locior fere est transitus, quippe facilius. Causas, cur
ad humanitatem, ad Christianam disciplinam difficil-
lime erudiantur Barbari equites, tibi meditandas enue-
cleatius proponam.

Abipones certis sedibus affixi nunquam, semper
vagi, semper peregrini, ubique, & nusquam domi
esse a pueris consueverunt. Quo prædæ spes, venat-
ionis necessitas, hostis incumbentis periculum eos vo-
cabat, eo perniciousis equis ferebantur; nullius, qui
seu vetare abitum, seu acceleratum reditum impera-

re queat, arbitriis obnoxii. Quam enim Caziquis præstare solent, obedientia spontanea prorsus est, & gratuita. Eoquid intolerabile illis videatur intra Colonia unius angustias coarctari, ab alieno pendere arbitratu, ac cochlez instar adibus adstringi suis. Ad campos, sylvasque viciniore et si excurrere, quoties libuerit, cuique liceat, eas, quia a tot aliis contubernaliis toties frequentantur, exhaustas jam iis frugibus, ferisque vacuas deprehendunt, quarum usui dudum ita insueverant, ut, si illis destituantur, melioribus licet abundant escis, esurire se dicant, miseroseque se misere lamententur. Sui quamdiu erant juris, avium ultro, citroque volantium more, sine ullo agriculturæ studio illis liberalis natura, quidquid ad victum pertineat, sponte, prolixèque obtulerat. Usu, experientiaque docti norant singuli, quo loco, quibus temporibus apros, cervos, damas, cuniculorum varia genera, struthiones, struthionum ova, urfos formicarios, porcos, corvosque aquatiles, lustras, radices escas, palmarum, aliarumque arborum fructus maturos quærere oporteat, liceatque invenire. Cumque non omnis, non quovis tempore ferat omnia tellus, hac, atque illac conimigrarunt, mutatis identidem stativis. Ipsa hæc soli mutatio, venandique varietas, nescio, quid voluptatis habere illis videbatur. In nostra quoque Europa viri Principes, ut vel rusticatione, vel venatione se oblectent, ex alio in aliud palatium migrare ruri solent.

In colonia quavis stasis temporibus, interdum quotidie, caro bubula præbatur singulis eque-
dem, sed sæpe, pro ratione pascuorum, minime pin-
guis, sæpe, pro illorum voracitate, modica, aliquan-
do, quod rarius, nulla; Unde enim carnem suis bu-
bulam depromat Missionarius, si bobus careat, si Hi-
spani,

spani, quam solliciti fuerant de coloniis Barbarorum condendis, tam parci, tardique in dotandis coloniarum prædiis exsistere interdum. Abipones, Mocabiosque, ne obuius quisque Hispanorum per eos iugularetur, ceu feras coerceri a nobis, custodiri que in oppidis percipiunt utique; Sed ne iidem fame intereant, nihil admodum anguntur. Rem mihi compertissimam scribo. In sancti Hieronymi, sanctique Ferdinandi oppidis aliquando ad incitas adeo redacta sunt prædia, ut, cum ne nobis quidem, quod roderemus, suppeteret, Abiponibus victus venatu quærendi gratia ad remotiores campos fuerit excurrendum suis cum familiis. Post bimestrem, trimestremve eorum absentiam, agri, quos nostris victi precibus araverant, vel luxuriantibus loliis obsiti, vel a bestiis depasti sylvescebant denique. Messis sperata iactura novam vel efuriendi, vel evagandi necessitatem induxit eorum quoque animis perniciosam. Namque repetitis, ac in plures sæpe hebdomades productis extra coloniam vagationibus barbaries pristina in iis revixit, morum disciplina, rudimentorum, quæ laboriose com-biberant, religionis scientia paulatim obliterata est, & antiqua, quaquaversus excurrendi libertas jamjam cicuratas eorum mentes efferauit, quod equis quoque dudum sessorem patientibus in Paraquaria usuvenit, qui, postquam sylvestribus associati per campos libere errarunt aliquamdiu, & frenis, & ephippiis ferocissime repugnant e fuga retracti. Boum certe, oviumque penuria rei Christianæ in his coloniis progressum cumprimis remorabatur; Illorum carnes præcipuum sunt in Paraquaria alimentum; Harum lana, gossipio deficiente, vestium, quibus tantopere inhiant, Abipones, parandarum optatissimum est instrumentum. Si, Apostolo Paulo teste, apud alias gentes fides per auditum sese insinuat, Paraquariensibus Bar-

baris, quod jam in proverbium abiit, per buccam duntaxat ingeri potest. Hinc maxima nobis, armenta ne unquam deessent, sollicitudo; Maximus dolor, dum raro ista vel adesse, vel rite conservari posse, experti sumus,

Pecorum, pecudumque paucitatem saepe Hispanorum tenacitas, alias & Abiponum edacitas invexit; Hi equidem, voracissimi cum sint, carne, quæ singulis obtigit, ætiquam contenti boves, frequentius vacas teneras, ac vitulos clanculum nobis insciis, invitisque sibi jugularunt, maximo prædii detrimento. Si deprehensos corripas, dicasque, clandestinis vacarum cædibus prædium exhauriendum: Nil tibi id curæ sit, Pater, reponunt. Hispanorum erit, boves alios mittere; Istud, dum illorum rogatu, ac commode hac in colonia coivimus, nobis sunt polliciti. Stare promissis si desinant, nos quoque data illis fide exoluti ad eos more nostro jugulandos redibimus. Hæc Barbari. Vaccis ad procreandam sobolem provide reservatis, tauros superfluos, vel juvenços castratos ad lanienam duci imperavimus; At vero Indos, de futuro nunquam anxios, vaccis juvençulis, quippe pinguioribus, vescendi lubido incessit: Si quando tauri pariant, respondi, tum denique vacas cædendas. Aegre tulerunt repullam, ac coloniz terga versuros se se, minabantur. Si quis nostrum vel minas Barbarorum veritus, vel benevolentiam captas eorum arbitrio permittat armentum, prædium sine bobus repente videbit; Si pertinax repugnet, oppidum sine incolis. Si nova boum supplementa petat a Gubernatore, prodigum dicet missionarium, ejus liberalitatem in Indos damnabit; Si Indos, paupertatem, famemque pertasos e colonia diffugisse intelligat, Patrem ejus curatorem tenacitatis nimiz accusabit, ejus duritiæ

duritiz Indorum fugam non sine convitiis palam assignabit. Quidquid egerit Missionarius, in criminationem incurret. Charybdim etsi evaserit, scyllam vix declinabit.

Neque satis est Abiponum stomachos carnibus bubulis exsaturasse quotidie. Quaecumque alia, quae in mentem venerint, etsi forte nec in Amstelodamensium institutorum prostent tabernis, a nobis poscere identidem non rogantium, sed imperantium more solebant. Diu, noctuque turmatim nostra triverunt limina, hisque vocibus aures fatigarunt nostras: *Pey! sachkaué bibi! alk, sachkaué noaré, lasáran, astébe, ekélaye, hápt, achibíráik, wperáik* &c. Pater! da mihi vestem, da petasum, cultrum, annulum, globulos vitreos, securim, sal, tabaccam, & quid non? Fuit, qui concubia nocte ad me dormientem venerat, tabacae pulveres petiturus. Surrexi, & quod petiit, porrexi. Eorum petitioni si fiat satis, respondent: *Kiri* hoc erat. Si politiores sint: *Kemen naachik*, vel *kimik naachik* quam utile mihi hoc erit! reponunt. Verbo enim, quodd gratiarum actionem exprimat, & Abipones, & Quarani, quid si & alii Americani? Carent. Hinc Quarani, Abiponum more, gratias acturi ajunt: *Aguíyebesa ánga* utilissimum mihi id erit. Si, quod rogaris, te non habere, licet verissime, placidissimeque, respondeas, e vestigio audies rusticum illud: Quam sordidus! quam mendax es! *Kemen Oabárgek! Kemen apalaik akami!* Sed & duriora audivi aliquando. Abiponum seniorum quispiam, vir cetera non malus, imperiosa voce cultrum a me efflagitaverat. Cui: Me nunc non habere, sed daturum, quamprimum cultros propediem expectatos ex urbe acceperim, amice, suaviterque respondi; At ille subridens mihi: Enimvero, si hac armatus lancea (obviam

hastam

hastam manu complexus est) eques tibi in campo occurrerem, vix mihi dicere auderes: Cultrum non habeo. Kebachichi maximi apud suos nominis ductor in Conceptionis oppido forte hospes aderat. In nostris confidens domo a meo socio Patre Josepho Sanchez petasum minitabundus petiit; Cum is se non habere petasum diceret, scintillantibus rabie oculis Barbarus reposuit: Tunc petasum negare mihi audes? Hem! nescire, videris me sacerdotum esse mactatorem! Paucos enim ante menses hoc duc ab Abiponibus jugulatus est cum viginti aliquot Hispanis Pater Jacobus Herrera ad Quaraniis iter faciens corduba Tucumanorum. Noveris porro, Josephum Sanchez Kebachichi precibus subscribere haud potuisse, cum ipse petaso id temporis caruerit, pileolo & stramine textu contentus. Neque est, cur quotidianas, intempestivasque Abiponum petitiones magnopere admiretur; Pauperies nempe illos importunos, arrogantia ad quidquid postulandum audaces reddit. Tanta unde arrogantia nascatur, jam accipe.

Nonunt se timeri ab Hispano. Cladium, quas intulerant, terroris, quem per omnem provinciam tot annos sparserant, victoriarum, quas passim reportarant, usque recordantur. Quod data pace, armis tantisper positis in Colonia misera confideant, conquiescantque, id beneficium gratuitum, Gubernatorum precibus, ac promissis extortum jactant, Hispanis, sibi non item emolumento esse, contendunt. Repulsam passi, quoties rem, quæ nostra in peau non erat, petiere, non sine gemitu conquerebantur: opulentiores, felicioresque se fuisse, quamdiu Hispanorum inimici fuerant, quam nunc sint eorundem amici. Quantum cheu desipere optimates, senesque nostri! Ajebant queruli, prædæque avidi adolecentes

centes Abipones , dum Hispanis pacem indulgere. Miseri, inglorii in hoc tabescimus oppidulo! Prædia, mercatorum plaustra, quibus omne mercium genus vegetabatur, depeculati uno nobis die comparavimus, quæ ad menses plurimos sufficerent, quæ nullis jam seu precibus, seu artibus a nobis impetrantur. Spoliortum opimorum memores, favere se admodum, gratificarique Hispanis putant, quod latrocinii jam, cædibus, incendiis intermissis in colonia quieti hæreant; Quidquid ex Hispanorum liberalitate accipiunt, sibi deberi credunt, & ad pacis, quam concedunt provincie, beneficium remunerandum parum esse, arbitrantur.

Certe quidem prodigiis nostræ ætatis, victoriisque luculentioribus est adnumerandum, quod Abipones ad colonias adeundas tandem sint adducti, quippe qui a Caroli quinti cæsaris, Hispaniæque Regis temporibus, tot aliis Paraquariæ populis sub jugum missis Hispano victori jam pugnando, jam fugiendo semper repugnant. Expeditiones tot in illos frustra susceptæ docuerunt militem: Abipones omni Europæorum vi, & astutia superiores esse per suam calliditatem, celeritatem, & cumprimis per locorum, quæ occupant, situm, quo ipsa illos natura tuetur, & inexpugnabiles reddit. Eorum enim natale solum labyrinthus videtur e sylvis, immensa, sæpe arida camporum planitie, paludibus, stagnis, lacubus, fluviisque compositus, qui Hispanis vel accessum negat, vel exitum, utrumque semper arduum, sæpe periculosum facit certe. His fere latebris libertatem defenderunt suam Abipones; Illorum stativa, quod alias dixi, propugnaculorum instar, & munitionum, quas arte paramus, loco sunt; sylvæ densissimæ pro muro, fluvii, paludesque pro fossa, arbores præaltæ pro specu-

specula, & Abiporum quisque pro excubatore, speculatoreque semper fuit. Ne deleri unquam intermissione possent universi, in varia tributi contubernia, in aliis, atque aliis stationibus habitaverant tum, ut, si quis repente hostium motus notefceret, alii alios de periculo commonerent, mutuanque sibi opem ferrent; tum ut certius hostilem conspectum declinarent.

Vetus enimverò, Hispanorum querela est: Difficilius multo a se inveniri Abipones, quam vinci. Quos vicino, patenteque in campo locatos hodie per speculatores tuos cognoveris, cras longo terrarum intervallo remotos ab hesternis stativis, jam sylvas, paludesque inter sepultos latere, intelligis; omnemque ad eos oppugnandos aditum tibi interclusum dolabis. Si quid enim periculi suboleat Barbaris, expeditis ad fugam maturandam equis in tutiora confectum loca avolant, missisque in omnem partem spectatoribus excubandi pertinacia hostis propinquantis consilia ferre elidunt. Quoties pleno agmine adversus exeros hostes visum excurrere Abiponibus, imbellem senem, liberos, conjuges fidis latibulis, & decerpi orum; juvenumque praefidio testas domi relinquere consueverunt. Nihil adeo succensendum Abiponibus, existimo, quod ad colonias nostras toties invitati tamdiu sint tergiversati. Latibulis enim, propugnaculis nempe suis, nudati dum in oppidis degunt, & quorumcumque patent infidiis, suam se vendidisse & libertatem, & securitatem sibi videntur. Hispanorum equidem, quamvis hi eorum se amicos jurent milles, amicitiam, fidemque nunquam non suspectam habent, tragediarum, fallaciarumque identidem memores, quas majoribus accidisse suis, audiverant. Injuriarum memoria sapientius, quam beneficiorum ad leges posteros propagatur.

pagatur. Vulnera atavis inflicta ad vindictam stimulant nepotes.

Sancte affirmo, me totum in eo fuisse, Abiponum animis amorem in Hispanos, fiduciamque ut inspirarem. Isti, aiebam, ni Paraquariam adlissent, equos, boves, canes, quos in deliciis habetis, etiamnum ignoraretis. Testudinum more vobis rependum foret. Ferina semper carne, nunquam bubula vesceremini. Quam laboriosam, quam sterilem haberetis lustrarum, cuniculorum, struthionum venationem, si Vertagi vobis deessent. Hi, ne ab hostibus dormientes opprimamini, latratu cavent suo, fidissimi ubique excubitores. Equi, vestri amores, vestra, si dicere liceat, in terris numina, præcipua belli, venatus, itinerum, quin & ludicrorum certaminum instrumenta, Hispanorum beneficio vobis obtigerunt. Militari virtute majores vestros superastis, Cur? Hi pedites fuerunt, vos equites. Næ! Saxa vos, ac stipites jure dixerim, si sincero amore in Hispanos non exardescatis, quibus res tantas debetis ex Europa ad vestrum solum translatas. Verum nihil hac omnia ad divinæ religionis lumen, quod Hispani advenæ vobis accendere; Enimvero per Christianæ legis magistros, quos sumptibus, navibusque suis ex Europa adveptos vobis offerunt, felicitati vestræ consultum maximopere cupiunt. Ex quibus palam fit, quanto amore, quanta fide Hispanos vobis adeo beneficos, vestri studiosos prosequi vos oporteat. In vos, vestrosque majores arma converterunt aliquando, haud inficior; Sed & vobis laessiti id egerant, & par pari retulerunt. Amorem posthac amorī reddent Hispani, si absterfis odiis, suspicionibusque, quas perperam fovetis, eorum amicitiam omni officiorum genere fovetis. Audierant ista iterum iterumque. Nemo unus

annus refragari palam ausus est. Plus tamen oculis suis, quam auribus, plus Hispanorum factis, quam Missionariorum verbis credunt. Quid de Hispanis sentiant, clam musitantes familiari in consuetudine, nobis absentibus, produnt in'erdum: Illos utilitatibus suis unice intentos de Indorum commodis parum laborare: Pacem servare, quamdiu bellum timent: Maxime timendos esse, dum sibi maxime blandiuntur: Illorum facta a verbis abludere, mores a lege, quam profitentur, plerumque discrepare, ajunt. Si de equis Hispanorum e prædio raptis objurgentur, negant hoc furtum esse, terram suam ab Hispanis usurpari, contendunt, & quidquid illorum est, jure suum esse, quia in solo suo prognatum, affirmant. Totam prius exhaustis rhetoricam, quam istiusmodi errores, veteresque, quas à majoribus suis hereditate acceperant, similitates eorum ex animo evellas; Id quod tamen vel improbo labore impetrandum a Barbaris; Ni enim pacem, amicitiamque sinceram Hispanis polliceantur, norunt omnes, nunquam se in nostram coloniam, disciplinamque recipiendos. Indi omnes, quotquot usquam in America nostræ institutioni, ac curæ crediti, non quidem Hispanorum privatorum mancipia, quod multi contra leges Regias contendebant, sed Hispani Monarchæ tributarii, militesque semper fuere. Id non de Quaraniis, & Chiquitis solum, sed & de Mocobiis Christianis, Abiponibus, aliisque, quos excolimus in Paraguaria, populis dictum existimes, velim.

Sed fingamus, Abipones feros & ad coloniam quampiam, & ad Hispanorum amicitiam jam denique propendere. Quot, quantæque, superi boni, restant difficultates, quæ vix vix posse videbantur, in eorum moribus immutandis. A pueris ætatem omnem

in cædibus, & rapinis consumplere; Ex hac latrocinandi consuetudine & opes suas, & militarium honorum gradus, & multum strepitantia nomina collegerant perinde, ut scipio a vastata Africa Africanus, a Germania domita alii Germanici dicebantur. Qui plures Hispanorum cervices reseculit, plura prædia, plaultrave negotiatorum diripuit, numerosiores captivos adduxit, luculentioribus cum vulneribus ex acie rediit, is supra ceteros eminere credebatur. Pulchrum illi erat, monstrari digitis, & dici: Hic est. Quam durum illis manus ab Hispano abstinere, sine prædis inopes, sine dimicationibus, & victoriis inglorios, sine buccinarum militarium tumultu quietos domi confidere in colonia, non jam capita hostium, sed ligna secare, hastam cum Stiva, & securi permutare, ad aratrum cum bobus resistentibus luctari, flexis in sacra ædícula genibus religionis rudimenta cum puerulis condiscere, & ut verbo dicam omnia, quodammodo repuerascere. Ardua hæc, quis dubitet? Et prope insuperabilia veteranis pugilibus, qui non uni urbiculæ, quin provinciæ universæ formidabiles se tamdiu fuisse recordantur. Sensim tamen deposita feritate plerique provectioris ætæ is coloniarum nostrarum disciplinæ se assuefecerant, quamvis identidem nobis experiri licuit: Naturam, etsi furca expellatur, tamen usque redire. Fœminas vetulas, maresque nondum virilem ætatem adeptos domare maximo, & fere inutili labore nobis constabat; Illæ avitardum superstitionum tenacissimæ a barbaris ritibus vel latum unguem recedere, nefas putant; Hi libertatis, vagationumque cupiditate æstuantes, laborem quemvis pertæsi latrocinando sibi & equos copiosos, et nominis claritatem parare, nituntur, ne a genitoribus degenerasse suis viderentur, quos profligatas a se hostium acies, accensa oppida, spoliata prædia, abactos equo-

rum, captivorumque greges, accepta, illataque vulnera jactare quotidie audierunt.

Deum optimum, Maximum, rerum omnium conditorem, Gubernatorem, ac arbitrum ne de nomine quidem norunt Abipones, ut Capite octavo de Abiporum religione fufius dixi, affirmavique: In univerfa eorum lingua, ceterum locupletiffima, nullum prorsus fuppetere vocabulum, quod Dei, vel divinitatis notionem exprimat. Malum demonem (illis Keebet) avum suum, Groaperikie, fvariffimè compellant, & quamvis nullo venerationis, facrificiique genere profequantur, ne fibi noxæ effet, magnopere verentur, reverenturque. Hunc a nobis inftituti denique aspernari, ac fupremo Numini fidem, cultumque adhibere didicerunt. Tot rancidas fuppositiones, tam folidas opiniones, quas cum lacte combiberant, quas ex vetularum ore, ceu Delphico e tripode auditas proniffimo affenfu a teneris unguiculis dignabantur, anilibus fabulis, ridiculis commentis adnumerare jubebantur fimul, fimul religionis noftræ myfteria, quæ vel fagaciffimi cujusque captum tranfcendunt, pro inqubitatis habere. Eft aliquid profecto, avorum, atavorumque, quorum maxima apud Barbaras gentes authoritas, Sanctionibus nuncium remittere, & peregrino ex orbe advectas leges, moribus fuis undequaque contrarias amplecti. Conjuges, quotquot lubuit, fibi adfciscere, & quoties lubuit, nemine rogato, improbante nemine, repudiare fingulis licuit. Tantam libertatem perpetuo conjugis unius vinculo constringere, hic labor, hoc religionis amplectendæ obftaculum multis, multis deferendæ incitamentum erat. Juniores forminx Chrifti legem non probant modo, fed & dilaudant, maritisque fvdant fuis vel eo etiam nomine, quod vi-

ris baptismate jam lustratis porro integrum non sit vel duplicare uxores, vel rejicere. Anus e contrario, quæ morum magistræ, rituum antistitæ, nationis oracula sunt, rei Christianæ progressibus pertinaciter obstiterunt semper, cum, quo plures Christo se adjunxerant contubernales, eo magis auctoritatem deflueret suam, suumque labefactari quæstum experiantur; Ea propter, ne quis suorum sacris ædibus pedem inferret, sacerdoti docenti aures præberet, vel salutari se tingi latice pateretur, dolis, minis, aliis quibusque artificiis cavebant diligenter.

Compotandi consuetudo tam altas in Abiponum animis radices egit, ut tardius, difficiliusque ebriositas, quam cæteræ turpitudines, posset exterminari. Abstinerent jam cædibus, rapinis, superstitionis ritibus, in una acqûieverunt uxore, sacris intererant frequenter functionibus, agros coluere diligenter, ædes sibi struxerunt concinnas, verbo, in frugi homines mutati jam, cicuratique videbantur. Verum, ne variis de causis ad compotandum recepto more considerent, mentemque potu seu ex melle, seu ex filiis quibus Græcis parato demergerent suam, vix denique ab iis poterat impetrari. Sed quis, amabo, Barbaris succenseat, qui hanc ebriositatis pestem apud cultissimas Europæ gentes etiamnum grassari meminerit non in Europa modo, sed & apud antipodas. In Paraquaria (quod vel fornicarum greges infiniti vineas undique vastaverint, vel botros maturos vesparum, palumbularumque sylvestrium catervæ devorarint) parum etsi suppetat vini, nusquam tamen defunt ebrii, aqua vitæ, vel e fructibus variis expresso liquore, vinum passim supplente. Noxia, quæ in Abiponum oculos sæpe incurrunt, Christianorum exempla, ne illi ad meliorem frugem traducantur, crebro

Impediunt. Paraquariam insident Hispani, Lusitani, æthiopes, Indi indigenæ, & ex promiscuis istorum nuptiis prognati, quos mulatos, mestizos, quarterones, puchuelos &c. Vocant. In tanta hominum, non semper optimorum, colluvie, ac varietate nil mirum reperiri plurimos, qui *dicunt se nosse Deum, factis autem negant*; Nam etsi *Catholicæ credant, gentiliter tamen vivunt, inimici crucis Christi, quorum Deus venter est*. Tanta quidvis rapiendi licentia, tanta morum impudentia, libidinum tanta libertas, tanta cædium, facinorumque atrocissimorum impunitas in urbibus, ac prædiis dudum invaluit, ut barbarissimorum Indorum contubernia, cum illis collata, virtutis, humanitatis, pudicitiaque theatra dicere jure possis. Tot seu indigenæ, seu advenæ bipedum nequissimi, ad omnem turpitudinem projecti morum suorum contagione Barbaros inficiunt, flagitia, illis olim peregrina, docent, efficiuntque, ne sacerdotum institutioni fidem habeant, cum christianorum veterum dicta, factaque illi contraria quotidie audiant, videantque. Funestam hanc pravi exempli pellem, nullis bonorum lachrymis sat deplorandam, nullis indulgentiis eliminandam quotidianis experimentis compertam habeo. Unum de plurimis adfero. Ychoalay Cazi-quiuis Hispanos inter annis pluribus versatus, homo supra fidem sagax Patri Josepho Brigniel superfluum in vetanda polygamia rigorem amice objecerat. Ecce cur, mi Pater, agebat, Abiponibus Baptismate lustratis non nisi unicam indulges uxorem? Homines alii, qui civitates insident, quidni christiani sunt? Putasne una singulos conjuge contentos vivere? falleris crimvero mi Pater, istud tibi si persvadeas. Multas habent plurimi. In obvias quasque, ut lubide, occasioque tulerit, foeminas irruunt impudenter. Hæc Indus, qui in Hispanorum coloniis lægiviendi licen-
tiam,

tiam, mulcorum pellicatum, obsecrationesque olim spectavit. Furtum non licere christiano, nobis insulas identidem, Ichoalay inquit Patri; Hispani, quamvis christianos se dicant, si quem equum nostrum, qui arideat, viderint, rapiunt. Hæc, hisque similia objectans Ychoalay haud poterat mendacii argui, ni a nostris nosmet falli oculis, auribusque fateremur. Indi, qui apud christianos, christiani qui apud Indos captivi fuere aliquotiduum, ex urbibus advenæ, milites praesidiarii, pecorum custodes Hispani Colonia- rum Abiponensium pestis sunt certissima. Nullum scribendi finem, ad finem historiae jam properans, invenirem, si quæ explorata mihi de hoc argumento, singula commemorarem. Pravis christianorum exemplis rei christianæ apud Indos progressionem retardari maximopere, & impediri, extra controversiam nobis est. Incipiant christiani veteres Americæ moribus christiani esse, & Abipones, Mocobii, Tobæ, Mataquay, Chiriguani, Baje, Payaquæ, Vilela, Lengua, Lules, Chumipies, Serrani, Patagones, Aucaes, &c. Verbo: Indi omnes Paraquarienses desinent esse Barbari, legem Christi amplectentur. Idem divus Chrysostomus homilia 10. in primam ad Timotheum epistolam olim affirmaverat: *Nemo ait, gentilis esses, si nos, ut oportet, christiani esse curavimus.* Hoc argumentum in templo Boni aeris coram Regio Gubernatore Josepho Andonægui, & nobilissimo urbis confessore pulchro pertractavi, rationibusque evidentissimis stabilivit noster sacerdos Dominicus Muriel Hispanus merum sanctitate, & scientiis eruditus, eximius dein Theologiae magister in Academia Cordubensi, præcipuus apud nos magistratibus perfunctus, & utilissimi operis, quod *Fasti novi orbis* inscribitur, Venetis 1776. typis dati author, etiamnum Faventia superstes. Eadem navi mecum ex Europa advectus paucos

ante dies in Boni aëris urbe appulit, dum de
gumento ad illustrem, confertissimumque audien-
tiam quoque praesente, intrepide, praeclareque
fecit.

Addidit tamen prudenter, sanctoque affirm-
Nullo non tempore in Paraquaria existisse Gub-
tores, Hispanosque alios, qui non modo per
omnes christianae legis religiose impleverint, sed &
ligionem sanctam apud Barbaros legibus, verbis,
et, donisque liberalibus strenue promoverint &
per. Id quod etsi certissimum esse, ipse testor,
lendum tamen, alios improbos, quorum ingens
numerus, exemplis pestilentibus Indorum genti pl-
obfuisse, quam pauci illi probissimi profuerint. Pi-
tatem christianam, morumque integritatem Quarani-
cis in oppidis floruisse vidimus vel ideo, quod, non
promiscue advenarum feci ad illa aditus pateret, Ro-
gis legibus fuerit cautum; Quamvis honestioribus
Hispanis, quos hospitio liberaliter, honorificeque ac-
cepimus, non modo ad oppidorum ades omnes, quin
ad nostrum triclinium liberrimus semper accessus fuit.
Ceterum aliis sordidissimo e vulgo hominibus seu ar-
cendis, seu ejiciendis nulla vigilantia unquam suscep-
sit. Ex solo sancti Stanislai oppido recenti, quod
ex Indis sylvicolis conflatum, intra biennium septua-
ginta pueri, puellaeque, parentibus infans, ploranti-
busque, in servitutem abreptae. Et Episcopo, & Gu-
bernatori factum impium patefecit. Indignati sunt
ambo. Minati sunt, nescio quae, istis raptoribus.
Sed vanae sine viribus irae. Vana sine fulmine toni-
trua fuerunt in ea scilicet provincia, ubi & sacri pra-
sales ejecti olim a seditiosis civibus, & Gubernato-
res in vincula, in carceres compacti.

C A P U T XLVI.

**Fructus non modici ex Abiponum Colo-
niis Collecti, quamvis majores ex-
spectati.**

Coloniæ quatuor: Sancti Hieronymi, Conceptionis, sancti Ferdinandi, & Rosarii totidem Gymnasia fuisse, ubi Abiponum gens collecta humanitatem una, una Christi legem docebatur. Tot obices, qui progressus optatos diu morabantur, cultorum industria, patientiaque invicta remoti tandem sunt, vel superati. Abiteria morum barbarie, superstitionibus sensim proscriptis animos feroces suavitate Apostolica utcunque manifestecimus. Qui rapto vixerant antea, ferarum more, vel venatu, posito jam laboris horrore ad agriculturam animos, manusque applicuerunt. Qui in latrocinando magis impigri prius existere, & gnaviores, colendis agris, ædibus sibi fabricandis strenuiorem quoque operam dederunt subinde. Ychoalay, Kevachichi, Tannerchia, ut alios taceam, annis superioribus belli fulmina, Hispanorum terror, strategi nationis fortunatissimi omnium ore celebrati sunt; Ad coloniam translati boum domitores, aratores, architecti præ ceteris dextri, indefessique evaserunt. Contubernales suos, quos ad cedes petrandas duxerunt antea, jam ad cædendas pro ædium suarum fabrica arbores, ad limum pedibus subigendum,

tionum licentia vel temperata jam, vel penitus eliminata. Polygamiæ, repudiorumque usus apud plebrosque exolevit. Barbarissima consuetudo necandi fœtus ab ipsis demum matribus damnari cepit, quamvis apud equestres Paraquariæ nationes passim civitate donata. Rerum, quibus carere vix possunt, quibusque prius abundaverant, penuriam æquo ferre animoque malebant plerique, quam artibus, quas lex vetat divina, sibi olim familiatibus eas sibi procurare. Propensioris jam in Hispanos animi indicia dedere frequenter. Kopakainkin, postea Machafri dictus, homo pestilens omni ex parte, & popularium suorum odio dignissimus. Dona ut eliceret, Hispanorum aures blanditiis permulcere noverat alias, alias, ut Abiponum animos adversus Hispanam gentem concitaret, nullis artibus pepercit. In sancti Hieronymi oppido recens advena colloquentium Abiponum circulo forte interfuit. Cumque, ut solebat, de Hispanis infestandis, profligandisque Sermone inferret, Tasherchin homo strenuus, & jam mentis optimæ excanduit, clavaque arrepta seditiosi Kopakakainkin brachium validissimo quassavit ictu: Desine, aiebat, istiusmodi memorare. Aliis nobis jam in Hispanos mens, alius de illis sensus. Amici nostri sunt, federatique. Hoc in oppido & bene de illis sentimus, & bene loquimur. Apage cum tuis ineptiis, conviciisque. Et vero ad quemvis Gubernatorum regionum nutum prompti Abipones Hispanis se associabant equitibus adversus quosvis hostes militaturi, semperque magnificis laudibus ab Hispanorum duce ornati redierunt.

Has colonias universæ Paraquariæ profuisse, nemo sane negaverit; Pacatis enim Abiponibus, & noxiarum ferarum iustar cævas per nos coercitis licuit tan-

tisfer

quantum ab avitis superstitionibus abhorreret, omnip-
 bus faceret palam. Multa jam nocte, cubitum ut
 concederet, adstantem sibi Patrem Briguiel amice,
 suaviterque monuit: Accersam te, dum mori me sen-
 sero, aiebat. Stetit promissis. Duabus ante auro-
 ram horis coram illo fide, fiduciaque plenissimus
 expiravit, die Divinæ Triadi sacro. Superstitiosis
 popularium suorum ritibus ex animo jam infensus
 suprema voluntate cavit, ne Abiponum veteri institu-
 to equos, ovesque suas suum ad tumultum macta-
 rent, easque hæreditatis nomine filiolæ suæ usibus vo-
 luit reservari. Nobiliores Indi in loco, quem a no-
 bis sacra in ædícula designari petierant, sepulchrum
 manibus suis foderunt, quod alias foeminarum munus.
 Reiectis lamentis muliebribus, cerimoniisque Roma-
 no ritu a nobis terræ est mandatus. Ychoalay la-
 chrymis diffudit, quod nullum jam fratrem sibi esse
 superstitem dicitaret. Hemakie, de quo alibi plura
 scripsi, pluresque alii spoliandis, jugulandisque Hi-
 spanis per omnem vitam occupati mortem Christia-
 no homine dignam me præsentem oppetierunt. Deli-
 ciis affluo etiamnum, dum Kaamalarin secularem,
 totque apud suos trophæis illustrem collato baptisma-
 te a me Christo adscriptum, recordor. Vix novi
 Abiponem, qui a sacris nostris illo alienior, Hispa-
 no nomini infensior esset. In tentorio confidens suæ
 quoties Hispanum vel eminus transeuntem viderat, *Kai-
 niogé neteguink* recede canis, irarum plenus exclama-
 bat. Abiponis Apostatæ, quis credat? opera ad ba-
 ptismum recipiendum fuit permotus. Puella Abi-
 ponensis jam Christiana in matre noctes plurimas
 in sylva a tigridibus, serpentibusque frequentata se
 se abdidit, ut nefandas declinaret nuptias, ad quas
 a Pazonoirin Barbaro, & siquis alius, religionis acer-
 tino hoste raptandam se, prævidebat. Compota-
 tionum

rum fadore, sanguine, & seculis is labor conficitur, & necdum metam attingimus. Quantula enim orbis portio Jesu Christo sacramentum dedit, innumeris etiamnum Moyfis, Mahometis, confucii, naturæ legem, vel idola colentibus. Annosa quereus, altisque defixa radicibus non uno ictu sternitur. Abiporum superstitiones ridiculas, vagandi, latrocinandique consuetudinem, majorum exemplis firmatam, & alteram veluti naturam evertere penitus diuturni laboris, & prope desperati fructus negotium plerisque videbatur; Nam experientia constat, Barbaros equestres, uti Malbalis, Charrues, Ancas, Tobas, Abayas, Quaykurues, Mocobios, Chiriquanos &c. difficiliter longe, tardiusque, quam pedestres, ad humanitatem, religionemque adduci. Inveterata equis perniciosus omnem late provinciam pervagandi, latrocinandique licentia dulce venenum est, quod medullis alte insidens ægerrime exturbatur. Idem sensit Divus Xaverius. Et si intactam, intentatamque non reliquerit, ut vicinos Afræ populos, quin & remotiores sinas, Japonesque Christo adjungeret, nunquam tamen ad tentandos, docendosque Nasringano, seu Bisanensi regno finitimos Badagas, equestrem, latrocinijque assuetum populum, ankum adjecit, quod in ea expeditione oleum se, & operam perdieurum, sapienter prospexerit, quam certiori, luculentiorique cum fructu nationibus aliis impendit.

Perspecta licet equestrium Barbarorum duritie, pertinaciaque, minime tamen negligendi Apostolicis operis Paragariz videbantur vel hoc etiam nomine, quod eorum institutio, domitusque ad publicam provinciarum totius tranquillitatem, ac incolatitatem plurimum haberet momenti. Sed multo artificio utendum illis, qui ad istos tractandos, imbuendosque accesserint.

cesserint. Ut equi feroces poppy smatibus, infantes saccharo, & blanditiis mitescunt, ut fauciati vulnera a medico leni manu, ne exasperentur, attrectari solent, ita prorsus Indi equites, peditibus arrogantiores, singulari cum suavitate & quadam cum indulgentia alloquendi, monendi, atque corrigendi sunt, lenteque cum illis festinandum, ne præcoci fervore, ac severitate futurorum spes fructuum intercidas repente. Franges arborem adultiorem, si flectere volueris. Terrebis, fugabisque Barbaros e sylvis advenas, si Eliæ spiritu exardescens absonos, in conditosque eorum mores primo mox tempore abolere, & ad Christianæ disciplinæ amissum conformare imprudenter contendas. Præpropetia certe, fervidaque iugenia, ut sæpe exercitiis, sic recentibus coloniis exitio fuere. Prudens cunctator, si lenitate, suavique, quantum per religionem licuerit, indulgentia uti noverit, ab Indis etiam ferocissimis sensum impetrabit omnia, maxime si verborum suaviterem liberalitas comiteretur. Gregorius & sapientia & sanctitate magnus certe Pontifex Augustinum, quem Angliæ Apostolum, magistrumque Evangelii dederat, per literas provide commouit: Paulatim ut Christiani dogmatis sementem jaceret; Caveret, ne primo impetu omnes omnino incolarum prava mores, ac ritus funditus extirpatos vellet; Quibusdam in rebus coniveret tantisper, donec novellus hic ager ad falcem patiendam radices egisset. Hæc noster Petrus Ribadeneira in sancti Pontificis historia refert. Talia profecto vaferit Gregorius Augustino Divi Pauli Apostoli exemplo ductus, qui primis nascentis Ecclesiæ annis interdum indulgentior in Judæos fuisse videtur, maxime, dum Timotheum discipulum circumcidit, ut ex actibus Apostolorum capite sexto decimo versu tertio liquet: *Hunc (Timotheum) voluit Paulus*

secum

secum proficisci: Et assumens circumcidit eum propter Judaeos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes, quod pater ejus erat gentilis.

Indulgentia in Barbaros licet nobis semper cordi esset, haud tamen connivendum, tacendumque putavimus, quoties res vel religioni contraria, vel alii perniciofa a nobis poterat impediri. Vitam immortalem infantibus moribundis baptismate ut procuraremus, mortis periculum saepe incurrimus, Barbaris scilicet repugnantibus, arreptaque hasta in nos jam jam irruentibus, quod sacro Christianorum lavacro accelerandam aegrotantibus mortem stolidi opinentur. Etiamnum haerco meminisse illius noctis, qua me comite, facemque praeferente Pater Brigniel ad infantulum, quem morti proximum repente intelleximus, salutaribus undis lustrandum properavit. Illius Pater Caziquius Lichinfaïn, deinde Ychilimïn vocatus, nec precibus, neque rationibus, vel minis induci potuit, ut filioli abluendi copiam faceret. Id quod, cum caziquilo vel invito, ac repugnanter Brigniel praestare contenderet, injectis a furente Kebachichi brachiis retractus est, caeteris, qui nos stipabant undique, frementibus, ac dira quaeque minatis. Caziquius vix jam spirantem filiolum non modo brachio utroque arcte complexus est, sed & vestibus suis contextit undique, ut ejus pars nulla oculis pateret. Quamobrem periculo non mediocri defuncti, haud tamen votis potiti domum recessimus. Infans tamen paulo post e morbo recreatus mærorem nostrum absterfic. Intrepidum ejusdem Patris Brigniel animum alio jam loco celebravi, qui, dum vicino in campo e-palmarum foliis, ramisque malo dæmoni, quem avum suum vocant, tugurium extrui ab Abiponibus intellexit, eo ad supersticiosa hæc festa disturbanda eque-

excurrit, nil fanaticæ multitudinis arma veritus. Quoties mucronibus, sagittisque circumfusi occurrimus pacificatores ad temulentorum Abiponum agmen a mutuis cædibus, vulneribusque abstinendam. Plurima ejusmodi, quæ mihi in promptu sunt, lubens prætereo. Si utriusque Indiæ annales perlegeris, jurabis enimvero nostros homines, qui divinam Barbaros legem docuerunt, indulgentiæ sævæ Apostolicam severitatem consociasse, quoties pro Dei Gloria, morumque integritate standum fuit. Admirationem omnem exhauriunt, & prope fidem superant magnanimitatis exempla, quæ socii nostri ferissimis Paraquariis populis domandis intenti reliquere posteritati. Quanta ausi sunt pro Deo, quanta passi Rochus Gonzalez, Bersena, Boroa, Ortega, Mendoza, Ruyz de Montoya, Mazzeta, Cataldino, Diaztaño, Lorenzana, Romero, Yegros, Zoa, Castañares, Machoni, Strobel, Andreu, Briguiel, Nussdorffer, Cardiel, Fons, aliique tot eorum imitatores! Jam sæviter, jam, si causa Dei agebatur, fortiter cum Indiis agendo nationes barbaritate immanes, numero formidabiles & Deo, & Hispaniarum Monarchæ subdiderunt, Europæis armis frustra oppugnatas sæpe, nunquam expugnandas. Nihil eos trepidasse vel inde conjicies, quod, Barbarorum institutioni ut primum se devoverant, trecentis periculis caput objecerint suum omnes, multi quoque vitam Apostolicam cruenta, decoraque morte clauserint. Visum mihi hoc loco eorum nomina annotare, qui in Paraquaria vel ab Indiis Barbaris, vel ob Indos diversis in locis, ac temporibus enecti fuere. Veniam dabis, si mortis annum, mensem, ac diem in quibusdam non expressero. Fasti, historicique Paraquariæ primi nominis Pater Nicolaus del Techo, Doctor Franciscus Xarque Decanus in Albarracia, Petrus Lozano,

no, qui accurate hæc omnia, fideque maxima retulerunt, mihi jam ad manus non sunt. Quid si igitur invitus etiam silentio præteream aliquos, qui ad hanc virorum fortium classem, referri merebantur? Fideliter describam, quos meis in adversariis reperi. Nulla prope est Paraquariz natio, cui operam non navassent aliquando Jesuitæ; Colliges ex mea recensione, nullam prope esse Paraquariz nationem, quæ non trucidasset Jesuitarum aliquem, imo aliquos. Si quem tædeat tot peregrina nomina perlegere, illorum Lectione, mea pace, superseadeat. Erunt, qui illa capiantur.

Pater Rochus Gonzalez de Santa Cruz natus in urbe Assumptionis &

P. Alphonsus Rodriguez & P. Joannes de Castillo occisi a Quaraniis in Caarò anno 1628. die 15. Novembris.

P. Christophorus de Mendoza (qui scribitur baptizasse nonaginta quinque ludorum millia (interfectus a Quaraniis Barbaris in Tapè anno 1635. die 26. Aprilis. Ab iisdem Barbaris eodem tempore occisi, devoratique trecenti admodum infantes baptizati, primitiæ Christiani gregis in Tapè in oppido Jesus & Mariz.

Patres Casparus Oforio, & Antonius Ripario necati a Chiriguanis anno 1639. die 1. Aprilis.

P. Didacus Alfaro, Panamæ in Peruvio natus globo trajectus a Mamalucis Brasiliensibus anno 1639. die 19. Januarii.

Pater...

P. Alphonsus Arias & P. Christophorus de Arenas interempti ab iisdem Mamalucis alio loco, & tempore.

P. Petrus Romero & Frater Matthæus Fernandez ejus socius cæsi a Chiriquanis in terra Curupay anno 1645. die 22. Martii eo, quod baptizatis dixerint: *Non licet vobis habere duas uxores.*

P. Espinosa occisus per Quapalaches in via ad urbem sanctæ fidei, quo missus est a Patre Antonio Ruyz de Montoya superiore missionum ad emendand. Gossipium, nudis Indis vestiendis destinatum.

P. Lucas Cavallero sagitta primum, dein clava trucidatus per Pinzocas anno 1711. die 18. Octobris,

P. Bartholomæus Blende Belga & P. Josephus de Arce Canarius a Payaquis mactati anno 1715.

P. Blasius de sylva natus in Pataguaria, ejus provincialis antea, & Frater Bartholomæus de Niebla interfecti alio tempore ab iisdem Payaquis.

P. Joannes Antonius Solinas Sardus & Ejusdem socius Reverendus Dominus Petrus Ortiz de Zárate Parochus, quorum curæ colonia nova sancti Raphaelis commissa, eodem diè, & loco ad flumen senta a Mócobiis, & Tobis interfecti in limine templi.

P. Nicolaus Mascardi, qui cum multis Patagonibus quærebat civitatem de los césares (hodie fabulosam) Hac non inventa redux occisus est per Indos Poyas. Provincia chilensis cum Paraquariensi olim erat conjuncta.

Part III.

De

Frater

Frater Albertus Romero a Zamucis, qui ejus caput securi fiderunt, interemptus anno 1718.

P. Julianus Lizardi, Cantaber, a Chiriguanis seditiosis in Valle Ingre ad aram operans abreptus in campum vicinum, stipici alligatus, sagittis septem & triginta confectus occubuit in oppido conceptionis ab eadem natione habitato.

P. Augustinus Castañares Tucumanus Saltenfis a Tobis & Mataquayis clava trucidatus in itinere anno 1744. die 15. Septembris.

P. Jacobus Herrero ad Quaraniarum oppida proficiscens prope Cordubam ab Abipone hasta transfixus anno 1747. die 18. Februarii.

P. Franciscus Ugalde Cantaber a Mataquayis sagittarum imbre necatus, & conflagrante, quod iidem Barbari sagittis igniferis accenderant, templo in cineres redactus. Philosophiæ operam dedit Cordubæ, dum ego Theologiæ. Juvenis omni ex parte præclarus.

P. Antonius Quasq Hispanus a Quañã captus, ab alio clavæ valido ictu fronti impacto prostratus, a Mbaya Oyomadigi eorum Caziquio ense jugulatus, vulneratusque omni ex parte, in prædio oppidi sanctissimi cordis Jesu apud Chiquitos, anno 1764.

P. Martinus Xavier Navarrus, Divi Francisci Xaverii consanguineus, & P. Balthasar Sena Quaranicis in missionibus fame extincti.

Peter

P. Joannes Neumann Austriacus ex ærumnis in molestissima aliquot mensium per flumen Paraguay navigatione toleratis confestim obiit in urbe Assumptionis anno 1704. 7. Januarii.

Frater Henricus Adamo e morbo, quem in suscepto ad Indos Chiquitos itinere contraxit, mortuus.

P. Lucas Rodriguez, dum continuos inter imbres, sylvasque continuas Ytatines ex oppido fugitivos in Taruma diu quæsierat, domum redux paulo post exspiravit.

P. Felix de Villa Garzia Castellanus ex aliquot mensium itinere, quo eodem Ytatines per Tarumensia nemora investigabat, in sinistro oculo ulcus tabo manans (vulgus fistulam vocat) vermibusque quotidie scatus contraxit, quo misere cruciatus annos plures pius senex, & denique extinctus fuit. In oppido sanctæ Rosæ & admiratione, & commiseratione profectus sum dira patientem Apostolum. Vermes identidem succrescentes acuminata virgula ex ejus oculo quotidie evehebantur.

P. Romanus Harto Navarrus duabus sagittis circa ventrem periculose sauciatus ab iisdem Mataquayis, a quibus ejus socius P. Franciscus Ugalde eodem vespere fuit necatus, crematusque. In ita, ac reditu per Oceanum navigationis socius mihi erat.

P. Josephus Klein, Bohemus Glazenſis, viginti admodum annos inter Abipones cum laude versatus, adolescentem ejusdem nationis ferociorem de rapinis, crudelibusque vitandis leniter commonuit. Sed ab eo monitoris optimi occiput clava impacta periculoſe

lofe fuit vulneratum adeo, ut diutiffime fui impos, humique stratus sanguini innataret suo. In oppido sancti Ferdinandi.

P. Martinus Dobrizhoffer, dum & suam & sacram zdiculam adversus sexcentos Barbaros affilientes defenderat in oppido Rosarii, illi hamata sagitta dextrum brachium transverberatum, latus medii digiti musculus, costa una laniata a Toba Barbaro. anno 1765. die secunda Augusti hora quarta matutina. Baptismus Ceziquio Tobarum Keebetavalkin ab eo collatus causa hostilis assultus, tantique vulneris fuit.

Hi omnes (quid si & alii plures? quorum haud memini jam (Stabilienda varias inter Paraquariz nationes Christi religione occupati vitam, certe sanguinem aniriose profuderunt. Felices, quibus Evangelii seu causa, seu occasione in arena occumbere licuit! Superstites hos, etsi periculorum, laborumque participes, sociorum nostrorum adeo praelara sorte haud digni videbamur, cum mortem oppetere Paraquariensi in solo nobis non licuerit. Quamvis decretum Regium, quo Europam repetere jubebamur ob causas etiamnum nobis ignotas, quippe, ut decretum sonat, Regio in pectore reservatas, quavis morte acerbius nobis videretur; Et reipsa quam plurimis seu adhuc Oceano instantibus, seu navigatione quatuor, imo & quinque mensium defunctis mortem acceleravit. Ex triginta aliquot Jesuitis, qui navi sancti Ferdinandi ex portu Boni aeris in Europam vehebantur, quinque duntaxat semi vivi Gaditanum portum attigerunt, reliquis in navigatione miserrima morbo extinctis. Taceo plurimos alios, quibus idem factum fuit, seu aliis navibus, seu ex aliis Americis, Afrique

Atque provinciis adfectos. Dolere bohi omnes, tot viros religione, scientiisque variis insignes, de re Christiana, de America optime meritos, Apostolicos Barbararum Gentium piscatores piscium marinarum escam denique fuisse.

Nobis, qui nostra in patria, exules Paraquaria licet, incolomes in hanc diem Dei beneficio vivimus, dulcissimum est meminisse laborum, quibus obruebamur, dum plurium annorum spatio jam Abipones, jam Quararios divinis præceptionibus imbuiere conati sumus, quamvis fructu conatibus haud semper pari, votisque nostris neququam respondente, maxime apud Abipones, qui equestrium Barbarorum more minus dociles, minus morigeri cultoribus suis multum negotii, solatii parum, ut alias dixi, dedere. Nemo tamen operam, quam his dedimus, poenitentiam, aut colonias, ubi collocati sunt, inutiles omnino fuisse unquam dixerit; Præterquam enim, quod per has tranquillitas toti provincie reddita fuerit, Abiponum quam plurimi tum infantes, tum adulti sacris nostris initiati, ad pacem, humanitatemque traducti; Neque dubium est, permultos, qui sacro illustrati fonte, necdum rationis usu præditi vivere desierunt, beatorum sedibus fuisse adscriptos; Quin & non paucis adultis, qui rite expiati obierant, eandem felicitatem obtigisse, opinor. Numerum Abiponum, qui in eorum quatuor Colonis baptizati fuerunt, non exprimo, quia ignoro. Ne enim incerta pro certis lectoribus obtrudam meis, conjecturis, opinionibusque meis nihil admodum tribuere consuevi.

Quarariorum in solo multo amplior semper messis fuit. Omissis aliis, quæ alibi a me, vel ab aliis dudum scripta ad hoc probandum facerent, ex mo-

numentis fide dignis a me olim adnotata paucula adjicir. Ab anno 1010. usque ad 15. Augusti anni 1768. Septingenta duo millia octoginta sex Quaraniorum nostrorum hominum manibus baptizata fuerunt. His non adnumerati sunt illi, qui in oppidis antiquioribus per Mamalucos prædones direptis baptismi a Jesuitis susceperunt. En illorum oppidorum nomina, ac situs!

- Oppidum Assumptionis in Yyuy in terra Caziqui Nezu
- — Omnium sanctorum in Carò.
- — SS Petri, & Pauli in Caazapaquazii.
- — S. Christophori in adverso litore fluvii Ygay.
- — S. Joachimi ibidem.
- — S. Theresiæ prope scaturiginem Ygay.
- — Jesu, Mariæ in Ybiti Caray in adverso litore Ygay.
- — Visitationis in eodem territorio.
- — S. Barbaræ in occidentali litore Paraquay.

Pleraque istorum oppidorum plura jam Christianorum millia complectebantur. Verum, cum libri, quibus baptizatorum nomina, vitæque sanctorum inscribi solent, partim incendiis, partim Mamalucorum direptionibus interierint, baptizatorum in quovis oppido Quaraniorum numerus definiri hand potest. Illud mihi exploratum, bismille circiter tum infantes, tum adultos variarum nationum Indos sacro baptismate a me solo lustratos fuisse.

Postremis, quos in Paraquaria egerunt Jesuitæ, annis quinquaginta, & uno: duodeviginti millia parvulorum octingenti septuaginta quinque id est: 18875. ad Cælum transierunt, quippe Baptismi compotes.

1000

CE TRIGINTA M A

O P P I D A				Capita.
A D P A R A N A M.				
S. Ignatii Quazù	—	—	—	3671
Nostræ Dominæ à S. Fide	—	—	—	6605
S. Rosa	—	—	—	

nationibus condidimus, cuius ratio reddebatur quot annis. Nihil feminae maribus fere sint magis frequenter evocati jam belli incommuni Quaranicorum vicissitudo. Quæ violarum, morbillorumque contagio, cum Lue sæpius orta, admodum diædi calamitates minus, rariusve se Paraquaria excessimus, Quarani quioribus illis recentiora duo S. Iosibus, & circiter trecentis habitata. est adnotare.

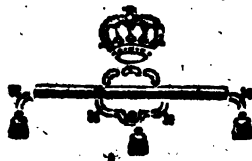
potēs, rationis, culpæque omnis adhuc expertes. Ne incredibilia hæc tibi, vel exaggerata videantur, no-
veris anno 1732. in triginta Quaraniarum oppidis,
quæ Paranz, & Uruquay litotibus imminent, Cen-
tum quadraginta & unum millia Christianorum, centum
octoginta duos fuisse numeratos. Vide adjectam tabu-
lam. Repetite variolarum, morbillorumque pestes, mi-
litares Regii in castris expeditiones adversus Lusitanos,
bellici tumultus occasione septem oppidorum ad Uru-
quayum, Barbarorum cruentæ incursiones, morbi adeo
diminuerant incolarum numerum, ut (quamvis ante an-
nos viginti duæ Ytatinum coloniæ S. Joachimi, & S. Sta-
nislai quinque propemodum capitum millibus constan-
tes antiquis triginta oppidis accesserint) nobis in Eu-
ropam remissis vix centum Quaraniarum millia cen-
serentur.

Illud quoque in meis adversariis deprehendi, ab
anno 1747. usque ad 1766. completum in his duo-
bus & triginta Quaraniarum oppidis 91520. Christia-
nis sacris initiatos fuisse.

In decem Chiquitorum oppidis anno 1766. nu-
merata sunt viginti tria Indorum, Indarumque mil-
lia septingenti octoginta & octo. Omnes (paucos
Catechumenos e sylvis recens adductos si excipias)
ut præclari Christiani, sic formidati milites, & Hi-
spanis perutiles. Per cæteras, quæ in Chaco provin-
cia superfuerunt, variarum nationum colonias a no-
bis conditas, gubernatasque eodem anno quinquies
mille quadringenti quatuor supra viginti jam Christia-
ni censebantur. Multi enim incolarum nondum ba-
ptizati. Certum Christianorum numerum in singu-
lis his coloniis ignoro; id solum comperi, oppidum
S. Francisci Xaverii anno 1743. a nobis conditum
mille

mille circiter Mocobios Christianos aluisse anno 1766. oppidum S. Hieronymi anno 1748. inchoatum octingentos Abipones Christianos. Oppidum S. Ferdinandi anno 1750. ceptum non nisi ducentos numeravit. Reliqui incolæ adhuc Catechumeni erant, nisi potius energumeni dicendi videantur, quippe post tot institutionis annos nativæ adhuc feritatis tenaces, & a Christianorum sacris alieni. Oppida conceptionis, & Rosarii quot Abipones jam baptisate insignitos numeraverint, mihi haud constat. Fusio rem hanc enumerationem eo fine inspersi, ut planissime intelligas pedestribus populis majori cum fructu operam navari a sacerdotibus, equestres vero nationes difficilius multo, ac lentius ad sanctam religionem traduci. Hinc rei Christianæ apud Abipones progressus esse vota nostra non æquaverint, omnium tamen Hispanorum expectationem superarunt. Atque hæc, quæ de Abiponum rebus in promptu mihi fuerant, fide, quam potui, maxima, quamvis stylo haud elegantissimo conscripsi. Rerum veritas, non verborum fucus mihi cordi fuit. Si quæ Barbaries in orationem irrepsit, lector prudens ignoscet utique scriptori sylvas Americæ inter, ac Barbaros tot annis versato.

F I N I S.

MENDA SIC CORRIGE.

Pag.	linea.	Pro	lege
7	26	Delapfi	dilapfi
11	25	Adolescentens	Adolescentes
21	33	Post verbum: <i>Ar-</i> <i>dore</i>	deest: <i>Sollicitudo</i>
25	33	Accurens	Accurrens
28	24	opporane	opportune
29	22	Lufiranus	Lufitanus
67	19	Babari	Barbari
67	20	Iruiffent	Irruiffent
69	26	curaret	curarent
83	16	agnis	annis
91	10	vita	via
123	1	A	Ab
132	21	Fomidari	formidari
143	4	Chinenfes	Chilenses
145	13	Nunquam	Nunquam
145	16	chariffimos	chariffimos
147	8	nduftriis	Induftriis
147	15	cojugum	conjugum
149	18	fequelchri	fepulchri
149	20	Post Ychamenrai- kim	Deest obitum
167	31	Post: mærorque	Deest: Me
168	16	cognofcerent, re- ferrent	cognofceret, refer- ret
179	11	Præftolaturol	Præftolaturum.
196	23	Neapolitano	Neapolitano.
203	15	Non	est <i>superfluum</i>
234	4	creang	creant

Pag.

